

God dag, mann oljesand

Regjeringens tilnærming til mediedebatten om Statoils oljesandprosjekt,
og pressens møte med regjeringens kildeatferd

Dario Kverme Birhane
Masteroppgave i journalistikk
Institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo
April 2013

Sammendrag

I oppgaven undersøker jeg om henholdsvis regjeringen og pressen har fremmet en åpen og opplyst mediedebatt om myndighetenes vurderinger og beslutninger knyttet til Statoils oljesandprosjekt. Ved hjelp av kvantitativ innholdsanalyse og kvalitativ retorisk næranalyse kartlegger og vurderer jeg regjeringens kildeatferd i oljesanddebatten fra 2008 til 2012. Samtidig ser jeg på hvordan pressen har forholdt seg til regjeringens kildeatferd underveis. Jeg fremholder at de ansvarlige departementene på ulike måter, og i varierende grad, har fremstått unnnvikende i mediediskursen om oljesandprosjektet. Videre diskuterer jeg hvorvidt og hvordan den unnnvikende kildeatferden har virket inn på dekningen av saken.

Abstract

In this assignment I'm looking to find out if the Norwegian government and the press alike have promoted an open and well-informed media debate following the authority's actions in the matter of the oil sand project of Statoil. By combining the use of quantitative content analysis and qualitative rhetoric analysis, I am examining the government's attitude in the oil sand debate and simultaneously evaluating the media's response to this behavior. I assert that the departments in charge have appeared to be avoidant in different ways in the media discourse. Furthermore, I will discuss whether, and possibly how, this behavior of avoidance has affected the media coverage of the story.

Forord

Takk til Thore Roksvold for grundige tilbakemeldinger, litteraturtips og helt avgjørende veiledning (Høst 2012 og vår 2013). Takk også til Lars Heltne, Clara Christina Myhr Stavnås og Christer Berg Carlsen for henholdsvis oversetting, språklige innspill og kildeanbefalinger.

Arbeidet med oppgaven ble påbegynt mens jeg jobbet som journalist og researcher for ulike redaksjoner i NRK Nyhetsavdelingen. Ideen til oppgaven fikk jeg imidlertid som mediekonsument tilbake i 2010, da jeg tilfeldigvis kom over en tv-debatt om Statoils oljesandprosjekt. Min egen bakgrunn som NRK-medarbeider blir behandlet i kapittelet som omhandler metodekritikk.

7. april 2013

Dario Kverme Birhane

Innholdsfortegnelse

| | |
|---|--------------|
| Sammendrag/Abstract | i |
| Forord | ii |
| Innholdsfortegnelse | iii |
| 1. Innledning | 1 |
| 1.1. Problemstilling | 2 |
| 1.2. Valg av tema | 3 |
| 1.2.1. Bakgrunn for problemstilling..... | 3 |
| 1.2.2. Et aktuelt tema som fortjener oppmerksomhet..... | 3 |
| 1.2.2.1. Sykdomstegn i demokratiet | 4 |
| 1.3. Oppgavens struktur | 7 |
| 2. Teorikapittel | 7 |
| 2.1. Retorikk | 7 |
| 2.1.1. Denne oppgavens forståelse av retorikk..... | 8 |
| 2.1.2. Ethos, logos, pathos..... | 8 |
| 2.2. Argumentasjonsanalyse | 10 |
| 2.2.1. Stephen Toulmin..... | 10 |
| 2.2.2. Arne Næss | 11 |
| 2.2.3. Det underforståtte | 12 |
| 2.3. Argumentasjonsknep | 12 |
| 2.3.1. Madsen Pirie..... | 12 |
| 2.3.2. Metameddelelser og lange svar | 14 |
| 2.4. Krisekommunikasjon og organisasjonsretorikk..... | 15 |
| 2.4.1. Timothy W. Coombs responsmetoder | 15 |
| 2.4.2. Enhetlig tale og taushet som strategi..... | 17 |
| 2.4.3. Organisasjoners samfunnsansvar..... | 17 |
| 2.5. Nyhetsverdier | 18 |
| 2.6. Intervjuteknikk | 18 |
| 3. Oljesandsakens retoriske situasjon..... | 19 |
| 3.1. Jens E. Kjeldsens analysemodell | 19 |
| 3.2. Globale utslipp og togradersmålet | 20 |
| 3.3. Norges klimaambisjoner | 20 |
| 3.4. Norsk oljeproduksjon og norske klimautslipp..... | 21 |
| 3.5. Global eller nasjonal tilnærming i norsk olje- og klimadiskurs | 21 |
| 3.6. Canadas miljøpolitikk og oljesandreserver | 23 |
| 3.7. Oljesandutvinning | 23 |
| 3.8. Statoils befatning med oljesand | 24 |
| 3.9. Statoils historikk, omdømme og posisjon | 24 |
| 3.10. Regjeringens eierskapspolitikk | 25 |
| 3.11. Den norske debatten om Statoils oljesand | 26 |
| 4. Metodekapittel | 30 |
| 4.1. Kvantitativ innholdsanalyse..... | 30 |
| 4.2. Denne oppgavens kvantitative innholdsanalyse | 32 |
| 4.2.1. Avgrensning og innhenting av analysematerial | 32 |
| 4.2.2. Analyseskjema 1 | 33 |
| 4.2.3. Analyseskjema 2 | 33 |
| 4.2.4. Analyseskjema 3 | 34 |
| 4.2.5. Svakheter ved utvalg av material til kvantitativ innholdsanalyse | 35 |
| 4.2.6. Operasjonaliseringsprosess | 35 |
| 4.3. Kvalitativ metode | 35 |

| | |
|--|------------|
| 4.4. Denne oppgavens kvalitative analyse | 36 |
| 4.4.1. Avgrensning og innhenting av material til retorisk næranalyse... | 36 |
| 4.4.2. Fremgangsmetoden i den retoriske næranalysen | 37 |
| 4.4.3. Svakheter ved utvalg av material til retorisk næranalyse | 37 |
| 4.4.4. Den kvalitative analysen av enkelttoppslag og enkeltintervjuer ... | 38 |
| 5. Oljesandkritikkens grunnleggende påstander | 38 |
| 6. Analysekapittel | 41 |
| 6.1. OEDs og SMKs tilstedeværelse i debatten | 42 |
| 6.1.1. 2008 | 43 |
| 6.1.2. 2009 | 44 |
| 6.1.3. 2010 | 47 |
| 6.1.4. 2011 | 51 |
| 6.1.5. 2012 | 54 |
| 6.2. OEDs og SMKs retoriske tilnærming | 56 |
| 6.2.1. 2008 | 57 |
| 6.2.2. 2009 | 58 |
| 6.2.3. 2010 | 66 |
| 6.2.4. 2011 | 78 |
| 6.2.5. 2012 | 81 |
| 6.3. Hvordan har pressen forholdt seg til OEDs/SMKs kildeatferd | 92 |
| 6.3.1. 2008 | 94 |
| 6.3.2. 2009 | 95 |
| 6.3.3. 2010 | 97 |
| 6.3.4. 2011 | 100 |
| 6.3.5. 2012 | 102 |
| 7. Konklusjon..... | 105 |
| 7.1. Har regjeringen fremstått unnvikende i oljesanddebatten?..... | 105 |
| 7.1.1. Utviklingstendenser | 106 |
| 7.1.2. En felles funksjon for de ulike variantene av unnvikende kildeatferd | 107 |
| 7.2. Hvordan har pressen forholdt seg til regjeringens kildeatferd..... | 109 |
| 7.2.1. Jo lavere deltakelse, desto mindre oppmerksomhet | 109 |
| 7.2.2. Mest kritisk til eksplisitt ansvarsfraskrivelse | 109 |
| 7.2.3. Betydningen av å konfrontere sakens ”kjerne” | 110 |
| 7.2.4. Eierskapspolitisk avsporing og kirkelig bonusdebatt | 111 |
| 7.2.5. Spørsmål kan være virkningsfulle på ulike måter | 112 |
| 8. Metodekritikk | 113 |
| 8.1. Validitetsmessige svakheter ved verktøy og utvalg..... | 113 |
| 8.1.1. Kun to måneder hvert år er analysert..... | 113 |
| 8.1.2. Kun OEDs/SMKs kildeatferd er analysert | 114 |
| 8.2. De kvantitative funnernes reliabilitet | 114 |
| 8.2.1. Skjønnsmessige vurderinger i registreringen | 115 |
| 8.2.2. Mange artikler å holde styr på | 115 |
| 8.2.3. Interreliabilitetstest | 116 |
| 8.3. Egen fortid i NRK og Dagsnytt 18 | 116 |
| 9. Kildeliste | 118 |
| Vedlegg 1: Generelt om funn i kvantitativ innholdsanalyse | 129 |
| Vedlegg 2: Mal og registreringsinstruksjon for Analyteskjema 1 | 130 |
| Vedlegg 3: Mal og registreringsinstruksjon for Analyteskjema 2 | 134 |
| Vedlegg 4: Registreringsinstruksjon for Analyteskjema 3 | 136 |
| Vedlegg 5: Eksempler på vanskelige skjønnsmessige vurderinger | 138 |
| Vedlegg 6: Alle artikkelsitater fra OED/SMK, med mine registreringer | 143 |
| Vedlegg 7: Ola Borten Moes kronikk | 153 |
| Vedlegg 8: Transkripsjoner av Dagsnytt 18-sendingene | 155 |

1. Innledning

Når politikere uttaler seg i media, granskes meddelelsene av politiske motstandere, journalister og andre som leter etter logiske brister, faktafeil og argumenter som på en eller annen måte går på tvers av noe taleren har sagt (eller kanskje vil si). Sånn sett er det ikke rart at politikere iblant styrer unna vanskelige debatter, eller senker det språklige presisjonsnivået for å unngå å tabbe seg ut. Jo mer sammensatt en politisk sak er, desto større er sjansen for å forsnakke seg. I slike situasjoner kan vagheter tjene som en helgardering. En politiker som garanterer at en ”tilfredsstillende løsning vil være på plass innen rimelig tid”, kan vanskelig beskyldes for blank løgn i ettertid, selv om ”løsningen” lar vente på seg og er langt fra perfekt når den først kommer. Informasjonsverdien av en slik setning er til gjengjeld heller laber. Og slike vagheter er ikke det eneste intervjuobjektet kan ty til i trengte situasjoner. Den tidligere amerikanske forsvarsministeren, Robert McNamara, sa at han håndterte vanskelige retoriske situasjoner ved å la være å svare på det han ble spurt om, og i stedet svare på det han skulle ønske at han ble spurt om (Morris 2003). Drevne politikere kan altså omgå vriene temaer ved å pense ordskiftet inn på et spor som er mer gagnlig for dem. Når kilder fremhever sider ved et forhold som stiller dem i et heldig lys – samtidig som de haster forbi mindre flatterende aspekter – kan de presentere en skjev versjon av virkeligheten uten å lyve.

Det er pressens ansvar å gjenkjenne og eventuelt påtale uredelig retorikk og atferd fra kildene. Journalister skal på mange måter være garantister for en opplyst offentlighet. Det fremkommer blant annet av Vær Varsom-plakaten (VVP)¹. Tar en på seg de idealistiske brillene – og ser bort fra kommersielle hensyn og tidspress – kan en si at medier kun bør ta hensyn til én ting når de velger vinkling til sakene sine, og det er sin egen journalistiske vurdering av hva som er viktigst og mest interessant. Hva kildenes foretrukne samtaleemne måtte være, er av underordnet betydning. Men en vinkling som ikke samsvarer med det kildene helst vil snakke om, kan by på utfordringer. Da må journalisten gjøre seg flid med spørsmålsstillingen og/eller lete bak argumentasjonen for å finne gode nyhetspoeng. Dette krever ofte ekstraarbeid, bakgrunnskunnskaper og ikke minst tid. Jo oftere journalister velger minste motstands vei, desto bedre arbeidsvilkår får kilder som vil bortforklare seg eller dreie mediedekningen i sin favør.

¹ ”1.2. Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.” (Norsk presseforbund 2008).

1.1. Problemstilling

Statoils utvinning av canadisk oljesand har utløst en kompleks debatt i norsk offentlighet. Det er definitivt flere sider ved det omstridte prosjektet, og enda flere potensielle journalistiske vinklinger. Førsteamanuensis ved BI, Sverre Christensen, har betegnet saken som ”statens vanskeligste eierskapssak på 40 år” (Andreassen 2010a). Akkurat hva kompleksiteten består i, utdypes senere i teksten, men en kort presentasjon av forholdet er på sin plass allerede nå.

De siste årene har miljøvernorganisasjoner, opposisjonspartier, forskere og andre samfunnsaktører gått høyt ut i mediene og kritisert Statoils satsing på canadisk oljesand. Årsaken er at denne type oljeutvinning regnes som mer miljøbelastende enn mange andre former for oljeproduksjon, noe også Statoil og regjeringen vedgår². I forlengelsen av denne debatten har de samme kritikerne argumentert for at regjeringen kan og bør stanse oljesandprosjektet, i og med at staten sitter som hovedeier av Statoil. Oljesandmotstanderne peker på at Stoltenberg-regjeringen har satt seg ambisiøse klimamål, og at utvinning av oljesand derfor er uforenlig med de rødgrønnes uttalte politikk. De ansvarlige departementene er blitt beskyldt for å opptre unnvikende i møte med denne kritikken. Det er regjeringens tilnærming til ordsiftet, og den påfølgende mediedekningen, som blir gjenstand for analyse i denne oppgaven. Målet er ***å undersøke i hvilken grad regjeringen har fremstått unnvikende i oljesanddebatten, og hvordan pressen har forholdt seg til regjeringens kildeatferd.***

Med ”oljesanddebatten” mener jeg massemedienes dekning av debatten. Oppgaven tar ikke mål av seg til å analysere stortingsdebatter eller andre ikke-medierte fora der saken er blitt diskutert. Heller ikke alt av mediedekning vil inngå i analysematerialet. Antallet oppslag er for høyt til at det lar seg gjøre. Utvalget av data blir presentert og drøftet i kapitlene om metode og metodekritikk. For å kunne vurdere om regjeringen har fremstått unnvikende, vil jeg se på hvor *tilstedeværende* de rødgrønne har vært i debatten, og hvilken *retorikk* de har benyttet seg av de gangene de har uttalt seg til media. Hva jeg definerer som unnvikende retorikk, blir gjort rede for senere i oppgavebesvarelsen. ”Regjeringen” avgrenses i denne sammenheng til Olje- og energidepartementet (OED) og Statsministerens kontor (SMK). Dette gjør jeg dels av rene avgrensningshensyn, men også fordi det er OED som forvalter eierskapet av Statoil, og SMK som har det overordnede ansvaret for regjeringen. Kapittelet om metodekritikk gir en mer utfyllende begrunnelse for denne avgrensningen. Med ”pressen” mener jeg både redaksjonelle stemmer og de kildene som pressen velger å slippe til.

² Se s. 24, 26 – 28, 71 og 89.

1.2. Valg av tema

Om litt vil jeg gjøre rede for den videre fremstillingen av teksten, men først en liten orientering om hvordan ideen til oppgaven oppsto samt noen av mine tanker om hvorfor temaet i denne oppgaven kan være verdt en studie.

1.2.1. Bakgrunn for problemstillingen

19. mai 2010 var oljesandsaken tema i Dagsnytt 18 på NRK2 og P2. Statoils generalforsamling pågikk samtidig med sendingen, og et sentralt spørsmål (både i Dagsnytt 18 og på generalforsamlingen) var om staten, ved OED, burde bruke makten som hovedaksjonær i Statoil til å trekke selskapet ut av canadisk oljesand. I studio satt blant andre statssekretær i OED, Robin Kåss, og WWFs seniorrådgiver Rasmus Reinvang. Mens sistnevnte hamret løs med argumenter for at oljesandutvinningen var miljømessig uakseptabel, og at de rødgrønne burde sette en stopper for prosjektet, virket det på meg som om statssekretærens hovedbudskap var at regjeringen ikke *kunne* gjøre noe med Statoils oljesandengasjement. For en seer (med sterkt begrensede kunnskaper om relevant jus og rådende prinsipper for statlig eierskap) fremsto Kåss' tilnærming til debatten besynderlig. Herunder det faktum at han ikke gjorde store forsøk på å bestride miljøvernerens fremstilling av oljesandutvinningens negative miljøkonsekvenser. Jeg var nysgjerrig på hvordan det ansvarlige departementet selv vurderte miljøaspektene ved oljesandprosjektet opp mot regjeringens miljøambisjoner, men det spørsmålet ble i liten grad besvart. I stedet ble det utførlig informert om hva Statoil betyr for det norske samfunnet, og hvorfor regjeringen ikke kan instruere Statoil til å gjøre det ene eller det andre. For en naiv seer som meg fremsto det som et paradoks at en representant for de folkevalgte ikke ville mene noe om prosjektet til et selskap som eies av folket. Debatten etterlot en følelse av at sakens kjerne bare unntaksvis ble berørt av statssekretæren, og det vekket igjen en interesse for å finne ut hvorfor det opplevdes slik.

1.2.2. Et aktuelt tema som fortjener oppmerksomhet

Når det snakkes om ytringsfrihet, er det ofte retten til å ytre det en måtte ønske som står i fokus. Men ytringsfrihet dreier seg også om vår rett til å tilegne oss informasjon – blant annet om politiske beslutningsprosesser. ”Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale” heter det i Grunnlovens paragraf 100. Og

gjennomsiktighet i statsapparatet fremheves som et ideal i offentleglova³. Men nøyaktig hvordan denne åpenheten skal arte seg, er et omfattende spørsmål. Offentleglova definerer noe, men det er vanskelig å identifisere akkurat hva det innebærer at myndighetene skal legge forholdene til rette for en offentlig debatt om for eksempel oljesandprosjektet.

En rimelig ukontroversiell påstand er i hvert fall at styresmaktene kan bidra til en åpen og opplyst debatt ved å holde mediene best mulig orientert om vurderinger som ligger til grunn for ulike politiske beslutninger. Selv om offentleglova garanterer journalister et visst innsyn i offentlige dokumenter, møter og avgjørelsesprosesser, er direkte intervjuer med politikerne også en viktig kilde til folkeopplysning. En kan si at gjennomsiktigheten i statsapparatet dels kan måles etter hvor mye informasjon fra styresmaktene som kommer journalister til del, og i hvilken grad journalistene klarer å gjøre denne informasjonen forståelig og tilgjengelig for folk flest. Medielandskapet har ekspandert de siste tiårene, og politikerne har fått langt flere kanaler og plattformer å uttale seg til. Men selv om politikerne stiller hyppig opp for media, går det an å stille spørsmål ved om god tilgang til politikerne nødvendigvis bidrar til et mer gjennomsiktig statsapparat. Informasjonsverdien av et intervju beror i første rekke på om det sies noe substansielt. Det at politikere figurerer ofte i media, bør derfor ikke ukritisk fremholdes som et bevis på at alt står bra til med den delen av ytringsfriheten som pålegger myndighetene å bidra til en åpen og opplyst offentlig debatt.

1.2.2.1. Sykdomstegn i demokratiet

EUs miljøkommisær og Danmarks tidligere miljøminister, Connie Hedegaard, har tidligere jobbet mange år som nyhetsjournalist og anker i henholdsvis Berlingske Tidende og DR2. Hun er bekymret for det hun oppfatter som en pågående maktforskyvning i favør av politikere på bekostning av journaliststanden. I artikkelen ”Symptomer på en demokratisk sykdom” skriver Hedegaard at det stadig mer globaliserte, teknokratiserte og profesjonaliserte samfunnet gjør ”oppgaven som kritisk journalist mer krevende i takt med at mengden av detaljkunnskaper som ligger til grunn for politisk regulering og lovgivning, blir stadig større” (Hedegaard 2006: 26). Oljesandsaken er symptomatisk i så måte, ettersom den har både juridiske, samfunnsøkonomiske og miljømessige dimensjoner, samtidig som aktørene i debatten må forholde seg til både nasjonale og globale perspektiver.

³ I paragraf 1.

Når denne økte kompleksiteten pares opp med strammere tidsfrister for både TV-, radio-, nett- og avismedarbeidere (som en følge av konkurransesituasjonen og ny teknologi), oppstår et vanskelig arbeidsklima for journalister, som i all hovedsak er generalister. Kyniske og erfarne politikere kan spekulere i intervjuerens begrensede innsikt og tidsramme, og slik sno seg unna ubehagelige (men kanskje viktige) emner ved hjelp av retoriske tjuvtriks. Ifølge Hedegaard, som har sittet på begge sider av mikrofonen, er denne problematikken spesielt relevant for direkteoverførte sendinger og debatter, der påstand står mot påstand mens klokken tikker mot sendeslutt. Når programlederen ikke makter å klargjøre hvilke(n) av debattantene som opptrer uredelig, kan en ende opp med en situasjon der publikum tar stilling til en sak basert på debattantenes troverdighet og utstråling. Videre hevder Hedegaard at redaksjonene, som et resultat av manglende innsikt, ofte ender opp med å fokusere på enkeltpersoner, konflikter og irrelevante sidespor som ikke er av nevneverdig betydning i den store sammenhengen. Mye av dagens politisk journalistikk inngår derfor i et ”kakofonisk støybilde”⁴, som ikke er egnet til å mobilisere borgere for eller imot en sak, men snarere får menigmann til å melde seg ut av debatten, ifølge Hedegaard (Hedegaard 2006: 26 – 27, 32, 34 – 37). Hun frykter at utviklingen på sikt utgjør en trussel mot demokratiet, og skriver følgende:

Til syvende og sist har vi kun et folkestyre så lenge offentligheten rundt de politiske beslutningene gir leserne, lytterne, seerne og dermed altså borgerne et reelt innsyn i prosessen, og derigjennom en reell mulighet til å ta kvalifisert stilling⁵ (Hedegaard 2006: 42).

Overført til denne oppgavebesvarelsens sammenheng kan en si at norske borgere bare kan ta kvalifisert stilling til regjeringens håndtering av Statoils oljesandprosjekt dersom de får et reelt innsyn i prosessen og vurderingene som ligger til grunn for beslutningene.

Enten en deler Hedegaards svartsyn eller ikke, er vurderingene hennes av politisk journalistikk interessante siden hun har erfaring som både journalist og topp-politiker. Hun tar først og fremst utgangspunkt i danske forhold i artikkelen sin, men også her hjemme har det vært mange debatter knyttet til åpenhet og politisk retorikk de siste årene. Eksempelvis har regjeringsrepresentanter, etter at 22. juli-rapporten, ble lagt frem, blitt beskyldt for å tåkelegge ordskiftet med ugjennomtrengelig språk og retoriske tomheter (Strøksnes 2012). Dagsavisens, Hege Ulstein, har hevdet at ordet ”krevende” blir brukt inntil det parodiske av de rødgrønne for å beskrive (og kamuflere) det som i realiteten er problemer og politiske interessekonflikter (Ulstein 2011). De ampreste kritikerne av regjeringen har trukket paralleller til nytalen i George Orwells ”1984” (Grønås 2011). Påståtte endringer i den politiske kommunikasjonen

⁴ Sitatet er hentet fra side 37 i artikkelen.

⁵ Min oversettelse.

er også blitt sett i sammenheng med det økende antallet kommunikasjonsrådgivere i departementer og offentlig sektor (Blindheim 2012) samt fremveksten av styringsstrategien New Public Management⁶ (Strøksnes 2012). De siste 20 årene er det blitt færre virksomheter som er direkte underlagt departementene, samtidig som det er blitt opprettet flere hel- og deleide statsaksjeselskaper (Hernes 2007: 37 og Direktoratet for forvaltning og IKT 2010). Noe av kritikken mot New Public Management går på at folk får redusert sin mulighet til å styre samfunnet gjennom stemmeseddelen. Gudmund Hernes skriver dette om saken:

[...] samfunnsmedlemmene får mindre styring med de overordnede beslutningene rett og slett fordi politikerne ikke kan holdes ansvarlige. Resultatet kan bli en *Pilatus-effekt*: at politikerne, når kritikken kommer, bare kan toe sine hender og si at ”dette har vi ikke lenger noe ansvar for”, og at folk derfor henvises til å bare opptre som kunder, ikke som borgere (Hernes 2007: 42)

Mye av oljesanddebatten har kretset rundt regjeringens påståtte ansvarsfraskrivelse. Professor ved Institutt for medier og kommunikasjon på Universitetet i Oslo, Øyvind Ihlen, skriver at nettopp oljesandsaken er blitt trukket frem som et eksempel på hvordan forholdet mellom stat og næringsliv er i endring:

Mens styresmaktene tidligere var opptatt av å forme og kontrollere samfunnsutviklingen blant annet gjennom sin industripolitikk, er det å tjene penger blitt et viktigere mål [...] Aksjonærverdier går foran synet på bedriften som samfunnsinstitusjon, og selskaper som Statoil og Hydro har egenutvikling som det overordnede hensynet (Ihlen 2011: 50 – 51).

Når jeg anser det som mulig at jeg vil finne unnvikende kildeatferd fra OED/SMK i oljesandsaken, skyldes ikke det bare opplevelsen av nevnte Dagsnytt 18-sending, men også at andre, ved flere anledninger, har gått ut i mediene og beskyldt regjeringen for å opptre unnvikende. Jeg vil senere gi eksempler på denne kritikken. Ved hjelp av kvantitative undersøkelser og kvalitativ analyse vil jeg med denne oppgaven forsøksvis si noe om hvorvidt, og eventuelt hvordan, OED/SMK har fremstått unnvikende i oljesandsaken. Derne vil analysen kaste lys over hvordan mediene har forholdt seg til departementenes kildeatferd. Oppgaven som helhet vil forhåpentligvis si noe om hvordan henholdsvis OED/SMK og mediene har, for å bruke Hedegaards ord, gitt norske borgere ”et reelt innsyn i prosessen, og derigjennom en reell mulighet til å ta kvalifisert stilling” til regjeringens håndtering av Statoils oljesandprosjekt, noe en kan argumentere for at myndighetene er forpliktet til gjennom Grunnloven, og noe mediene er forpliktet til gjennom VVP og sitt samfunnsoppdrag.

⁶ ”Hovedideen i New Public Management er å overføre elementer fra [markedstenkning] til offentlig forvaltning slik at man også der kan oppnå fordelene ved en markedsmodell.” (Hernes 2007: 29).

1.3. Oppgavens struktur

I kapittel 2 gjør jeg rede for teorien jeg vil støtte meg til i den kommende analysen av OEDs/SMKs retorikk. I tillegg vil jeg i dette kapittelet legge frem teori om nyhetsverdier og intervjueteknikk. I kapittel 3 presenterer jeg Jens. E. Kjeldsens modell for analyse av den *retoriske situasjon*. I den forbindelse vil jeg trekke inn en rekke miljømessige, politiske og historiske forhold som inngår i oljesandsakens retoriske situasjon. I kapittel 4 gjør jeg rede for *kvantitativ innholdsanalyse*, og jeg knytter denne vitenskapelige metoden direkte til analyseskjemaene jeg benytter i oppgavens kvantitative undersøkelse. Deretter diskuterer jeg kvalitativ metode generelt, før jeg kobler diskusjonen opp mot den kommende næranalysen av enkelttoppslag og OEDs/SMKs retorikk. I kapittel 5 gjør jeg rede for det som ut fra oljesandsakens retoriske situasjon fremstår som *oljesandkritikkens grunnleggende påstander*. Disse grunnleggende påstandene blir senere brukt som et analytisk verktøy. I analysekapittelet (6.) undersøker jeg hvor *tilstedeværende* OED/SMK har vært i oljesanddebatten, og hva som til enhver tid har vært departementenes *retoriske tilnærming*. Dernest ser jeg på hvor *kritisk* pressen har vært til OEDs/SMKs kildeatferd, og hvorvidt journalister har stilt *gode oppfølgingsspørsmål*. Hovedtendensene jeg mener å kunne lese ut av funnene, blir diskutert i kapittel 7, hvor jeg også drøfter hva tendensene innebærer rent demokratisk. I kapittel 8 problematiserer jeg den kvantitative innholdsanalysens validitet og reliabilitet. Den kvalitative delen av analysen blir problematisert underveis i oppgaven.

2. Teorikapittel

Problemstillingen er todelt, og hver av de to delene gjør krav på en bred teoretisk tilnærming. I dette kapittelet vil jeg presentere etablerte teorier innen retorikk, argumentasjonsanalyse, krisekommunikasjon, organisasjonsretorikk, nyhetsverdier og intervjueteknikk. Sentrale begreper som vil være til hjelp for analysen, blir definert og forklart underveis.

2.1. Retorikk

Det har vært mange definisjoner av retorikk i årenes løp. Felles for dem alle er at de forholder seg til tekst⁷ på en så overgripende måte at tekstanalysetradisjonene som omtales senere i teorikapittelet, er i berøring med begreper fra klassisk retorikk. Av den grunn vil jeg gjøre rede for grunnleggende retorisk terminologi som er av betydning for den videre lesningen. Men først en avklaring av hvilken retorikkdefinisjon som legges til grunn i denne oppgaven.

⁷ ”Tekst” brukes i mange tilfeller i denne oppgaven som en fellesbenevnelse for muntlig og skriftlig formidling.

2.1.1. Denne oppgavens forståelse av retorikk

Tradisjonelt sett har begrepet retorikk hovedsakelig blitt brukt om kommunikasjon som har til hensikt å overtale og øve *intensjonell* innflytelse på mottakerne (Kjeldsen 2006: 18 – 20).

Jens. E. Kjeldsen har en noe videre forståelse av begrepet. Ifølge ham er retorikk ”hensiktsbestemt og virkningsfull kommunikasjon” (Kjeldsen 2006: 9, 25).

Det er ikke alltid like enkelt å sette fingeren på nøyaktig hva retorene som analyseres i denne oppgaven, ønsker å overtale tilhørerne til, eller overbevise dem om. En begrenset forståelse av retorikk, der studier av retors intensjonelle overtalelse er det eneste av interesse, ville derfor vært uegnet til å belyse alle aspektene ved uttalelsene som skal undersøkes. Jeg anser derimot Kjeldsens vide forståelse av retorikk som formålstjenlig for denne oppgaven. Ordet ”hensiktsbestemt” tilsier at Kjeldsens definisjon også kan favne om kommunikasjon hvis primære mål ikke er å få tilhørerne til å ta stilling til en sak, men snarere å skjerme retor mot kritikk på kort eller lang sikt, hvis det er *det* som er hensiktsbestemt. Riktignok kan retoriske unnvikelsesmanøvrer ha som mål å overbevise tilhørerne om at kritikken mot retor er urimelig. Men jeg vil hevde at noen retoriske unnvikelsesmanøvrer snarere maner frem forvirring og avmektighet enn stillingtagen. En illusjonist som sager en person i to på scenen, overbeviser forhåpentligvis ikke så mange blant publikum om at det går an å partere et menneske uten å skade det. Samtidig kan det være vanskelig for publikum å sette ord på hva det er med illusjonen som er bedragerisk. Overført til retorikk kan publikum bli målbundet og bedøvet av unnvikelsesmanøvrer uten at det nødvendigvis rokker ved deres overbevisning.

Kjeldsen bruker også ordet ”virkningsfull” i sin definisjon av retorikk. Dermed ekskluderes ikke talehandlingens *utilsiktede* påvirkning på tilhørerne. Den ikke-intensjonelle virkningen av OEDs/SMKs retorikk i oljesanddebatten er relevant for den kommende analysen, som i tillegg til å vurdere departementsuttalelsene skal se nærmere på hvordan uttalelsene, tilsiktet eller utilsiktet, kan ha virket inn på den generelle mediedekningen av saken.

2.1.2. Ethos, logos, pathos

I retorikken sies det at det er tre grunnleggende virkemidler retor kan ta i bruk for å vinne tilhørernes gunst. Aristoteles kalte dem logos, ethos og pathos. Virkemidlene vil nå bli presentert i nevnte rekkefølge, og aspekter ved dem som er særlig relevante for den kommende analysen, vil bli viet ekstra plass.

Logos

Dette virkemiddelet appellerer til mottakernes fornuft gjennom fakta og logikk. Når en vurderer logos i en tekst, er det viktig å se hvor relevant og sannferdig informasjonen er (Karlberg og Mral 1998: 34). En variant av logisk resonnement er *sylogismen*. Kjeldsen skriver at en syllogisme er ”en logisk slutning som består av tre utsagn hvorav det siste følger med nødvendighet av de to andre” For eksempel: ”Alle mennesker er dødelige (oversetning). Konger er mennesker (undersetning). Alle konger er dødelige (konklusjon).” (Kjeldsen 2006: 170 – 171). Oversetningen rommer en allmenngyldig lov som enkelttilfellet i undersetningen er et eksempel på. Når en konkluderer med noe knyttet til et enkelttilfelle på grunnlag av en allmenngyldig lov, *deduserer* en. Det motsatte av deduksjon er *induksjon*. Når en induserer, forsøker en å lansere en allmenngyldig regel på bakgrunn av ett eller flere enkelttilfeller. Konklusjoner som utledes ved hjelp av induksjon, er mindre pålitelige enn de som er utledet ved deduksjon. Thore Roksvold omtaler forholdet mellom logiske relasjoner i en tekst for *logisk inferens* (Roksvold 2007: 32 – 34). Å argumentere ved hjelp av hele syllogismer blir fort en omstendelig affære. Av den grunn lar retorer ofte deler av syllogismen være underforstått, slik at mottakeren kan fylle hullene i argumentasjonen med sine kunnskaper eller antakelser. En forkortet syllogisme som utelater et ledd i en logisk tankerekke, kalles for *enthymem* (Karlberg og Mral 1998: 41 – 42). Informasjon som kan forutsettes kjent hos mottakeren og følgelig er overflødig, sies å være *redundant* (Roksvold 2007: 32).

Ethos

Retorikkens ethos er knyttet til retors troverdighet, og hvordan retor etablerer troverdighet gjennom fremførelsen og innholdet i det som sies. Aristoteles skrev at ethos er viktig i alle diskurser, og helt avgjørende i de diskursene der det er delte meninger om noe det ikke finnes et fasitsvar på (Sigrell 1999: 15 – 16). Begrepet *persona* betegner den mer eller mindre valgte ”masken” som kan styrke retors ethos i en gitt sammenheng. Det kan for eksempel være hensiktsmessig å innta en autoritær persona, der retor styrker ethos ved å legge vekt på egen erfaring og posisjon for å gi argumentene sine tyngde. Ifølge Brynjulf Handgaard kan det å styrke egen posisjon og troverdighet ofte brukes til å fordreie sannheten og spore av en debatt (Handgaard 2008: 135). En annen inngang til å styrke ethos kan være å bygge opp under en fellesskapsfølelse med mottakerne. Det kan for eksempel gjøres ved å eksplisitt minne om felles interesser og tilhørighet (Karlberg og Mral 1998: 32 – 33, 42).

I store deler av denne tekstens analysemateriale er det to departementer som fungerer som retor. Riktignok er det stort sett navngitte personer som uttaler seg på vegne av OED/SMK, men Øyvind Ihlen poengterer at det kan være mer komplisert å vurdere ethos hos noen som representerer en organisasjon og ikke bare seg selv. Samtidig understreker Ihlen at der er ”et åpent spørsmål hvordan denne formen virker inn på organisasjonens troverdighet.” (Ihlen 2005: 44). Både statsråder, statssekretærer og inforrådgivere i OED/SMK har uttalt seg om oljesandsaken. Autonomien varierer følgelig fra retor til retor, så Ihlenes refleksjoner blir relevante når jeg senere skal diskutere departementenes ethos i oljesanddebatten.

Pathos

Pathos appellerer til mottakerens følelser. En klassisk metode innen politikken er å først skissere en negativ utvikling i samfunnet for så å lansere en løsning på problemet. Dermed appellerer en først til mottakernes frykt, og deretter til mottakerens håp – legemliggjort av retor selv eller det retor representerer. (Karlberg og Mral 1998: 34 – 35).

2.2. Argumentasjonsanalyse

Logisk argumentasjonsanalyse ser på hvordan en bør ordlegge seg dersom en har ambisjoner om å appellere til lytternes fornuft, altså logos (Bergstrøm og Boréus 2005: 90). Etablert teori innenfor dette fagområdet tilbyr et begrepsapparat som kan bidra til å strukturere den kommende analysen av departementenes argumentasjon. Jeg vil først og fremst trekke veksler på innflytelsesrike begreper og modeller utarbeidet av Stephen Toulmin.

2.2.1. Stephen Toulmin

I ”The Layout of Arguments” lanserte Toulmin en analysemodell som beskriver argumentasjon: Hovedpåstanden en retor kommer med, omtales av Toulmin som *påstand*.⁸ Denne påstanden⁹ må underbygges med faktaopplysninger om den skal ha noen form for gyldighet. Disse faktaopplysningene kaller Toulmin for *belegg*¹⁰. Men for at faktaopplysningene skal fungere etter hensikten, er argumentasjonen avhengig av en *hjemmel*¹¹, som ut fra generaliserbare forhold viser hvorfor belegget er relevant for påstanden. Hjemmelen¹² regnes i mange tilfeller som underforstått og forblir derfor ofte uuttalt. Men uavhengig av om den nevnes eller ikke, kan det oppstå situasjoner der hjemmelen ikke

⁸ Charlotte Jørgensens og Merete Onsbergs oversettelser i ”Praktisk Argumentation” fra ” 2008.

⁹ Påstanden kan sammenlignes med konklusjonen i en syllogisme.

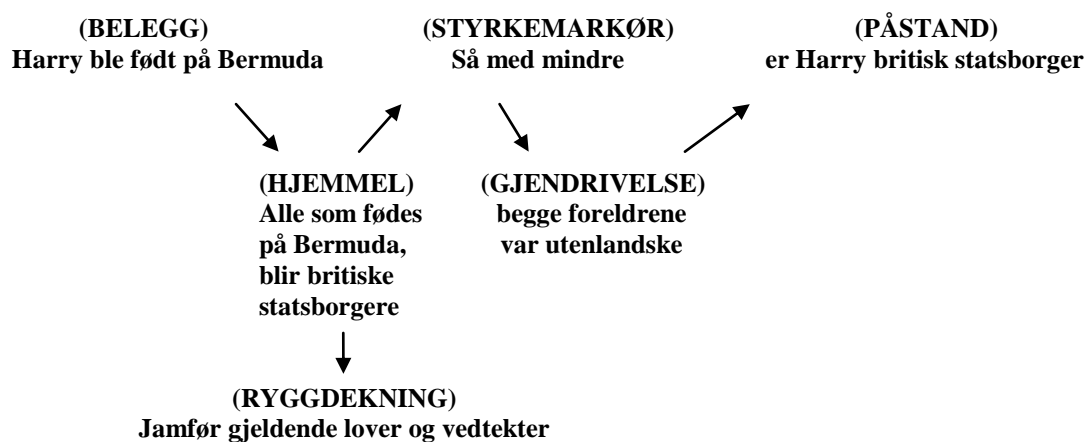
¹⁰ Belegget kan sammenlignes med undersetningen i en syllogisme.

¹¹ Se modell nedenfor.

¹² Hjemmelen kan sammenlignes med oversetningen i en syllogisme.

forutsetter helt sikkert at belegget er relevant for påstanden. Av og til *sannsynliggjør* den det bare. I slike tilfeller er det behov for en *styrkemarkør* som angir i hvilken grad hjemmelen bekrefter beleggets relevans. Styrkemarkøren kan komme i form av forbeholdsformuleringer som ”antakelig”, ”med mindre”, osv. I tillegg avkrever ofte styrkemarkøren en *gjendrivelse*, det vil si en utdypning av hvorfor det er behov for en styrkemarkør (Toulmin 2003: 120 – 123). En kan si at styrkemarkøren og gjendrivelsen på mange måter kommer kritiske innvendinger mot argumentasjonen i forkjøpet. Med retorisk teori friskt i minne vil jeg argumentere for at styrkemarkør og gjendrivelse også bidrar til å styrke retors ethos, da forbeholdene og utdypningen er uttrykk for refleksjon rundt egne argumenter.

Hvis en står overfor en motdebattant som ikke bare setter spørsmålsteget ved om hjemmelen beviser at belegget er relevant for påstanden, men i tillegg er skeptisk til å anerkjenne hjemmelen som et allmenngyldig prinsipp, oppstår et behov for å underbygge hjemmelen med *ryggdekning*. Mens hjemmelen styrker belegget ved å plassere det i en videre (og relevant) kontekst, skal ryggdekningen styrke hjemmelen ved å forankre den i håndfast bakgrunnsinfo. Det som skiller ryggdekningen fra belegget, er at ryggdekningen, i likhet med hjemmelen, ofte forblir uuttalt (Toulmin 2003: 123 – 125). Toulmin gir denne modellen som eksempel:



(Toulmin 2003: 124)¹³

2.2.2. Arne Næss

Som en del av sin *pro et contra*-analyse anbefaler Arne Næss at en sammenfatter ulike formuleringer som uttrykker samme påstand om en skal analysere en omfangsrik debatt med mange uttalelser (Bergstrøm og Boréus 2005: 98 – 99). En slik identifisering av oljesanddebattens hovedpåstander, og en sammenfatning av ulike formuleringer som uttrykker samme påstand, blir også nyttig for å organisere arbeidet i denne oppgaven.

¹³ Min oversettelse.

2.2.3. Det underforståtte

Det underforståtte er ofte avgjørende for tolkningen av logisk inferens og enkeltargumenter. Underforståtte premisser som tilfører argumentasjonen noe ekstra, og ikke bare er overflødigheter ryddet unna det uttalte i effektivitetens navn, sies å være *ikke-redundante* (Roksvold 2007: 35). Om et premiss kommuniseres underforstått som noe selvfølgelig, mens det i virkeligheten er uenighet om gyldigheten til dette premisset, kan det påvirke mottakerens fortolkningsprosess (Sigrell, 1999: 12 – 14). En slik retorikk, der ideologisk funderte påstander tas for gitt som premisser, rommer en *naturalisering* og *avideologisering* av argumentet ifølge semiotiker Roland Barthes (Roksvold 2007: 35).

Underforståtte sammenhenger som gjør det uttalte relevant for det overordnede budskapet, omtales av Roksvold som *implikaturer*. Videre skiller han mellom *semantiske* og *pragmatiske implikaturer*. (Roksvold 2007: 35 – 36). Semantiske implikaturer kan utledes fra de språklige elementene i det uttalte. Setningen ”enten er politikerne dumme, eller så er de tvers gjennom falske, hele gjengen” har som semantisk implikatur at politikerne uansett gjør en slett jobb. En pragmatisk implikatur er derimot knyttet til bakgrunnskunnskap om talehandlingens kontekst. Ta for eksempel setningen: ”Jeg jobber og sliter hver dag og er lei av å finansiere folk som ligger hjemme på ræva og hever trygd”. Her er en pragmatisk implikatur at retor betaler skatt, som igjen bidrar til å finansiere ulike trygdeordninger.

2.3. Argumentasjonsknep

Én retorisk unnvikelsesstrategi kan være å spekulere i *tankefeil*, som Madsen Pirie definerer slik: ”Alle logiske eller språklige knep som lar en påstand eller en oppfatning fremtre som noe den ikke er” (Pirie 2005: 11). På fagspråket omtales denne type språklig manipulasjon for *fallasier* (Roksvold 2012). I boka ”Har du sagt A, har du sagt A¹⁴” beskriver Pirie flere argumentasjonsknep. Jeg vil nå presentere og forklare de av dem som vil bli omtalt i den kommende analysen. Jeg gir eksempler der jeg vurderer det som nødvendig for forståelsen. Eksempelene er hentet fra ”Har du sagt A, har du sagt A”.

2.3.1. Madsen Piries tankefeil

Nedsettende analogier gjør narr av en motdebattant uten å fornærme vedkommende direkte. Det gjøres ved å trekke paralleller mellom motstanderen (eller motstanderens fremferd) og

¹⁴ Oversatt til norsk av Trond Berg Eriksen.

noe som fremkaller antipatier hos publikum. Om en stoler på publikums egne assosiasjoner, trenger en ikke å komme med eksplisitte usannheter selv (Pirie 2005: 13 – 14).

Påstander a priori tillegger egne forestillinger og prinsipper mer vekt enn fakta som går på tvers av de samme forestillingene og prinsippene. I stedet for å gå inn i en polemikk for å motbevise fakta (som nødvendigvis er et håpløst foretagende), tolker en opplysningene på en søkt måte slik at de kan tas til inntekt for eget syn (Pirie 2005: 27 – 28).

Falske alternativer skisserer kun to potensielle alternativer i en sak, mens det i realiteten er flere. Relevant info utelates, og derigjennom begrenses valgmulighetene (Pirie 2005: 30 – 31).

Å vifte med vitenskapen innebærer å slå om seg med teknisk sjargong slik at tilhørerne forvirres eller imponeres av språket i stedet for å vurdere påstandene (Pirie 2005: 32 – 33).

Circulus in probando anvender et argument hvis troverdighet avhenger av konklusjonen det selv skal støtte opp om. For eksempel:

”– Det var ikke meg som gjorde det. Smith kan gå god for min ærlighet.

– Hvorfor skulle jeg stole på Smith?

– Jeg kan garantere at han er ærlig.” (Pirie 2005: 37).

Defensive definisjoner tilbakeviser kritikk av ens opprinnelige uttalelser. En redefinerer betydningen av det en har sagt. For eksempel: ”Da jeg sa at vi ble styrt av tyranner, mente jeg naturligvis skatteoppkrevende og ikke Dem, Deres Majestet.” (Pirie 2005: 54 – 57).

Med delt tunge benytter seg av tvetydigheter og banaliteter som lytterne selv må fylle med innhold. For eksempel: ”De kan føle dem sikker på at Deres brev vil få den behandlingen det fortjener.” (Pirie 2005: 67 – 68).

Halvskjulte begrensninger tar form av subtile forbehold som lytterne helst ikke skal feste seg ved. Tankefeilen består i at en tar forbehold samtidig som en turer frem i diskusjonen som om påstanden var en vedtatt sannhet. Formuleringer som ”praktisk talt” og ”nesten alle” er hyppig benyttet til dette formålet (Pirie 2005: 90 – 91).

Inngjerding innhyller argumentene i tvetydige uttrykk, slik at en senere kan fylle argumentene med den mening en finner mest formålstjenlig (Pirie 2005: 92).

Det nedsettende argumentum ad hominem sverter meningsmotstanderen for å gjøre tilhørerne mistroiske til det vedkommende sier (Pirie 2005: 95).

Omstendighetenes argumentum ad hominem avfeier meningsmotstanderens argumenter fordi det vedkommende sier, ikke samsvarer med det samfunnsgruppen vedkommende er en del av, vanligvis mener (Pirie 2005: 97).

Ignoratio elenchi bringer til torgs en gyldig konklusjon som ikke er relevant for det opprinnelige spørsmålet eller argumentet. For eksempel: ”Hvordan kan min klient ha gitt

ordre om dette mordet? Jeg har påvist uten skygge av tvil at han ikke engang var i landet på den tiden.” (Pirie 2005: 101 – 102).

Argumentum ad misericordiam appellerer til medynk for å underbygge en påstand. For eksempel: ”Hvis vi kommer til det resultatet at utviklingshjelpa er ineffektiv og ikke hever levestandarden, dømmer vi folk i de fattige land til et liv i håpløs elendighet, skitt og sykdom.” (Pirie 2005: 115 – 116).

Avvisning av det uprøvde betyr å forkaste nye tanker fordi de umulig kan ha noe for seg, da de ikke er allment akseptert ennå, noe de ville ha vært om de var fornuftige. (Pirie 2005: 119).

Ensidig fremstilling presenterer bare en side av saken, mens en bør høre argumenter både for og imot for å kunne gjøre seg en informert meningsdannelse (Pirie 2005: 126).

Ad populum henvender seg til mer eller mindre velbegrunnede folkelige fordommer fremfor å legge frem relevante argumenter. (Pirie 2005: 132 – 133). Thore Roksvold skriver at denne tankefeilen fremfører påstander en ”antar at folk liker å høre” (Roksvold 2012).

Røkt sild legger frem irrelevant informasjon for å røske lytterne ut av tankerekken (som gjerne utviklet seg i disfavør av retor), på samme måte som en røkt sild kan føre sporhunder tilbake til det opprinnelige sporet om de er blitt distraheret og har kommet ut av kurs (Pirie 2005: 139).

*Fugleskremslet*¹⁵ fremfører en feilaktig eller kraftig forenklet versjon av motdebattantens meninger, for så å tilbakevise meningene en selv har konstruert (Pirie 2005: 153 – 154).

Stilltiende forutsetninger tar for gitt at det er enighet om et (ikke uttalt) premiss i argumentasjonen, mens det i realiteten ikke er enighet om dette premisset. (Pirie 2005: 162).

Uoppnåelig fullkommenhet består av å avvise andre alternativer fordi de har svake sider, samtidig som alternativet en selv legger frem, også har svake sider. (Pirie 2005: 165 – 166).

2.3.2. Metameddelelser og lange svar

Når et intervjuobjekt, i stedet for å gå rett på sak, kommenterer spørsmålet som stilles, eventuelt presiserer hvor ”viktig det er å ta denne debatten”, benytter vedkommende seg av *metameddelelser*, ofte for å kjøpe seg tid eller for å dekke over et tynt svar. Dette kan være en kjærkommen fluktvei når intervjuobjektet konfronteres med ja/nei-spørsmål og vegrer seg for å svare. Lange svar kan gi inntrykk av seriøsitet og refleksjon, mens korte svar kan være avslørende eller endatil virke avvisende. En annen fordel med lange svar er at de kan snike seg utenfor spørsmålets rammer og derigjennom styre intervjuet inn på et spor som gagnar intervjuobjektet (Roksvold 2006: 152 – 153).

¹⁵ Dette argumentasjonsknepet vil bli omtalt som ”stråmannsargumentasjon” i analysen.

2.4. Krisekommunikasjon og organisasjonsretorikk

Hevder en at oljesanddebatten er en krise for regjeringen, smører en nok litt tykt på. Sjansen er i hvert fall stor for at regjeringen selv vil bestride en slik karakteristikk. Men en BI-professor har som nevnt omtalt forholdet som statens vanskeligste eierskapssak på 40 år, og i skrivende stund er vi inne i det sjette året med kritiske oppslag om regjeringens håndtering av oljesandsaken. Professor Timothy W. Coombs definerer en *krise* slik:

[...] an event that is an unpredictable, major threat that can have negative effect on the organization, industry, or stakeholders if handled improperly. (Coombs 1999: 2).

Coombs hevdet altså, i 1999, at kriser innehar et element av uforutsigbarhet. Dette kriteriet kan ved første øyekast virke uforenlig med oljesandsaken. Det er nok ikke slik at regjeringen fikk saken i fanget uten å ha noen tanker om hvordan de skulle håndtere den. Men et uforutsigbart element i denne oppgavens kontekst er omfanget av kritikken mot regjeringen, og i hvilken grad kritikken fra medier, opinion og miljøbevegelse introduserer overraskende stemmer og rammende argumenter. Coombs har også lansert andre krsedefinisjoner, blant annet i artikkelen ”Crisis Management and Communications”, der han definerer krise slik:

[...] a significant threat to operations that can have negative consequences if not handled properly [...] the threat is the potential damage a crisis can inflict on an organization, its stakeholders, and an industry. ”(Coombs 2007).

Det som går igjen i begge definisjonene til Coombs, er at en krise kjennetegnes av potensielt negative følger, både for interessentene og for den berørte organisasjon og industrien. I denne oppgavens sammenheng er det OED/SMK, og ikke Statoil, som utgjør ”organisasjonen”, mens hele verdens befolkning må sies å være ”interessenter”, om en tar oljesandkritikernes advarsler på alvor. For OED/SMK kan de negative følgene være kritisk medieomtale og omdømmetap, mens negative konsekvenser for interessentene kan være forurensning og klimaendringer m.m. Jeg vurderer det dit hen at krisekommunikasjon tangerer oljesandsaken på mange nok punkter til at fagfeltet er relevant for den kommende analysen.

2.4.1. Timothy W. Coombs’ responsmetoder

Coombs har utarbeidet og kategorisert en rekke responsmetoder for krisehåndtering, og svarstrategiene skal, om de brukes riktig, bidra til å forhindre eller å begrense omdømmetap (Coombs 1999: 128 – 129 og Coombs 2007). Enkelte av responsmetodene bærer preg av å være beregnet for selskaper som skal forholde seg til akutte kriser, snarere enn myndigheter som skal forholde seg til en langvarig politisk debatt. Trass i dette vil Coombs’ verktøykasse, om enn i en noe omarbeidet form, bli anvendt for å systematisere OEDs/SMKs retorikk i

oljesanddebatten. Akkurat hvordan Coombs' rammeverk må bearbeides for å passe best mulig til denne oppgavens undersøkelse, gjør jeg rede for i metodekapittelet. Nå vil jeg derimot presentere Coombs' originale klassifisering, slik den er gjengitt på norsk av Øyvind Ihlen:

- 1. Angripe:** Organisasjonen kan påstå at anklageren har egeninteresse i saken, eller at vedkommende ikke har den sanne kunnskap om saksforholdene og heller ikke er interessert i å skaffe denne.
- 2. Nekte:** Organisasjonen kan hevde at anklagene er grunnløse, eller at iallfall ikke har hatt til hensikt å gjøre det en blir beskyldt for. Ofte sier den anklagede parten at den som kommer med beskyldningen, nok ikke vet hva som har hendt.
- 3. Bortforklare:** Organisasjonen kan forsøke å minimalisere ansvaret ved å påstå en ikke hadde kontroll over situasjonen, eller at en ikke ønsket å skade noen. Ved bortforklaring er det også vanlig å forsøke å finne en sydebukk. Det hevdes at organisasjonen er uten skyld fordi et enkeltindivid handlet uten organisasjonens samtykke.
- 4. Rettferdiggjøre:** Organisasjonen kan forsøke å minimalisere eller bagatellisere skaden ved å påstå at den ikke var særlig stor. Ved en slik strategi innrømmer en gjerne at det gale har skjedd, og at det var organisasjonens feil, men en ber om at folk ser på det store bildet.
- 5. Innynde seg:** Organisasjonen kan forsøke å minne publikum på alt det en har felles, alle de gode tjenestene og produktene som organisasjonen har tilbudt tidligere, eller som en skal tilby bare en får lagt denne kjedelige saken bak seg.
- 6. Godtgjøre:** Organisasjonen kan gjøre noe for å rette opp skaden og forsøke å hindre at den oppstår på nytt.
- 7. Full unnskyldning:** Organisasjonen kan gi en uforbeholden beklagelse og komme med en bønn om tilgivelse. I norsk sammenheng er det demonstrert flere ganger at det er mulig å få tilgivelse dersom man legger seg flat for kritikken. Dette er selvfølgelig det mest ærlige og foretrukne alternativet dersom en virkelig *har* gjort noe galt. (Ihlen 2004: 131 – 132)

Ihlen, fremholder at Coombs' responsmetoder kan plasseres på en skala der aggressivitet og ydmykhet utgjør hvert sitt ytterpunkt (Ihlen 2005: 41). For meg er det imidlertid de unnvikende aspektene ved responsmetodene som først og fremst er av interesse, og jeg vurderer det dit hen at ”angripe”, ”nekte”, ”bortforklare” og ”innynde seg” er de mest unnvikende responsmetodene. Årsaken er at disse fire svarstrategiene i mindre grad enn de andre tre erkjenner et ansvar for forholdene som kritiseres.

I denne oppgaven regnes uredelig retorikk som unnvikende retorikk i og med at språklige uredeligheter ofte tas i bruk nettopp for å sno seg unna vanskelige spørsmål og ubehagelige temaer. Men ingen av de sju ovennevnte responsmetodene er uredelige per se¹⁶. Så lenge påstandene som fremmes er gyldige, og argumentasjonen har god logos, er det en ærlig sak å bortforklare eget ansvar eller å gå til motangrep. Men når debatter vokser seg store og uoversiktlige, og det mangler fasitsvar på mange av spørsmålene som diskuteres, er det ikke alltid så enkelt å vurdere argumentasjonens gyldighet og logos. I slike tilfeller åpner det seg

¹⁶ Muligens med unntak av ”innynde seg”, som, slik den er fremstilt i Ihlen's oversettelse, minner om en avledningsmanøver.

muligheter for å misbruke Coombs' responsmetoder. Ikke minst kan de mest unnvikende av svarstrategiene hans brukes for å omgå kritikk på en tvilsom måte.

2.4.2. Enhetlig tale og taushet som strategi

Når krisen er et faktum, fraråder Coombs på det sterkeste taushet som strategi. Han mener at en slik fremferd utstråler usikkerhet, passivitet og manglende kontroll over både situasjonen isolert sett, og over kommunikasjonen med interessentene. Eget fravær gir andre aktører muligheten til å ta kontroll og definere krisen overfor allmennheten (Coombs 1999: 115). Coombs understreker også at organisasjonen må fremstå konsistent når den kommenterer krisen offentlig. Det vil si at alle som uttaler seg, må være samkjørte, slik at en unngår forvirring og motstridende informasjon som undergraver troverdigheten til organisasjonen (Coombs 1999: 117). Ihlen navngir ulike nivåer av enhetlig tale: *Indre enhetlig argumentasjon og struktur* krever en viss indre logikk som gjør at den man kommuniserer med, føler at det som fortelles, henger sammen. *Ekstern materiell enhet* forutsetter at organisasjonen ikke ignorerer viktige fakta, temaer eller motargumenter. Den historien som fortelles, må oppleves som komplett i forhold til hva publikum har kjennskap til. Derfor er det blant annet nødvendig for organisasjonen å følge med på mediedekningen (Ihlen 2004: 134).

2.4.3. Organisasjoners samfunnsansvar

Mange organisasjoner utvikler programmer for sosialt ansvar for å kommunisere at de i tillegg til å jakte profitt, tar ansvar for mennesker, miljø og samfunn. Ifølge Ihlen argumenterer noen forskere for at den rette balansen mellom profitt og samfunnsansvar alltid vil oppnås i en dialog mellom organisasjonen og omgivelsene, der medier og interessenter fungerer som et korrektiv. En slik grunnleggende tiltro til ideenes frie marked forutsetter at en organisasjon aldri vil kunne manipulere omgivelsene til å akseptere etisk uforsvarlig forretningsvirksomhet over tid. Ihlen deler ikke tilliten til et slikt selvregulerende system. Han tror heller ikke at samfunnsansvar alltid lønner seg økonomisk (Ihlen 2011: 65). Videre poengterer han at bedrifter ikke kan ansvarliggjøres av publikum på samme måte som politikere:

Det er faktisk slik at det er politikerne som velges for å bekjempe sosiale problemer, ikke næringslivsledere. Næringslivsledere mangler politisk legitimitet til å forfølge sosiale mål og bestemme hva som er sosialt ønskelig. Dessuten har bedriftsledere ingen trening i å løse sosiale problemer, og dermed er det også en reell fare for at de velger gale løsninger. Som institusjon er bedrifter skapt for å løse en bestemt økonomisk oppgave. (Ihlen 2011: 24, 55)

Representanter for miljøbevegelsen har hevdet at det kan være et misforhold mellom det Statoils kommunikasjonsstab uttrykker, og det selskapsledelsen står for, og at det derfor er

essensielt at eierne, altså regjeringen, også konfronteres ettersom de sitter med et langsiktig ansvar for selskapets prioriteringer (Johannessen 2010: 35).

2.6. Nyhetsverdier

Innen journalistikken brukes ofte akronymet *VISAK* som en tommelfingerregel for nyhetskriterier. Forkortelsen står for vesentlig, identifikasjon, sensasjon, aktuell og konflikt (Oltedal 2012: 17). Identifikasjonskriteriet stiller krav om at saken må føles nær og relevant for publikum, og aller helst angå deres hverdagssituasjon eller dagdrømmer, mens sensasjonskriteriet handler om at opplysningene bør være oppsiktsvekkende, uventede og gjerne skandaløse (Roksvold 2006: 22-23). Aktualitetskriteriet sikter til at informasjonen bør representere noe nytt og ukjent, og konfliktkriteriet tilfredsstilles om saken rommer en tydelig interessemotsetning mellom minst to parter, gjerne i form av maktkamp (Oltedal 2012: 116). En undersøkelse utført av Audgunn Oltedal gir imidlertid inntrykk av at mange journalister rangerer vesentlighetskriteriet øverst av de fem nyhetskriteriene (Oltedal 2012: 118). Samtidig har blant andre fagbladet *Journalisten* oppfordret nyhetsredaksjoner til å få en mer bevisst holdning til hvilke saker som prioriteres og anses som vesentlig i norsk journalistikk (Oltedal 2012: 16). Selv skriver Oltedal dette om nyhetskriteriet:

Vesentlege saker er saker som er prinsipielt viktige, som avdekkjer veikskapar i samfunnssystem og styringssystem. Det er saker som angår mange og har konsekvenser for mange [...] Vesentlegkravet gjeld yrkets kontakt med samfunnsborgaren. Det skal sikre at lesar, lyttar, sjåar får den informasjonen han og ho treng for å delta i demokratiet og i utviklinga av samfunnet [...] Er ikkje saka vesentleg nok, hjelper det ofte ikkje at den er aktuell. Konflikt og temperatur må til, men manglar saka substans, går folk fort lei. For meg er vesentlegkravet nav og orienteringspunkt i samfunnsjournalistikken. Det er vesentlegkravet som gjev journalistikken retning (Oltedal 2012: 17, 232, 270).

I analysekapittelet vil jeg diskutere dekningen av oljesandsaken i lys av vesentlighetskriteriet.

2.6. Intervjuteknikk

I analysekapittelet skal jeg også undersøke om det er blitt stilt gode, virkningsfulle oppfølgingsspørsmål til OED/SMK de ulike årene. Av den grunn vil jeg nå presentere noen av Brynjulf Handgaards tanker om hva som kjennetegner et godt spørsmål.

Journalister vil gjerne at et intervju skal være spørsmålsdrevet, mens mange profesjonelle kilder streber etter å gjøre intervjuet svardrevet. Det vil si at intervjuobjektet har et budskap som vedkommende vil ha frem, uavhengig av hvilke spørsmål som stilles. Blant annet derfor mener Handgaard at journalister som oftest bør unngå lukkede ja/nei-spørsmål, ettersom det kan gi erfarne intervjuobjekter anledning til å skifte spor etter at de har kommet med et kort

svar på det opprinnelige spørsmålet. Handgaard slår derimot et slag for korte spørsmål som innledes med ”hva”, ”hvorfor”, ”hvordan”, ”hvor”, ”hvem” og ”når”. Han mener at dette er åpne, tydelige og nøytrale spørsmål som ofte lokker frem informative svar. Eventuelt kan slike spørsmål avkle kilder som har en dårlig sak. (Handgaard 2008: 35 – 36, 63, 66 – 69, 83). Når enkelte journalister hevder at ”hv-spørsmål” lett blir for brede, og at en må lukke spørsmålene for å få korte svar, svarer Handgaard at det ikke er noen grunn til å lukke spørsmålene så lenge en *fokuserer* dem tydelig, og avgrenser ”den delen av virkeligheten som du tvinger intervjupersonen til å holde svaret sitt innenfor” (Handgaard 2008: 86 – 87). Handgaard skriver også at det er problematisk å stille ladede spørsmål med føringer og meninger i spørsmålsstillingen. Velger en likevel å stille slike spørsmål, er det ifølge ham viktig å basere dem på utsagn intervjuobjektet selv har kommet med. En kan for eksempel trekke logiske slutninger på bakgrunn av det intervjuobjektet sier og så spørre om en har forstått vedkommende riktig. Dermed kan en ansvarliggjøre det intervjuobjektet allerede beviselig har sagt (Handgaard 2008: 39 – 40, 50, 85 – 86).

3. Oljesandsakens retoriske situasjon

Det er en kjensgjerning at retorikk ikke finner sted i et vakuum. Formuleringer må ofte forstås i lys av omkringingliggende faktorer, uansett hvor tekstisolert en ønsker å være. Skal jeg gjøre en meningsfull analyse av OEDs/SMKs uttalelser i oljesandsaken, må jeg også se på forholdene som danner et bakteppe og en retorisk situasjon for sitatene. Hvis en debattant forkler en vurderende påstand som en faktaopplysning, må gjerne den som analyserer retorikken, selv ha kjennskap til emnet for å kunne avsløre det retoriske tjuvtrikset. Og en er ofte avhengig av en viss innsikt i saken som diskuteres, for å kunne vurdere gyldigheten til premisser, eller for å kunne identifisere pragmatiske implikaturer¹⁷.

3.1. Jens E. Kjeldsens analysemodell

Jens E. Kjeldsen tilbyr en analysemodell tilpasset vår tids kaotiske retoriske situasjon, der han deler den retoriske diskursens kontekst opp i fem nivåer. Selve teksten befinner seg på det innerste nivået, mens tekstens *fysiske omgivelser* utgjør nivå to. På det tredje nivået finner en den *retoriske situasjon*, altså spesifikke forhold og faktorer som inngår i konteksten og stiller bestemte krav til retor. På det fjerde og femte nivået finner en henholdsvis *samtidens sosiale og politiske situasjon* og den *historiske og kulturelle situasjonen* (Kjeldsen 2008: 124). En

¹⁷ Se s. 12 for mer informasjon om pragmatiske implikaturer.

kort drøfting av oljesandsakens retoriske situasjon vil trolig gi leseren et større utbytte av analysen. Derfor vil jeg nå gjøre rede for noen aspekter ved den globale klimaproblematikken, Norges oljeindustri, Norges klimaambisjoner, oljesandprosjektets beskaffenhet sett i forhold til andre former for oljeutvinning og Canadas miljøutfordringer. I tillegg er det naturlig å se nærmere på statens eierskapspolitikk, Statoils historiske og økonomiske posisjon og den hjemlige debatten om oljesand. Overført til Kjeldsens begreper vil denne realteorien kaste lys over oljesanddiskursens nivå tre, fire og fem.

3.2. Globale utslipp og togradersmålet

I 2011 var fossil energi opphavet til 31,6 milliarder tonn CO₂-utslipp på verdensbasis. Aldri før var det blitt registrert så høye tall, og olje sto for 35 prosent av utslippene. Det internasjonale energibyrået¹⁸ mener at globale CO₂-utslipp fra fossil energi ikke kan overstige 32,6 milliarder tonn i året før trenden må snus slik at kurven begynner å peke nedover. Dette toppunktet bør senest komme i 2017 om verden skal nå det såkalte togradersmålet¹⁹ (Det internasjonale energibyrået 2012a). Toggradersmålet fikk tilslutning fra alle FN-landene under FNs Klimakonvensjon i Cancún i 2010 (Miljøverndepartementet 2010). Det internasjonale energibyrået slår også fast at togradersmålet ryker om mer enn en tredel av verdens *oppdagede* fossile energiresurser utvinnes og forbrukes før 2050. Dette er med mindre utbredelsen av karbonrensing og -lagring tar seg kraftig opp på kort tid. Olje utgjør 22 prosent av verdens oppdagede fossile energiresurser (Det internasjonale energibyrået 2012c).

3.3. Norges klimaambisjoner

I Norge er det utad bred politisk enighet²⁰ om å anerkjenne menneskeskapte klimaendringer som en av fremtidens største globale utfordringer. Samstemmigheten kommer blant annet frem av klimaforliket fra 2008, der de rødgrønne, Venstre, Høyre og KrF inngikk en avtale som skulle stake ut kursen for norsk klimapolitikk. I forliket kan en lese at Norge skal ”stimulere andre land til å sette seg høye klimamål”, og at Norge skal være en pådriver for å holde den globale temperaturøkningen under to grader sammenlignet med førindustrielt

¹⁸ Det internasjonale energibyrået er en uavhengig organisasjon med 28 medlemsland. Norge har vært medlem siden 1975. Organisasjonen skal bidra til energimessig forsyningssikkerhet for deltagerlandene, fremme en mer bærekraftig energibruk og bistå med utredninger, statistikk, analyse og anbefalinger (SNL.no IEA).

¹⁹ Se neste avsnitt for informasjon om hva togradersmålet innebærer.

²⁰ Eneste unntak blant stortingspartiene er FrP, som tror ”klimapanelets konklusjoner er ufullstendige [...] fordi kritiske røster ikke blir tatt tilstrekkelig på alvor” (FrP.no 2012).

nivå²¹. Videre står det at ”Norges troverdighet som pådriver er avhengig av at vi reduserer egne utslipp” (Avtale om klimameldingen 2008).

3.4. Norsk oljeproduksjon og norske klimautslipp

Norge er den fjortende største oljeprodusenten i verden, og kun seks land eksporterer mer olje enn oss (Oljedirektoratet 2012). Petroleumssektoren står for rundt en firedel av statens samlede inntekter og om lag en femdel av verdiskapningen (Olje- og energidepartementet 2011). I henhold til Kyoto-protokollen i FNs klimakonvensjon skulle Norge fra 2008 til 2012 ligge på et utslippsnivå som ikke oversteg 1990-nivået med mer enn én prosent. Det tilsvarer cirka 50,1 millioner tonn årlig. Men mye på grunn av den nasjonale oljeproduksjonen har Norge sluppet ut mer klimagasser enn sin kvote de angjeldende årene (Haug 2010: 53). Norge må derfor balansere klimaregnskapet ved hjelp av såkalte fleksible mekanismer i Kyoto-avtalen, som for eksempel kvotehandel med andre land (SSB 2012a og SSB 2012b).

3.5. Global eller nasjonal tilnærming i norsk olje- og klimadiskurs

Jacob Haug ser i sin masteroppgave på Norges dobbeltrolle som klimanasjon og oljegigant. Han skriver om hvordan den norske interessen av oljeinntektene kan svekke regjeringens troverdighet når den skal formidle klimabudskapet til verden. Haug viser til teori innen omdømmebygging som hevder at det er risikabelt å profilere seg som et foregangsland på miljø samtidig som en beriker seg på miljøskadelig oljevirkosomhet. Norge rådes derfor (av de samme omdømmeforskerne) til å komme anklager om dobbeltmoral i forkjøpet ved aktivt å kommunisere at nasjonen er en moderne og ansvarlig aktør i den globale oljeindustrien (Haug 2010: 23). Akkurat hvordan norske regjeringer har tilpasset seg denne retoriske situasjonen er tema i Gard Lindseths doktoravhandling fra 2006. Der fremholder Lindseth at norsk klimapolitikk gjennomgikk en diskursiv endring i løpet av 1990-tallet, der den *nasjonale* tilnærmingen til klimaproblemet tapte terreng i forhold til den *globale* tilnærmingen.

Den nasjonale tilnærmingens kongstanke er at hvert land må dra sin del av lasset i form av å kutte egne klimagassutslipp, og at Norge bør gå foran som et godt eksempel. Norge har for eksempel satt seg som mål å være klimanøytralt senest i 2030²². Den globale tilnærmingen til

²¹ Målene knyttet til karbonnøytralitet og togradersgrensen ble videreført i Stoltenberg-regjeringens klimamelding som ble lagt frem i 2012 (Miljødepartementet 2012).

²² Det vil si at Norge må kjøpe klimakvoter i utlandet tilsvarende ”restutslipp fra norsk territorium når vedtatte klimatiltak i Norge er gjennomført. Til fratrekk kommer også en viss mengde karbondioksid som bindes i skog på norsk territorium” (Fjeldal 2012).

klimadiskursen er ikke like opptatt av nasjonale utslippskutt. I 2008 poengterte for eksempel daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre at norsk sokkel bare sto for 0,2 prosent av verdens klimagassutslipp, og tydeliggjorde med det at norske utslippskutt uansett er et mikroskopisk bidrag til å bekjempe de globale klimautfordringene (Haug 2010: 71). I stedet argumenterer den globale tilnærmingen for at Norge, på en så kostnadseffektiv måte som mulig, kan bidra til at utslippstallene går ned på verdensbasis. Med dette som utgangspunkt kan Norge fremstille fortsatt norsk oljeproduksjon som et klimatiltak, ettersom utvinningen av nordsjøolje avgir mindre klimagasser per fat enn gjennomsnittlig oljeutvinning globalt. Ved å eksportere ”ren” norsk olje reduserer en verdens behov for å utvinne skitnere olje og kull (Lindseth 2006: 33 – 34). Miljøbevegelsen mener at denne logikken halter om en ser på hele ”livsløpet” til oljeproduktet. Utslipp fra forbrenning av olje, (for eksempel gjennom bilkjøring) er langt større enn utslipp fra utvinning av samme mengde olje. Ifølge Bellona har norsk olje derfor bare to prosent lavere utslipp per energienhet enn det globale gjennomsnittet om en ser på hele ”karbonfotavtrykket” (Haug 2010: 64).

Et annet poeng i den globale tilnærmingen er at verdens fattige trenger mer energi for å være sikret økt velstandsvekst. Flere regjeringsrepresentanter har vist til at verdens energibehov vil øke i takt med sosial utvikling i den tredje verden. Fremskrivninger fra Det internasjonale energibyrået støtter opp om disse forutsigelsene, og byrået anslår at fossil energi må dekke 80 prosent av det økende behovet de kommende tiårene. En slik tilnærming gir Norge en moralsk legitimitet til å videreføre utvinningen, slik at mest mulig av det økende energibehovet kan dekkes med relativt ren norsk olje. Greenpeace hevder at potensialet til fornybar energi og energieffektivisering undervurderes av Det internasjonale energibyrået, og derigjennom av den norske regjering. Ifølge Haug har regjeringens tilnærming til fornybar energi klare likheter med den norske oljeindustriens argumentasjon, som går ut på at det ikke er noen realistiske alternativer til fossilt brensel. Ihlen mener at regjeringen med dette utdefinerer alternativer og gir oljebransjens tolkningsrammer definisjonsmakt (Haug 2010: 56 – 62).

Den globale tilnærmingen forsvarer norsk oljeindustri utenlandsekspanasjon med at ”en går ’i bresjen’ med norske verdier” og dermed bidrar til å dreie energiproduksjonen i en mer miljøvennlig retning (Ihlen 2007b: 84). Ifølge Ihlen finnes det teknologioptimistiske stemmer i den norske olje- og klimadiskursen som har en suspekt omgang med ordet ”bærekraftighet”. Han hevder at enkelte ser på det å rydde opp etter seg, eventuelt å *forsøke* å redusere utslippene, som bærekraftige aktiviteter. Altså at ”bedrifter er bærekraftige fordi de jobber

med saken”. I den forbindelse minner Ihlen om at en økologisk definisjon av bærekraftighet ”innebærer å ikke forbruke mer ressurser enn systemet klarer å reprodusere, samt å ikke forurense mer enn systemet klarer å håndtere.” (Ihlen 2011: 25 – 26).

3.6. Canadas miljøpolitikk og oljesandreserver

I 2010 innehadde Canada åttendeplassen på verdensrankingen over land med høyest CO₂-utslipp. Da landet signerte Kyoto-avtalen, sa det seg villig til å redusere utslippene i perioden 2008 – 2012 med seks prosent i forhold til 1990-nivå. Men i 2012 hadde canadiske utslipp i stedet steget med 30 prosent sammenlignet med 1990-nivå (Barstad 2012 og Det internasjonale energibyrået 2012b: 13). Rundt 6,5 prosent av disse klimagassutslippene kommer fra oljesandindustrien (Van Loon 2012). Canadas oljesandreserver utgjør til sammen 170 milliarder fat og er verdens tredje største reserve med et potensial på 100 års produksjon (CAPP²³ 2009 og Statoil 2012). Flere klimaforskere og anerkjente medier har de siste årene stemplet Canada som en miljøsinke, mye på grunn av oljesandindustrien. Landet ble blant annet beskyldt for å sabotere avtaler forut for og under klimaforhandlingene i København i 2009, og det er også blitt hevdet, fra både miljøvernere, forskere og journalister, at det føres et mangelfullt tilsyn med oljesandindustrien (Radford og Thompson 2009).

Utslipp fra norske selskaper i utlandet inkluderes i regnskapet til den nasjonen der utslippet foregår (Fjeldal 2012). I oljesandprosjektets tilfelle, altså Canada. Da OED i 2010 forklarte Stortinget hvorfor regjeringen ikke ville stanse Statoils oljesandsatsing i Canada, var en av begrunnelsene at virksomheten foregikk ”innenfor et Kyoto-regime” som innebar kvotehandel med andre land om utslippene ble for høye (Stortinget 2010). Men desember 2011 valgte Canada som første land å trekke seg formelt fra Kyoto-protokollen. Det innebærer at landet ikke lenger står ansvarlig for utslippsmålene (Miljøverndepartementet 2012: 64).

3.7. Oljesandutvinning

Oljesand kan utvinnes gjennom såkalte dagbrudd eller boring. Dagbrudd er omstridt fordi metoden forårsaker store endringer på terrenget og gjør krav på spillvannsdammer. 80 prosent av reservene i Canada befinner seg imidlertid så dypt i jorden at den må hentes opp ved hjelp av boring, eller ”in-situ” som metoden kalles på fagspråket. Damp injiseres i den oljesandholdige jorden, slik at massen blir såpass flytende at den kan pumpes opp til

²³ Foreningen Canadian Association of Petroleum Producers representerer selskaper som står for cirka 90 prosent av oljeutvinningen i Canada, deriblant Statoil. På vegne av oljeselskapene jobber foreningen opp mot myndigheter, offentligheten og interessenter (CAPP).

overflaten. Miljøutfordringene knyttet til oljesandutvinning generelt, har tre aspekter: lokale landskapsforstyrrelser, høye CO₂-utslipp og lokalt forbruk og forurensning av vann (Statoil.com og WWF 2009).

3.8. Statoils befatning med oljesand

Statoil kjøpte seg inn i canadisk oljesand våren 2007, og Vårt Land oppga i 2012 at Statoil var den sjette største oljesandaktøren i verden (Eikeland 2012a og Harbo 2010a). Statoil benytter seg kun av in-situ-metoden, som ifølge selskapet forårsaker langt mindre landskapsforstyrrelser enn dagbrudd, og i så henseende er et mer miljømessig forsvarlig produksjonsalternativ. In-situ-metoden krever heller ikke bruk av spillvannsdammer, noe Statoil trekker frem som et annet fortrinn ved teknikken. Miljøbevegelsen hevder imidlertid at også in-situ-metoden forårsaker landskapsforstyrrelser og vannforurensning i større grad enn det oljeselskapene vedkjenner seg, og miljøvernerne får medhold av den anerkjente økologen David Schindler fra University of Alberta, (Statoil.com og Seip 2012).

Angående CO₂, erkjenner Statoil at in-situ medfører større utslipp enn dagbrudd på grunn av energikrevende dampinjisering (Statoil.com). I desember 2011 slapp Statoils oljesandanlegg ut 58 kilo CO₂ per fat olje (Statoil 2012: 40). Snittet på norsk sokkel er rundt ni kilo per fat (Ree 2012), og gjennomsnittet for konvensjonell oljeutvinning globalt lå i 2010 på rundt 30 kilo per fat (Bjørheim 2010a). Statoil har ambisjoner om å redusere oljesandutslippene med 40 prosent innen 2025 (Statoil 2012: 26). Samtidig understreker Statoil at utslippene som er knyttet til *utvinningen* av olje kun står for 25 prosent av de totale CO₂-utslippene fra en enhet olje (Statoil 2012: 27). Dermed er det misvisende å si at olje fra oljesandutvinning forurenses seks ganger så mye som nordsjøolje. På dette punktet får Statoil støtte fra professor ved Kjemisk institutt ved Universitetet i Oslo, Hans Martin Seip. Han skriver at utslippet av CO₂ ved forbrenningen av oljeproduktet er det samme uansett om opprinnelsen er oljesand eller ikke, og at olje fra oljesand bare forurenses 15 – 26 prosent mer enn ved beste fremstilling fra konvensjonelle kilder, om en ser på hele ”livsløpet” (Seip 2012).

3. 9. Statoils historikk, omdømme og posisjon

Da Statoil ble opprettet i 1972, var det som et helstatlig selskap, men i 2001 ble Statoil børsnotert i Oslo og New York, og omgjort fra aksjeselskap til allmennaksjeselskap. Staten beholdt en eierandel på 81,7 prosent etter delprivatiseringen, men siden den gang er den statlige eierandelen redusert til 67 prosent. Eierskapet forvaltes av OED, og Statoil tilførte den

norske statskassen over 110 milliarder kroner i 2010 (Olje- og energidepartementet og Dagsnytt 18 2010). Marit Flinder Johannessen skriver i sin masteroppgave at norske oljeselskaper har rykte på seg i oljeindustrien for å være pionerer når det gjelder samfunnsansvar, mye grunnet selskapenes nære tilknytning til norske myndigheter, som ønsker å lede an i internasjonale miljøspørsmål (Johannessen 2010: 11 – 12). Det canadiske medieselskapet Corporate Knights rangerte i januar 2011 Statoil som nummer én på listen over verdens 100 mest bærekraftige selskaper, og i mars 2011 kåret Fortune Magazine Statoil som det sjuende mest innovative selskapet i verden (Ree 2011).

3.10. Regjeringens eierskapspolitikk

For å tegne et bilde av hvordan de rødgrønne selv definerer sitt handlingsrom som eier, vil nå noen av regjeringens uttalte eierskapspolitiske mål bli lagt frem. Punkter som er av særlig relevans for eierskapsforvaltningen i oljesandsaken, vil naturlig nok stå i sentrum.

I Stortingsmeldingen ”Et aktivt og langsiktig eierskap” fra 2006 reflekterer regjeringen over hvordan den best kan sørge for at statsaksjeselskaper tjener regjeringens interesser. På side 46 – 49 poengterer regjeringen at den ikke har sagt fra seg all kontroll, selv om statseide virksomheter er skilt ut som statsaksjeselskaper. Gjennom å klargjøre sine mål, føre eierdialog, følge opp bedriftsøkonomien og velge medlemmer til styrer og bedriftsforsamlinger skal regjeringen være sikret innflytelse på driften. Samtidig understrekes det på side 47 og 49 at det er selskapsstyrene ”som må fatte de konkrete beslutningene”, og at det er styrene som er ansvarlig for konkrete avveininger ”av ulike innspill og interesser”.

Nevnte stortingsmelding drøfter på side 16, 19, 20 og 49 statens sanksjonsmuligheter dersom et statsaksjeselskap trosser signaler fra regjeringen, men det presiseres også at en eventuell statlig inngripen må veies opp mot hensynet til statens omdømme som aksjonær. På side 48 og 49 står det at statseide aksjeselskaper skal balansere hensynet til lønnsomhet opp mot miljømessige og etiske hensyn, og i 2009 kom en egen stortingsmelding om dette saksfeltet, nemlig ”Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi”. På side 7, 16 og 17 i den fremholdes det at ”samfunnsansvar innebærer hva bedriftene gjør på en frivillig basis ut over å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer”, og at staten som eier kan ”endre styresammensetningen i selskaper som ikke i tilstrekkelig grad ivaretar bedriftenes samfunnsansvar”. Men på side 15 – 17 understrekes det også at regjeringen har et begrenset ansvar for selskapenes samfunnsansvar.

I 2011 kom eierskapsmeldingen, ”Aktivt eierskap – norsk statlig eierskap i en global økonomi”. Der kan en på side 29 lese at regjeringen finner det lite hensiktsmessig å behandle samfunnsansvarssaker på generalforsamlinger. Og på side 35 står det at regjeringen ønsker et samsvar mellom egen miljøpolitikk og egen eierskapspolitikk, men at den ikke dermed sagt vil ty til eierstyringsvirkemidler for å oppnå dette.

3.11. Den norske debatten om Statoils oljesand²⁴

Da Statoil kjøpte seg inn i oljesandindustrien, hadde selskapet hatt det oppe til vurdering i flere år (Ellingvåg og Frøyland 2007). Men i året forut for oppkjøpet var det kun to oppslag²⁵ i papiravisene (i henholdsvis Aftenposten og Dagens Næringsliv) om at Statoil gikk med slike planer. Ingen av de to oppslagene løftet saken politisk. Først etter oppkjøpet kom en anelig mengde²⁶ oppslag som drev frem en offentlig debatt om saken. Statoil begrunnet budet med at de ville sikre produksjonsvekst, ettersom tungolje vil bli en stadig viktigere del av den globale oljeproduksjonen (Bjørnbakk og Kvam 2007). WWF hevdet at økt oljesandproduksjon er uforenlig med togradersmålet, både på grunn av høye utvinningsutslipp og fordi utvinningen forlenger oljealderen (Hansson og Skedsmo 2007). Til dette svarte Statoil-sjef Helge Lund at oljesanden uansett ville blitt hentet ut, og at Statoil med sin miljøbevissthet og teknologiutvikling ville gjøre oljesandutvinningen renere (Løvås 2007a). OED ville ikke kreve at Statoil renser utslipp fra oljesandproduksjonen fordi ”dei kommersielle prioriteringane til selskapet ikkje er opp til departementet å avgjere” (Todal 2007). Men statssekretær i OED Liv Monica Bargem Stubholt sa senere at hun forsto ”den bekymring som utvinning av oljesand utløser hos miljøorganisasjoner” og at regjeringen ”deler den uroen som knytter seg til økt utslipp både fra produksjon og bruk av oljesand” (Haugan 2008).

I 2009 bekreftet StatoilHydro²⁷ at de inntil videre droppet planene om å fange CO2 fra oljesandprosjektet i Canada, noe Bellona beskrev som spikeren i kista for prosjektets miljøalibi (Løvås 2009a). Flere aksjeanalytikere var i tillegg kritiske til StatoilHydros oppkjøp i Canada ut fra et rent økonomisk syn (Dagens Næringsliv 2009). På StatoilHydros generalforsamling i 2009 stemte 0,15 prosent av aksjonærene for et forslag fra Greenpeace²⁸

²⁴ Det følgende er på ingen måte en fullstendig gjennomgang av alt som er blitt sagt og gjort i oljesanddebatten siden 2007, men snarere en rekke opplysninger som anses å være relevante for analysen.

²⁵ Jamfør søk i Atekst med søkeordene ”oljesand + statoil”. Se s. 32 for informasjon om Atekst.

²⁶ Jamfør søk i Atekst etter 27. april 2007 med søkeordene ”oljesand + statoil”.

²⁷ Selskapet bar dette navnet fra 1. oktober 2007 til 1. november 2009 på grunn av fusjonen med Norsk Hydro (SNL.no StatoilHydro).

²⁸ Greenpeace eier aksjer i Statoil og kan derfor fremme aksjonærforslag på generalforsamlingen (Statoil 2009).

om å trekke selskapet ut av oljesandprosjektet. Staten ved OED stemte mot (Statoil 2009). I forbindelse med denne generalforsamlingen vedgikk Statoil-sjefen at oljesandprosjektet var ”krevende finansielt, industrielt og miljømessig”, men la til ”at oljesand ikke forurensar så mye som en kan få inntrykk av i debatten”. Lund sa også at utvinning av ukonvensjonell olje er nødvendig for å hjelpe de 1,6 milliarder fattige i verden som fortsatt ikke hadde tilgang til elektrisitet (Nordahl 2009).

I flere oppslag i juni 2009 kunne en lese om Inge Lisenka Wallage som ”hoppet av” fra jobben som kommunikasjonsdirektør i StatoilHydro og begynte i Greenpeace. Wallage oppga at hun ikke lenger ville forsvare selskapets engasjement i oljesand, som hun vurderte som miljømessig uforsvarlig (Kongsnes 2009d).

WWF og Greenpeace intensiverte kampen mot Statoils oljesand frem mot generalforsamlingen i 2010. Organisasjonene slo seg sammen og lanserte ”Vi eier Statoil”-kampanjen. Med oljesandsaken som utgangspunkt ville de få det norske folk til å føle et ansvar for hva selskapet befatter seg med (Stavanger Aftenblad 2010, Karlsen 2010 og Johannessen 2010: 41). Generalforsamlingen i 2010 endte med at 1,38 prosent av selskapets aksjonærer stemte for å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet. Dette var en betydelig økning fra 2009, men OED stemte fortsatt mot. Indianerhøvdingen Francouis Paulette fra Alberta-regionen var til stede under generalforsamlingen og holdt en tale der han sa at oljesandindustrien er forurensende, helsefarlig og ødeleggende for indianersamfunnet i området. Urfolk i Canada hadde på dette tidspunktet gått til sak mot den canadiske staten på grunn av miljøkonsekvensene av oljesandutvinningen. Lund innrømte at det var knyttet en del etiske utfordringer til utvinningen av oljesand, men gjentok at Statoils primære fokus må være at verdens energibehov er stadig økende (Trellevik 2010, Sylte 2010b og Bjørheim 2010g). Senere har Statoil fremholdt at påstandene om helseskader på lokalbefolkningen ikke angikk Statoil fordi anklagene knyttet seg til gruvedrift som Statoil ikke driver med, og at påstandene uansett er undersøkt og avvist av forskere (Andersson 2012).

Dagbladet minnet i mars 2011 om at den ferske olje- og energiministeren, Ola Borten Moe (Sp), hadde uttalt seg kritisk om oljesandprosjektet i sin tid som stortingsrepresentant. Han hadde blant annet sagt følgende: ”Det er åpenbart at man kan vedta at StatoilHydro ikke skal holde på med oljesand, atomkraft, eller andre ting vi mener Norge ikke skal framstå med.” (Blindheim og Lode 2011). Og da Moe i mars 2010 argumenterte for å starte oljevirkksomhet i Lofoten, sa han dette: ”Norsk olje og gass er en del av løsningen. Alternativet kan vise seg å

være kull eller oljesand i Canada" (Harstad Tidende 2011). En feilsendt e-post avslørte at rådgiverne rundt Moe var usikre på hvordan statsråden skulle forholde seg til sine tidligere uttalelser om oljesandprosjektet nå når han selv var blitt minister. En politisk rådgiver i Sp skrev følgende til kommunikasjonsstaben i OED: "Her må dere bruke alle deres kreative krefter på forslag til gode svar. Kjenner jeg Ola rett så er han mest tilbøyelig til å ta full helomvending og svare på spm 1 at han mener oljesand er et godt prosjekt". E-posten havnet ved en feiltakelse hos Dagbladet, og da Moe ble bedt om å kommentere e-posten og oljesandprosjektet generelt, sa han at han trengte tid til å sette seg inn i saken, og at "det er forskjell på oljesand og oljesand" (Blindheim og Lode 2011). Avstemningen på generalforsamlingen i 2011 endte med at 1,25 prosent av aksjonærene støttet forslaget om å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet. Det var en nedgang fra 2010 (Sverdrup 2011b). Statoil ble i 2011 også tiltalt for miljøkriminalitet og brudd på vannloven i provinsen Alberta. Selskapet erklærte seg skyldig i å ha brutt canadisk lov på enkelte punkter i forbindelse med oljesandutvinningen og risikerte en bot på 60 millioner kroner. Moe sa følgende om saken: "Generelt forventer jeg at Statoil følger de lover og regler som gjelder i landene selskapet opererer i. Jeg registrerer at Statoil samarbeider med canadiske myndigheter i saken" (Søndagsavisa 2011a). Senere sa Moe at Statoils brudd på loven "selvsagt ikke er bra og selvsagt ikke er uproblematisk" (Søndagsavisa 2011b). Tiltalepunktene mot Statoil ble imidlertid frafalt. I stedet fikk selskapet en bot på 27.500 kroner for å ha brutt vilkårene i lisensen knyttet til oljesandproduksjon. Statoil måtte i tillegg ut med en drøy million kroner til et læringsprogram om vannuttak (NRK 2011).

I EU pågikk det en kamp for å forby bruk av bensin fra oljesand. En rapport viste at bensin fra oljesand samlet sett har 23 prosent høyere utslipp enn vanlig drivstoff på grunn av utslippene knyttet til utvinningen. EUs miljøkommisær ville derfor holde oljesandbensin ute fra det europeiske markedet som en del av EUs arbeid med å redusere drivstoffutslippene med seks prosent innen 2021. Forslaget møtte motbør fra internasjonale oljeselskaper og Canada. Norske miljøvernorganisasjoner oppfordret i den forbindelse regjeringen til å velge "riktig" side i maktkampen, selv om Statoil er involvert i oljesand (Therkelsen 2011). Moe besøkte høsten 2011 Statoils oljesandanlegg. Omtrent samtidig gikk han ut mot EU-direktivet som stemplet oljesandbensin som ekstra forurensende. Moe kalte direktivet uvitenskapelig og ga uttrykk for støtte til Canada. Statsråden vedgikk at oljesandutvinning avga større klimagassutslipp per fat enn olje utvunnet på norsk sokkel, men understrekte at utslippene fra oljesandprosjektet vil synke med tiden. I tillegg var Moe opptatt av at utslippene fra

oljesandutvinning ikke var høyere enn utslippene fra enkelte konvensjonelle oljeproduksjoner i verden som EU-kommisjonen ikke hadde planer om å innføre restriksjoner på. Moe ble konfrontert med at han var mer kritisk til oljesand før han ble statsråd, noe han parerte med å si at det heldigvis er mulig å justere oppfatninger og standpunkter etter hvert som en tilegner seg mer kunnskap (Politisk kvarter 2011). I februar 2012 valgte EUs komité for drivstoffkvalitet å si nei til EU-kommisjonens forslag om å forby oljesand på EU- og EØS-markedet. Miljøbevegelsen hevdet at flittig lobbyvirksomhet fra Canada og oljeindustrien ble utslagsgivende (Vermes 2012).

Tidligere styreleder i Statoil, Inge Johansen, gikk på nyåret 2012 ut og ba regjeringen om å beordre Statoil ut av oljesandprosjektet fordi ”oljeproduksjon fra oljesand gir veldig store klimagassutslipp på grunn av svært energikrevende utvinning” (Furdal 2012a). Forut for generalforsamlingen i 2012 skrev imidlertid Statoil-styret at selskapet ønsker å være engasjert i Albertas oljesand i 30 – 40 år. (Skarsaune 2012). På generalforsamlingen i 2012 støttet 2,14 prosent av aksjonærene Greenpeaces forslag om å trekke Statoil ut av oljesanden, noe som var nær en dobling av oppslutningen fra 2011. Dette gjorde oljesandmotstanderne til Statoils tredje største aksjonær²⁹. Alle bedriftsforsamlingens³⁰ medlemmer ble gjenvalgt, og Den norske kirke varslet at de ville selge seg ut av Statoil som en følge av oljesandvirksomheten (NTB 2012 og Bertelsen og Endresen 2012).

Teknisk Ukeblad skrev 17. mai 2012 om Dr. Robert G. Skinner, som frem til 2010 var direktør for Statoil Canada. Han uttalte følgende:

Statoil forteller historier uten rot i virkeligheten for å tilfredsstille norske politikere [...] Et hvert selskap som hevder at dets teknologiprogram vil frembringe teknologiforbedringer og utslippskutt utover noen beskjedne prosentpoeng innen 10 år, uten engang å ha satt stål i bakken for å teste dem ut, er enten naive eller så prøver de å mislede noen [...] Problemet er at de ansatte, norske myndigheter og nordmenn generelt forventer at selskapet skal være best og renest i verden. De forteller disse historiene for et norsk publikum (Helgesen 2012).

Direktør for Statoil Canada, Lars Christian Bacher, svarte at målet om å kutte utslippene fra oljesandproduksjonen er realistiske. Videre sa Bacher dette: ”La meg si det slik. Hvis man har en teknologisk løsning andre ikke har, bør man da fortelle om den? Er det ikke bedre å ta den i bruk først? Jeg mener det skaper større verdi for aksjonærene.” (Helgesen 2012).

²⁹ Om en også regner med aksjonærene som avsto fra å stemme for eller imot miljøvernorganisasjonenes forslag (Bertelsen og Endresen 2012).

³⁰ To tredjedeler av bedriftsforsamlingens medlemmer velges av aksjonærene, deriblant Staten ved OED. Bedriftsforsamlingen bestemmer igjen hvem som skal sitte i Statoils styre (SNL.no Bedriftsforsamling).

4. Metodekapittel

Jeg har som nevnt valgt en bred teoretisk tilnærming, og analysen vil etter mitt syn profitere på en sammensatt metodisk tilnærming. Jeg vil nå gjøre rede for *kvantitativ innholdsanalyse* og knytte metoden direkte opp mot tre analyseskjemaer jeg vil ta i bruk i oppgaven. Deretter vil jeg diskutere teori om kvalitativ metode opp mot den kommende næranalysen av henholdsvis OEDs/SMKs retorikk og enkelttoppslags behandling av oljesandsaken.

4.1. Kvantitativ innholdsanalyse

Innholdsanalyser har som oftest til hensikt å måle forekomsten av ett eller flere språklige, tematiske eller formmessige elementer i et utvalg tekster. Göran Bergström og Kristina Boréus argumenterer for at metoden kan inngå som et redskap i arbeidet med å besvare forskningsspørsmål innen samfunnsvitenskap og humaniora. Enhver undersøkelse som etterstreber å beskrive tekstinnhold på en systematisk måte, kan kalles *innholdsanalyse*. Når tallfesting inngår som et systematiseringsverktøy, klassifiseres metoden som *kvantitativ innholdsanalyse*. Metoden er blant annet egnet til å måle hvor ofte det refereres til et gitt tema i mediene, hvor positiv eller negativ omtalen av et tema er i mediene, hvilke kilder som mener hva om et tema i mediene, og hvorvidt medienes holdning til et tema endrer seg over tid (Bergström og Boréus 2010: 43 – 44, 47). Det er slike spørsmål som er av interesse for denne oppgavens kvantitative innholdsanalyse, som både vil kartlegge OEDs/SMKs deltakelse i oljesanddebatten, og vurdere pressens dekning av OED/SMK over tid.

For å utføre en kvantitativ innholdsanalyse må en utarbeide et hensiktsmessig *analyseinstrument*. I manuelt utførte analyser tar dette instrumentet som regel form av et *kodeskjema*³¹. Det å *kode*³² analysedataet, innebærer å registrere analysedataet i henhold til selvpålagte retningslinjer. Ofte er det nødvendig med en *kodingsinstruksjon*³³. Kort oppsummert er instruksjonen en ”oppskrift” på hvordan registreringen skal foregå, og hvordan en skal tolke tvilstilfeller som er vanskelige å plassere på analyseskjemaet. Med en detaljert instruksjon øker sjansen for å få en konsekvent registrering med høyest mulig reliabilitet. Hver enkelt tekst som skal analyseres, utgjør en *analyseenhet*, og analyseenhetene skal registreres i *kodeenheter*³⁴. Vanlig prosedyre i kvantitativ innholdsanalyse er å regne ut

³¹ Heretter omtalt som ”analyseskjema” i denne oppgaven.

³² Heretter omtalt som ”registrere” i denne oppgaven.

³³ Heretter omtalt som ”registreringsinstruksjon”.

³⁴ Heretter omtalt som ”registreringskategorier”.

hvor mange, eller hvor stor andel, av artiklene som kan plasseres i hver enkelt registreringskategori (Bergstrøm og Boréus 2010: 49 – 52). I den kommende analysen er avisoppslag og OEDs/SMKs sitater analyseenheter, mens registreringskategoriene er fordelt på ulike analyseskjemaer og varierer fra skjema til skjema.

Kvantitativ innholdsanalyse er en fleksibel analyseform som kan tilpasses ulike forskningsformål (Bergstrøm og Boréus 2010: 45). Den amerikanske medieforskeren Bernard Berelson argumenterte i 1950-årene for at kvantitativ innholdsanalyse kun burde befatte seg med konkrete ord og formuleringer som ikke krever avansert, subjektiv tolkning for å registreres. Men Berelson møtte raskt motbør fra blant andre Siegfried Kracauer, som hevdet at innholdsanalyse med hell kunne søke etter underliggende elementer og meninger i teksten, noe senere forskning har vist at han fikk gjennomslag for. Kracauer ville også erstatte objektivitetsidealet med det han kalte ”disiplinert subjektivitet” (Helland m.fl. 2002: 217 – 218). Den kvantitative innholdsanalysen i denne oppgaven baserer seg på en disiplinert subjektivitet, uttrykt gjennom registreringsinstruksjoner jeg har lagt ved oppgaven i Vedlegg 2 – 4. Vanskelige skjønsmessige vurderinger blir eksemplifisert og forsvart i Vedlegg 5.

Ideelt sett bør en, før en går i gang med registreringen, lese gjennom alt som skal analyseres for å få en helhetsforståelse av materialet. Jo mer en vet om den faglige, samfunnsmessige og sosiale konteksten tekstene inngår i, desto bedre forutsetninger har en for å tolke dem³⁵. Det anbefales å prøve ut analyseskjemaet på en del av analysematerialet først, slik at en kan oppdage svakheter ved skjemaet og deretter utbedre det. Arbeidet med å bygge bro mellom opprinnelig problemstilling og funksjonelle analyseinstrumenter, kalles for *operasjonalisering*. Aller helst bør analysematerialet gjennomgås og registreres to ganger, slik at funnene kan sammenholdes for å avdekke eventuelle avvik. En slik ekstra gjennomgang kaller Bergstrøm og Boréus for *dobbeltkoding*. Hvis dobbeltkodingen viser et stort avvik, bør en vurdere om funnene er pålitelige nok til å brukes i den videre analysen. Det varierer fra analyse til analyse hvor store avvik som er til å leve med. Det avgjørende er hvilket presisjonsnivå undersøkelsen legger seg på, og hvor store avvik som må til for å gi et fullstendig forvrengt bilde av virkeligheten. (Bergstrøm og Boréus 2010: 49 – 52 og Helland m.fl. 2002: 39 – 40).

³⁵ Dette er også en av grunnene til at jeg utarbeidet brorparten av det forrige kapittelet om oljesandsakens retoriske situasjon før jeg begynte med registreringen.

Den kommende kvantitative innholdsanalysen tar i bruk relativt omfangsrike analyseskjemaer utarbeidet gjennom en tidkrevende operasjonalisering, der jeg har prøvet og feilet for å finne ut hvilke registreringskategorier som er mest formålstjenlige og praktisk anvendelige.

Detaljrikdommen gir rom for å ivareta nyanser ved spørsmålene i problemstillingen, og styrker dermed den *definisjonsmessige validiteten*³⁶. Til gjengjeld krever denne avanserte registreringen gode konsentrasjonsevner og mange skjønnsmessige vurderinger, noe som gjør at det vil hefte en viss usikkerhet ved funnernes generaliserbarhet. Av den grunn vil jeg foreta en form for *inter-rater reliabilitetstest* for å få et mål på hvor anvendbar analyseskjemaene og registreringsinstruksjonen er for andre. Testen går ut på å la en annen person registrere et utvalg av analysematerialet med utgangspunkt i registreringsinstruksjonen en selv har tatt utgangspunkt i. Deretter ser en hvor godt funnene samsvarer (Friis og Vaglum 1999: 121). Jeg gjør nærmere rede for selve prosessen og regnestykket i kapittelet om metodekritikk.

4.2. Denne oppgavens kvantitative innholdsanalyse

Ved hjelp av *tre* ulike analyseskjemaer vil jeg innhente informasjon som sier noe om hvorvidt OED/SMK har fremstått unnvikende i oljesanddebatten, og informasjon som sier noe om hvordan pressen har forholdt seg til departementenes kildeatferd. I tillegg vil jeg sammenstille funnene for å belyse eventuelle samvariasjoner mellom hvordan OED/SMK opptrer, og hvordan dekningen omtaler OEDs/SMKs rolle og fremferd i oljesandsaken.

4.2.1. Avgrensning og innhenting av analysematerial

Statoils årlige generalforsamling, der aksjonærene kan ta formelt stilling til oljesandprosjektet, danner hvert år et slags klimaks for oljesanddebatten. *Jeg vil derfor analysere alle oppslag*³⁷ *om oljesandsaken i samtlige norske papiraviser fra måneden før og måneden etter generalforsamlingen.* Statoil kjøpte seg inn i oljesand i 2007 men en del var fortsatt uavklart rundt oppkjøpet da generalforsamlingen gikk av stabelen (i mai) det året³⁸. Det er derfor bare årene 2008 – 2012 som vil bli satt under lupen.

Jeg vil operere med flere separate søkeord i databasen Atekst³⁹ for å sikre et bredest mulig tilfang av relevante artikler. Mens miljøbevegelsen insisterer på å bruke ordet *tjæresand* når de omtaler produktet Statoil utvinner i Canada, bruker oljebransjen konsekvent ordet *oljesand*.

³⁶ Undersøkelsers *definisjonsmessige validitet* knytter seg til hvor godt en klarer å overføre abstrakte teorier til egnede analyseverktøy (Helland m.fl. 2002: 39 – 40).

³⁷ Se utfyllende info om analysematerial og funn i Vedlegg 1.

³⁸ Statoils oppkjøp i Canada ble ikke endelig godkjent før 26. juni 2007 (Gøystdal 2007).

³⁹ Atekst er et digitalisert artikkelarkiv som blant annet tilbyr søk i arkiverte norske papiraviser (Retriever.no)

Resultatet er at mediene veksler mellom de ulike ordene alt etter hvilke aktører de tillegger språklig definisjonsmakt. Et søk i Atekst med stedsnavnet i Canada, der oljeutvinningen finner sted (Alberta), kan også fange opp noen ekstra artikler. Søkene ”Statoil + oljesand”, ”Statoil + tjæresand” og ”Statoil + Alberta” bør sikre et tilfredsstillende utvalg av papiravisoppslag. For årene 2008 og 2009⁴⁰ blir det også nødvendig å foreta søk med ”StatoilHydro + oljesand/tjæresand/Alberta”, ettersom selskapet bar dette navnet fra 1. oktober 2007 til 1. november 2009. Artikler/kommentarer der oljesandsaken inngår som en del av et større sakskompleks, vil også bli telt med.

4.2.2. Analyseskjema 1

I Analyseskjema 1 analyseres nyhetsartikler, bakgrunnsartikler, notiser, featuresaker og andre *ikke-menende* journalistiske tekster. Heretter omtales analyseenheter i dette skjemaet med fellesbenevnelsen *artikler* av rent praktiske hensyn. Skjemaet skal kartlegge *hvor ofte* OED/SMK har uttalt seg om oljesandsaken, hva departementene har *vektlagt* i uttalelsene sine, hvor ofte OED/SMK har vært gjenstand for *omtale* i artikler om oljesand, og hvor mange av artiklene som har rommet *kritikk* av departementene. Både kritikk som målbæres av kildene, og kritikk som ligger i journalistens spørsmålsstilling eller vinkling, blir registrert. Registreringsinstruksjon med informasjon om de ulike registreringskategoriene er lagt ved oppgaven i Vedlegg 2 sammen med en mal for Analyseskjema 1. Funnene blir presentert i Tabell 1, Tabell 2 og Tabell 3 i analysekapittelet.

4.2.3. Analyseskjema 2

Her analyseres de responsmetodene OED/SMK har benyttet seg av i artikkelsitater som blir fanget opp av Analyseskjema 1. Skjemaet er basert på Coombs⁴¹ inndeling av svarstrategier. I denne oppgaven tolkes det slik at responsmetodene kan skaleres etter i hvilken grad departementene erkjenner et ansvar for forholdene som kritiseres. Jo mindre retor erkjenner å ha et ansvar, desto mer unnvikende anses svarstrategien å være. Ut fra en slik logikk fremstår ”angripe” som mest unnvikende, mens å ”be om unnskyldning” anses å være mest lydhør overfor kritikken⁴². I tillegg har jeg føyet til en ekstra responsmetode, nemlig ”avvise”. Utvidelsen av Coombs’ typologi skyldes at hans originale rammeverk viste seg å være uegnet

⁴⁰ For sikkerhets skyld foretok jeg også kontrollsøk i 2010 – 2012 med ”StatoilHydro” i søketeksten. Søkene ga ingen treff.

⁴¹ Jeg skriver om Timothy W. Coombs’ responsmetoder på s. 16.

⁴² Se mal for Analyseskjema 2 i Vedlegg 3.

til å fange opp registrerte sitater som var rene konstateringer⁴³ av OEDs/SMKs standpunkt i oljesandsaken. Tanken er at responsmetoden ”avvise” til dels avskjærer muligheten for videre diskusjon, men først og fremst har som mål å utstråle at retor står støtt. Den kommuniserer underforstått at kritikken er uberettiget, eller forholder seg ikke til kritikken i det hele tatt. I så måte anses responsmetoden å ha mest til felles med det Coombs kaller ”nekte”. ”Avvise” er følgelig plassert like nedenfor ”nekte” på skalaen. Mal for Analyseskjema 2 og registreringsinstruksjon med informasjon om de ulike registreringskategoriene er lagt ved oppgaven i Vedlegg 3. Funnene blir presentert i Tabell 2 i analysekapittelet.

Både direkte og indirekte⁴⁴ artikkelsitater fra OED/SMK blir analysert i Analyseskjema 2. Det å analysere responsmetodene i indirekte sitater er en noe tvilsom øvelse, ettersom personen som gjengir hva OED/SMK har sagt, kan manipulere ordlyden, utelate deler av sitatet eller sammenfatte til det intetsigende. Likevel sier de indirekte sitatene noe om hvordan OED/SMK har *fremstått* i oljesandsaken, uavhengig av om fremstillingen er rettferdig eller ei. Indirekte sitater er derfor også av interesse. Og når jeg først problematiserer analysematerialet, er det verdt å minne om at også direkte sitater i avisene er et resultat av journalistisk bearbeidelse. Det vil si at deler av uttalelsene gjerne blir utelatt, og det fremkommer ikke alltid av artiklene hva kilden er blitt spurt om, og hvordan spørsmålene er formulert, noe som iblant kunne ha virket inn på hvordan intervjuobjektet tolkes. Men denne kvantitative undersøkelsens anliggende er først og fremst å se hva som *er* blitt formidlet i papiraviser og tidsskrifter, og ikke hva OED/SMK eventuelt forgjeves har *forsøkt* å formidle.

4.2.4. Analyseskjema 3

I Analyseskjema 3 analyseres ledere, redaksjonelle kommentarer, petiter/kåserier, samt kronikker fra eksterne skribenter⁴⁵. Heretter omtales de analyserte tekstene i dette skjemaet med fellesbenevnelsen *kommentarer* av rent praktiske hensyn. Skjemaet er organisert på samme måte som Analyseskjema 1 for artikler, dog med litt andre registreringskategorier og én registreringskategori mer. Skjemaet skal kartlegge *hvor opptatt* redaksjonelle og eksterne kommentarforfattere har vært av OEDs/SMKs rolle i oljesandsaken, og *hvor kritiske* de samme skribentene har vært til OED/SMK. I tillegg fanger skjemaet opp kommentarer ført i pennen av representanter for OED/SMK. Registreringsinstruksjon med informasjon om de

⁴³ Se eksempler på slike sitater i Vedlegg 6.

⁴⁴ I registreringsinstruksjonen for Analyseskjema 1 gjør jeg rede for hvordan jeg skiller mellom direkte og indirekte sitater. Se Vedlegg 2.

⁴⁵ Tekster fra eksterne skribenter er også regnet med som en del av pressens dekning fordi det gjøres en redaksjonell vurdering i forbindelse med hvilke av de innsendte tekstene som publiseres.

ulike registreringskategoriene i Analyseskjema 3 er lagt ved oppgaven i Vedlegg 4. Funnene vil bli presentert i Tabell 1 og Tabell 3 i analysekapittelet.

4.2.5. Svakheter ved utvalg av material til kvantitativ innholdsanalyse

Ideelt sett burde den kvantitative analysen ha tatt for seg nettartikler, tv-, og radionyheter også, men av praktiske hensyn er analysematerialet altså avgrenset til papiraviser. Flere av papiravisoppslagene omtaler imidlertid nettsaker, reportasjer og debatter på TV eller radio, og derigjennom gis det et visst innblikk i nett- og etermedienes dekning av oljesandsaken⁴⁶.

Tanken er uansett at analysematerialet er omfattende nok til at det gir et inntrykk av den generelle diskursen. Noe av hensikten med den kvantitative analysen er å vurdere det samlede *medietrykket* mot myndighetene i forbindelse med oljesandprosjektet, og selv om nettavisene stadig vinner terreng – delvis på bekostning av papiravisene – er det fortsatt vanskelig å forestille seg et massivt medietrykk i en sak uten at de store papiravisene er med på laget. Hvis saker figurerer høyt i mediebildet, publiseres de ikke eksklusivt på nett over en lengre periode. Dessuten er det en kjensgjerning at etermediene ofte henter inspirasjon fra papiravisene når de selv utarbeider nyhetssaker⁴⁷.

4.2.6. Operasjonaliseringsprosess

Jeg leste gjennom hele analysematerialet før selve analysen, dels for å få en best mulig oversikt over oljesandsaken, og dels for å utarbeide et sammendrag av den hjemlige debatten⁴⁸. Oppslagene fra de to første årene av analyseperioden er også blitt registrert flere ganger som et ledd i operasjonaliseringen. Etter hvert som det dukket opp nye problemstillinger og tvilstilfeller som avdekket store svakheter ved registreringskategoriene, ble skjemaene og registreringsinstruksjonene endret og forbedret.

4.3. Kvalitativ metode

Kvalitativ analyse kan anta mange former, deriblant tekstanalyser som krever en mer eller mindre avansert fortolkning fra forskerens side. Der hvor kvantitativ metode kan styrke validiteten og reliabiliteten gjennom strengt formaliserte analyser og klargjørende

⁴⁶ Det skal også sies at en gjennomgang av alle Dagsrevyen-sendingene (kl.19.00 på NRK1) tyder på at oljesandsaken kun er blitt tatt opp ved én anledning (19. mai 2010) i løpet av de aktuelle tidsperiodene jeg analyserer i denne oppgaven. Gjennomgangen ble gjort i den gamle versjonen av nrk.no, der gamle Dagsrevyen-sendinger fortsatt ligger tilgjengelig i arkivet (NRK.no).

⁴⁷ Jeg har førstehåndserfaring med at de store nyhets- og debattredaksjonene i NRK starter dagen med en ”avisrunde”. Mer om min egen bakgrunn som NRK-journalist i kapittelet om metodekritikk.

⁴⁸ Se kapittel om oljesandsakens retoriske situasjon.

registreringsinstruksjoner, kan kvalitativ metode styrke sin relevans og troverdighet gjennom en åpen, reflekterende og ydmyk tilnærming til analysen. Det er viktig at forskeren opererer med stor grad av åpenhet for å unngå mistanke om (og reell fare for) at vedkommende henfaller til selektiv og uredelig tolkning i håp om å tilpasse analysematerialet til egne forutinntatte holdninger. En slik åpenhet kan man blant annet ivareta ved å presentere mest mulig av funnene, samt aktivt kommunisere også de funnene som er i strid med generelle tendenser. Samtidig ligger det i den kvalitative metodikken en grunnleggende erkjennelse av at funnene, i hvert fall delvis, er et resultat av forskerens subjektive fortolkninger. I dette ligger også nødvendigheten av å reflektere rundt og sannsynliggjøre egen forståelse av analysematerialet. En vanlig innvending mot kvalitativ metode er at funnene i liten grad er generaliserbare. Til dette svarer Barbara Gentikow, at det er en styrke ved kvalitativ metode snarere enn en svakhet at konklusjonene som utledes, ofte er flertydige. Hvis konklusjonene rommer refleksjon og selvkritikk som stiller funnene lagelig til for hogg, kan forskningen inngå i en kontinuerlig utveksling av argumenter fremfor å komme med bastante svar på spørsmål knyttet til u håndgripelige fenomener (Gentikow 2005: 36 – 37, 57, 62 – 63).

4.4. Denne oppgavens kvalitative analyse

Noen av OEDs/SMKs uttalelser vil gjennomgå en retorisk næranalyse. I tillegg vil utvalgte oppslag og intervjuer bli drøftet ekstra grundig. Det overordnede formålet er det samme som i oppgaven for øvrig: å undersøke hvorvidt regjeringen har fremstått unnvikende, samt diskutere hvordan pressen har forholdt seg til regjeringens kildeatferd.

4.4.1. Avgrensning og innhenting av material til retorisk næranalyse

Den kvantitative innholdsanalysen skal som nevnt fange opp sitater fra OED/SMK. Noen av disse sitatene underlegges en retorisk næranalyse i kapittel 6.2. Sitater som er enten symptomatiske eller atypiske for kvantitative funn, vil bli behandlet. Det samme vil sitater som bærer på særlig interessante retoriske elementer som ikke kommer til syne gjennom den kvantitative undersøkelsen. Oppgavens rammer gjør det umulig å næranalysere alle artikkelsitatene som fanges opp av den kvantitative analysen. Derfor er samtlige registrerte artikkelsitater lagt ved oppgaven⁴⁹, slik at leseren kan lese gjennom og vurdere også de uttalelsene som ikke blir underlagt en kvalitativ analyse. Jeg vil i tillegg analysere retorikken i kronikker skrevet av representanter for OED/SMK innenfor analyseperiodene⁵⁰.

⁴⁹ Her oppgir jeg også hvordan jeg har registrert hvert enkelt sitat i Analyseskjema 1 og 2. Se Vedlegg 6.

⁵⁰ En måned før og en måned etter Statoils generalforsamling de respektive årene.

OED stilte i Dagsnytt 18 for å snakke om oljesand både i 2010 og 2012. Departementenes retorikk i disse to sendingene vil også gjennomgå en retorisk næranalyse. Årsaken til at jeg i den kvalitative undersøkelsen innlemmer analysematerial fra etermediene⁵¹, er at journalister i etermediene presumptivt er enda mer sårbare for argumentasjonsknepp fra intervjuobjektene, ikke minst når det er snakk om direkteinnslag⁵². Når denne oppgavens analyse blant annet går ut på å lete etter og eventuelt påvise unnvikende retorikk, synes derfor debattprogrammet minst like relevant som papiravisartiklene. I tillegg bidrar Dagsnytt 18-sendingene til å gjøre analysematerialet noe mer representativt for den totale mediedekningen av saken. I løpet av de to årene som skiller de to Dagsnytt 18-sendingene, var det et skifte av olje- og energiminister. Det kan derfor være interessant å se om det var en bevegelse i retorikken parallelt med utskiftningen. I tillegg kan det være interessant å se om det kommer til syne likheter eller forskjeller mellom retorikken i radiodebattene og retorikken i papiravisene.

4.4.2. Fremgangsmetoden i den retoriske næranalysen

Den retoriske næranalysen vil dels bli brukt til å gi leseren et innsyn i fortolkningen som pågikk under registreringen av responsmetoder i Analyseskjema 2⁵³, men hensikten er også å si noe mer utdypende om hvorvidt retorikken til OED/SMK kan karakteriseres som unnvikende. Jeg vil forankre den retoriske næranalysen i etablerte teorier og begreper fra blant andre Coombs, Pirie og Toulmin. Tanken er at gjenkjennelig terminologi og analyseteknikk vil gjøre det lettere for leseren å henge med på resonnementene som legges frem, noe som igjen kan øke sjansen for at lignende fremgangsmetoder kan tas i bruk for å analysere politisk argumentasjonsstrategi i andre saker.

4.4.3. Svakheter ved utvalg av material til retorisk næranalyse

Dagsnytt 18-sendingen fra 2012 gikk på luften 14. mars – en måned før den kvantitative innholdsanalysens analyseperiode startet dette året⁵⁴. Det hadde vært bedre om sendingen lå innenfor det samme tidsrommet som de analyserte papiravisartiklene, slik som Dagsnytt 18-debatten fra 2010, men så vidt vites deltok ikke OED/SMK i radio- eller TV-debatter om oljesandsaken tettere opp mot generalforsamlingen, verken i 2011 eller i 2012.

⁵¹ Dagsnytt 18 går som regel på både radio (P2) og TV (NRK2)

⁵² Dagsnytt 18 overføres direkte.

⁵³ Les om registreringen i Analyseskjema 2 på s. 33 – 34.

⁵⁴ Analyseperioden i 2012 strekker seg fra 15. april til 15. juni.

4.4.4. Den kvalitative analysen av enkelttoppslag og enkeltintervjuer

Den delen av analysekapittelet som befatter seg med hvordan pressen har møtt departementenes kildeatferd, vil også trekke på åpen og reflekterende kvalitativ metode, i tillegg til kvantitative funn. Jeg vil trekke frem enkelttoppslag som ble fanget opp av den kvantitative innholdsanalysen for å drøfte hvilke former medienes omtale og kritikk av regjeringen antok de ulike årene. Jeg vil ta for meg enkelttoppslag som er symptomatiske og atypiske for kvantitative tendenser. I tillegg vil jeg se nærmere på enkelte av spørsmålene papiravisjournalistene og programlederne i Dagsnytt 18 stilte OED/SMK. Hensikten er å diskutere kvaliteten på oppfølgingsspørsmålene i lys av Brynjulf Hedegaards tanker om hva som kjennetegner et godt og virkningsfullt spørsmål.

5. Oljesandkritikkens grunnleggende påstander

Før jeg går videre til selve analysen, vil jeg igjen minne om oppgavens problemstilling, som blant annet stiller spørsmål ved om OED/SMK har fremstått unnvikende i oljesanddebatten. Det som er blitt behandlet relativt overfladisk så langt, er *hva* OED og SMK eventuelt har forholdt seg retorisk unnvikende til når de har uttalt seg om saken. Én ting er å vurdere hvordan retorikken forholder seg til journalistens spørsmål eller vinkling i hvert enkelt tilfelle. Der hvor departementenes uttalelser rommer argumentasjonsknep og uredeligheter, som nettopp brukes for å omgå ubehagelige og ofte viktige spørsmål, må retorikken sies å være unnvikende. I denne oppgavebesvarelsen setter jeg som nevnt likhetstegn mellom uredelig argumentasjon og unnvikende retorikk. Summen av uredeligheter som fanges opp av den retoriske næranalysen, kan derfor et stykke på vei si om OED og SMK har fremstått unnvikende. Tidligere i oppgaven er det også blitt argumentert for at enkelte av responsmetodene til Coombs er mer unnvikende enn andre. Funnene fra Analyseskjema 2 kan således også kaste lys over hvorvidt OED/SMK har fremstått retorisk unnvikende.

Men for å vurdere graden av unnvikende retorisk tilnærming på et overordnet plan kan det være nyttig å identifisere det som ut fra oljesandsakens retoriske situasjon fremstår som kjernen i kritikken av oljesandprosjektet – det jeg vil kalle oljesandkritikkens *grunnleggende påstander*. Slik kan jeg i neste omgang vurdere om OED/SMK har opptrådt unnvikende overfor ”sakens kjerne”. Denne fremgangsmetoden er beslektet med Arne Næss’ anbefaling om å identifisere hovedpåstanden(e) i en debatt (Bergstrøm og Boréus 2005: 98 – 99). Jeg mener at kritikken av Statoils oljesand har tre grunnleggende påstander (se neste side):

1) Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet

Noen stridsemner som sorterer under denne grunnleggende påstanden:

- Hvor store er CO2-utslippene fra oljesand sammenlignet med annen olje?
- Er utslippstallene fra Statoil pålitelige?
- Er det best at Statoil utvinner oljesanden i Canada siden ressursene vil bli utvunnet uansett?
- Svekker prosjektet regjeringens troverdighet i arbeidet for internasjonale klimaavtaler?
- Spiser oljesandsatsingen opp ressurser som kunne ha blitt brukt på å utvikle fornybar energi?
- Er utvinning og forbruk av Canadas oljesandreserver uforenlig med togradersmålet uansett hvilke teknologiske fremskritt som blir gjort?

2) Canadisk urbefolkning, dyreliv og natur rammes av Statoils oljesandutvinning

Noen stridsemner som sorterer under denne grunnleggende påstanden:

- Er Statoils in-situ-metode bedre enn dagbrudd med tanke på lokal forurensning?
- I hvilken grad samarbeider Statoil med urbefolkningen?
- Har oljesandprosjektet også positive ringvirkninger i regionen for urbefolkningen?

3) Det er økonomisk sett risikabelt å satse på oljesand.

Noen stridsemner som sorterer under denne grunnleggende påstanden:

- Svekker oljesandprosjektet Statoils omdømme og derigjennom selskapets konkurranseevne?
- Er det realistisk at oljeprisen forblir så høy at kostbar utvinning av oljesand lønner seg?
- Svekker satsingen i utlandet satsingen på norsk sokkel?
- Fører oljesandsatsingen til at Statoil, i det lange løp, sakker akterut i forhold til selskaper som satser fornybart?

Utledningen av de grunnleggende påstandene er ikke kvantitativt fundert. Det er ikke nødvendigvis disse tre kritiske tilnærmingene som har vært omdreiningspunkt i flest oppslag om oljesandsaken. Men tanken er at de aller fleste stridsemnene i oljesanddebatten kan plasseres i en tenkt Toulmin-modell, der *én eller flere av de grunnleggende påstandene utgjør belegget for en kritisk påstand*⁵⁵. Påstander om at regjeringen eierskapspolitisk og juridisk *kan* stanse oljesandprosjektet om de vil, gjør riktignok krav på belegg⁵⁶ som ikke fremgår av de tre grunnleggende påstandene. Men akkurat denne debatten anser jeg som en del av gjendrivelsen⁵⁷ i den overordnede diskusjonen om hvorvidt regjeringen *bør* stanse prosjektet.

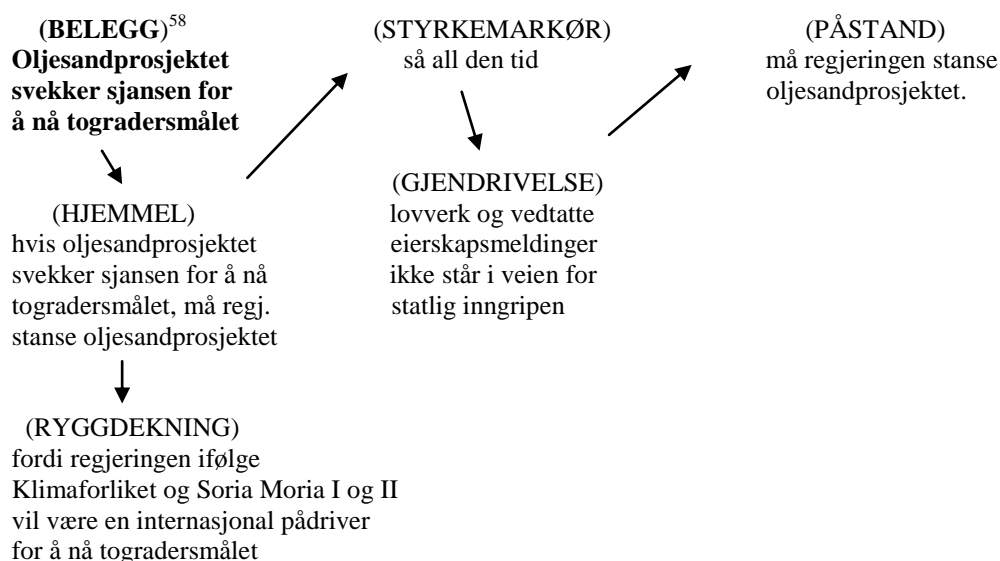
⁵⁵ Se modellene på neste side.

⁵⁶ Den påstanden krever juridisk belegg og informasjon om retningslinjer for statlig eierskapspolitikk.

⁵⁷ Se "Modell 1" på neste side.

Hvis en fjerner de grunnleggende påstandene, faller simpelthen bunnen ut av kritikken mot oljesandprosjektet. Og sammenfatter en kritikken av regjeringens oljesandhåndtering, oppdager en at de fleste avskygninger av argumentasjonen kan plasseres i ett av elementene i en tenkt argumentasjonsmodell, der én av de tre grunnleggende påstandene tjener som belegg. De følgende tre modellene eksemplifiserer dette:

MODELL 1:

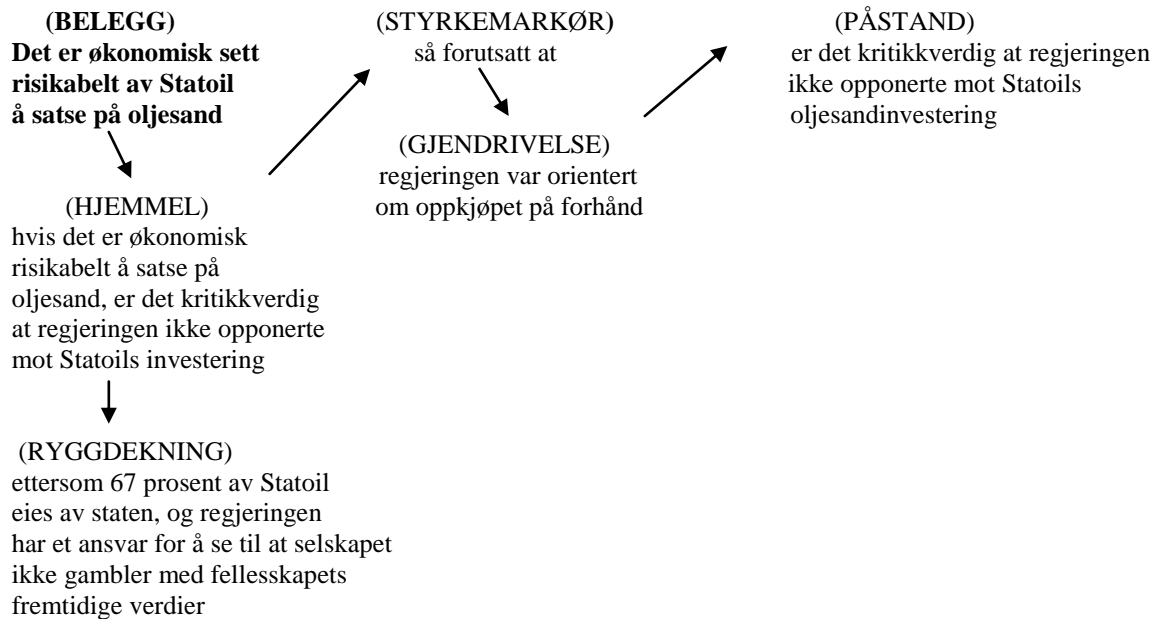


MODELL 2:



⁵⁸ Den grunnleggende påstanden i hver enkelt argumentasjonsmodell er uthevet med fete typer.

MODELL 3:



Det er mulig å utarbeide flere varianter av slike modeller med de grunnleggende påstandene som belegg. Argumentasjonens gjennomslagskraft hviler dels på den logiske inferensen mellom de ulike elementene i en slik modell. Men den hviler også på gyldigheten til hvert enkelt element isolert sett. Det er mulig å problematisere både ryggdekning, gjendrivelse og hjemmel (i tillegg til belegg og påstand) i ovenstående modeller. Og som det vil fremgå av analysen, kretser mye av oljesanddebatten nettopp rundt spørsmål som her hevdes å høre inn under ryggdekningen og gjendrivelsen. For eksempel: Kan regjeringen stanse oljesandprosjektet om de ønsker det? Trosset Statoil-styret regjeringens uttalte ønsker da det ga klarsignal til oljesandinvesteringene? Hva betyr det at selskaper der staten er inne som eier, skal være ”ledende” på samfunnsansvar? Når jeg nå forsøksvis har identifisert kjernen i kritikken, kan jeg vurdere hvordan angjeldende departementer har forholdt seg til de bærende elementene i oljesandkritikernes argumentasjon. Jeg kan undersøke om OED/SMK har forsøkt å gjendrive de tre grunnleggende påstandene, eller om de har veket unna ”sakens kjerne”. Videre kan de grunnleggende påstandene også fungere som en parameter på den generelle mediedekningens interesse for, og prioritering av, påstandene som her hevdes å være kvintessensen av oljesandkritikken.

6. Analysekapittel

Analysekapittelet er tredelt. De to første delene er viet OEDs og SMKs tilnærming til mediedebatten, mens del tre ser på hvordan pressen har forholdt seg til de to departementenes

kildeatferd. Kvantitative funn danner grunnlaget for mye av behandlingen, og tallmaterialet blir presentert porsjonsvis underveis for å systematisere drøftingen.

Det første underkapittelet (6.1.) ser på hvor aktive og *tilstedeværende* OED/SMK har vært i oljesanddebatten de ulike årene, og i hvilken grad departementene er blitt oppfattet som motvillige til å ta del i ordskiftet. Her vil jeg legge frem tall som viser hvor mange ganger departementene er blitt direkte og indirekte sitert, sett i forhold til det totale antallet oppslag om oljesandsaken. Om det er statssekretærer, statsråder eller andre fra departementene som uttaler seg, vil også bli poengtert og sammenholdt med teori om retors ethos. I tillegg vil det i dette avsnittet bli presentert funn som viser hvor stor andel av oppslagene om oljesandsaken som i det hele tatt omtaler OED/SMK, da dette også sier noe om hvor tilstedeværende departementene har vært i oljesanddiskursen.

Deretter, i 6.2., flyttes oppmerksomheten over på departementenes *retoriske tilnærming* når jeg skal undersøke om retorikken har vært unnvikende fra år til år. Artikkelsitater vil bli analysert og drøftet, blant annet i lys av responsmetodene som er fanget opp av Analyseskjema 2. I tillegg vil kommentarer skrevet av representanter for OED/SMK gjennomgå en retorisk studie. Det samme gjelder OEDs opptredener i Dagsnytt 18 (i henholdsvis 2010 og 2012). For å vurdere departementenes retorikk på et overordnet nivå vil uttalelsene også holdes opp mot oljesandkritikkens tre grunnleggende påstander.

Det tredje underkapittelet (6.3.) ser på *hvordan pressen har forholdt seg til OEDs/SMKs kildeatferd*. Her diskuterer jeg tall og enkeltoppslag som tegner et bilde av hvor kritiske mediene har vært til OED/SMK de ulike årene. I tillegg undersøker jeg om journalistene har stilt gode og virkningsfulle oppfølgingsspørsmål til regjeringsrepresentantene.

6.1. OEDs og SMKs tilstedeværelse i debatten

Når det overordnede formålet er å undersøke om regjeringen har fremstått unnvikende, er det relevant å se om departementene i det hele tatt har vært til stede i ordskiftet om Statoils oljesand. Analysen opererer med følgende fire parametere på hvor tilstedeværende OED/SMK har vært i oljesanddebatten de ulike årene:

- *Hvor mange ganger, og i hvor stor prosentandel av artiklene, er OED/SMK sitert?*
- *I hvilken grad beskyldes OED/SMK for manglende deltakelse i oljesanddebatten?*
- *I hvilken grad var OED/SMK en del av den generelle oljesanddiskursen?*
- *Hvem uttalte seg på vegne av departementene?*

Første, tredje og fjerde spørsmål besvares kvantitativt, mens spørsmål to forsøksvis vil bli besvart gjennom en reflekterende drøfting av mediekritikken rettet mot OED/SMK fra år til år. Dette underkapittelet er organisert slik at ett og ett år blir behandlet i kronologisk rekkefølge. Aller først presenteres imidlertid en tabell som gir et visst inntrykk av departementenes tilstedeværelse i papiravisene de ulike analyseperiodene fra 2008 til 2012.

Tabell 1: Relevante funn fra Analyseskjema 1 og Analyseskjema 3

| REGISTRERINGSKATEGORIER | ÅR | | | | | Totalt |
|---|------------------------------|--------------------------|---------------------------|-------------------------|---------------------------|---------------------------|
| | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | |
| Totalt antall artikler | 8 5/3* | 44 23/21 | 54 37/17 | 20 10/10 | 51 34/17 | 177 109/68 |
| Totalt antall kommentarer | 3 1/2 | 22 9/13 | 49 20/29 | 27 11/16 | 62 24/38 | 163 65/98 |
| OED/SMK er direkte sitert i artikkel: | 0 (0%)** | 3 (7 %) 3/0 | 4 (7 %) 3/1 | 1 (5 %) 1/0 | 1 (2 %) 1/0 | 9 (5 %) 8/1 |
| OED/SMK er indirekte sitert i artikkel | 0 | 7 (16 %) 4/3 | 9 (17 %) 8/1 | 1 (5 %) 0/1 | 6 (12 %) 1/5 | 23 (13 %) 13/10 |
| OED/SMK kritiseres i artikkel, men er ikke direkte/indirekte sitert selv | 1 (13 %) 0/1 | 14 (32 %) 6/8 | 20 (37 %) 10/10 | 5 (25 %) 1/4 | 12 (24 %) 12/0 | 52 (29 %) 29/23 |
| OED/SMK omtales på en nøytral måte i artikkelen | 0 | 1 (2 %) 0/1 | 0 | 0 | 3 (6 %) 2/1 | 4 (2 %) 2/2 |
| OED/SMK er ikke nevnt i artikkel i forbindelse med oljesandsaken | 7 (87 %) 5/2 | 19 (43 %) 10/9 | 21 (39 %) 16/5 | 13 (65 %) 8/5 | 29 (57 %) 18/11 | 89 (50 %) 57/32 |
| Kommentar om oljesandsaken fra representant for OED/SMK | 0 | 0 | 0 | 0 | 4 (6 %) 0/4 | 4 (2 %) 0/4 |
| OED/SMK er ikke nevnt i forbindelse med oljesandsaken i kommentar | 3 (100%***) 1/2 | 2 (9 %) 0/2 | 9 (18 %) 8/1 | 9 (33 %) 2/7 | 18 (29 %) 8/10 | 41 (25 %) 19/22 |
| OED/SMK er indirekte sitert i kommentar | 0 | 2 (9 %) 1/1 | 15 (31 %) 6/9 | 4 (15 %) 1/3 | 14 (23 %) 2/12 | 35 (21 %) 10/25 |

* Skråstrek skiller mellom antall registrerte oppslag før og etter generalforsamling.

** Prosentandel av totalt antall artikler. Prosenttallene er rundet av til nærmeste hele tall.

*** Prosentandel av totalt antall kommentarer. Prosenttallene er rundet av til nærmeste hele tall.

6.1.1. 2008 – Analyseperiode: 20. april – 20. juni

Atekst-søkene fanget opp langt færre artikler og kommentarer i 2008 enn i de påfølgende årene, men akkurat det poenget blir diskutert mer inngående senere⁵⁹ i oppgaven. Nå er det

⁵⁹ Se 6.3.

OEDs og SMKs tilstedeværelse i debatten som skal drøftes, og også på dette området skiller 2008 seg ut. Åslaug Haga satt som olje- og energiminister i denne perioden, men verken hun selv eller andre fra departementet er sitert eller indirekte sitert i noen av oppslagene om oljesandsaken som er registrert. Det samme gjelder for SMK. Heller ikke noen av de tre kommentarene som søket fanget opp, er skrevet av representanter for de to departementene. Tabellen viser dessuten at OED/SMK i veldig liten grad var gjenstand for omtale i de få oppslagene som er analysert. Eneste unntak er en artikkel i Dagens Næringsliv, der en finansprofessor kort viser til at en statssekretær i OED hadde kommet med det professoren mente var ukloke uttalelser om Statoils oljesandprosjekt (Riisnæs 2008)⁶⁰.

Oppsummering av 2008

Hvor mange ganger, og i hvor stor prosentandel av artiklene, ble OED/SMK sitert i 2008?
OED/SMK er ikke sitert i noen av artiklene.

I hvilken grad ble OED/SMK beskyldt for manglende deltakelse i oljesanddebatten i 2008?
Departementenes fravær ble ikke problematisert i noen av artiklene eller kommentarene.

I hvilken grad var OED/SMK en del av den generelle oljesanddiskursen i 2008?
OED/SMK blir bare referert til i én artikkel (13 prosent) Med andre ord var departementene så å si fraværende i oljesanddebatten rundt Statoils generalforsamling i 2008. At departementene dermed sagt ble *oppfattet* som påtakelig fraværende, er langt fra sikkert, ettersom det ikke var all verden av debatt å være borte fra, sammenlignet med senere år.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene i 2008?

Én av artiklene refererte til uttalelser fra en ikke-navngitt statssekretær i OED.

6.1.2. 2009 – Analyseperiode: 19. april – 19. juni

Fra analyseperioden i 2008 til analyseperioden i 2009 var det en seksdobling av antall oppslag i papiravisene som omhandlet oljesandsaken, og OED/SMK var mye mer til stede i debatten dette året enn i 2008, både i form av egen deltakelse og gjennom andres omtale. De ansvarlige departementene var altså i langt større grad blitt en del av oljesanddiskursen, men departementene hadde ingen egne kommentarer på trykk. Hvorvidt tallene⁶¹ fra 2009 tilsvarer en høy eller lav grad av tilstedeværelse i oljesanddebatten, er vanskelig å slå fast. Tallene er

⁶⁰ Statssekretæren er ikke indirekte eller direkte sitert i saken. Finansprofessoren navngir heller ikke statssekretæren han kritiserer, men det er rimelig å anta at han sikter til Liv Monica Bargem Stubholts, ettersom en TV2-sak (Haugan 2008) med uttalelser fra henne, som passer til professorens beskrivelse, ble publisert en snau uke før DN hadde sin artikkel om saken på trykk. Som det ble gjort rede for i metodekapittelet, inngår ikke TV2s dekning i analysematerialet, og av den grunn er ikke Stubholts uttalelser registrert som sitat i Analyseskjema 1.

⁶¹ Se Tabell 1 s. 43.

til hjelp for en komparativ studie av departementenes tilstedeværelse i oljesanddebatten fra år til år, men for å si noe allmenngyldig om tallene burde en ideelt sett ha gjort en tilsvarende kvantitativ analyse av sammenlignbare saker, og deretter sammenholdt funnene. En slik fremgangsmetode ville dessverre beslaglagt for mye tid og ressurser sett i forhold til denne oppgavens rammer.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene?

Terje Riis-Johansen hadde på dette tidspunktet overtatt roret i OED etter Åslaug Haga, og det var han som ble gjengitt i seks av sju indirekte⁶² artikkelsitater og to av to indirekte⁶³ kommentarsitater. Brorparten av gjengivelsene baserte seg på uttalelser Riis-Johansen hadde kommet med til Stortinget (Stortingets spørretime 2009 og Skriftlig spørsmål fra Tord Lien 2009). Statssekretær i OED Robin Kåss sto for analyseperiodens tre direkte sitater.

Inntrykket av OED/SMK som fraværende

OED og SMK ble av flere *oppfattet* som fraværende i oljesanddebatten, både i 2009 og i varierende grad senere år. 4. mai 2009 hadde eksempelvis Stavanger Aftenblad en artikkel på trykk med overskriften ”Staten er taus om tjæresand⁶⁴” (Kongsnes 2009b). På lederplass gjorde Klassekampen den 19. mai et nummer av at Jens Stoltenberg, ifølge skribenten, fortsatt ikke hadde uttalt seg om oljesandprosjektet (Horn 2009). Etter generalforsamlingen 20. mai sa Martin Norman i Greenpeace til Stavanger Aftenblad at ”Staten er taus og skyver Helge Lund foran seg. Det er feigt.” (Kongsnes og Rosenberg 2009).

Manglende tilsvær som indikator på fravær

Noe annet som kan ha medvirket til at OED/SMK ble oppfattet som fraværende i oljesanddebatten i 2009, er at 32 prosent av de registrerte artiklene rommet kritikk av nevnte departementer uten at noen av departementene selv var direkte eller indirekte sitert⁶⁵. Punkt 4.15.⁶⁶ i VVP tilsier at parten som får kritikk, alltid skal få muligheten til å svare på kritikken. Når det så ikke foreligger noe tilsvær fra OED/SMK i disse artiklene, er det fort gjort å tenke

⁶² Se registreringsinstruksjon for Analyseskjema 1 i Vedlegg 2 for definisjon av indirekte artikkelsitater.

⁶³ Se registreringsinstruksjon for Analyseskjema 3 i Vedlegg 4 for definisjon av indirekte kommentarsitater.

⁶⁴ Det må legges til at dette årets første registrerte sitat fra OED/SMK paradoksalt nok kom i nettopp denne artikkelen, og at tausheten i så måte ble brutt.

⁶⁵ Et indirekte sitat er ikke nødvendigvis et fullgodt tilsvær, men av praktiske hensyn skilles det ikke mellom direkte og indirekte sitater i denne sammenheng.

⁶⁶ ”De som er blitt utsatt for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvær, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling. Ha som krav at tilsværet er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form. Tilsvær kan nektes dersom den berørte part, uten saklig grunn, har avvist tilbud om samtidig imøtegåelse i samme spørsmål. Tilsvær og debattinnlegg skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk” (Norsk presseforbund 2008).

at departementene har avstått fra å uttale seg. Men her er det viktig å presisere at en under denne prosentandelen på 32 også finner enkelte notiser som ikke har de samme formmessige kravene til tilsvaret som nyhetsartikler. Det kan også tenkes at disse 32 prosentene inkluderer enkelte hovedartikler med kritikk av OED/SMK, der tilsvaret kommer i en egen sideartikkel⁶⁷. Notiser og slike hovedartikler utgjør imidlertid en liten andel av funnene. I løpet av de fem analyserte årene forekommer det også at rødgrønne stortingspolitikere tjener som tilsvarsinstans i artikler der OED/SMK får kritikk. Andre ganger rammes både OED/SMK og Statoil av samme kritikk i en artikkel, og om Statoil imøtegår kritikken i samme tekst, kan kanskje et tilsvaret fra departementene oppleves mindre påkrevd. Dessuten varierer det fra artikkel til artikkel hvor eksplisitt kritikken er, noe som innebærer at det varierer fra artikkel til artikkel hvor påfallende det er at det mangler et tilsvaret fra OED/SMK.

Tilbake til antakelsen om at manglende tilsvaret må skyldes at departementene har avstått fra å svare. En slik slutning forutsetter at alle de aktuelle journalistene har handlet i tråd med VVPs 4.15. til enhver tid (se forrige side), og at artiklene ikke ble ansett som del av en ”løpende meningsutveksling”, slik det er formulert i VVP. Noen slik garanti gis ikke her, og tallene fra denne registreringskategorien må vurderes med dette og ovennevnte validitetsmessige forbehold i mente⁶⁸. Det eneste ”vitnesbyrdet” om at journalister i 2009 forgjeves forsøkte å innhente tilsvaret fra OED/SMK, skriver seg fra en artikkel i Dagbladet den 20. mai 2009, der Terje Riis-Johansen fikk hard medfart. Nederst i teksten har journalisten skrevet at det ”i går ikke var mulig å få en kommentar fra [...] olje- og energiminister Terje Riis-Johansen eller statssekretær Robin Kåss” (Blindheim og Lode 2009). I denne artikkelen er imidlertid oljestatsråden indirekte sitert med en tidligere stortingsuttalelse, så artikkelen inngår ikke i de 32 prosentene artikler uten noen form for tilsvaret fra OED/SMK.

Fravær som strategi

Enten beskyldningene om at OED/SMK, i 2009, forholdt seg passive i oljesanddebatten, var berettigede eller ikke, er det verdt å minne om at Coombs fraråder kriserammede organisasjoner å forholde seg tause. Han argumenterer for at en slik atferd utstråler usikkerhet og passivitet, og i tillegg overlater initiativet i debatten til motstanderne (Coombs 1999: 115).

⁶⁷ Se Vedlegg 1 for informasjon om hva som menes med sideartikkel/hovedartikkel.

⁶⁸ Disse forbeholdene gjelder for alle årene, ikke bare 2009.

Når en ser på eksemplene gjengitt noen sider tilbake, later det til at lav⁶⁹ deltakelse i debatten også kan føre til negativ medieomtale i seg selv.

Oppsummering av 2009

Hvor mange ganger, og i hvor stor prosentandel av artiklene, ble OED/SMK sitert i 2009?

Totalt er OED/SMK direkte sitert i sju prosent (tre⁷⁰) av artiklene i 2009 og indirekte sitert i 16 prosent (sju) av artiklene og ni prosent (to) av kommentarene. 32 prosent (14) av artiklene fremmet kritikk av OED/SMK uten at departementene var direkte eller indirekte sitert selv.

I hvilken grad ble OED/SMK beskyldt for manglende deltakelse i oljesanddebatten i 2009?

Departementene ble anklaget for å være tause, fraværende og feige i flere oppslag.

I hvilken grad var OED/SMK en del av den generelle oljesanddiskursen i 2009?

OED/SMK var omtalt i 57 prosent (25) av artiklene og 91 prosent (20) av kommentarene.

Ingen av de registrerte kommentarene var skrevet av representanter for departementene.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene i 2009?

Det var olje- og energiministeren som ble gjengitt i åtte av ni indirekte sitater, mens det var statssekretær i OED, Robin Kåss, som sto for de tre direkte sitatene.

6.1.3. 2010 – Analyseperiode: 19. april – 19. juni

Samlet sett⁷¹ var OED/SMK enda mer til stede i mediediskursen om oljesand i 2010 enn i 2009, og det var også en stor økning i den totale mediedekningen av saken.

Et tiltagende inntrykk av OED/SMK som fraværende

Selv om OED/SMK var sitert i en større andel av oppslagene (og at antallet sitater og indirekte sitater var høyere) i 2010 enn i 2009, avtok ikke anklagene om at departementene var motvillige til å delta i debatten. Snarere tvert imot. WWFs Rasmus Hansson sa til Aftenposten at regjeringens tilnærming til oljesandsaken gikk ut på å sitte ”musestille og håpe det går over⁷².” (Harbo 2010a). Vårt land publiserte en artikkel med overskriften ”Skygger debatten⁷³”, som hentydet til OEDs tilnærming til oljesandsaken (Sylte 2010c). I Trønderavisa sto en leder med overskriften ”Hodet i sanden” på trykk. Der ble statsministeren beskyldt for

⁶⁹ Sammenlignet med noen av de andre analyserte årene var deltakelsen relativt høy i 2009, men eksemplene viser at OEDs/SMKs deltakelse like fullt ble oppfattet som lav dette året.

⁷⁰ Antall registreringer i parentes.

⁷¹ Se Tabell 1 s. 43.

⁷² Det fremkommer av konteksten at ”regjeringen” i dette tilfellet er OED.

⁷³ I dette og enkelte av de andre oppslagene som ramses opp, kommer det frem at artikkelforfatteren/kommentarforfatteren/den kritiske kilden har registrert at OED/SMK faktisk har uttalt seg i oljesanddebatten. Men ut fra kritikken å dømme, sidestiller de disse regjeringsuttalelsene med taushet eller fravær fra debatten.

å sitte ”bokstavelig talt med hodet i [...] tjæresand” (Trønderavisa 2010). Det samme ordspillet ble brukt i Dagbladets leder, og også her var det Jens Stoltenberg som ble bedt om å få hodet opp av sanden (Dagbladet 2010). Klassekampen fulgte opp fjorårets leder og skrev: ”I motsetning til i fjor har statsminister Jens Stoltenberg denne gangen blitt tvunget til å forsvare regjeringens handlemåte offentlig”⁷⁴ (Horn 2010). Og 25. mai kunne en i Østlands-Postens leder lese følgende vurdering av regjeringens tilnærming til debatten: ”En styring som består i å styre unna en krevende debatt, duger ikke”. (Østlandsposten 2010).

Manglende tilsvar som indikator på fravær

I 2010 rommet hele 37 prosent av de registrerte artiklene kritikk av OED/SMK uten at noen av departementene selv var direkte eller indirekte sitert med et tilsvar (mot 32 prosent i 2009). Om dette bidro til at enda flere oppfattet angjeldende departementer som påfallende fraværende i debatten, er vanskelig å si, og en må ta de samme forbeholdene her som for 2009-tallene⁷⁵, både når det gjelder prosenttallets validitet (skiller ikke mellom notiser og nyhetsartikler, etc.), og antakelsen om at redaksjonene forgjeves har prøvd å hente inn tilsvar. Men ett eksempel på at oljestatsråden har avstått fra å svare på kritikk, finner en i Stavanger Aftenblad fra 28. april 2010. I artikkelen ”Oljesandnekt svekker Statoil” står følgende nederst:

”Aftenbladet forsøkte i går å få olje- og energiministeren i tale, men Terje Riis-Johansen synes ikke det er naturlig at den største eieren, med 67 prosent av aksjene, kommenterer. I en e-post fra kommunikasjonsrådgiver Jon Evang heter det: ’Denne saken bør kommenteres av Statoil, ikke av OED. Vi forholder oss til Stortingets vedtak om at dette er en sak som hører inn under styret.’” (Bjørheim 2010c)

Artikkelens innfallsvinkel var at Statoil nektet en gruppe aksjonærer (Staten var ikke blant dem.) å komme inn på oljesandanlegget i Canada for å inspisere⁷⁶, og at flere opposisjonspolitikere og omdømmeeksperter kritiserte denne avgjørelsen. Men ordlyden i Jon Evangs svar, og det at han viser til Stortingets vedtak, gir meg inntrykk av at svaret kan leses som en kommentar til den generelle oljesanddebatten. Stortinget har nemlig aldri fattet noe vedtak knyttet konkret til aksjonærenes tilgang til anlegget. Evangs e-post er imidlertid registrert som et direkte sitat, og artikkelen inngår følgelig ikke i de 37 prosentene omtalt innledningsvis i dette avsnittet.

⁷⁴ Anders Horn viser her til et intervju Jens Stoltenberg ga til Aftenposten.no 19. mai 2010 (Holgersen og Hornburg 2010). Ettersom intervjuet ble publisert på Aftenpostens nettavis, som ikke inngår i denne oppgavens analysemateriale, er ikke intervjuet fanget opp som et direkte sitat.

⁷⁵ Se s. 46 for mer informasjon om hvilke forbehold som må tas.

⁷⁶ Aksjonærene ble ledsaget av Greenpeace, som sto for regien.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene?

I artikler publisert under Terje Riis-Johansens regjeringstid (2009 og 2010 i denne oppgavens kontekst) var det i all hovedsak statssekretær i OED, Robin Kåss, som sto for de direkte sitatene. Statsministeren er bare indirekte sitert, og olje- og energiministeren, som kanskje på papiret kan sies å være den mest relevante regjeringsstemmen i oljesanddebatten, ble ikke intervjuet en eneste gang om saken innenfor analyseperioden i 2009 og 2010. Riktignok er Riis-Johansen indirekte sitert flere ganger, men da med henvisning til ting han har sagt eller skrevet til stortingsrepresentanter, og som på en eller annen måte er blitt fanget opp av journalisten eller intervjuobjektet som gjengir ham. Det vises blant annet til et brev sendt fra Riis-Johansen til energi- og miljøkomiteen datert 14. januar 2010 (Riis-Johansen 2010).

Problematiske arbeidsfordeling

Det Riis-Johansen kommuniserte til Stortinget, er også offentlig tilgjengelig informasjon⁷⁷. Men når Riis-Johansen, i hvert fall utad, knapt forholdt seg til mediene i forbindelse med oljesandsaken, kan en stille spørsmål ved om det bidro til en oppfatning av regjeringen som fraværende i debatten – noe som igjen kan ha utløst negative oppslag av den type som det er gitt rikelig med eksempler på tidligere i dette underkapittelet. Og om en legger nettopp oppslagene, som anklager OED/SMK for å unnvike hele debatten, til grunn, virker det som om statsrådets fravær overskygger det faktum at Kåss tross alt lot seg intervju i seks artikler om oljesandsaken (Kåss stilte også opp i Dagsnytt 18-debatten fra 2010 som skal analyseres senere.). Det at det gjennomgående er statssekretæren og ikke statsråden som stiller til intervjuer om oljesandsaken, kan i verste fall tolkes dit hen at OED nedprioriterer debatten, selv om det selvfølgelig kan være rent praktiske årsaker som ligger til grunn for arbeidsfordelingen. Eventuelt kan det tolkes som at statssekretæren ”ofrer seg for sjefen” for å ta av litt av presset på statsråden i en vanskelig sak. Riis-Johansen var nemlig hardt presset i andre saker gjennom deler av sin regjeringstid, blant annet i forbindelse med gassanlegget på Mongstad (Akerhaug og Salvesen 2010) og ”monstermastene” i Hardanger (Pinheiro 2010).

Som jeg skrev i teorikapittelet⁷⁸, kan retors ethos være avgjørende for talehandlingens gjennomslagskraft. Hvis Kåss ble oppfattet som en reserveløsning eller ”lynavlleder” i oljesanddebatten, er det grunn til å tro at det svekket statssekretærens ethos, uavhengig av hva han sa, og hvordan han sa det. Dessuten kan en statsråd, i kraft av å besitte en høyere posisjon, ha bedre forutsetninger enn en statssekretær for å styrke sitt ethos gjennom en

⁷⁷ På Stortinget.no.

⁷⁸ Se s. 9 – 10.

autoritær persona. Selv om en statsråd naturligvis også representerer en regjering, er han eller hun i større grad en autonom retor enn en underordnet statssekretær. Øyvind Ihlen mener som nevnt at det er mer komplisert å vurdere ethos til noen som uttaler seg på vegne av andre enn seg selv, men han presiserer samtidig at det ikke er noe fasitsvar på hvordan denne kompliserende faktoren til syvende og sist slår ut for retors ethos (Ihlen 2005: 44). For det er på ingen måte slik at posisjon og rang er det eneste som spiller inn for retors autoritet. Statsrådets autoritative forsprang kan selvsagt innhentes om statssekretæren har bred kompetanse og erfaring på et gitt område, eller om statsråden har fremstått inkompetent i andre sammenhenger. Og ethos er heller ikke det eneste av betydning i debatter. En statssekretær kan være flinkere enn en statsråd rent debatt-teknisk. Likevel er det nærliggende å tenke at dersom et departement virkelig prioriterer en debatt og ønsker å løfte frem sitt synspunkt, så er det naturlig for vedkommende departement å stille med sitt tyngste skyts i mediedebatten, underforstått representanten med sterkest ethos, noe som i mange tilfeller er statsråden. Når OED ikke gjorde dette i oljesandsaken i 2009 og 2010, kunne det kanskje fremstå som om departementet *ikke* prioriterte debatten, og *ikke* hadde et påtrengende ønske om å markere sitt synspunkt i saken. Da er veien kort til å bli oppfattet som unnvikende.

Oppsummering av 2010

Hvor mange ganger, og i hvor stor prosentandel av artiklene, ble OED/SMK sitert i 2010?

Departementene er direkte sitert i sju prosent (fire) av artiklene, indirekte sitert i 17 prosent (ni) av artiklene, og indirekte sitert i 31 prosent (15) av kommentarene. Dette var en økning fra 2009, både prosentmessig og målt i antall. Først og fremst på grunn av flere kommentarer med indirekte sitater. Men 37 prosent (20) av artiklene fremmet kritikk av OED/SMK uten at departementene var direkte eller indirekte sitert selv.

I hvilken grad ble OED/SMK beskyldt for manglende deltakelse i oljesanddebatten i 2010?

Departementene ble i enda større grad beskyldt for å være fraværende dette året enn i 2009.

I hvilken grad var OED/SMK en del av den generelle oljesanddiskursen i 2010?

OED og SMK ble omtalt i 61 prosent (33) av artiklene og 82 prosent (40) av kommentarene fra analyseperioden. Ingen av de registrerte kommentarene var skrevet av representanter for departementene.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene i 2010?

Statssekretær i OED, Robin Kåss, sto for tre av de direkte sitatene, mens kommunikasjonsrådgiver i samme departement, Jon Evang, sto for det fjerde. Olje- og

energiministeren og statsministeren er bare indirekte sitert. Det var for øvrig Kåss som representerte OED i Dagsnytt 18-debatten som skal analyseres i neste underkapittel.

6.1.4. 2011 – Analyseperiode: 19. april – 19. juni

Ola Borten Moe (Sp) overtok som olje- og energiminister 4. mars 2011, og i analyseperioden dette året var det under halvparten så mange oppslag om oljesandsaken som i 2010.

Lavere deltakelse i debatten, men færre beskyldninger for manglende deltakelse

Aktivitetsnivået til OED/SMK var lavere⁷⁹ i 2011 enn i 2009 og 2010. Paradoksalt nok var det færre oppslag som anklaget OED/SMK for å skygge debatten. Departementene gikk på ingen måte klar av kritikk generelt sett. De fikk kjeft fordi de ikke ville instruere Statoil, og ble beskyldt for dobbeltmoral, villedende retorikk og unnfallenhet⁸⁰, men det var færre oppslag som eksplisitt anklaget dem for å være tause og fraværende. Det nærmeste en kom, var denne passasjen, hentet fra en innsendt kronikk i Bergens Tidende:

Et annet argument som benyttes er at det er styret i Statoil som treffer beslutninger rundt enkeltprosjekter som oljesandprosjektet og at aksjonærene ikke bør engasjere seg i slike. Dermed står man ovenfor et ønske om at staten, med over 67 % eierskap i selskapet, ikke skal engasjere seg i debatten (Fagerbakke 2011).

Greenpeace-leder Truls Gulowsen sa dessuten følgende i et intervju 27. mai: ”En aktiv og ansvarlig eier forholder seg ikke passiv” (Tierno 2011). Det fremkommer imidlertid av konteksten at Gulowsens bruk av ordet passiv her var myntet på OEDs manglende vilje til å overstyre Statoil, og ikke først og fremst siktet til at departementet styrte unna mediedebatten.

Betydningen av olje- og energiministerens deltakelse

I 2011 var det olje- og energiministeren selv som var direkte og indirekte sitert i de to registrerte sitatene. Med henblikk på argumentasjonen noen sider tilbake, der det ble diskutert om statsrådets ethos og tilstedeværelse i ordskiftet vurderes annerledes enn statssekretærens, kan det hende at Moes direkte deltakelse i mediedebatten bidro til å motarbeide medienes og opinionens inntrykk av OED som unnvikende. Stavanger Aftenblad trykket 20. mai en redaksjonell kommentar som berører nettopp dette poenget. Der kunne en lese følgende:

Staten har aldri villet svare på hva de egentlig mener om oljesand. Før generalforsamlingen i fjor unngikk daværende energiminister Terje Riis-Johansen spørsmålet. Han lot sin statssekretær, Robin Kåss, svare i stedet.

⁷⁹ Se Tabell 1 på s. 43.

⁸⁰ (Kristelig Folkeparti, m.fl. 2011), (Eikefjord 2011) og (Grønås 2011).

Videre skriver kommentarforfatteren at Moe, i motsetning til sin forgjenger, lot seg intervju om oljesandsaken, og at uttalelsene hans⁸¹ representerte noe helt annet enn det OED hadde gitt uttrykk for tidligere. Avslutningsvis i teksten føyer kommentarforfatteren til en bemerkning med dårlig skjult adresse til Riis-Johansen: ”Velgerne gjennomskuer unnfallenhet og feighet. Politikerne må aldri tro noe annet” (Kongsnes 2011). Men intervjuet med Moe (som var det første registrerte sitatet fra OED/SMK i 2011) sto først på trykk 19. mai, samme dag som generalforsamlingen og midtveis i analyseperioden. OED/SMK var til sammenligning langt tidligere på banen i 2009 og 2010. Så Moes direkte deltakelse kan uansett ikke forklare hvorfor mediene og opinionen i så liten grad anklaget OED/SMK for å skygge debatten i løpet av den første halvdel av analyseperioden.

Mindre til stede i diskursen, men mindre avvisende til å være en del av diskursen

OED/SMK var generelt mindre til stede⁸² i oljesanddiskursen i 2011 enn i de to foregående årene. Hvorvidt departementene gjennom årene har hatt et mål om å være sterkt til stede i diskursen, tilbyr ikke denne oppgaven et entydig svar på. Men om en ser på enkelte av uttalelsene fra OED/SMK, kan en få inntrykk av at departementene i 2009 og 2010 anså seg som en uegnet adressat for spørsmål knyttet til oljesandprosjektet. I 2009 sa statssekretær Kåss følgende om OEDs syn på å trekke Statoil ut av oljesanden: ”Vi har tillit til styret, og det ville være galt om vi uttalte oss om dette.” (Andreassen 2009). Og kommunikasjonsrådgiver i OED, Jon Evang, skrev som nevnt⁸³ følgende i 2010: ”Denne saken bør kommenteres av Statoil, ikke av OED”. Hvis OED/SMK mente at de ikke var en naturlig aktør i den offentlige oljesanddebatten, og ideelt sett ønsket å definere seg ut av mediediskursen rundt Statoils prosjekt, så later det til at medier og opinion var mer tilbøyelig til å gi dem medhold i 2011 enn i 2009/2010, ettersom færre (og en mindre prosentandel) av oppslagene omtalte OED/SMK dette året. Dette til tross for at det var i 2009/2010 departementene hevdet at de ikke var en naturlig del av debatten. I de to sitatene som er registrert fra 2011, gir ikke Moe på samme måte uttrykk for at han er feil adressat for spørsmål om saken (selv om han riktignok argumenterer for at staten ved OED har et begrenset ansvar for oljesandprosjektet). Likevel er altså OED under ham i mindre grad enn i 2009/2010 del av debatten og diskursen, om en ser rent tallmessig og prosentmessig på antall sitater og omtaler.

⁸¹ Kongsnes siktet til det Moe dagen i forveien hadde sagt til Stavanger Aftenblad. Mer om Moes uttalelser i 6.2., som omhandler OEDs og SMKs retoriske tilnærming..

⁸² Se Tabell 1 på s. 43.

⁸³ Se e-posten fra Jon Evang på s. 48.

Sannsynligvis, og forhåpentligvis, er det ikke bare departementenes eget uttrykte syn på hvilken rolle de bør ha i oljesanddebatten som er avgjørende for om mediene og opinionen anser OED/SMK som en naturlig aktør. I 2011 hadde striden rundt Statoils prosjekt pågått i fire år. Det hadde kommet frem av de foregående årenes generalforsamlinger og mediedekning hvor departementene sto i saken. Muligens var det ikke lenger det samme behovet for at OED/SMK ga sitt standpunkt til kjenne, siden det allerede var noenlunde kjent. Dermed var kanskje ikke departementenes sparsommelige bidrag til debatten like provoserende i 2011 som tidligere år, og fraværet fra den offentlige diskusjonen fremsto muligens mindre påfallende. Om så er tilfelle, gir det mening at det også ble mindre kritisk omtale av departementenes fravær fra debatten i 2011. Men en slik logikk tilsier at OEDs/SMKs begrensede deltakelse i debatten burde ha utløst mindre kritikk i 2010 enn i 2009, men slik var det altså ikke. En annen faktor som svekker ovennevnte teori, er at Moe var fersk statsråd våren 2011, og at en derfor skulle tro det knyttet seg en viss nysgjerrighet til om han ville forholde seg annerledes til oljesandsaken enn Riis-Johansen. Ikke minst fordi Moe hadde uttalt seg kritisk om oljesand som stortingspolitiker i 2009, noe Dagbladet⁸⁴ minnet offentligheten om i mars 2011 (Blindheim og Lode 2011).

Oppsummering av 2011

Hvor mange ganger, og i hvor stor prosentandel av artiklene, ble OED/SMK sitert i 2011?

Totalt er OED/SMK direkte sitert i fem prosent (én) av artiklene i 2009 og indirekte sitert i fem prosent (én) av artiklene og 15 prosent (fire) av kommentarene. Dette var en nedgang fra 2010. Men bare 25 prosent (fem) av artiklene fremmet kritikk av OED/SMK uten at departementene var sitert selv.

I hvilken grad ble OED/SMK beskyldt for manglende deltakelse i oljesanddebatten i 2011?

Det var færre oppslag (enn i 2009 og 2010) som eksplisitt anklaget OED/SMK for å være fraværende i debatten.

I hvilken grad var OED/SMK en del av den generelle oljesanddiskursen i 2011?

35 prosent (sju) av artiklene og 67 prosent (18) av kommentarene omtalte OED/SMK. Dette var en klar nedgang fra de foregående årene, både prosentmessig og målt i antall oppslag. Ingen av de registrerte kommentarene var skrevet av representanter for departementene.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene i 2011?

Statsråd Ola Borten Moe sto for både det direkte og det indirekte artikkelsitatet samt tre av de fire indirekte kommentarsitatene. Det fjerde tilskrives statsministeren.

⁸⁴ Se s. 28 for mer informasjon om oppslaget i Dagbladet.

6.1.5. 2012 – Analyseperiode: 15. april – 15. juni

2012 er året med flest registrerte oppslag om oljesandsaken i løpet av analyseperioden, men OED/SMK hadde den laveste (direkte) deltakelsen⁸⁵ siden 2008. Til gjengjeld skrev Moe en kronikk om oljesandsaken som ble publisert i fire aviser like etter generalforsamlingen.

Utdrag fra kronikken ble indirekte sitert i flere oppslag, noe som bidro sterkt til at en større andel av oppslagene inneholdt indirekte sitater fra OED/SMK enn i 2011.

Fortsatt lav deltakelse, og fortsatt få anklager om manglende deltakelse

Det eneste direkte sitatet fra OED/SMK kom først på dagen for generalforsamlingen, akkurat som i 2011. Målt i forhold til antall oppslag var OEDs/SMKs deltakelse i debatten lav⁸⁶ første halvdel av analyseperioden. Likevel ble ikke OED/SMK, i perioden før generalforsamlingen, i samme omfang som i 2009 og 2010 beskyldt for skygge mediedebatten. Kun to oppslag fra dette tidsrommet kan tolkes som en slik kritikk. Det ene var en redaksjonell kommentar i Stavanger Aftenblad. Der inngikk oljesandsaken som en del av et større sakskompleks, og følgende sto å lese: ”Det kan se ut som om det uuttalte mantraet i det politiske Norge [...] er [...]: Det som er bra for Statoil, er bra for Norge. Den stilltiende enigheten om dette er trolig også en av grunnene til at Statoil får leve sitt forretningsmessige liv i fred” (Sandø 2012).

Kommentaren rommer ikke eksplisitte påstander om at OED/SMK har veket unna debatten, men departementene inngår utvilsomt i ”det politiske Norge”, og ”stilltiende enighet” må sies å være det motsatte av å aktivt flagge sitt standpunkt.

Noe mer eksplisitt er anklagen i det andre oppslaget, hentet fra samme avis. Stavanger-biskop Erling Pettersen hadde en kronikk på trykk dagen før Statoils generalforsamling, der han blant annet skrev dette: ”Regjeringen er taus. Vi var mange som hadde håpet at klimameldingen ville tatt hensyn til den sterke kritikken fra Canadas urfolk mot Statoils oljeutvinning fra tjæresand i landet” (Pettersen 2012a). Her mener imidlertid Pettersen at regjeringen er taus i den forstand at oljesandprosjektet ikke omtales i den da nylig utgitte klimameldingen. Det innebærer ikke nødvendigvis at han oppfattet regjeringen som taus i den generelle mediedebatten om oljesand. Verken OED eller SMK nevnes eksplisitt i kronikken, men det skrives om Statoils ”aksjonærer”, og kritikken i utdraget ovenfor må uansett sies å ramme SMK i tillegg til Miljøverndepartementet, som utarbeidet klimameldingen.

⁸⁵ Se Tabell 1 på s. 43.

⁸⁶ Sammenlignet med tidligere år.

Etter generalforsamlingen ble Moes kronikk en het potet i mediebildet, og følgelig uteble anklager om at OED vek unna debatten. Men SMK ble rammet av denne type beskyldninger i en ny kronikk Stavanger-biskopen skrev: "Ola Borten Moe kritiserer Den norske kirkes engasjement i spørsmålet om Statoils medvirkning i tjæresandindustrien i Canada. Regjeringen ellers er taus." (Pettersen 2012b). Og i Dagsavisen kunne en lese følgende i en kronikk forfattet av flere profilerte skribenter, deriblant Åsne Seierstad og Simen Ekern:

Når klimaforskeren James Hansen beskriver tjæresandreservoarene i Canada som en potensiell karbonbombe [...] svarer generalforsamlingen i Statoil med å bekrefte at tjæresandprosjektet i Alberta fortsetter som før. Den tause majoriteten – staten, som er oss – tier og samtykker." (Ekern m. fl. 2012)

Her er det kanskje like mye "du og jeg" som anklages for å være tause som OED/SMK. I den grad disse tre eksemplene kan tolkes som en kritikk av OEDs/SMKs manglende bidrag til mediedebatten, er i hvert fall kritikken mer utydelig og mindre omfangsrik enn beslektet kritikk mot departementene i 2009 og 2010.

Mer til stede i diskursen enn i 2011, men mindre til stede enn i 2009 og 2010

I 2012 var det en noe høyere andel av oppslagene som omtalte OED/SMK enn året i forveien, men det var fortsatt en lavere andel av artiklene som omtalte departementene enn hva tilfellet var i 2009 og 2010. Tar en utgangspunkt i dette, kan en si at OED/SMK var noe mer til stede i diskursen i 2012 enn i 2011, men mindre til stede enn i 2009 og 2010. Prosentandelen artikler der OED/SMK får kritikk uten å være direkte eller indirekte sitert selv, var lavere enn i alle de tre foregående årene. Med andre ord var det en mindre andel av kritikken i artiklene som fikk stå helt uimotsagt av departementene selv.

Oppsummering 2012

Hvor mange ganger, og i hvor stor prosentandel av artiklene, ble OED/SMK sitert i 2012?

Totalt var OED/SMK bare direkte sitert i to prosent (én) av artiklene i 2009. Dette var den laveste direkte deltakelsen siden 2008. Departementene var imidlertid indirekte sitert i 12 prosent (seks) av artiklene og 23 prosent (14) av kommentarene. Prosentandelen artikler der OED/SMK får kritikk uten å være direkte eller indirekte sitert, var lavere enn i alle de tre foregående årene (20 prosent).

I hvilken grad ble OED/SMK beskyldt for manglende deltakelse i oljesanddebatten i 2012?

Det kan tolkes dit hen at tre av oppslagene rommet en kritikk av OEDs/SMKs manglende bidrag til mediedebatten, men denne delen av kritikken var mer utydelig og mindre omfangsrik i dette årets dekning enn hva tilfellet var i 2009 og 2010.

I hvilken grad var OED/SMK en del av den generelle oljesanddiskursen i 2012?

OED/SMK var omtalt i 43 prosent (22) av artiklene og 71 prosent (44) av kommentarene. Dermed var OED/SMK noe mer til stede i oljesanddiskursen i 2012 enn i 2011, men mindre til stede enn i 2009 og 2010. Men Moe skrev i tillegg en kronikk som ble publisert i fire aviser, noe som utgjorde seks prosent av det totale antallet kommentarer.

Hvem uttalte seg på vegne av departementene i 2012?

Seniorrådgiver i OED, Jon Evang, sto for det eneste registrerte direkte sitatet, men det var i all hovedsak Moe som var regjeringens ansikt utad i oljesandsaken dette året. Han stilte i Dagsnytt 18 og skrev kronikk. Det var utdrag fra kronikken og Dagsnytt 18 som ble gjengitt i de fleste indirekte sitatene som er registrert i både artikler og kommentarer.

6.2. OEDs og SMKs retoriske tilnærming

Analysen av departementenes retorikk er også organisert slik at årene blir tatt for seg i kronologisk rekkefølge. Direkte og indirekte sitater som er fanget opp av Analyseskjema 1, blir lagt frem underveis og analysert ved hjelp av analyseredskaper som ble gjort rede for i teorikapittelet. OEDs opptredener i Dagsnytt 18 bakes inn i diskusjonen om departementenes retorikk i henholdsvis 2010 og 2012. Under sistnevnte år vil også Moes kronikk bli analysert. Jeg vil trekke frem indirekte og direkte sitater som jeg anser som symptomatiske for den retoriske linjen til OED/SMK, men også sitater som er atypiske for overordnede tendenser, vil bli diskutert for å problematisere funnenes generaliserbarhet så åpent og redelig som mulig. Akkurat hvor unnvikende departementenes retorikk har fremstått de ulike årene, vil forsøksvis ”måles” ved hjelp av følgende tre variabler:

- *I hvilken grad preges argumentasjonen av uredelig retorikk?*⁸⁷

- *I hvilken grad har OED/SMK forholdt seg til oljesandkritikkens grunnleggende påstander?*⁸⁸

- *Hvilke responsmetoder har vært de hyppigst benyttede, jamfør Analyseskjema 2?*

Første og andre spørsmål besvares gjennom retorisk næranalyse, mens det tredje spørsmålet besvares kvantitativt.

De nedenstående tallene i Tabell 2 springer ut av de ni direkte og 23 indirekte sitatene som er registrert i *artikler* fra de fem analyserte årene. De 35 indirekte sitatene fra kommentarer har ikke gjennomgått en tilsvarende kvantitativ retorisk analyse. De er dels valgt bort av avgrensningshensyn, men også fordi indirekte sitater i kommentarer jevnt over er enda mer

⁸⁷ Som jeg skrev på side 16, regnes uredelig retorikk som unnvikende retorikk i denne oppgaven.

⁸⁸ Se s. 38 – 41 for mer informasjon om oljesandkritikkens tre grunnleggende påstander.

kompliserte å analysere, da de gjerne er sterkt modifisert og farget av skribentens meninger. Om formålet hadde vært å analysere de enkelte skribentenes retoriske virkemidler, ville indirekte sitater i kommentarer vært høyst relevante, men dette underkapittelets anliggende er å se nærmere på retorikken til OED/SMK, ikke retorikken til kommentarskribentene (med mindre de representerer OED/SMK).

Tabell 2 på gir et bilde av departementenes retorikk og responsmetoder fra år til år.

Tabell 2: Relevante funn fra Analyseskjema 1 og Analyseskjema 2

| REGISTRERINGSKATEGORIER | ÅR | | | | | Totalt: |
|--|-------------|--------------|--------------|-------------|-------------|----------------|
| | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | |
| OED/SMK forsvarer sin eierskapspolitikk | 0 | 10 (7/3)* | 13 (11/2) | 2 (1/1) | 7 (2/5) | 32 (21/11) |
| OED/SMK forsvarer sin miljøpolitikk | 0 | 3 (3/0) | 0 (0/0) | 2 (1/1) | 0 | 5 (4/1) |
| OED/SMK forsvarer Statoils engasjement i oljesand miljømessig | 0 | 0 | 0 | 0 | 2 (0/2) | 2 (0/2) |
| | | | | | | |
| RESPONSMETODE | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | Totalt: |
| Angripe | 0 | 1 | 1 | 0 | 3 | 5 |
| Nekte | 0 | 0 | 1 | 0 | 0 | 1 |
| Avvise | 0 | 9 | 3 | 2 | 2 | 16 |
| Bortforklare | 0 | 7 | 13 | 1 | 2 | 23 |
| Innynde seg | 0 | 1 | 4 | 0 | 2 | 7 |
| Rettferdiggjøre | 0 | 2 | 2 | 2 | 2 | 8 |
| Godtgjøre | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| Be om unnskyldning | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |

* Skråstrek skiller mellom før og etter generalforsamling.

6.2.1. 2008

Det er ikke registrert noen sitater fra 2008. Eneste tegn til aktivitet i mediedebatten fra OED/SMK er den nevnte⁸⁹ artikkelen i Dagens Næringsliv, der en finansprofessor kort viser til at en statssekretær i OED hadde kommet med det professoren mente var ukloke uttalelser om Statoils oljesandprosjekt i et intervju med TV2 (Riisnæs 2008).

⁸⁹ Se s. 44.

6.2.2. 2009

I 2009 var det først og fremst forsvar av eierskapspolitikken som gikk igjen i OEDs direkte og indirekte sitater (Det er ingen registrerte sitater fra SMK dette året), og de hyppigst benyttede responsmetodene var ”avvise” og ”bortforklare”.

Direkte sitater 2009

Det nedenstående sitatet, hentet fra Dagsavisen, er symptomatisk for de tre⁹⁰ direkte sitatene fra 2009. Det kommer ikke eksplisitt frem av artikkelen hva som var journalistens åpningsspørsmål til statssekretær Robin Kåss. Ideelt sett burde en vite nøyaktig hva intervjuobjektet blir spurt om når en skal analysere responsmetoder, men det lar seg rimeligvis ikke alltid gjøre i avisartikler. Forut for sitatet kan en lese i brødteksten at Greenpeace samme dag ville fremme forslag på generalforsamlingen om å trekke Statoil ut av oljesanden. Det står også at miljøorganisasjonens forslag fikk støtte fra andre Statoil-aksjonærer. Overgangen til Kåss er setningen: ”Men regjeringen har ikke skiftet mening til tross for oljesandstormen”. Statssekretæren er deretter sitert slik:

Miljøkravene i Canada er canadiske myndigheters ansvar. Oppfølgingen av StatoilHydro i denne typen prosjekter hører innunder styrets ansvarsområde. Vi har tillit til styret, og det ville være galt om vi uttalte oss om dette. Klimagass fra Norge, Canada og andre er helt klart en utfordring. **Er det ikke da absurd at den norske staten bidrar til økte utslipp i Canada?**⁹¹ Det viktige er at canadiske myndigheter bidrar til å løse canadiske klimagassutslipp. Så skal vi bidra med mest mulig forpliktende internasjonale klimaavtaler. Hvordan et demokratisk land håndterer sine klimagassutslipp og hva slags klimakrav det stiller til sine enkeltprosjekter, er opp til det enkelte landet (Andreassen 2009).

Den første setningen i sitatet er en bortforklaring, der OED/SMK minimaliserer eget ansvar⁹². Bortforklaringen begrunner implisitt regjeringens standpunkt om ikke å gripe inn i oljesandprosjektet, noe som igjen er et forsvar av regjeringens eierskapspolitikk. Når statssekretæren sier at ”miljøkravene i Canada er canadiske myndigheters ansvar”, er den pragmatiske implikaturen at miljøkravene i Canada ikke er norske myndigheters ansvar siden de er Canadas ansvar. En logisk utvidelse av implikaturen er at det er canadiske myndigheter, ikke norske, som må forholde seg til problematiske miljøaspekter ved Statoils oljesand. Spørsmålet er om implikaturen er redundant. Regjeringen hadde tidligere lagt frem stortingsmeldingen ”Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi”. Der kunne en lese at ”samfunnsansvar innebærer hva bedriftene gjør på en frivillig basis ut over å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer”, og at ”selskaper hvor staten er stor

⁹⁰ Se alle de direkte sitatene i Vedlegg 6.

⁹¹ Journalistens spørsmål med fete typer.

⁹² Se registreringsinstruksjon for Analyseskjema 2 i Vedlegg 3 for en definisjon av de ulike responsmetodene.

eier bør være ledende når det gjelder å vise samfunnsansvar” (St.meld. nr. 10 (2008–2009) 2009: 7). Disse formuleringene taler for at Statoils prosjekt ikke bare kan vurderes etter hvorvidt selskapet overholder canadiske lover, regler og krav, men også etter i hvilken grad selskapet tar tilstrekkelig samfunnsansvar og etterlever regjeringens forventninger som eier. Om en legger dette til grunn, fremstår det ikke like selvfølgelig at OED ikke skal forholde seg til miljøaspekter ved Statoils oljesandprosjekt bare fordi miljøkravene i Canada er canadiske myndigheters ansvar.

Setning nummer to er også en bortforklaring som forsvarer regjeringens eierskapspolitikk. Når Kåss sier at ”oppfølgingen av StatoilHydro i denne typen prosjekter hører innunder styrets ansvarsområde”, stoler han igjen på effekten av det underforståtte. Ingen vil bestride at StatoilHydros styre har et ansvar for å følge opp selskapets enkeltprosjekter. Men hvis det i Kåss’ formulering ligger en pragmatisk implikatur som tilsier at styrets ubestridelige ansvar eliminerer regjeringens mulighet til å påvirke prosjektet, vil nok noen protestere. Greenpeace hadde på dette tidspunktet varslet at de, i kraft av å være StatoilHydro-aksjonær, ville fremme forslag om å trekke selskapet ut av oljesanden på den kommende generalforsamlingen. Og i artikkelen som Kåss’ sitat er hentet fra, kommer det frem at andre aksjonærer (bl.a. Den norske kirke) ville stemme for miljøorganisasjonens forslag. Når statssekretæren da i samme artikkel antyder at regjeringen som eier ikke *kan* gjøre noe for å påvirke enkeltprosjekter, samtidig som andre eiere beviselig gjør det, svekkes kanskje påstandens gyldighet i deler av publikums øyne. En statlig majoritetsaksjonær har ventelig andre hensyn å ta enn mindre aksjonærer, men Kåss går ikke inn på den problematikken. Det er endatil blitt argumentert for at OEDs beslutning om å stemme mot Greenpeaces forslag på generalforsamlingen i seg selv innebærer å ta aktivt stilling til et enkeltprosjekt, og at regjeringen derfor motsa seg selv (Hjemdal, 2010). I stortingsmeldingen ”Et aktivt og langsiktig eierskap” står det dessuten at ett av statens prinsipper for eierstyring er at ”eierbeslutninger og vedtak skal foregå på generalforsamlingen” og at ”saker som krever tilslutning fra eierne må tas opp på generalforsamlingen, og få sin avgjørelse gjennom aksjonærdemokratiet på ordinær måte.” (St.meld. nr. 13 (2006–2007) 2006: 19 – 20).

Det er et informasjonsunderskudd i sitatets to første setninger som gjør at både et opplyst og et mindre opplyst publikum kan stille spørsmål ved om argumentasjonen i tilstrekkelig grad underbygger Kåss’ uuttalte budskap – at regjeringen ikke har noe ansvar for oljesandprosjektet. Han problematiserer ikke implikaturene han baserer argumentasjonen på,

selv om det kan diskuteres hvor gyldige de er. Dette gir assosiasjoner til tankefeilen ”stilltiende forutsetning” (Pirie 2005: 162), og det Barthes kaller en ”naturalisering” av argumentet (Roksvold 2007: 35). Det vil si at et underforstått premiss kommuniseres som noe selvfølgelig, mens det i realiteten er uenighet om dette premissets rettmessighet.

Regjeringskritikere vil kanskje hevde at statssekretæren, i de to første setningene, også gjør seg skyldig i tankefeilen ”Ignoratio elenchi” (Pirie 2005: 105 – 106), som går ut på å fremme konklusjoner som isolert sett er gyldige, men til gjengjeld har begrenset relevans for det opprinnelige argumentet/budskapet.

Når Kåss ikke problematiserer underforståtheter som det er fullt mulig å problematisere, kan det i verste fall virke som om han tilslører svakheter ved egen inferens fremfor å begi seg ut på kronglete resonnementer det er vanskelig å fullføre uten å trå feil. Det er også verdt å merke seg at verken oljesandprosjektet eller regjeringen nevnes eksplisitt i løpet av de to første setningene. Kåss overlater til publikum å tolke sammenhengen mellom det som sies, og det han formodentlig ønsker å kommunisere om regjeringens ansvar. Hadde han sagt rett ut at ”miljøkravene i Canada er canadiske myndigheters ansvar, så derfor kan ikke den norske regjeringen gjøre noe for å påvirke Statoils oljesandengasjement”, ville det blitt vanskeligere å løpe fra slutningen i ettertid om noen skulle mene at den halter rent logisk sett. Når Kåss i stedet bortforklarer ansvaret gjennom implikaturer, minimaliserer han regjeringens ansvar samtidig som han tilslører svakheter ved bortforklaringens gyldighet.

Setning nummer tre i sitatet er: ”Vi har tillit til styret, og det ville være galt om vi uttalte oss om dette”. En kan spørre seg hvordan logos i denne setningen forholder seg til logos i de to foregående. Hva om OED ikke hadde hatt tillit til selskapsstyret? Kunne de da ha uttalt seg eller gjort noe med oljesandprosjektet? I de to første setningene gir Kåss inntrykk av at regjeringens handlingsrom og ansvar uansett er begrenset. Den tredje setningens logos kan dermed så ytterligere tvil om gyldigheten til implikaturene i de to første setningene.

Den tredje setningen forsvarer også regjeringens eierskapspolitikk, mens responsmetoden vaker et sted mellom ”bortforklare” og ”avvise”. På den ene side skyver Kåss ansvaret over på selskapsstyret ved å legge munnkurv på seg selv og eget departement, noe som minner om en bortforklaring. På den annen side slår han fast at regjeringen ”har tillit til styret”, uten å utdype det noe videre (avvise). Dermed tillegges også regjeringens dømmekraft et visst ansvar. Her trekker Kåss både på regjeringens og StatoilHydros ethos. Argumentasjonen forutsetter at publikum har tiltro til regjeringens dømmekraft, for det utdypes ikke hva tilliten

til styret baserer seg på. Og kanskje stoler Kåss på at StatoilHydro har et så solid ethos at det er unødvendig å begrunne tilliten overfor publikum. Ved å stole på regjeringens og StatoilHydros ethos hopper statssekretæren uansett bukk over å forklare hvorfor regjeringen har tillit til selskapsstyret. Hvis regjeringens tillit springer ut av at selskapsstyret har forsynt myndighetene med informasjon som tilsier at oljesandprosjektet er miljømessig forsvarlig, kunne kanskje Kåss ha stilnet kritikerne (og styrket egen argumentasjon) ved å gjengi denne informasjonen i media. For om det var slik at de ansvarlige departementene *hadde* foretatt en selvstendig miljømessig vurdering av oljesandprosjektet, ga ikke Kåss noe innsyn i denne prosessen gjennom sitatet i Dagsavisen. Statssekretæren går ikke inn på hvorfor han har tillit til Statoils håndtering av oljesandutvinning. Dermed unnviker han også en situasjon der han må si noe om de konkrete miljøaspektene ved prosjektet.

Den fjerde setningen forsvarer regjeringens miljøpolitikk. Påstanden ”klimagass fra Norge, Canada og andre er helt klart en utfordring” fremstår ved første øyekast som et malapropos til de tre første setningene. Utsagnet kan leses som et forsøk på å ”innynde seg” fordi Kåss minner publikum om at regjeringen tar klimatrusselen på alvor og derfor presumptivt fører en fornuftig miljøpolitikk. Ved å understreke at regjeringen tar klimatrusselen på alvor, kommuniserer han samtidig at ingenting av det han har sagt tidligere i sitatet, rokker ved de rødgrønnes standpunkt når det gjelder klimaproblematikken. Den pragmatiske implikaturen er her tilsynelatende at ”regjeringen tar klimatrusselen på alvor selv om den ikke erkjenner et ansvar for oljesandprosjektet.”

Den femte og sjette setningen lyder slik: ”Det viktige er at canadiske myndigheter bidrar til å løse canadiske klimagassutslipp. Så skal vi bidra med mest mulig forpliktende internasjonale klimaavtaler.” Setningene utgjør ett sammenhengende resonnement som forsvarer regjeringens miljøpolitikk og ”rettferdiggjør” beslutningen om å holde en armlengdes avstand til oljesandprosjektet. Det blir eksemplifisert *hvordan* regjeringen tar klimatrusselen på alvor selv om den ikke vil gjøre noe med oljesandprosjektet. Spørsmålet som melder seg, er om det å jobbe for forpliktende, internasjonale klimaavtaler på noen måte står i veien for å forholde seg til oljesandprosjektet. Vurderer en sitatet som et hele, kan en få inntrykk av at regjeringens arbeid for globale klimaavtaler fritar OED/SMK fra (eller hindrer dem i) å ta ansvar for StatoilHydros oljesand. Kåss sier riktignok aldri eksplisitt at det eksisterer et slikt motsetningsforhold, og antydningene er såpass vage at det er vanskelig å utlede en entydig pragmatisk implikatur som kommuniserer dette budskapet. Men den retoriske strategien

fremstår likevel som en avart av de to fallasiene ”falske alternativer” og ”røkt sild” (Pirie 2005: 30 – 31, 139). Den førstnevnte fallasien kjennetegnes av at den skisserer kun to potensielle alternativer i en sak, mens det i realiteten er flere. Den andre legger frem irrelevant informasjon for å røske lytterne ut av en tankerekke som gjerne utvikler seg i disfavør av retor. Arbeidet med å fremforhandle internasjonale klimaavtaler er kanskje ikke fullstendig irrelevant for saken, men det er ikke en fullgod forklaring på hvorfor OED/SMK ikke vil gjøre noe med oljesandprosjektet. Slik sett er det en avsporing. Og Kåss skisserer ikke to alternativer, men ett, som antyder at Canada må forholde seg til miljøaspekter ved oljesandprosjektet, mens norske myndigheter må jobbe for internasjonale klimaavtaler. Logisk sett skulle en tro det er mulig for norske myndigheter å forholde seg til oljesandprosjektet selv om de jobber for klimaavtaler, og som nevnt er det ikke opplagt at Canadas ansvar for oljesandprosjektet automatisk eliminerer den norske regjeringens ansvar.

Den sjuende setningen lyder slik: ”Hvordan et demokratisk land håndterer sine klimagassutslipp og hva slags klimakrav det stiller til sine enkeltprosjekter, er opp til det enkelte landet”. Dette anses å være en omformulering av sitatets første setning, og på samme måte som i åpningssetningen foreligger det en pragmatisk implikatur som sier noe om regjeringens ansvar og rolle. Eneste forskjell er at Kåss, i den sjuende setningen, styrker argumentasjonen ved å understreke at Canada er et demokratisk land. Understrekingen fungerer som gjendrivelse fordi demokrati er det foretrukne styresett⁹³, og et land med et slikt styresett fører formodentlig en ansvarlig miljøpolitikk, om noen skulle stille spørsmål ved det.

Det er viktig å minne om at journalisten kan ha kortet ned og modifisert uttalelsene til Kåss, og at analysen av dette sitatet meget vel ville sett annerledes ut om den hadde tatt for seg en ordrett transkripsjon av alt statssekretæren sa til Dagsavisens utsendte. Eventuelt kan statssekretæren, vel vitende om nyhetsformatets begrensninger, ha skåret uttalelsene til beinet, selv om han egentlig var villig til å gå mer detaljert til verks.

Indirekte sitater 2009

Seks av de sju indirekte sitatene fra 2009 tilskrives statsråd Terje Riis-Johansen, mens det sjuende bare tilskrives ”staten”, selv om det tilsynelatende er Riis-Johansens ord som gjengis. I all hovedsak er det snakk om korte konstateringer, og følgende eksempel, hentet fra Dagens Næringsliv er betegnende for den generelle ordlyden:

⁹³ I hvert fall i den del av verden som danner den sosiale, politiske og kulturelle situasjonen som talehandlingen utspiller seg i.

Olje- og energiminister Terje Riis-Johansen (Sp) har gitt klar beskjed om at regjeringen ikke vil blande seg opp i styrets forretningsmessige disposisjoner, og ikke vil stemme for oljesandforslaget” (Løvås, 2009d).

Riis-Johansen forsvarer egen eierskapspolitikk gjennom en bortforklaring som overlater ansvaret til selskapsstyret. Formuleringen ”blande seg opp i” antyder at forretningsmessige disposisjoner er noe regjeringen ikke skal befatte seg med, men det gis ikke noen begrunnelse for hvorfor det må være slik, og derfor er sitatet også registrert med responsmetoden ”avvise”. I tillegg naturaliserer statsråden at oljesandprosjektet bare er en del av selskapsstyrets forretningsmessige disposisjoner. Opposisjon og miljøbevegelse har forsøkt å definere oljesandutvinningen som et strategisk veivalg for StatoilHydro, snarere enn en enkeltstående forretningsmessig disposisjon (Gulowsen 2009 og Hjemdal 2010). Regjeringskritikerne mener trolig at en slik definisjon av oljesandprosjektet i noe større grad åpner for statlig inngripen, og de kan til dels finne støtte for sitt syn i stortingsmeldingen ”Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi”, der en kan lese ”at staten som eier må drive oppfølging og styring av selskapet på et overordnet plan.” (St.meld. nr. 10 (2008–2009) 2009: 15).

Ett av de indirekte sitatene fra oljestatsråden skiller seg fra de seks andre dette året. Det sto også på trykk i Dagens Næringsliv, og var en ordrett gjengivelse av noe Riis-Johansen hadde sagt i Stortingets spørretime. Det indirekte sitatet er bare et utdrag av et lenger svar fra olje- og energiministeren, men det er som nevnt⁹⁴ mediedebatten som skal analyseres i denne oppgaven, og det var bare følgende som sto på trykk:

Hvis representanten Holten Hjemdal mener at denne sal, eller jeg som statsråd, skal gå inn og foreta forretningsmessige vurderinger i forhold til enkeltprosjekter i Norges største selskap, så er jeg helt uenig (Løvås 2009c)

Statsråden forsvarer regjeringens eierskapspolitikk ved å fastslå sitt standpunkt (avvise). Igjen naturaliseres argumentet som går på at oljesandprosjektet først og fremst er et enkeltprosjekt, og at statlig stillingtagen til oljesandprosjektet kan reduseres til å bety innblanding i forretningsmessige vurderinger. Det at Riis-Johansen starter med ordet ”hvis”, kan tyde på at Holten Hjemdal ikke gjengis ordrett. Statsråden tar med den innledende konjunksjonen et nokså subtile forbehold om at han kan ha feiltolket motstanderen. Det henleder tankene til Piries tankefeil ”halvskjulte begrensninger” (Pirie 2005: 90 – 91), som går ut på å ta forbehold publikum helst ikke skal feste seg ved, før en turer på videre med argumentasjon basert på premisset det er tatt forbehold for. Og om olje- og energiministeren fremfører en feilaktig eller forenklet versjon av motstanderens meninger, som han deretter kan kritisere og si seg uenig i, gjør han seg skyldig i tankefeilen ”stråmannsargumentasjon” (Pirie 2005: 153 – 154).

⁹⁴ Se utdypning av problemstillingen på s. 2.

Oppslaget som sitatet i forrige avsnitt er hentet fra, omhandlet StatoilHydros kommende generalforsamling, der regjeringen skulle stemme for eller imot fortsatt oljesandutvinning⁹⁵. Riis-Johansen nevner imidlertid ikke oljesandprosjektet eller avstemningen i det indirekte sitatet. I stedet snakker han mer generelt om ”forretningsmessige vurderinger” og ”enkeltprosjekter”, begge deler i flertallsform. Jeg vil derfor argumentere for at det indirekte sitatet også rommer responsmetoden ”angripe”. Statsrådens sitat kan nemlig gi inntrykk av at Hjemdal tok til orde for at politikere nærmest på regelmessig basis skulle foreta forretningsmessige vurderinger knyttet til StatoilHydros drift. For ytterligere å understreke hvor upraktisk en slik løsning ville ha vært, presiserer Riis-Johansen at vi her snakker om ”Norges største selskap”. Tankefeilen ”nedsettende analogi” går ut på å gjøre narr av en motdebattant ved å trekke paralleller mellom motstanderen (eller motstanderens fremferd) og noe som fremkaller antipatier hos dem som hører på, mens ”ad populum” henvender seg til mer eller mindre velbegrunnede folkelige fordommer ved å fremføre påstander en antar at folk liker å høre (Roksvold 2012 og Pirie 2005: 13 – 14, 132 – 133). Jeg stiller spørsmål ved om statsråden i dette tilfellet ønsket å appellere til alle med langt fremskreden skepsis til statlig forretningskompetanse. Ved å fremstille en karikert versjon av Hjemdals meninger kan statsråden fremstille seg selv som en motvekt til tungrodd byråkrati, og som en representant for sunn fornuft.

Oppsummering av OEDs og SMKs retoriske tilnærming i 2009

I hvilken grad var argumentasjonen i 2009 preget av uredelig retorikk?

Analysen har fanget opp betenkelige trekk ved OEDs retorikk i 2009. Direkte og indirekte sitater preges av en tvilsom naturalisering av argumentene. Det er ikke full konsensus om alle påstander og premisser som naturaliseres, så det hadde vært redeligere av regjeringsrepresentantene å underbygge dem. Jeg anser naturaliseringen som et forsøk på å unngå en komplisert diskusjon om det statlige eierskapets muligheter og begrensninger – en diskusjon som kanskje kunne ha avdekket svakheter ved retors argumentasjon. I de direkte sitatene tar naturaliseringen form av pragmatiske implikaturer som forsøksvis gjør ukontroversielle påstander av typen ”miljøkravene i Canada er canadiske myndigheters ansvar” relevante for det uuttalte budskapet (Regjeringen har ikke ansvar for oljesandprosjektet.). Strategien gjør det vanskeligere å anklage retor for tvilsom retorikk i

⁹⁵ Hjemdals opprinnelige spørsmål under Stortingets spørretime 13. mai tok også utgangspunkt i den kommende avstemningen på generalforsamlingen (Stortingets spørretime 2009).

etterkant, ettersom han ikke nevner det naturaliserte argumentet eksplisitt. Dermed tilsløres naturaliseringen.

Det understrekes i flere sitater at regjeringen har tillit til styret i StatoilHydro, uten at det forklares hva som ligger til grunn for denne tilliten. Dermed trekkes det på både regjeringens og StatoilHydros ethos fremfor å informere om hvorfor StatoilHydros oljesandvirksomhet er tillitvekkende. I analysen stiller jeg spørsmål ved om denne retoriske strategien tas i bruk fordi retor ikke vil inngi seg på en diskusjon om miljøaspekter ved oljesandutvinningen. I de direkte sitatene konstrueres det også et motsetningsforhold mellom det å ta stilling til oljesandprosjektet, og det å arbeide for internasjonale klimaavtaler. Denne retorikken har trekk av fallasiene ”falske alternativer” og ”røkt sild”. Det kan også hevdes at Riis-Johansen, i ett av de indirekte sitatene, gjør seg skyldig i fallasiene ”halvskjulte begrensninger”, ”stråmannsargumentasjon”, ”nedsettende analogi” og ”ad populum”.

I hvilken grad forholdt OED/SMK seg til oljesandsakens grunnleggende påstander i 2009?

OED/SMK forholdt seg i liten grad til oljesandkritikkens tre grunnleggende påstander. Dette gjenspeiles også av de kvantitative funnene i Analyseskjema 1: eierskapspolitikken forsvares i ti av sitatene, mens den overordnede miljøpolitikken forsvares i tre. Statoils engasjement i oljesand forsvares ikke isolert sett i noen av sitatene. Med andre ord signaliserte OED at oljesandsaken i all hovedsak var et spørsmål om eierskapspolitikk for regjeringens vedkommende. Kåss sa riktignok ved én anledning at ”det er uproblematisk for Norge å ha en lederrolle i internasjonalt klimaarbeid og samtidig eie et oljeselskap som utvinner tjæresand” (Kongsnes 2009b). Med litt velvilje kan en si at denne uttalelsen forholder seg til den første grunnleggende påstanden, som hevder at Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet. Kåss uttrykker at Norges arbeid for internasjonale klimaavtaler, ikke affiseres av oljesandsatsingen. Men hvorvidt StatoilHydros inntreden i oljesanden på andre måter er kontraproduktivt for arbeidet med å nå togradersmålet, omtales ikke.

Hvilke responsmetoder var de hyppigst benyttede i 2009, jamfør Analyseskjema 2?

18 av 20 registrerte enkeltresponser fordeler seg på de fem mest unnvikende⁹⁶ svarstrategiene. Det innebærer at OED i all hovedsak ga uttrykk for at regjeringen ikke har noe ansvar for oljesandprosjektet. De to registrerte tilfellene av ”rettferdiggjøre” gir et visst inntrykk av at Kåss mener regjeringen kompenserer for manglende inngripen i oljesandsaken ved å jobbe for

⁹⁶ Se s. 16 og 34 for informasjon om hvilke responsmetoder jeg anser som mest unnvikende.

internasjonale klimaavtaler. Rettferdiggjøringen kan dermed tolkes som en innrømmelse av at det er noen problematiske aspekter ved den manglende inngripenen som det bør kompenseres for. Dette er det nærmeste OED/SMK kommer å erkjenne et ansvar for forholdene som kritiseres.

6.2.3. 2010

Forsvar av regjeringens eierskapspolitikk var enda mer dominerende i OEDs og SMKs retorikk i 2010 enn i 2009. Den overordnede miljøpolitikken ble ikke forsvart i noen av de 13 registrerte artikkelsitatene, ei heller oljesandprosjektet isolert sett. Eierskapspolitikken ble i all hovedsak forsvart gjennom bortforklaringer, men som Tabell 2 viser, var det også noen innslag av responsmetodene ”innynde seg”, ”avvise”, ”rettferdiggjøre”, ”nekte” og ”angripe”.

Indirekte sitater 2010

De ni indirekte sitatene er i all hovedsak korte konstateringer av regjeringens standpunkt i oljesandsaken. I de fleste av disse indirekte sitatene fremstilles det som om staten, gjennom OED, ikke *kan* benytte generalforsamlingen til å påvirke oljesandsatsingen, som i dette eksempelet fra Nationen: ”Olje- og energidepartementet oppfatter oljesandprosjektet som en rent forretningsmessig beslutning, som dagens eierskapsmelding ikke gir rom for å omstøte” (Rønning, 2010a). Disse sitatene er kun registrert som bortforklaringer. I andre indirekte sitater fremstår det mer som om OED ikke *vil* blande seg inn i oljesandprosjektet fordi de mener at en slik innblanding ville vært uklok, uten at det begrunnes videre. Dette eksempelet fra Dagsavisen er beskrivende for sistnevnte kategori: ”[...] staten, som eier 67 prosent av Statoil, vil ikke blande seg inn i dette, som den anser som en del av den daglige driften” (Andreassen, 2010a). Disse sitatene tillegges responsmetoden ”avvise” i tillegg til ”bortforklare”, ettersom utsagnet rommer en autonom vurdering og beslutning fra regjeringens side, samtidig som ansvaret underforstått skyves over på andre. I løpet av de fem årene analysen tar for seg, er det kun registrert ett artikkelsitat fra statsministeren, og det kom i form av følgende indirekte sitat i Vårt Land: ”Jens Stoltenberg sier at det ikke er hans oppgave å styre Statoil, ifølge Aftenposten”⁹⁷ (Sylte 2010c). Sitatet er registrert som en bortforklaring.

På nyåret 2010 stemte et flertall av stortingsrepresentantene mot et KrF-forslag, som gikk ut på at staten burde trekke Statoil ut av oljesanden. I uken forut for generalforsamlingen samme

⁹⁷ Den opprinnelige intervjuet med Statsministeren ble publisert i Aftenpostens nettavis, som ikke inngår i denne oppgavens analysematerial.

år var det flere oppslag om professor i selskapsrett, Beate Sjøfjell, som beskyldte olje- og energiministeren for å ha villedet Stortinget i forbindelse med den nevnte voteringen.

Anklagene fra Sjøfjell gikk blant annet på at Riis-Johansen, i forkant av avstemningen (i et brev til energi- og miljøkomiteen), skal ha gitt stortingsrepresentantene inntrykk av at juridiske forhold forhindret statlig inngripen på generalforsamlingen. Sjøfjell uttalte følgende:

Det gis inntrykk av at det er i uformelle møter med aksjonærer og ikke i generalforsamlingen at beslutninger skal tas. [...] Allmennaksjeloven sier ikke noe om denne typen møter. Det er gjennom generalforsamlingen at aksjonærene kan utøve sin myndighet over et selskap (Blindheim 2010).

Videre sa Sjøfjell at heller ikke eierskapsmeldingen, hensynet til minoritetsaksjonærer eller EØS-avtalen blokkerte statens muligheter for å tvinge Statoil ut av oljesand (Blindheim 2010). En ikke navngitt representant for OED svarte på kritikken. Tilsvaret ble gjengitt slik:

Olje- og energidepartementet svarer i en e-post til Dagbladet at Sjøfjells tolkning av svarbrevet må stå for hennes regning. De viser til helheten i brevet, at Stortinget har stemt imot forslaget fra KrF om å trekke Statoil ut og til at de omtalte møtene er i tråd med eierskapsmeldingen (Blindheim 2010).

Gjennom å si at svarbrevet må stå for Sjøfjells regning, angriper OED motstanderens dømmekraft, samtidig som departementet benekter anklagene. Retor underbygger ”nektingen” ved å vise til eierskapsmeldingen og helheten i brevet. Eget ansvar bortforklares delvis, idet retor poengterer at ikke bare regjeringen, men også Stortinget har stemt imot å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet. Gyldigheten av dette argumentet er det litt vanskelig å vurdere. KrF fremmet nemlig allerede sommeren 2009 et forslag om å trekke Statoil ut av prosjektet i Canada – også den gang ble forslaget nedstemt (Stortinget 2009). Om det er denne avstemningen OED viser til i brevet, må bortforklaringen sies å ha en viss gyldighet. Hvis OED derimot sikter til avstemningen som ble gjennomført tidligere på året i 2010, er det jo nettopp utfallet av denne avstemningen Sjøfjell stiller spørsmål ved fordi hun mener at Riis-Johansen bedrev villedende retorikk i forkant. OEDs argumentasjon har i så tilfelle trekk av fallasien ”Circulus in probando”, som anvender et argument hvis troverdighet avhenger av konklusjonen det selv skal støtte opp om (Pirie 2005: 37). Tilsvaret fra OED omtaler heller ikke de juridiske aspektene ved Sjøfjells kritikk, noe som gjorde at Sjøfjell skrev følgende i Dagbladet 18. mai, dagen før generalforsamlingen:

Olje- og energidepartementets svar, slik det er gjengitt i Dagbladet 12. mai, går rundt grøten: Departementet innrømmer ikke at de har villedet Stortinget med hensyn til jussen i saken, og de forsøker heller ikke å imøtegå det jeg har sagt. Dette kan medføre fortsatt uklarhet for stortingsrepresentantene om hva som egentlig er de rettslige rammene for Staten som majoritetsaksjonær [...] Det ubehagelige spørsmålet man sitter igjen med er: Vet Olje- og energidepartementet ikke bedre, eller er dette et forsøk på å bruke loven som skjold for å forhindre en åpen debatt på Stortinget om hvorvidt Staten skal trekke Statoil ut av tjæresanden (Sjøfjell 2010).

Frem mot generalforsamlingen heftet det kanskje en viss usikkerhet ved resultatet av nevnte stortingsavstemning, ettersom det tilsynelatende ikke forelå en fullstendig dementering av Sjøfjells kritikk. Graden av usikkerhet er det vanskelig å si noe om. Forretningsjus er komplisert, så det er grunn til å tro at professorens gjennomslagskraft avhenger minst like mye av hennes ethos som av kritikkenes logos. Men beskyldningene ble i hvert fall løftet frem i flere oppslag fordelt på store og middels store riksdekkende publikasjoner. Profilerte politikere som Trine Skei Grande (V) og Ketil Solvik-Olsen (FrP) gikk ut offentlig og sa at anklagene mot OED var alvorlige (Blindheim 2010). I så henseende sto kritikken relativt høyt på dagsorden, og innvirket formodentlig på den retoriske situasjonen.

Direkte sitater 2010 (før Dagsnytt 18-debatten)

Seniorrådgiver Jon Evang i OED sto for ett⁹⁸ av fire direkte sitater i 2010, mens Robin Kåss sto for de tre resterende, hvorav to er nær identiske og stammer fra samme intervju⁹⁹. Sitatet som gjengis nedenfor, er det lengste av disse to, og det sto på trykk i Stavanger Aftenblad dagen før generalforsamlingen, og samme dag som Sjøfjells kronikk i Dagbladet.

Staten vil stemme imot ethvert forslag av denne type som fremmes på generalforsamling. Enten det er forslag om å gå inn i eller ut av oljesand eller andre prosjekter, fordi det er styrets oppgave å treffe forretningsstrategiske beslutninger. Staten, som stor eier i mange norske selskap, har utviklet en politikk for ansvarsdelingen mellom selskapets styre, ledelse og aksjonærer. Dette er forankret i eierskapsmeldingen og to behandlinger av denne konkrete saken i Stortinget. Ved forrige behandling for tre måneder siden var det 93 prosent flertall i Stortinget for at det ikke er statens oppgave å blande seg inn i denne type avgjørelser i Statoil. Staten og departementet har tilgang på omfattende juridisk kompetanse som vi bruker i juridiske spørsmål. Det er helt klart styrets oppgave å treffe avgjørelser om større prosjekter og selskapets langsiktige strategi. **Dere ser ikke på oljesanddebatten som et strategisk spørsmål mer enn et driftsspørsmål?** I tråd med eierskapspolitikken som er vedtatt av Stortinget, så er dette et kommersielt spørsmål som avgjøres av styret i Statoil. **Og når er det naturlig for den største eieren å blande seg inn?** Vi er med på å velge bedriftsforsamlingen, og vi er representert i valgkomiteen. Bedriftsforsamlingen velger styret etter innstilling fra valgkomiteen (Bjørheim 2010d).

Sitatets fem første setninger må leses som et sammenhengende forsvar av regjeringens eierskapspolitikk, der eget ansvar for oljesandprosjektet bortforklares og minimaliseres. Men rekkefølgen på setningene gjør det noe uklart hvordan de ulike utsagnene forholder seg til hverandre. For eksempel er det ikke helt enkelt å skjønne om ordet ”Dette”, som innleder den fjerde setningen, representerer informasjonen i den andre eller tredje setningen. Om uklarheten skyldes Kåss’ opprinnelige fremstilling eller journalistens gjengivelse, er uvisst,

⁹⁸ Sitatet ble omtalt på s. 48 i forrige underkapittel om OEDs og SMKs tilstedeværelse i mediedebatten.

⁹⁹ Et direkte sitat fra Statssekretær i OED, Robin Kåss, er publisert samme dag i to nær identiske artikler (i henholdsvis SA og AA). Artiklene er skrevet av samme journalist, og det var antakelig avisenes daværende eierstruktur (Schibsted) som muliggjorde utvekslingen.

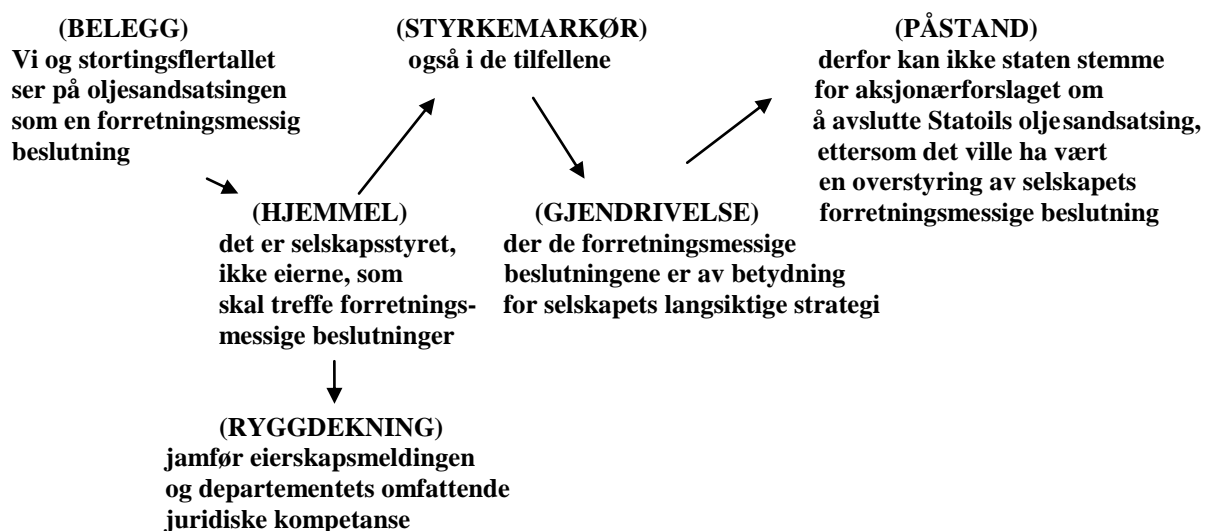
men den kronglete formen gjør uttalelsen mindre tilgjengelig, hvilket kan øke sjansen for at den oppfattes som lodden og unnvikende. Det litt tunge og ugjennomtrengelige språket gir assosiasjoner til fallasien ”å vifte med vitenskapen”, som innebærer å slå om seg med teknisk sjargong slik at tilhørerne forvirres eller imponeres av språket i stedet for å vurdere påstandene som fremsettes (Pirie 2005: 32 – 33). Men i sitatets fem første setninger er det ikke primært fremmedord som virker forvirrende, men heller den retoriske strukturen, samt vekslingen mellom det allmenngyldige og konkrete i argumentasjonen. Arne Næss anbefaler som nevnt å sammenfatte ulike setninger som rommer samme påstand, om en skal analysere en omfangsrik tekst med mange uttalelser (Bergstrøm og Boréus 2005: 98 – 99). Jeg vurderer det slik at første del av sitatet ikke bare bør sammenfattes, men også omstruktureres om det skal være mulig å foreta en analyse. For oversiktens skyld utledes det derfor en komprimert versjon av den eksplisitte informasjonen i Kåss’ fem første setninger:

Staten vil på generalforsamling stemme imot ethvert forslag om å gå inn i eller ut av oljesand eller andre prosjekter, ettersom det er styrets oppgave å treffe forretningsstrategiske beslutninger. Vurderingen er i overensstemmelse med eierskapsmeldingen, og et stortingsflertall på 93 prosent mener at det ikke er statens oppgave å blande seg inn i denne type avgjørelser i Statoil.

Argumentet om at oljesandsatsingen er en rent forretningsmessig beslutning, underbygges ved at Kåss viser til eierskapsmeldingen samt stortingsflertallets syn, som uttrykkes enda klarere i den åttende setningen: ”I tråd med eierskapspolitikken som er vedtatt av Stortinget, så er dette et kommersielt spørsmål som avgjøres av styret i Statoil.” Dermed naturaliseres ikke argumentet på samme måte som året før, og sammenhengen mellom det uttalte og budskapet (at staten bør stemme imot forslag om å trekke Statoil ut av oljesand) baserer seg ikke like mye på uproblematiskerte implikaturer som i 2009.

Den sjette setningen i sitatet lyder slik: ”Staten og departementet har tilgang på omfattende juridisk kompetanse som vi bruker i juridiske spørsmål”. Utsagnet er registrert som responsmetoden ”innynde seg” fordi Kåss minner publikum om at OED rår over juridisk kompetanse. Responsmetoden må også ses i sammenheng med den retoriske situasjon, og det faktum at Sjøfjell i flere oppslag kritiserte departementets lovforståelse. Men heller ikke her imøtegår OED den konkrete kritikken knyttet til jussen. I stedet satser statssekretæren på å styrke eget ethos forut for den sjuende setningen, der regjeringens ansvar igjen bortforklares: Kåss konstaterer at det helt klart er ”styrets oppgave å treffe avgjørelser om større prosjekter og selskapets langsiktige strategi”. Den pragmatiske implikaturen mellom de to setningene er at ”departementets omfattende juridiske kompetanse gjør oss godt rustet til å slå fast at det er styrets oppgave å treffe avgjørelser om større prosjekter og selskapets langsiktige strategi”.

Her imøtegår Kåss også kritikken som går ut på at regjeringen bør overstyre Statoil fordi oljesandprosjektet er et strategisk veivalg, mer enn en forretningsmessig beslutning knyttet til et enkeltprosjekt. Ved å slå fast at det er styret som skal treffe avgjørelser knyttet til selskapets *langsiktige strategi*, kommuniserer Kåss underforstått at regjeringen ikke har ansvaret for oljesandprosjektet, selv om satsingen skulle kunne defineres som et strategisk veivalg. Med utgangspunkt i Toulmins begrepsapparat kan en si at statssekretæren dermed gjendriver argumenter som sår tvil om hjemmelens gyldighet fordi oljesandutvinningen bærer preg av å være et strategisk veivalg. Og innymningen som opplyser om departementets juridiske kompetanse, utgjør en ryggdekning for hjemmelen sammen med eierskapsmeldingen. En skjematisk fremstilling av argumentasjonen ser slik ut:



Kort oppsummert underbygger Kåss argumentasjonen sin grundigere med ryggdekning og gjendrivelse/styrkemarkør enn hva tilfellet var i 2009. Men til tross for gjendrivelse og ryggdekning kan det argumenteres for at Kåss viker unna den delen av kritikken som retter seg mot beleggets gyldighet isolert sett. Nærmere bestemt kritikken fra Sjøfjell. Og det er også mulig å problematisere bruken av eierskapsmeldingen som ryggdekning. I St.meld. nr. 13 (2006–2007), ”Et aktivt og langsiktig eierskap”, kan en ganske riktig lese at ”det til sist er styret som er ansvarlig for å foreta de konkrete avveiningene av ulike innspill og interesser”, og at styret må foreta konkrete avveininger og beslutninger”. Men en kan også lese følgende:

Dersom styret ikke følger opp det som staten kommuniserer i eierdialogen, må staten som aksjonær vurdere å ta dette opp på generalforsamlingen, dersom saken er av tilstrekkelig viktighet [...] Saker som krever tilslutning fra eierne må tas opp på generalforsamlingen, og få sin avgjørelse gjennom aksjonærdemokratiet på ordinær måte.” (St.meld. nr. 13 (2006–2007) 2006: 19, 20, 49).

Eierskapsmeldingen kan altså forsyne både Kåss og regjeringkritikerne med ammunisjon, alt etter hvilke formuleringer som trekkes frem og tillegges betydning. Som nevnt argumenterte da også Sjøfjell for at eierskapsmeldingen ikke sto i veien for statlig inngripen, og OEDs

juridiske kompetanse levnet hun liten ære. Disse påstandene ble fremmet i flere medieoppslag og reiste kritiske spørsmål ved ryggdekningens gyldighet – kritiske spørsmål som i liten grad ble besvart av regjeringsrepresentantene. Når retor ignorerer viktige fakta, motargumenter eller temaer, mener Øyvind Ihlen at argumentasjonen mangler ekstern materiell enhet, hvilket innebærer at historien som fortelles, kan fremstå mangelfull overfor den delen av publikum som har fulgt med på den tidligere mediedekningen av saken (Ihlen 2004: 134)

Forut for den niende og siste setningen i Kåss-sitatet fra Stavanger Aftenblad (på s. 68) stilte journalisten dette spørsmålet: ”Når er det naturlig for den største eieren å blande seg inn?”. Kåss svarte følgende: ”Vi er med på å velge bedriftsforsamlingen, og vi er representert i valgkomiteen. Bedriftsforsamlingen velger styret etter innstilling fra valgkomiteen”. Denne setningen rettferdiggjør regjeringens motvilje mot å gripe inn på generalforsamlingen, og faller således litt utenfor Toulmin-modellen på forrige side. Rettferdiggjøringen går ut på at departementet faktisk *øver innflytelse* på driften av Statoil gjennom å være representert i valgkomiteen. Mens rettferdiggjøringen i 2009 viste til den overordnede miljøpolitikken, og det faktum at regjeringens klimaengasjement brukes for å fremforhandle internasjonale klimaavtaler, knyttes rettferdiggjøringen her til hvordan OED utøver sitt eierskap på et overordnet plan. Det overgripende miljøperspektivet i argumentasjonen er helt forlatt. Kåss kommuniserer at regjeringen med dagens ordning *har* en mulighet til å fremme sine interesser gjennom Statoils virksomhet. Men det er uklart om Kåss med det mener at oljesandengasjementet er i tråd med regjeringens interesser eller ikke. Denne uklarheten ved argumentasjonen preget også statssekretærens retorikk i Dagsnytt 18-debatten.

Dagsnytt 18 2010

19. mai, samme dag som generalforsamlingen i 2010, deltok Kåss i debatt om Statoils oljesand i Dagsnytt 18¹⁰⁰ på NRK2 og P2. Da han ble spurt av programlederen om hvorfor staten ikke ville bruke sin eierposisjon til å stoppe oljesandprosjektet, svarte han slik:

Det som vi er veldig opptatt av, er at når vi er største eier i et så viktig selskap som Statoil, med 29 000 ansatte i 40 land ... tilfører den norske statskassa over 110 milliarder kroner i året, så må man ha ryddige ansvarsforhold. Det er veldig viktig at ansvaret ligger der det skal være, og det er hos styret. Vi er en aktiv og krevende eier. Vi stiller store krav til hvordan Statoil skal operere. Men når det gjelder hvilke prosjekter man går inn og ut av, så er det beslutninger som vi mener hører inne hos styret, slik det gjør hos alle andre store offentlige, eller store allmennaksjeselskaper.

Kåss lister opp fakta som sier noe om hva Statoil betyr for Norge. Men Kåss sier ikke eksplisitt hvordan opplysningene angår spørsmålet. Uttalelsen rommer en pragmatisk

¹⁰⁰ Uttalelsene i Dagsnytt 18 er ikke registrert i Analyseskjema 2, og inngår derfor ikke i den kvantitative undersøkelsen av responsmetoder.

implikatur som kommuniserer noe i retning av at ”regjeringen ville satt mange arbeidsplasser og store statsinntekter på spill om den overstyrte Statoil i oljesandsaken”. Karlberg og Mral mener at retor, gjennom å minne om at han eller hun deler en rekke interesser og verdier med publikum, kan bygge opp under en fellesskapsfølelse som styrker ethos (Karlberg og Mral 1998: 32 – 33). Statssekretæren presenterer tall som sier noe om hva selskapet representerer, ikke bare for ham og regjeringen, men også for det norske folk. Det er interessant å sammenholde denne strategien med Hedegaards tanker om betydningen av ethos i direktesendte debatter. Hun mener at publikum ofte må ta standpunkt til en sak basert på retors troverdighet i direktedebatter, der påstand blir stående mot påstand uten at intervjueren rekker å rydde opp i argumentasjonen (Hedegaard 2006: 26). Om Kåss spekulerte i slike forhold og derfor satset hardt på en ethos-strategi, tilbyr ikke analysen noe svar på, men han viet flere ganger¹⁰¹ i løpet av sendingen taletid til å minne om hva Statoil representerer for Norge uten å gå lenger enn å antyde hvordan informasjonen angikk spørsmålet som ble stilt.

I papiravisartiklene sa Kåss at staten skal være en aktiv eier. I Dagsnytt 18 går han hakket lenger og presiserer at staten er en krevende eier som ”stiller store krav til hvordan Statoil skal operere”. Hvilke krav som stilles, går han ikke nærmere inn på i denne sammenheng. Ei heller sier Kåss noe eksplisitt om hvorvidt oljesandutvinningen er i tråd med disse kravene. Ordene ”krevende” og ”krav” er i denne sammenheng vagheter som gir assosiasjoner til fallasiene ”med delt tunge” og ”inngjerding” (Pirie 2005: 67 – 68, 92). Programlederen er ikke fornøyd med svarene fra statssekretæren, så hun spør om regjeringen virkelig ikke har en mening om dette store prosjektet som så mange mener er skadelig. Statssekretæren svarer da følgende: ”Det er slik at når det er et selskap av Statoils størrelse, som er et børsnotert selskap, både i Oslo og i New York, så er det viktig at det er ryddige forhold til hvem som har ansvaret for hva ...”. Her blir Kåss avbrutt av programlederen som denne gangen spør statssekretæren om hva han selv *synes* om oljesandprosjektet. Da er svaret noe annerledes.

Det er jo helt klart det at når man har den klimautfordringen som man har, så er det jo viktig at man får en forskyvning over til mer klimavennlige energiformer, og da er jo klart oljesand ikke blant dem. Men så er det jo sånn at når vi skal klare å få et internasjonalt rammeverk for å bekjempe klimaendringene, så er det viktig at vi gjør det på den rette måten, gjennom de rette internasjonale kanalene for det. Når det gjelder hvordan vi skal utøve vårt eierskap i Statoil, så har generalforsamlingen ... har en viktig rolle ... Behandle årsberetning, behandle regnskap, utpeke bedriftsforsamlingen som skal følge med på styrets arbeid. Og så har vi et styre som velges av bedriftsforsamlingen, og som skal styre den daglige driften. Det kan ikke være sånn at alle enkeltprosjekter i Statoil, som enkeltaksjonærer er misfornøyd med, skal kunne komme opp på generalforsamlingen, og hvor da generalforsamlingen i praksis skal detaljstyre et selskap.

¹⁰¹ Vedlegg 8 inneholder en transkripsjon av hele Dagsnytt 18-debatten.

Her inngir statssekretæren seg på en klimadiskurs i forbindelse med oljesandprosjektet. Det gjør han ikke i noen av de registrerte avissitatene fra 2010. I den første setningen erkjenner han at oljesandutvinning ikke er en spesielt klimavennlig energiform. Han har aldri hevdet det motsatte i artikkelsitatene, men han har tilsynelatende vegret seg for å vedgå at regjeringen i det hele tatt har en oppfatning av oljesandprosjektet. Langt mindre har Kåss vært villig til å gå inn på *hvordan* regjeringen oppfatter prosjektet. Men her gir han et lite innblikk i nettopp dette, før han går videre til å rettferdiggjøre regjeringens manglende inngripen. Først gjennom en miljømessig rettferdiggjøring, der det vises til at de rødgrønne arbeider for internasjonale klimaavtaler. Deretter gjennom en eierskapspolitisk rettferdiggjøring, der det argumenteres for at regjeringen med dagens ordning har en mulighet til å påvirke driften av Statoil på en praktisk gjennomførbar måte.

Senere refererte programlederen til Sjøfjells kritikk, som gikk på at det ikke var rettslige forhold som forhindret statlig inngripen i oljesandprosjektet, men snarere politisk vilje. Kåss hadde følgende svar:

Altså, jeg er jo klar over at Sjøfjell, og organisasjonen som hun representerer, mener at vi må ha en annen type eierskap, og det er helt legitimt å mene det, men vi har valgt i Norge at Statoil skal operere som et kommersielt selskap. Det gjør det. Det har 29 000 ansatte, bidrar med 110 milliarder kroner til velferdsstaten vår gjennom å drive kommersielt ryddig ut fra strenge etiske regler.

I en innskutt setning sier Kåss at Sjøfjell ”representerer” en organisasjon. Høyst sannsynlig sikter han til at Sjøfjell hadde alliert seg med miljøvernorganisasjonene i ”Vi eier Statoil”-kampanjen. Det kan hevdes at statssekretæren med denne opplysningen angriper motstanderens ethos. Sjøfjell omdefineres forsøksvis fra selskapsrettekspert, til aktivist. Tankefeilen ”det nedsettende argumentum ad hominem” går ut på å sverte meningsmotstanderen for å gjøre tilhørerne mer mistroiske til det vedkommende sier (Pirie 2005: 95). Å si at Kåss her sverter Sjøfjell, er nok i drøyeste laget, men det er rimelig å hevde at han søker å svekke hennes troverdighet fremfor å imøtegå de konkrete anklagene.

Videre i det ovenstående sitatet konstruerer statssekretæren et motsetningsforhold mellom det å være for at Statoil skal operere som et kommersielt selskap, og det å være for at staten skal ta stilling til oljesandprosjektet på generalforsamlingen. Sjøfjell argumenterte nettopp for at eierskapsmeldingen og lovverket som omslutter dagens ordning (hvor Statoil opptrer som et kommersielt selskap), ikke forhindrer statlig stillingtagen på generalforsamlingen. Kåss’ argumentasjon har her likhetstrekk med tankefeilen ”falske alternativer” (Pirie 2005: 30 – 31). En tvinges til å velge mellom å mene at regjeringen bør stemme mot fortsatt

oljesandutvinning, og å mene at Statoil skal være et kommersielt selskap. I tillegg har retorikken elementer av fallasien ”stråmannsargumentasjon” (Pirie 2005: 153 – 154), ettersom Kåss fremstiller og imøtegår en forenklet og til dels feilaktig versjon av Sjøfjells kritikk.

Direkte sitater 2010 (etter Dagsnytt 18)

Dagen etter Dagsnytt 18-debatten ble Kåss sitert på følgende i en artikkel i Vårt Land:

Staten skal være en aktiv eier. Når departementet ikke vil støtte forslaget om å trekke Statoil ut av oljesandvirksomhet, er det for å bidra til klare ansvarsforhold. Det forretningsmessige og strategiske er styrets ansvar. Vi har tillit til at styret gjør de riktige etiske og forretningsmessige vurderinger. Gjør de ikke det, er det mer naturlig å skifte ut styret. **Betyr det at du mener utvinning av olje fra tjæresand ikke er etisk og miljømessig problematisk?** Vi tar ikke stilling til hvilke olje- og gassprosjekter Statoil skal involvere seg i. Om et prosjekt er skadelig for miljøet, må de folkevalgte myndighetene i et demokratisk land som Canada ta stilling til. Vi saksbehandler ikke olje- og gassprosjekter i andre land” (Sylte, 2010a).

Den første setningen regner jeg som et forsøk på å innynne seg overfor publikum fordi Kåss gjør oppmerksom på det positive regjeringen representerer. Akkurat hva det betyr at staten skal være en ”aktiv eier”, blir i liten grad utdypet. I så måte minner utsagnet om to fallasier: ”Med delt tunge”, benytter diffuse ord og uttrykk i håp om at publikum overfører det de er rede til å godta ved ett begrep, til et annet begrep som tilfeldigvis bærer samme navn. Og ”inngjerding” innhyller argumentene i tvetydige uttrykk, slik at en senere kan fylle argumentene med den mening en finner mest formålstjenlig (Pirie 2005: 67 – 68, 92).

De bortforklarende argumentene i den andre og tredje setningen ble problematisert til det kjedsommelige under gjennomgangen av 2009, så her gjøres det et hopp til setning nummer fire, der det igjen fastslås at regjeringen har tillit til styret uten at det forklares hva tilliten baserer seg på (avvise). Det trekkes med andre ord på ethos. Til gjengjeld konkretiserer Kåss *hva* han har tillit til at styret gjør, nemlig at det foretar de riktige etiske og forretningsmessige vurderingene. I den påfølgende setningen konkretiserer han også, i større grad enn i 2009, hva regjeringen kunne ha gjort om de *ikke* hadde hatt denne tilliten til styret. Statssekretæren rettferdiggjør eierskapspolitikken ved å presisere at regjeringen *kan* øve innflytelse på Statoil. Ikke ved å beordre selskapet ut av prosjekter på generalforsamlingen, men ved å skifte ut styret om det skulle vise seg nødvendig. På bakgrunn av informasjonen i den fjerde og femte setningen skulle en kunne utlede en syllogisme som lyder slik:

Oversetning:
Regjeringen skifter ut styret om ikke styret gjør de riktige etiske og forretningsmessige vurderinger.

Undersetning:
Regjeringen skifter ikke ut styret på grunn av styrets beslutning om å investere i oljesandutvinning.

Konklusjon:
Regjeringen mener ikke at Statoil gjør en etisk og forretningsmessig uriktig vurdering ved å investere i oljesand.

Vårt Land-journalisten foretar etter alt å dømme en lignende deduksjon og følger opp med å spørre Kåss om han mener at utvinning av oljesand er etisk og miljømessig uproblematisk. Svaret er ikke ja, slik den ovenstående syllogismen tilsier. I stedet svarer Kåss følgende: ”Vi tar ikke stilling til hvilke olje- og gassprosjekter Statoil skal involvere seg i.”. Svaret er egnet til å skape forvirring, da det synes uklart hvordan regjeringen skal kunne vurdere om Statoil-styret gjør de riktige etiske vurderingene i forbindelse med et prosjekt når regjeringen ikke tar stilling til Statoils prosjekter. Her fremstår Kåss’ retorikk som unnvikende og ulogisk. Ihlen ville kanskje ment at argumentasjonen mangler indre enhetlig struktur (Ihlen 2004: 134).

Kåss rasjonaliserer argumentasjonen noe gjennom den påfølgende bortforklaringen i setning nummer sju og åtte: ”Om et prosjekt er skadelig for miljøet, må de folkevalgte myndighetene i et demokratisk land som Canada ta stilling til. Vi saksbehandler ikke olje- og gassprosjekter i andre land.” Statssekretærens logikk tilsier at så lenge de canadiske myndighetene tillater oljesandprosjektet, er utvinningen etisk- og miljømessig forsvarlig. Følgelig er det ikke behov for en egenvurdering eller et utskifte av selskapsstyret. Dette er den samme diskutabile bortforklaringen som ble benyttet i 2009, der det fremstilles som om Canadas ansvar automatisk utraderer regjeringens ansvar. Og som det fremkommer av underkapittelet ”Oljesandsakens retoriske situasjon”, hadde Canada fått internasjonal mediekritikk for sin klimapolitikk, noe som bidro ytterligere til at den retoriske situasjonen etterspurte en selvstendig miljømessig vurdering av oljesandprosjektet fra den norske regjeringen.

Sitatets siste setning introduserer en ny kime til forvirring. Statssekretæren fremholder plutselig at regjeringen ikke ”saksbehandler” prosjekter i utlandet. Her virker det som om Kåss setter likhetstegn mellom det å saksbehandle og det å stilling til noe. Den pragmatiske implikaturen er i så tilfelle at ”regjeringen ikke kan si noe som helst om hvorvidt oljesandprosjektet er etisk og miljømessig uproblematisk, ettersom regjeringen ikke saksbehandler prosjekter i utlandet”. Pirie skriver at tankefeilen ”defensive definisjoner” innebærer å redefinere betydningen av det en har sagt når en møter motstand. Her redefineres tilsynelatende det at regjeringen ikke tar stilling, slik at det ender opp med å bety at regjeringen ikke saksbehandler (Pirie 2005: 54 – 57).

Oppsummering av OEDs og SMKs retoriske tilnærming i 2010

I hvilken grad var argumentasjonen i 2010 preget av uredelig retorikk?

I de indirekte sitatene er det også dette året en naturalisering av argumentet om at oljesandsatsingen utelukkende er å anse som et enkeltprosjekt, og at statlig inngripen i saken

følgelig ville ha vært en utilbørlig innblanding i Statoils forretningsmessige vurderinger. Men i de direkte sitatene, og i Dagsnytt 18-debatten, underbygger Kåss argumentet med styrkemarkør, gjendrivelse og ryggdekning, noe han ikke gjorde året i forveien. Argumentet om at Canadas ansvar eliminerer den norske regjeringens ansvar, problematiseres imidlertid ikke dette året heller, men Kåss kommuniserer påstanden eksplisitt i stedet for å basere seg på implikaturer som i 2009. Det at OED i noe mindre grad naturaliserer argumentene, og i noe mindre utstrekning baserer retorikken på tvilsomme implikaturer, anses isolert sett å være et skritt i retning av en mer redelig retorikk. Men den mer forseggjorte argumentasjonen fra Kåss ga oljesandkritikerne flere knagger å henge kritikken på. Beate Sjøfjell stilte blant annet spørsmål ved gyldigheten til deler av OEDs belegg. I møte med denne kritikken kan det hevdes at OED gjorde seg skyldig i flere tankefeil, blant annet ”stråmannsargumentasjon”, ”falske alternativer” og muligens sirkelargumentasjon. Enkelte aspekter ved kritikken fra Sjøfjell ble knapt berørt av departementene. På den bakgrunn kan en hevde at deler av OEDs retorikk manglet ekstern materiell enhet, ettersom den overså fragmenter av den retoriske situasjon. Fremfor å imøtegå de konkrete beskyldningene søkte departementet ved enkelte anledninger å svekke Sjøfjells ethos parallelt med å styrke eget ethos.

I 2009 minnet Kåss publikum om at regjeringen arbeider for internasjonale klimaavtaler, og det fremsto som om Kåss mente at dette arbeidet rettferdiggjorde eller forklarte manglende statlig inngripen i oljesandprosjektet. En ser et innslag av dette argumentet i Dagsnytt 18-sendingen fra 2010 også, men i artikkelsitatene (og lenger ut i Dagsnytt 18-sendingen) tyr statssekretæren til en mer adekvat rettferdiggjøring, der han argumenterer for at regjeringen allerede øver innflytelse på Statoils virksomhet (via eierdialog, valg av styremedlemmer, m.m.), og derfor ikke behøver å foreta drastiske grep på generalforsamlingen. Men denne nye og mer logiske rettferdiggjøringen rommer informasjon som indirekte gir inntrykk av at regjeringen anser oljesandprosjektet som etisk og miljømessig uproblematisk¹⁰². Når statssekretæren så blir bedt om å bekrefte dette synet eksplisitt, avstår han, noe som får argumentasjonen til å fremstå selvmotsigende. I forsøket på å få argumentasjonen sin til å fremstå mindre selvmotsigende kan det blant annet hevdes at statssekretæren tyr til fallasien ”defensive definisjoner”. Den indre enhetlige strukturen i statssekretærens retorikk var vaklende ved denne anledningen.

¹⁰² I intervjuet med Vårt Land. Se s. 74 – 75.

I enkelte av uttalelsene synes jeg det er vanskelig å skjønne ordentlig hva Kåss mener. Om dette er bevisst tåkelegging eller utilsiktet språklig slurv, sier ikke analysen noe om. Noe mer tilsiktet virker statssekretærens omgang med ordene ”aktivt eierskap” og ”krevende eier”. Formuleringene er registrert som tankefeilene ”inngjerding” og ”med delt tunge” fordi han i begrenset grad utdyper hva begrepene innebærer. Under Dagsnytt 18-debatten gjentok Kåss flere ganger hvilke interesser Statoil representerer for Norge. I analysen blir dette retoriske grepet ansett som et forsøk fra retors side på å styrke eget ethos. Grepet er ikke uredelig i seg selv. Men det gir kun mening i debattens kontekst om en tillegger det en pragmatisk implikatur som antyder en interessekonflikt mellom sikre statsinntekter og statlig inngripen i oljesandprosjektet. Dette er ikke en interessekonflikt Kåss løfter frem eksplisitt. Dermed fremstår det retoriske grepet som et forsøk på å smyge poenget inn i debatten mellom linjene.

I hvilken grad forholdt OED/SMK seg til oljesandsakens grunnleggende påstander i 2010?

OED/SMK forholdt seg ikke til oljesandkritikernes grunnleggende påstander i noen av artikkelsitatene. Mens departementene forsvarte regjeringens overordnede miljøpolitikk i tre av artikkelsitatene fra 2009, viser de kvantitative funnene fra 2010 at samtlige sitater i sin helhet ble viet forsvar av eierskapspolitikken. Som nevnt viste Kåss også i 2010 til Canadas miljøansvar for å bortforklare eget ansvar for oljesandprosjektet, og for å begrunne hvorfor OED ikke ville tilkjenne sin egen vurdering av oljesandinvesteringen. I analysen argumenteres det for at denne retorikken manglet ekstern materiell enhet, ettersom Canada fikk mye kritikk for sin miljøpolitikk i halvåret forut for analyseperioden. Motviljen mot å forholde seg til oljesandkritikkens første grunnleggende påstand¹⁰³, fremsto som en motvilje mot å forholde seg til deler av den retoriske situasjonen. Miljøperspektivet er nærmest fraværende i OEDs og SMKs argumentasjon i 2010. Eneste unntak er Dagsnytt 18-debatten, der Kåss faktisk vedgår at han ikke ser på oljesand som en spesielt klimavennlig energiform, samtidig som han understreker betydningen av å få en forskyvning over til mer klimavennlige energiformer for å møte klimautfordringen. Deretter tyr han igjen til den samme rettferdiggjøringen som i 2009, hvor han antyder at regjeringens engasjement for internasjonale klimaavtaler veier opp for manglende inngripen i oljesandsaken.

Hvilke responsmetoder var de hyppigst benyttede i 2010, jamfør Analyseskjema 2?

22 av 24 registrerte enkeltresponser fordeler seg på de fem mest unnvikende svarstrategiene, hvilket innebærer at departementene i liten grad erkjente et ansvar for oljesandprosjektet. Men

¹⁰³ ”Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet”. Se s. 38.

i de to registrerte rettferdiggjøringene gikk Kåss lenger enn i 2009 i å gjøre rede for statens handlingsrom som eier av Statoil. I denne informasjonen ligger det en erkjennelse av at regjeringen har *valgt* å ikke sanksjonere mot Statoils styre i forbindelse med oljesandsaken. Underforstått kommuniserer det at regjeringen ikke anser oljesandinvesteringene som problematiske nok til å gripe inn, men statssekretæren ville ikke bekrefte dette eksplisitt.

6.2.4. 2011

I 2011 ble Ola Borten Moe ny olje- og energiminister. Det er kun registrert ett direkte og ett indirekte sitat¹⁰⁴ fra analyseperioden. I begge sitatene ble både regjeringens eierskapspolitikk og regjeringens miljøpolitikk forsvart. De foretrukne responsmetodene var ”avvise” og ”rettferdiggjøre”, men det er også registrert ett tilfelle av ”bortforklare”. 19. mai skulle det igjen stemmes om å trekke Statoil ut av oljesanden på selskapets generalforsamling. Da Moe ble spurt om hvordan staten ville forholde seg til denne avstemningen, svarte han følgende:

Vi kan om vi vil, men vi kommer ikke til å stemme for dette forslaget.

Oljeministeren mener staten som majoritetseier ikke kan påta seg ansvaret for hvordan disse ressursene utvinnes, men understreker:¹⁰⁵ Vi har en klar forventning om at de lover og regler som gjelder i de respektive landene følges, og at Statoil legger seg i tet når det gjelder ressurseffektivitet, klimagassutslipp og miljø” (Sverdrup 2011a).

Den første setningen forsvarer regjeringens eierskapspolitikk ved å fastslå hva staten akter å gjøre på generalforsamlingen. Standpunktet utdypes eller problematiseres ikke i nevneverdig grad, og er derfor registrert som ”avvise”. I motsetning til tidligere år, sies det her rett ut at regjeringen *kan* stemme for å trekke Statoil ut av oljesanden om den ønsker. ”Avvise” ble i 2009 og 2010 anvendt som en unnvikende responsmetode, der regjeringens standpunkt ble konstatert uten at retor i noen særlig grad erkjente et ansvar for forholdene som ble kritisert. Moe fastslår også hva som er regjeringens standpunkt, men understreker samtidig at regjeringen har mulighet til å påvirke situasjonen om de ønsker. Dermed erkjenner han et visst ansvar. I dette tilfellet hører altså ikke responsmetoden ”avvise” hjemme i den mest unnvikende halvdelen av responsmetodeskalaen, som det gjøres rede for i metodekapittelet¹⁰⁶.

Antakelig kan den innledende setningen ses i sammenheng med talehandlingens retoriske situasjon. Etter generalforsamlingen i 2010 fikk regjeringen mer medierefs for sin forståelse av eget handlingsrom i oljesandsaken. Beate Sjøfjell fikk blant annet støtte av førsteamanuensis i selskapsrett ved Universitetet i Bergen, Hugo Matre, som påpekte at det

¹⁰⁴ Det indirekte sitatet fra 2011 er bare en gjengivelse av Moes direkte sitat, minus bortforklaringen i setning nummer to (Se sitatet på neste side.). Det anses derfor som unødvendig å gå nærmere inn på det indirekte sitatet.

¹⁰⁵ Journalistens anmerkninger med fete typer.

¹⁰⁶ Se s. 33 og Vedlegg 3 for mer informasjon om responsmetodeskalaen.

var ”politiske hensiktsmessighetsbetraktninger”, ikke allmennaksjelovens rammer, som var årsaken til at regjeringen ikke instruerte Statoil-styret (Sylte 2010c). Stipendiat ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen, Birte Taraldset, kom også på banen. Hun skrev at regjeringens påstand om at det er styrets oppgave å treffe forretningsstrategiske beslutninger, rettslig sett ikke holdt mål (Taraldset 2010). Det å eksplisitt og implisitt kommunisere at regjeringen ikke *kunne* trekke Statoil ut av oljesanden, hadde vist seg å være en lite farbar vei om OEDs ønske var å unngå negativ medieomtale. I tillegg var det kjent¹⁰⁷ at Moe, som stortingsrepresentant i 2009, hadde sagt at det var åpenbart at myndighetene kunne vedta at StatoilHydro ikke skulle holde på med oljesand (Blindheim og Lode 2011). Jeg tolker første setning i sitatet på forrige side som et forsøk på å sette punktum for kivingen om formuleringer i eierskapsmeldinger og lovverk. Samtidig tilpasset Moe retorikken, slik at den i minst mulig grad gikk på tvers av det han hadde sagt om oljesand før han ble statsråd. Men selv om Moe i 2011 var klar på at regjeringen kan stemme for forslaget om den vil, er parafraseringen i sitatets andre setning (se forrige side) en bortforklaring som har klare likhetstrekk med bortforklaringene benyttet av Kåss og Riis-Johansen. I likhet med forgjengerne marginaliserte altså Moe regjeringens ansvar. En kan derfor spørre seg om den første setningen, som understreker at regjeringen kan stemme som den vil, er ren formalisme mer enn et gjennomgripende skifte i den retoriske tilnærmingen..

Den tredje setningen rettferdiggjør budskapet i sitatets første setning ved å understreke at Statoil skal være en etisk og miljømessig spydspiss. Derigjennom rettferdiggjøres både eierskapspolitikken og miljøpolitikken til regjeringen. Men der hvor Kåss snakket om at regjeringen er en krevende eier som stiller ”store krav” til hvordan Statoil skal operere, valgte Moe i stedet å snakke om regjeringens ”forventninger” til Statoil. Dette er et interessant ordvalg som verken Kåss eller Riis-Johansen benyttet seg av i de registrerte sitatene. Ved at Moe uttrykker forventninger fremfor krav, kan det hevdes at han i mindre grad forplikter seg til å sanksjonere mot Statoil om oljesandprosjektet på noen måte skulle vise seg å være i strid med regjeringens uttalte ønsker. Formuleringen rommer et subtilt forbehold som i en viss forstand distanserer regjeringen fra ansvaret. Strategien er beslektet med fallasien ”halvskjulte begrensninger” (Pirie 2005: 90 – 91), ettersom Moe får frem at regjeringen er opptatt av miljømessige aspekter ved Statoils prosjekter, samtidig som han diskret formidler at regjeringen ikke nødvendigvis vil ta affære om Statoil opptrer kritikkverdig. I motsetning til Kåss, som gikk inn på hvilke sanksjonsmuligheter regjeringen har om den skulle være

¹⁰⁷ Se s. 27 – 28 for mer informasjon om hvordan dette ble bekjentgjort av Dagbladet.

misfornøyd med Statoils styre (og i den sammenheng var farlig nær ved å motsi seg selv), styrte Moe utenom en slik problemstilling ved å snakke om ”forventninger”. I ”Aktivt eierskap – norsk statlig eierskap i en global økonomi” fra 2011 heter det at ”Statens holdning til samfunnsansvar i selskaper der staten er eier, er uttrykt som forventninger og ikke som absolutte krav.” (St.meld. nr. 13 (2006–2007) 2006: 29). Og en finner lignende formuleringer i eldre stortingsmeldinger og eierberetninger. I så måte finner Moe dekning for ordvalget i etablert eierskapspolitikk.

I sitatet sier statsråden også at han forventer at Statoil ”legger seg i tet”. Om han med det mener at Statoil skal ligge i tet blant oljesandprodusentene eller i tet blant energiselskaper generelt, presiserer han ikke. Uansett innebærer en slik tilnærming at Statoils virksomhet vurderes opp mot andre selskapers virksomhet. En kan innvende at det er vel så relevant å vurdere om virksomheten er del av en bærekraftig og miljømessig forsvarlig utvikling, og det er en slik overordnet vurdering Moe viker unna ved å ha andre selskaper som referansepunkt.

Oppsummering av OEDs og SMKs retoriske tilnærming i 2011

I hvilken grad var argumentasjonen i 2011 preget av uredelig retorikk?

Erkjennelsen av at regjeringen *kan* stemme Statoil ut av oljesanden virker noe hul, ettersom statsråden følger opp med en bortforklaring som minimaliserer regjeringens ansvar på samme måte som i tidligere års retorikk. I analysen stiller jeg spørsmål ved om Moe bare ønsket å sette et punktum for det juridiske og eierskapspolitiske munnhoggeriet fra foregående år, og at ansvarserkjennelsen derfor bare var et utslag av ren formalisme. En formalisme som også gjorde Moes retorikk mer kompatibel med uttalelsene han kom med om oljesand før han ble statsråd. Moe snakket om ”forventninger” han har til Statoils miljøprofil, mens Kåss tidligere har snakket om ”krav”. Analysen argumenterer for at Moes ordvalg har trekk av fallasien ”halvskjulte begrensninger”. Analysen innvender også at Moe gjør det enkelt for seg selv når han vurderer Statoils miljøprofil opp mot andre selskapers miljøprofil, i stedet for å vurdere Statoils virksomhet opp mot et overordnet perspektiv på bærekraft.

I hvilken grad forholdt OED/SMK seg til oljesandsakens grunnleggende påstander i 2011?

Moe rettferdiggjør regjeringens manglende inngripen i oljesandsaken med å forutsette, eller i hvert fall forvente, at Statoil følger Canadas lover og er best i klassen på ”ressurseffektivitet, klimagassutslipp og miljø”. Uttalelsen kan til en viss grad sies å forholde seg til både den

første og den andre av oljesandkritikernes grunnleggende påstander¹⁰⁸, riktignok på et veldig overordnet og abstrakt plan. Men han bestred på ingen måte de grunnleggende påstandene.

Hvilke responsmetoder var de hyppigst benyttede i 2011, jamfør Analyseskjema 2?

De to sitatene rommer til sammen én ”bortforklare”, to ”avvise” og to ”rettferdiggjøre”. Men her er det igjen viktig å understreke at ”avvise” ikke fungerer like unnvikende som tidligere år. Unnvikende responsmetoder er derfor i mindretall i de kvantitative funnene fra 2011.

6.2.5. 2012

SMK uttalte seg heller ikke dette året om oljesandprosjektet i media. Det eneste direkte sitatet som er registrert, kom fra seniorrådgiver i OED Jon Evang, mens tre av de indirekte sitatene er utdrag fra Ola Borten Moes kronikk, som ble publisert i flere aviser kort tid etter generalforsamlingen. Kronikken ble toneangivende for OEDs retorikk denne analyseperioden, ikke bare i kraft av seg selv, men også ved at deler av den senere ble gjengitt i artikler.

De tre øvrige indirekte sitatene er korte konstateringer av regjeringens standpunkt i oljesandsaken, hvorav to er registrert med responsmetoden ”avvise”, og det tredje er registrert som ”bortforklare” fordi det går lenger i å antyde at regjeringen ikke *kan* ta stilling til prosjektet på generalforsamlingen. Det var fortsatt forsvar av eierskapspolitikken som gikk igjen i flest av artikkelsitatene, men det nye med OEDs retorikk dette året var at Moe også åpent forsvarte Statoils oljesandengasjement, og beskrev det som et gode isolert sett. Som en følge av det innlot han seg på en miljødebatt om prosjektet på en helt annen måte enn sine forgjengere. Moes uttalelser i Dagsnytt 18 den 14. mars 2012 bidro naturlig nok til å forme de påfølgende artikkelsitatenes (og kronikkens) retoriske situasjon, så for å gjøre analysen mest mulig kronologisk og oversiktlig blir det nå en gjennomgang av Moes retorikk i direktesendingen, før analysen deretter beveger seg over til sitatene fra papiravisene.

Dagsnytt 18 2012

Nevnte Dagsnytt 18-debatt var av det ordrike slaget, og Moe bidro med mange uttalelser¹⁰⁹. Det lar seg derfor ikke gjøre å gå gjennom samtlige av dem¹¹⁰. I stedet vil jeg trekke frem retoriske elementer som vurderes som særlig interessante, enten i seg selv, eller fordi de

¹⁰⁸ Se s. 38 – 39 for mer informasjon om oljesandkritikkens grunnleggende påstander.

¹⁰⁹ Uttalelsene i Dagsnytt 18 er ikke registrert i Analyseskjema 2, og inngår derfor ikke i den kvantitative undersøkelsen av responsmetoder.

¹¹⁰ En transkripsjon av hele Dagsnytt 18-innslaget er lagt ved oppgaven.

representerer et brudd med forgjengernes retorikk. For det første brukte Moe en god del taletid på såkalte metameddelelser. Han sa blant annet dette, fordelt på to svar/replikker:

Altså, jeg registrerer jo at det er ulike holdninger, og at det er en diskusjon. Det er vel derfor vi er samlet her i dag også, vil jeg tro. Det er en diskusjon som jeg verden er redd for eller synes er problematisk [...] Jeg tror at den type debatter som vi har nå, er veldig bra, det er bra for det norske ordskiftet, og det er bra for opplysningen, altså hva er dette her, og hva er det ikke. Sånn håper jeg at vi kan fortsette å ha det, også i fremtiden.

I teorikapittelet fremholdes det at retor kan kjøpe seg tid og dekke over tynne svar ved hjelp av metameddelelser. Forut for den ene metameddelelsen blir Moe spurt om han kan tenke seg å ta med miljøvernere neste gang departementet skal diskutere oljesand med Statoils styre. Fremfor å svare ja eller nei, sier han det som gjengis etter klammeparentesen i sitatet ovenfor, noe som knappst er et svar på spørsmålet. Men det spørres om ikke metameddelelsene i dette tilfellet har en vel så viktig tilleggsfunksjon. En del av Moes retoriske situasjon er at regjeringen er blitt beskyldt for å vike unna oljesanddebatten¹¹¹. Det er ikke i første rekke Moe selv som har vært offer for slike anklager, men det er tenkelig at kritikken fortsatt heftet ved regjeringens ethos i oljesandsaken. Når han understreker at han mer enn gjerne tar debatten, kan det tolkes som et forsøk på å styrke ethos ved å indirekte tilbakevise beskyldninger om at regjeringen er unnvikende. På samme måte som i Dagsnytt 18-sendingen fra 2010 kan det altså virke som om regjeringsrepresentanten investerte tid og krefter på å styrke egen troverdighet. Denne observasjonen er interessant når den sammenholdes med Connie Hedegaards tanker¹¹² om betydningen av ethos i direktesendinger. Et annet interessant poeng med retorikken til Moe i Dagsnytt 18-sendingen er hvordan han i større grad enn sine forgjengere (og i større grad enn i 2011) gir eksplisitt uttrykk for at Statoils oljesandengasjement er miljømessig forsvarlig og forenlig med regjeringens forventninger. Han sa følgende om saken, fordelt på flere replikker og innlegg:

Min oppfatning av hvordan Statoil håndterer de forventningene vi stiller til dem for å ta samfunnsansvar, for å være ledende på miljø og klima, og for å bidra positivt til menneskerettigheter, er at de gjør det, tar det på alvor og leverer gode resultater [...] min opplevelse av selskapet er jo også at i de prosjektene de engasjerer seg i, inkludert oljesand, så bidrar man positivt til å forbedre teknologien til å redusere påvirkningene på miljøet. Og min personlige oppfatning knyttet til oljesand, den kjenner jeg ikke igjen i den beskrivelsen som Nina Jensen¹¹³ gir [...] Det er også viktig for oss at de tar miljøansvar og klimaansvar, og er med på å trekke internasjonal energivirksomhet i riktig retning. Det gjør de også etter min oppfatning i dette tilfellet.

¹¹¹ Jamfør eksempler fra 6.1. s. 45, 47, 51 og 54

¹¹² Som jeg skriver på s. 5, mener Hedegaard at retors troverdighet og utstråling er ekstra avgjørende i direktedebatter.

¹¹³ Generalsekretæren i WWF, Nina Jensen, sa dette om oljesand like før Moe fikk ordet: ”Tjæresand er det skitneste, det dyreste og den mest risikofylte oljen som man kan utvinne. I tillegg så er det en klimaversting. Det ødelegger naturområder over enorme arealer, og det forgifter leveområdene for mennesker og dyr.”

Moe går her langt i å kommunisere at Statoils oljesandengasjement representerer et gode for miljøet. En får i tillegg klart inntrykk av at investeringen i canadisk oljesand ikke trosser regjeringens forventninger til selskapet. Der hvor Kåss innlot seg på diskusjoner om hvilke sanksjonsmuligheter regjeringen egentlig har overfor Statoil dersom det skulle bli nødvendig å ta grep, unngår Moe denne tematikken helt, og det kan han tillate seg fordi han på en helt annen måte enn tidligere regjeringsrepresentanter gir sin velsignelse til oljesandprosjektet. Dermed forskyves tyngdepunktet i diskursen fra spørsmålet om hvorfor OED ikke kan instruere Statoil, til spørsmålet om hvorfor OED mener at oljesandsatsingen er forsvarlig.

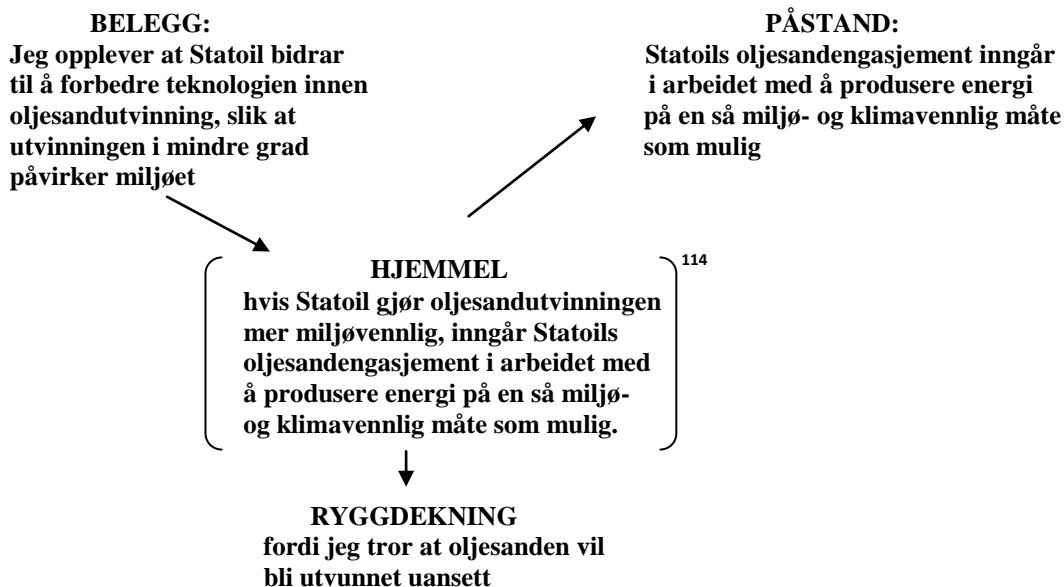
Det som kanskje er enda mer interessant, er hvordan statsråden gjentatte ganger presiserer at det han sier, bare er uttrykk for hans egen ”oppfatning” og ”opplevelse” av tingenes tilstand. Han tilbakeviser ikke WWF-representantens konkrete påstander som knytter seg til oljesandproduksjonens beskaffenhet. Han opplyser bare om at hennes versjon ikke samsvarer med hans personlige oppfatning. Denne delen av retorikken kan minne om en ”halvskjult begrensning” (Pirie 2005: 90 – 91), altså et forbehold (om at det han sier, bare er et uttrykk for hans egen oppfatning) som publikum helst ikke skal feste seg ved. Det kan også hevdes at Moe med dette forbeholdet skjærer seg selv mot en mer detaljert polemikk om miljømessige fordeler og ulemper ved oljesand, noe som gir assosiasjoner til fallasien ”Påstander a priori”. Denne fallasien tillegger egne forestillinger og prinsipper mer vekt enn faktaopplysninger som går på tvers av de samme forestillingene og prinsippene (Pirie 2005: 27 – 28). Når programlederen (for andre gang) spør om Moe mener at oljesandkritikerne simpelthen tar feil, svarer han slik:

Jeg mener at den kritikken... Jeg mener i hvert fall at det er å skyte langt over mål å si at Statoil har et styre som ikke tar etisk ansvar [...] vi må gjerne diskutere type oljesand, vi må gjerne diskutere den internasjonale energimiksen, men jeg mener også at Statoil gjør det som vi forventer at de skal gjøre, nemlig å produsere energi på en så miljøvennlig, klimavennlig måte som overhodet mulig.

Igjen omgår Moe kritikken uten å direkte tilbakevise de konkrete beskyldningene. Samtidig sier han at oljesandutvinningen inngår i Statoils arbeid med å produsere energi på en så miljøvennlig og klimavennlig måte som overhodet mulig. Dette er en påstand som står i skarp kontrast til argumentene fremført av oljesandkritikerne, og for å skjønne statsrådets logikk må en ta en titt på noe han sa litt tidligere i debatten:

Jeg tror [...] at en større andel av verdens energiforsyning kommer til å komme fra ukonvensjonelle olje- og gassressurser. Det er ikke et spørsmål om det kommer til å skje, det er bare et spørsmål om på hvilken måte. Og der bidrar Statoil positivt.

Statsrådets argumentasjon kan fremstilles slik i en Toulmin-modell:



Her skisseres et scenario der oljesanden nærmest *må* utvinnes, og da gir det mening at en mest mulig miljøvennlig utvinning av oljesand inngår i arbeidet med å produsere energi på en mest mulig miljøvennlig måte. Allerede i 2007 legitimerte Statoil-sjef Helge Lund oljesandinvesteringene ved å si at ressursene uansett vil bli hentet ut, og at Statoil med sin miljøbevissthet, ressursforvaltning og teknologiutvikling vil kunne gjøre oljesandutvinningen renere (Løvås 2007a og Hellestøl 2007). Moe legger seg altså betydelig tettere opp mot Statoils egen retorikk enn hva forgjengerne i OED gjorde. Som Haug skriver i sin masteroppgave, er flere miljøvernorganisasjoner kritiske til oljebransjens deterministiske tro på en energifremtid uten realistiske alternativer til fossilt brensel. Og Ihlen mener at regjeringen utdefinerer alternativer, som for eksempel fornybar energi, når oljebransjens tolkningsrammer tillegges definisjonsmakt på området (Haug 2010: 56 – 62). Legges en slik kritikk til grunn, kan Moes argumentasjon minne om tankefeilene ”falske alternativer” og ”avvisning av det uprøvde”. Sistnevnte forkaster nye tanker fordi de umulig kan ha noe for seg, da de ikke er allment akseptert ennå, noe de ville ha vært om de var fornuftige (Pirie 2005: 30 – 31, 119).

Men Moe nevnte fornybar energi også i løpet av Dagsnytt 18-sendingen. Han sa blant annet dette: ”Fremtiden er selvsagt også fornybar, men fremtiden handler også om renest mulig produksjon av fossile energikilder”. WWFs representant Nina Jensen avbrøt her statsråden og påpekte at kun 40 av 20 000 Statoil-ansatte jobber med fornybar energi, og tidligere i

¹¹⁴ Elementer i argumentasjonsmodellen som ikke er eksplisitt uttalt, er satt i parentes.

sendingen argumenterte hun for at satsingen på oljesand spiser opp ressurser som heller kunne blitt brukt på å utvikle ny alternativ energi. Moe ignorerte avbrytelsen og fortsatte slik: ”Tar du det internasjonale energibyrået sine tall, så sier det at også innenfor et togradersscenario, så skal vi bruke omtrent like mye fossil energi i 2030 som det vi gjør i dag”. Her imøtegår statsråden oljesandkritikkens første grunnleggende påstand, nemlig at Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet. Men Moe snakker bare om fossil energi generelt, ikke ukonvensjonell olje og oljesand spesielt. Hvor mye av det fremtidige behovet for fossil energi som kan dekkes av oljesand uten at det går på bekostning av togradersmålet, fremkommer ikke av det han sier. Argumentet bringer tankene til fallasien ”Ignoratio elenchi”, altså en isolert sett gyldig konklusjon som har begrenset relevans for det opprinnelige spørsmålet (Pirie 2005: 105 – 106). Samtidig taler det til fordel for Moes redelighet at han oppgir en kilde for påstanden, slik at interesserte lyttere selv kan sjekke sannhetsgehalten i det han sier ved å sette seg inn i hva energibyrået skriver om saken.

Direkte sitater 2012

15. mai, samme dag som generalforsamlingen, skrev Stavanger Aftenblad om Norsk Klimastiftelse, som ba Statoil om å skille ut oljesandvirksomheten i et eget, ikke-statlig selskap for å unngå at oljesandprosjektet undergraver norsk klimapolitikk. Seniorrådgiver i OED, Jon Evang, ble bedt om å kommentere forslaget. Han svarte at han ikke rakk å sette seg inn i problemstillingen der og da, men kom med en generell uttalelse:

[...] beslutningen om å investere i et selskap engasjert i oljesand i Canada i 2007 var en forretningsmessig beslutning fattet av Statoils styre som det ansvarlige organ for denne type avgjørelser. – Staten er en stor og langsiktig eier i Statoil. Staten har et forretningsmessig mål med eierskapet i Statoil, med en tilleggsdimensjon om nasjonal forankring av hovedkontorfunksjoner. Eierskapspolitikken utøves i henhold til rolledelingen mellom aksjonærer, styre og ledelse slik det fremgår av selskapslovgivningen og innenfor rammen av allment anerkjente prinsipper for eierstyring og selskapsledelse.” (Furdal 2012c).

Evang forsvarer regjeringens eierskapspolitikk ved å bortforklare regjeringens ansvar. I tillegg benytter han responsmetoden ”innynde seg” for å minne om det gode statens eierskap representerer for Statoil og Norge. Svaret minner minst like mye om Riis-Johansens og Kåss’ retorikk som Moes retorikk, og representerer i så måte en retur til den retoriske linjen fra tidligere år. I den grad sitatet representerer noe nytt, er det at Evang går lenger i å uttrykke eksplisitt at staten har et forretningsmessig mål med eierskapet i Statoil. Opplysningen er så selvsagt at den grenser mot å være redundant, men Riis-Johansen, Kåss og Moe har i hvert fall vært varsomme med å trekke samfunnsøkonomiske interesser inn i oljesanddebatten.

Kronikk 2012

Få dager senere fikk Moe kronikken ”Børs og Katedral”¹¹⁵ på trykk i flere aviser. I den gikk han hardt ut mot Kirken, som hadde alliert seg med miljøvernorganisasjonene i kampen mot Statoils oljesand. Opplysningsvesenets fond (OVF), som forvalter store verdier for Den norske kirke, hadde i tillegg varslet at de ville selge sine Statoil-aksjer ettersom generalforsamlingen gikk inn for videre oljesandutvinning. I deler av kronikken angriper¹¹⁶ Moe det faktum at Kirken i det hele tatt engasjerer seg i debatten. Han skriver at Kirken ”de senere år har vist en stadig større tilbøyelighet til å uttale seg om politiske spørsmål, det vil si blande børs og katedral” og at det kanskje er ”gode grunner til at religion bør være religion, og politikk forbli politikk”. Dette minner om tankefeilen ”Omstendighetenes argumentum ad hominem”, som avfeier motstanderens argumenter fordi det vedkommende sier, ikke samsvarer med det samfunnsgruppen vedkommende er en del av, vanligvis mener (Pirie 2005: 97). I dette tilfellet dreier det seg snarere om hvordan Moe mener at organisasjonen (Kirken) tradisjonelt sett ter seg (unngår saker med en politisk dimensjon, a’ la oljesanddebatten). Det skal sies at Moe andre steder i kronikken, begrunner mer saklig hvorfor han mener at Kirken bommer med kritikken av Statoils oljesandprosjekt.

Moe fremholder at Statoil topper internasjonale kåringer der selskaper rangeres etter hvor bærekraftig, åpent og sosialt ansvarlig de opptrer (registrert som innnynde seg). Statsråden kommer formodentlig med disse opplysningene for å styrke Statoils, og derigjennom også eget, ethos i oljesanddebatten. Informasjonen er i og for seg relevant, men de foregående årene fremkom det også opplysninger som hadde potensial til å svekke Statoils ethos i oljesanddebatten. I 2009 hoppet StatoilHydros kommunikasjonsdirektør av for å begynne å jobbe i Greenpeace. Hun oppga at hun ikke lenger ville forsvare selskapets engasjement i oljesand, som hun vurderte som miljømessig uforsvarlig (Kongsnes 2009d). I 2011 fikk Statoil en bot av canadiske myndigheter for å ha brutt vilkårene i lisensen knyttet til oljesandproduksjon, og Statoil måtte i tillegg ut med en drøy million kroner til et læringsprogram om vannuttak (NRK 2011). Tidligere styreleder i Statoil, Inge Johansen, gikk på nyåret 2012 ut og ba regjeringen om å beordre Statoil ut av oljesandprosjektet av hensyn til miljøet (Furdal 2012a).

¹¹⁵ Moes kronikk er lagt ved oppgaven i sin helhet. Se Vedlegg 7.

¹¹⁶ Responsmetodene i kronikken er ikke registrert i Analyseskjema 2, og inngår ikke i de kvantitative funnene.

Og før¹¹⁷ Moes kronikk sto på trykk i flere aviser, skrev Teknisk Ukeblad om Statoils tidligere direktør i Canada, Dr. Robert G. Skinner, som hevdet at ”Statoil forteller historier uten rot i virkeligheten for å tilfredsstille norske politikere”, og at Statoil uttalte utslippsmål for oljesandprosjektet er urealistiske (Helgesen 2012). Alle disse opplysningene er ikke naturlig hjemmehørende i Moes kronikk. Like fullt kan en innvende at statsråden gjør seg skyldig i tankefeilen ”ensidig fremstilling” (Pirie 2005: 126) når han utelukkende trekker frem opplysninger som taler i favør av Statoils ethos i oljesandsaken.

Moe skriver at han er en stolt eier av Statoil (avvise), og går enda mer konkret til verks i kronikken enn i Dagsnytt 18-sendingen når det gjelder å forsvare oljesandprosjektet miljømessig. Han sier blant annet følgende:

[...] det foregår oljeproduksjon flere steder i verden med høyere utslipp enn i Statoils oljesandprosjekt [...] Lykkes Statoil med sine målsetninger, vil utslippene per produsert enhet oljesand fra deres anlegg i Canada i 2025 være 40 prosent lavere enn i dag, og på nivå med gjennomsnittet av olje konsumert i USA [...] Her har da også Statoil inntatt en førende rolle for å fremme teknologi som minsker CO₂-utslippene, som reduserer vannforbruket, og som involverer lokalbefolkningen på en positiv måte (Moe 2012).

Her rettferdiggjør Moe oljesandutvinningen ved å argumentere, relativt sett, detaljert for hvorfor produksjonsmetoden er miljømessig forsvarlig. I så måte forholder han seg til oljesandkritikkens første og andre grunnleggende påstand. Når det gjelder argumentenes gyldighet, kan en innvende at statsråden viser til Statoils ”målsetninger” og arbeidet med å ”fremme teknologi”. Ihlen er som nevnt kritisk til at enkelte ser på det å *forsøke* å redusere utslippene, som en bærekraftig aktivitet i seg selv. Han minner om at en økologisk definisjon av bærekraftighet ”innebærer å ikke forbruke mer ressurser enn systemet klarer å reproducere, samt å ikke forurense mer enn systemet klarer å håndtere (Ihlen 2011: 25 – 26). En kan også problematisere at statsråden bruker andre selskaper, samt gjennomsnittstall for olje konsumert i USA, som referansepunkter, fremfor å vurdere Statoils oljesandutvinning i lys av et mer overordnet blikk på bærekraft.

På samme måte som i Dagsnytt 18-sendingen slår Moe fast at oljesanden vil bli utvunnet uansett, og statsråden hevder på bakgrunn av dette at Kirken, ved å motarbeide Statoil, motarbeider innsatsen med å utvinne oljesandressursene så miljøvennlig som mulig. Som et tankeeksperiment kan en se for seg at Statoil lykkes med å redusere utslippene sine innen

¹¹⁷ Moes kronikk sto på trykk første gang i Stavanger Aftenblad 16. mai 2012. Statsråden skrev altså teksten før kritikken fra Skinner sto på trykk i Teknisk Ukeblad. Slik sett er det urimelig å kritisere Moe for ikke å ha omtalt Skinners uttalelser i kronikken, men for et opplyst publikum var oppslaget i Teknisk Ukeblad (som også ble referert til i andre aviser) en del av den retoriske situasjon da Moes kronikk ble publisert i Nationen og Agderposten, henholdsvis 19. og 21. mai 2012.

2025, og at selskapet i neste omgang kommersialiserer denne teknologien, slik at alle andre oljesandprodusenter som opererer med in-situ-metoden¹¹⁸, oppnår like lave utslippstall som Statoil. Spørsmålet er da om hele Canadas oljesandreserver kan hentes opp og forbrukes uten at det svekker sjansen for å nå togradersmålet. Om svaret på dette er nei¹¹⁹, kan en i neste omgang spørre seg hvilke aktører som skal avstå fra å hente opp den oljesanden de har skaffet seg rettigheter til å utvinne. Det internasjonale energibyrået mener som nevnt at togradersmålet ryker hvis mer enn en tredel av verdens oppdagede fossile energiresurser utvinnes og forbrukes før 2050, og Canadas oljereserver er verdens tredje største oljereserver. En kan også spørre seg hva Statoils oljesandengasjement har å si for Norges påvirkningskraft i arbeidet med internasjonale klimaavtaler. Klimaforliket fremholder som nevnt at Norges troverdighet som pådriver er avhengig av at vi reduserer egne¹²⁰ utslipp”. Moe tilbyr ikke avispublikummet svar på disse spørsmålene. I stedet påpeker han svakheter ved Kirkens tilnærming til oljesandsaken. Dette gir assosiasjoner til fallasien ”uoppnåelig fullkommenhet”, som består av å avvise andre alternativer fordi de har enkelte svake sider, samtidig som alternativet en selv legger frem, også har svake sider. (Pirie 2005: 165 – 166). Det kan godt tenkes at andre aktører står klare til å ta over oljesandkonsesjonene til Statoil om selskapet trekker seg ut, slik Kirken ønsker. Det kan også godt tenkes at disse aktørene ville ha utvunnet oljesanden med høyere utslipp per produsert oljeenhet enn hva Statoil vil gjøre. Men som det argumenteres for i dette avsnittet, hviler det usikkerhetsmomenter ved alternativet Moe skisserer også.

Moe skriver også at oljesand ”er én av de fossile energikildene som andre lands statlige myndigheter har valgt å produsere”. I dette kan en lese inn en subtil ansvarsfraskrivelse, der det kommuniseres at det er Canada som selv velger å tillate utvinning av oljesand på canadisk jord. Et av Kåss’ hovedargumenter i 2009 var at Canada hadde ansvaret for canadiske miljøkrav og derigjennom miljøaspekter ved oljesandprosjektet. For Moe var dette bare et sekundært argument. Det kan dels skyldes at Moe går mye lenger i å forsvare oljesandprosjektet miljømessig, og derfor ikke har det samme behovet for å distansere seg fra ansvaret. Men det kan også ses i sammenheng med at Canada i desember 2011 som første land valgte å trekke seg formelt fra Kyoto-protokollen, hvilket innebar at landet ikke lenger

¹¹⁸ Se s. 23 – 24 for en forklaring av in-situ-metoden.

¹¹⁹ Slik miljøbevegelsen og enkelte klimaforskere hevder (Hansen 2010 og Hansson og Skedsmo 2007).

¹²⁰ Utslipp fra Statoils oljesandprosjekt inngår som nevnt ikke i Norges nasjonale utslippsregnskap, men i Canadas. Like fullt forårsakes utslippene av et norsk selskap, og et av miljøbevegelsens hovedargumenter er at Statoils aktiviteter uunngåelig er av betydning for Norges omdømme. Også tidligere utenriksminister Jonas Gahr Støre har uttalt at Statoils og Norges omdømme for mange er én og samme sak (Haug 2010: 40 – 41).

sto ansvarlig for utslippsmålene i perioden 2008 – 2012 (Miljøverndepartementet 2012: 64). Den retoriske situasjonen kan dermed ha gjort det vanskeligere for Moe å eksplisitt hevde at Canadas ansvar automatisk eliminerte norske myndigheters ansvar for oljesandprosjektet.

Et annet hovedpoeng i Moes kronikk er at velstandsvekst i fattige land vil øke behovet for fossil energi på verdensbasis i årene som kommer. Statsråden skriver:

Selv innenfor rammene av togradersscenarioet opprettholdes verdens fossile energiforbruk i 2035 på om lag samme nivå som i dag. At folk som kan se langt etter vårt velstandsnivå løfter seg ut av fattigdom kan ikke være umoralsk, verken å ønske eller å bidra til. Vi må dermed adressere fattigdoms- og klimaproblemene samtidig. Spørsmålet blir ikke derfor om man skal produsere fossil energi, men hvordan dette kan gjøres så energieffektivt og klimavennlig som mulig. Det mener jeg er en moralsk tilnærming.

Argumentasjonen er kompatibel med den globale tilnærmingen som omtales i kapittelet om oljesandsakens retoriske situasjon (se s. 21), og Moe forholder seg med dette til oljesandkritikkens første grunnleggende påstand¹²¹. Argumentasjonen til Moe har også her klare likhetstrekk med Statoils retorikk. På selskapets generalforsamling i 2009 sa Statoil-sjef Helge Lund at ”utvinning av ukonvensjonell olje er nødvendig for å løfte mennesker ut av fattigdom” (Nordahl 2009). Dette argumentet springer blant annet ut av tall fra Det internasjonale energibyrået, som anslår at fossil energi må dekke 80 prosent av verdens økende energibehov de kommende tiårene. Greenpeace mener imidlertid at byråets fremskrivning undervurderer potensialet til energieffektivisering og fornybar energi. Ifølge Jacob Kielland Haug har regjeringens tilnærming til fornybar energi klare likheter med den norske oljeindustriens argumentasjon, som går ut på at det ikke er noen realistiske alternativer til fossilt brensel. Ihlen mener at regjeringen med dette foretar en utdefinering av alternativer samtidig som oljebransjens tolkningsrammer tillegges definisjonsmakt (Haug 2010: 56 – 62). Piries tankefeil ”avvisning av det uprøvde” går som nevnt ut på å forkaste nye tanker fordi de umulig kan ha noe for seg siden de ikke er allment akseptert ennå.

Pirie skriver også om ”argumentum ad misericordiam”, som appellerer til medynk for å underbygge en påstand. (Pirie 2005 119). Moe og Statoil appellerer til vår pathos og medfølelse for fattige for å kommunisere at oljesandproduksjon er moralsk riktig. Argumentet kunne med fordel ha vært styrket med utdypende informasjon. Det fremkommer ikke av retorikken akkurat hvordan Statoils olje fra oljesand vil komme fattige mennesker til gode. Foreligger det planer om å selge oljen billig til utviklingsland? Er tanken at oljesandproduksjonen fører til generell økt tilgang til energi, noe som vil presse ned prisene

¹²¹ ”Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet.” Se s. 38 – 39.

på verdensbasis og gjøre det overkommelig for fattige land å dekke energibehovet? Er olje fra oljesand i det hele tatt et reelt alternativ for fattige land i velstandsvekst, eller er det helt andre energiresurser som uansett vil stå sentralt for å dekke energietterspørselen i disse delene av verden? Moe besvarer ikke slike spørsmål, verken i kronikken eller i andre registrerte uttalelser. Dessuten påpeker regjeringen selv¹²² at det er mennesker i fattige land som rammes hardest av klimaendringene, så om Statoils oljesandprosjekt, på kort eller lang sikt, bidrar til å forsterke klimaproblemene, er det betenkelig å skyve hensynet til fattige land foran seg for å legitimere utvinningen.

På grunn av verdens økende behov for fossil energi er det ifølge Moes kronikk ikke et spørsmål ”om man skal produsere fossil energi, men hvordan dette kan gjøres så energieffektivt og klimavennlig som mulig”. Kirken, som er hovedadressat for Moes kronikk, har ikke solgt seg ut av Statoil fordi selskapet produserer fossil energi i sin alminnelighet. Det er oljesandvirksomheten som har utløst Kirkens beslutning. Statsråden vedgår selv i det påfølgende avsnittet at utslippene fra oljesand er ”jevnt over høyere enn for konvensjonell oljeproduksjon i dag”. Følgelig skisserer Moe ”falske alternativer” (Pirie 2005: 30 – 31) når han gir inntrykk av at en enten er for produksjon av all fossil energi, inkludert oljesand, eller at en er mot produksjon av fossile energi generelt. Kirken kan godta produksjon av nordsjøolje samtidig som den er kritisk til oljesandutvinning. På samme måte som i Dagsnytt 18 fremholder Moe tall fra Det internasjonale energibyrået som tilsier at et høyt forbruk av fossile energikilder i de kommende tiårene er forenlig med togradersmålet. Men verken i direktebatten eller i kronikken går han inn på hvor stor andel av det fossile energibehovet som kan dekkes av ukonvensjonelle energikilder som oljesand, uten at det blir problematisk.

Oppsummering av OEDs og SMKs retoriske tilnærming i 2012

I hvilken grad var argumentasjonen i 2012 preget av uredelig retorikk?

Analysen viser til at Moe, på samme måte som Statoil, legger til grunn en deterministisk tro på en energifremtid uten realistiske alternativer til fossilt brensel. Miljøbevegelsen og Ihlen mener at regjeringen utdefinerer alternativer når oljebransjens tolkningsrammer tillegges definisjonsmakt på området. Legges en slik kritikk til grunn, kan Moes argumentasjon minne om tankefeilene ”falske alternativer” og ”avvisning av det uprøvde”. Statsråden gjentok også flere ganger at det han sa i Dagsnytt 18-debatten, bare var uttrykk for hans egen ”oppfatning” og ”opplevelse” av forholdene. I analysen argumenteres det for at denne delen av retorikken

¹²² På side 290 i Prop. 1 S (2011 – 2012) ”Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)”.

minner om fallasiene ”halvskjult begrensning” og ”påstander a priori”. I direktesendingen benyttet Moe seg av metameddelelser, og ved én anledning dekket metameddelelsen over at statsråden ikke svarte på programlederens spørsmål. Moe henviste gjentatte ganger til Statoils ”målsetninger” og arbeidet med å ”fremme teknologi”. Ihlen er som nevnt kritisk til at enkelte ser på det å *forsøke* å redusere utslippene, som en bærekraftig aktivitet i seg selv.

Deler av angrepet på Kirken i Moes kronikk kan minne om tankefeilen ”omstendighetenes argumentum ad hominem”. Statsråden gir også en ”ensidig fremstilling” av informasjon som berører Statoils ethos i oljesandsaken. I tillegg kan det hevdes at Moe, i den analyserte kronikken, tyr til ”argumentum ad misericordiam” når han appellerer til vår medfølelse for fattige for å overbevise oss om at oljesandproduksjon er moralsk riktig. Argumentet er ikke nødvendigvis ugyldig, men mangler utdypende informasjon. Moe skriver at oljesand ”er én av de fossile energikildene som andre lands statlige myndigheter har valgt å produsere”. I dette kan en lese inn en subtil ansvarsfraskrivelse. Kronikken gir dessuten inntrykk av at en enten er for produksjon av all fossil energi, inkludert oljesandutvinning, eller at en er mot produksjon av fossile energikilder generelt. Dette minner om tankefeilen ”falske alternativer”. I det eneste direkte artikkelsitatet som er registrert, forsvarte seniorrådgiver i OED, Jon Evang, regjeringens eierskapspolitikk ved å bortforklare regjeringens ansvar for oljesandprosjektet. Svaret minner mest om Riis-Johansens og Kåss’ retorikk. Men også Moe understrekte, som en sekundær del av sin argumentasjon, at det er selskapsstyrets ansvar å avgjøre hvilke prosjekter Statoil skal engasjere seg i. Denne delen av retorikken til OED kan problematiseres på samme måte som i analysens gjennomgang av 2009 og 2010.

I hvilken grad forholdt OED/SMK seg til oljesandsakens grunnleggende påstander i 2012?

Under Moes ledelse forskjøvet tyngdepunktet i OEDs retorikk seg fra spørsmålet om hvorfor OED ikke kan instruere Statoil, til spørsmålet om hvorfor OED mener at oljesandsatsingen er forsvarlig. Dette gjenspeiles delvis¹²³ av de kvantitative funnene, der det for første gang er registrert to artikkelsitater i registreringskategori ”I” i Analyseskjema 1. Moe *oppfatter* at Statoil er ledende på klima, bidrar positivt til menneskerettigheter og reduserer påvirkningen på miljøet, også i oljesandsaken. I så måte forholder han seg til oljesandkritikkens første og andre grunnleggende påstand. Oljestatsråden fremholder også at det er mulig å forbruke omtrent like mye fossil energi som i dag frem til 2035, og samtidig nå togradersmålet. Han

¹²³ Det er fortsatt ”forsvar av egen eierskapspolitikk” som er registrert flest ganger, men det som ikke fremkommer av de kvantitative funnene, er at dette forsvaret har endret karakter, og er blitt en sekundær del av argumentasjonen.

forholder seg med dette til oljesandkritikkens første grunnleggende påstand. Men hvor mye av det fremtidige behovet for fossil energi som kan dekkes av ukonvensjonelle energiresurser uten at det går på bekostning av togradersmålet, fremkommer ikke av det han sier, noe som bringer tankene til fallasien "ignoratio elenchi", altså en isolert sett gyldig konklusjon som har begrenset relevans for det opprinnelige spørsmålet, nemlig hvorvidt Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet. Statsråden argumenterer for at det å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet kun vil føre til at oljesanden utvinnes med høyere utslipp av andre aktører. Men i analysen trekkes det frem at det er ubesvarte spørsmål knyttet til løsningen Moe skisserer også. Det gir assosiasjoner til fallasien "uoppnåelig fullkommenhet".

Hvilke responsmetoder var de hyppigst benyttede i 2012, jamfør Analyseskjema 2?

I artikkelsitatene er det registrert tre tilfeller av responsmetoden "angripe", to "avvise", to "bortforklare", to "innynde seg" og to "rettferdiggjøre". Det er en tallmessig overvekt av unnvikende svarstrategier i den forstand at "angripe", "avvise", "bortforklare" og "innynde seg" i liten grad går ut på å erkjenne et ansvar for, eller skyld i, forholdene som kritiseres. Den høye forekomsten av "angripe" må ses i sammenheng med at flere indirekte sitater var utdrag fra Moes kronikk, som var rettet inn som kritikk av kirkens engasjement i debatten.

6.3. Hvordan har pressen forholdt seg til OEDs/SMKs kildeatferd?

De to foregående underkapitlene argumenterer for at OED/SMK, i varierende grad og på forskjellige måter, har opptrådt unnvikende i oljesanddebatten de ulike årene. Dette underkapittelet skal drøfte hvordan mediene har forholdt seg til departementenes kildeatferd¹²⁴, og også her vil hvert enkelt år bli gjennomgått i kronologisk rekkefølge.

Medienes håndtering vurderes i henhold til to standarder, formulert som spørsmål:

- *Hvor kritisk var pressen¹²⁵ til OEDs/SMKs kildeatferd de ulike årene?*
- *Har journalistene stilt gode oppfølgingsspørsmål til OED/SMK?*

Det første spørsmålet besvares med tall fra den kvantitative undersøkelsen samt en kvalitativ gjennomgang av kommentarer som forsvarer OED/SMK på ett eller flere punkter. Det andre spørsmålet besvares med enkeltteksempler på virkningsfulle spørsmål. Med "gode oppfølgingsspørsmål" menes her oppfølgingsspørsmål som enten lokket frem vesentlig

¹²⁴ I underkapittelet om regjeringens tilstedeværelse ble det vist til eksempler på hvordan flere medier kritiserte OED/SMK for å "skygge debatten", både i 2009 og i senere år. Denne kritikken inngår naturligvis også i pressens kritiske dekning av departementenes tilnærming til debatten, men akkurat dette aspektet ved kritikken anses som ferdigbehandlet og vil ikke bli repetert i den videre gjennomgangen av 2008 – 2012.

¹²⁵ Med pressen menes her både mediene og medienes kilder.

informasjon om OEDs/SMKs syn på oljesandkritikkens grunnleggende påstander, eller oppfølgingsspørsmål som avdekket inkonsistens eller ugyldige enkeltargumenter.

Tabell 3 presenterer tall som kaster lys over mediernes dekning av oljesandsaken.

Tabell 3: Relevante funn fra Analyteskjema 1 og Analyteskjema 3

| REGISTRERINGSKATEGORIER | ÅR | | | | | |
|--|--------------------------|---------------------------|---------------------------|--------------------------|---------------------------|----------------------------|
| | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | Totalt |
| Totalt antall artikler | 8 5/3 | 44 23/21 | 54 37/17 | 20 10/10 | 51 34/17 | 177 109/68 |
| Totalt antall kommentarer | 3 1/2 | 22 9/13 | 49 20/29 | 27 11/16 | 62 24/38 | 163 65/98 |
| Redaksjonelle kommentarer | 3 (100 %)* 1/2 | 5 (23 %) 2/3 | 16 (33 %) 4/12 | 5 (19 %) 2/3 | 16 (26 %) 7/9 | 45 (28 %) 16/29 |
| Kommentarer fra eksterne skribenter | 0 (0 %) | 17 (77 %) 7/10 | 33 (67 %) 16/17 | 22 (81 %) 9/13 | 46 (74 %) 17/29 | 118 (72 %) 49/69 |
| Artikkelen inneholder kritikk av OED/SMK | 1 (13 %)** 0/1 | 24 (55 %) 13/11 | 33 (61 %) 21/12 | 7 (35 %) 2/5 | 19 (37 %) 14/5 | 84 (47 %) 50/34 |
| Artikkelen omtaler OED/SMK på en nøytral måte | 0 (0 %) | 1 (2 %) 0/1 | 0 (0 %) | 0 (0 %) | 3 (6 %) 2/1 | 4 (2 %) 2/2 |
| Redaksjonell kommentar med kritikk av OED/SMK | 0 (0 %)*** | 4 (80 %) 2/2 | 13 (81 %) 1/12 | 5 (100 %) 2/3 | 10 (63 %) 3/7 | 32 (71 %) 8/24 |
| Ekstern skribent med kritikk av OED/SMK | 0 (0 %)**** | 16 (94 %) 7/9 | 28 (85 %) 12/16 | 13 (59 %) 7/6 | 30 (71 %) 13/17 | 87 (74 %) 39/48 |
| OED/SMK er ikke nevnt i artikkel i forbindelse med oljesandsaken | 7 (87 %) 5/2 | 19 (43 %) 10/9 | 21 (39 %) 16/5 | 13 (65 %) 8/5 | 29 (57 %) 18/11 | 89 (50 %) 57/32 |
| OED/SMK er ikke nevnt i forb. m/ oljesandsaken i red. komm. | 3 (100 %) 1/2 | 1 (20 %) 0/1 | 3 (19 %) 3/0 | 0 (0 %) | 6 (37 %) 4/2 | 13 (29 %) 8/5 |
| OED/SMK er ikke nevnt i forb. m/ oljesandsaken i komm. fra ekstern skribent | 0 (0 %) | 1 (6 %) 0/1 | 5 (15 %) 4/1 | 9 (41 %) 2/7 | 13 (29 %) 4/8 | 27 (23 %) 10/17 |
| OED/SMK forsvares på ett eller flere punkter i redaksjonell kommentar | 0 (0 %) | 0 (0 %) | 6 (37 %) 2/4 | 2 (40 %) 1/1 | 6 (37 %) 3/3 | 14 (31 %) 6/8 |
| OED/SMK forsvares på ett eller flere punkter av ekstern skribent | 0 (0 %) | 0 (0 %) | 2 (6 %) 1/1 | 1 (5 %) 1/0 | 4 (10 %) 0/4 | 7 (6 %) 2/5 |

* = Prosent av totalt antall kommentarer

** = Prosent av totalt antall artikler

*** = Prosent av totalt antall redaksjonelle kommentarer

**** = Prosent av totalt antall kommentarer fra eksterne skribenter.

6.3.1. 2008

Atekst-treff:

”Oljesand + Statoil” = 2 treff

”Tjæresand + Statoil” = 3 treff

”Alberta + Statoil” = 1 treff

”Oljesand + StatoilHydro” = 8 treff

”Tjæresand + StatoilHydro” = 1 treff

”Alberta + StatoilHydro” = 2 treff

Som jeg allerede har nevnt, ble det i løpet av analyseperioden i 2008 skrevet forsvinnende lite om OEDs/SMKs rolle i oljesandsaken. OED/SMK ble ikke sitert en eneste gang. Det som var av kritikk fra medienes kilder eller mediene selv, var i første rekke rettet mot StatoilHydro. Ihlen argumenterer for at det er viktig å konfrontere politikere i samfunnsansvarssaker, og ikke bare selskapsledelsen. Han begrunner det med at bedrifter ikke kan ansvarliggjøres på samme måte som folkevalgte fordi det er politikere som velges av folket for å løse problemer, ikke næringslivsledere (Ihlen 2011: 24, 55). Og Marit Flinder Johannessen siterer i sin masteroppgave en respondent fra miljøbevegelsen som hevder at det ofte er et misforhold mellom det Statoils kommunikasjonsstab sier, og det selskapsledelsen står for. Av den grunn anså respondenten det som viktig at regjeringen også blir konfrontert, ettersom den har et langsiktig ansvar for selskapets prioriteringer (Johannessen 2010: 35).

En kan spørre seg om mediene var unnfallende i 2008 fordi dekningen i så liten grad problematiserte OEDs og SMKs rolle i oljesandsaken. Departementene var prosentmessig langt mer fraværende i mediediskursen dette året enn i de påfølgende fire. Samtidig må det presiseres at medienes oljesanddiskurs generelt sett var langt mindre omfangsrik i 2008 enn i de andre årene. Kanskje har det noe å gjøre med det øvrige nyhetsbildet, og i hvilken grad oljesandsaken måtte knive med andre hendelser om medienes oppmerksomhet. Men den beskjedne dekningen kan kanskje også ses i sammenheng med at Greenpeace på dette tidspunktet ennå ikke hadde brukt sin posisjon som aksjonær i StatoilHydro til å fremme forslag om å trekke selskapet ut av oljesandutvinningen, noe miljøvernorganisasjonen gikk høyt ut med i mediene i forkant av generalforsamlingen i 2009. Ut fra oppslagene i 2009 å dømme ga dette varslede forslaget fra Greenpeace, mediene en knagg å henge oljesanddebatten på, samt et påskudd til å konfrontere OED/SMK. Motsetningsforholdet mellom departementene og Greenpeace (og andre aksjonærer som støttet Greenpeace) ble mer konkret fordi journalister kunne beskrive opptakten til, og resultatet av, en avstemning der OED skulle stemme på vegne av staten. Saken fikk et dramaturgisk omdreiningspunkt som gjorde at den skilte seg ut fra den kontinuerlig pågående debatten mellom miljøbevegelse og myndigheter. Konflikten ble tydeligere, og generalforsamlingen ble en aktualitetsknagg.

Så muligens var det slik at oljesandsaken (og OEDs og SMKs tilnærming til den) ikke innfridde aktualitets- og konfliktkriteriet i 2008 på samme måte som senere år. Men det burde ikke innvirke på spørsmålet om hvorvidt saken er vesentlig – nyhetskriteriet som ifølge Audgunn Oltedal er ”nav og orienteringspunkt i samfunnsjournalistikken”, og som ”skal sikre at lesar, lyttar, sjåar får den informasjonen han og ho treng for å delta i demokratiet og i utviklinga av samfunnet” (Oltedal 2012: 17, 232, 270). De økonomiske og miljømessige problemstillingene, som en finner igjen i oljesandkritikkens grunnleggende påstander, var de samme i 2008 som i 2009. Departementenes ansvar for oljesandprosjektet var verken større eller mindre enn hva det var senere år, og myndighetene var på ingen måte avhengige av et aksjonærforslag fra Greenpeace for å kunne engasjere seg. Det kan følgelig argumenteres for at pressen burde ha løftet frem OED/SMK som relevante aktører i oljesanddebatten, også i 2008. Om det var slik at OED/SMK anså saken som ufordelaktig for egen del, og derfor helst styrte unna debatten, så fikk de i så tilfelle gjøre det uten at pressen påtalte og problematiserte departementenes fravær fra det offentlige ordsiftet. OED/SMK får bare kritikk i én artikkel fra 2008, og det er for eierskapspolitikken. Det som er interessant, er at kritikken ble målbåret av en finansprofessor som gikk ut og sa at OED gikk *for langt* i å mene noe offentlig om Statoils oljesandprosjekt (Riisnæs 2008). De påfølgende årene ble OED/SMK nesten utelukkende kritisert for *motviljen* mot å mene noe om, og blande seg inn i, Statoils prosjekt.

Hvor kritisk var pressen til OEDs/SMKs kildeatferd i 2008?

Kun én artikkel (13 prosent) rommet kritikk av OED/SMK, mens ingen av kommentarene om oljesandsaken fremmet kritikk av departementene. Jeg argumenterer for at pressen burde ha anstrengt seg mer for å problematisere OEDs/SMKs rolle samt innhente uttalelser fra departementene, og fra aktører som mente noe om departementenes håndtering av saken.

Stilte journalistene gode oppfølgingsspørsmål til OED/SMK i 2008?

Det er ikke registrert noen intervjuer av OED/SMK fra analyseperioden i 2008.

6.3.2. 2009

Atekst-treff:

”Oljesand + Statoil” = 41 treff

”Tjæresand + Statoil” = 11 treff

”Alberta + Statoil” = 8 treff

”Oljesand + StatoilHydro” = 41 treff

”Tjæresand + StatoilHydro” = 11 treff

”Alberta + StatoilHydro” = 11 treff

Som Tabell 3 viser, var det langt flere oljesandoppslag, og mye mer kritikk av OED/SMK i 2009 enn i 2008. All mediekritikken knyttet seg ikke eksplisitt til OEDs/SMKs kildeatferd. Men når en såpass stor andel av oppslagene i en eller annen forstand er kritisk til

departementenes håndtering av oljesandsaken, kan det leses som et uttrykk for at OED/SMK ikke lyktes med å overbevise medier og opinion om at regjeringen handlet riktig i saken. Departementenes unnvikende kildeatferd i 2009 (som omtales i de to foregående underkapitlene og blant annet involverte en utstrakt naturalisering av argumentene) var altså ikke egnet til å *forhindre* kritiske oppslag. Om den unnvikende kildeatferden bidro til å *øke* eller *begrense* antallet kritiske oppslag, tilbyr ikke denne oppgaven noe fullgodt svar på.

Tydeliggjørende parafrasering i stedet for et andre oppfølgingsspørsmål

Jeg har bare funnet to oppfølgingsspørsmål i analysematerialet fra 2009. Det ene av dem gjengis i kapittelet om departementenes retoriske tilnærming¹²⁶. Det andre er fra et intervju med Stavanger Aftenblad. Statssekretær Kåss, uttalte der at OED foreløpig ikke hadde tatt stilling til hvordan det ville stemme på StatoilHydros generalforsamling, der det skulle fremmes forslag om å trekke selskapet ut av oljesandprosjektet. Da fikk Kåss følgende oppfølgingsspørsmål: ”Hvor går smertegrensen for hvor store utslipp prosjektet kan ha før Staten sier stopp?”. Spørsmålet er åpent og fokusert, og slik sett i tråd med Handgaards anbefalinger¹²⁷. Til gjengjeld er det ladet med et premiss som tilsier at staten vil si stopp om utslippene når et visst nivå. Kåss svarte slik: ”Det er viktig å huske at prosjektet foregår i Canada, og landet er et velfungerende demokrati med en velutviklet miljølovgivning. Miljøkravene i Canada er Canadas ansvar.” (Kongsnes 2009b). Hvis Kåss med det mente at staten ikke vil gripe inn uansett hvor høye utslippene blir, kunne han bare ha angrepet premisset i journalistens spørsmål. Eventuelt kunne han ha sagt rett ut at miljølovgivningen i Canada er av en slik art at utslippstallene aldri vil kunne bli problematisk høye. Kåss gjør ingen av delene, og dermed hefter det en viss usikkerhet ved om det finnes en slik smertegrense som spørsmålet refererer til.

En kan si at statssekretæren unnvek spørsmålet ved å la være å gi et svar som kunne virke forpliktende. Et naturlig andre oppfølgingsspørsmål til Kåss kunne derfor ha vært: ”Innebærer det du sier at staten ikke vil gripe inn uansett hvor høye klimautslippene blir?”. Handgaard fraråder i utgangspunktet å stille lukkede ja/nei-spørsmål med føringer og meninger i spørsmålsstillingen når en intervjuer profesjonelle kilder, som for eksempel politikere. Men han mener at slike spørsmål kan funke om en tar utgangspunkt i påstander og utsagn intervjuobjektet selv har kommet med. En kan trekke logiske slutninger på bakgrunn av det intervjuobjektet sier, og så spørre om en har forstått vedkommende riktig. Slik kan en

¹²⁶ Se spørsmålet på s. 58.

¹²⁷ Les mer om Handgaards tanker rundt intervjuteknikk på s. 18 – 19.

ansvarliggjøre det intervjuobjektet allerede har sagt (Handgaard 2008: 39 – 40, 50, 85 – 86). Artikkelen i Stavanger Aftenblad inneholder ikke flere oppfølgingsspørsmål til Kåss, men journalisten benytter seg av en teknikk som knappest er et alternativ for intervjuere i direktesendinger. Journalisten parafraserer nemlig statssekretæren på en måte som tydeliggjør det problematiske ved argumentasjonen hans. Kåss gjengis slik: ”Han mener det er uproblematisk for Norge å ha en lederrolle i internasjonale klimaarbeid og samtidig eie et oljeselskap som utvinner tjæresand, som vil sprengne Canadas Kyoto-mål” (Kongsnes 2009b). Det spørres om Kåss ordla seg akkurat slik til Stavanger Aftenblads journalist. Lite ved hans øvrige retorikk sannsynliggjør det.

Oppsummering av dekningen i 2009

Hvor kritisk var pressen til OEDs/SMKs tilnærming til oljesanddebatten i 2009?

55 prosent av de 44 artiklene rommet kritikk av OED/SMK, og det samme gjorde 80 prosent (fire av fem) av de redaksjonelle kommentarene. Av 17 registrerte kommentarer fra eksterne skribenter inneholdt hele 16 av dem en eller annen form for kritikk av OED/SMK. Ingen redaksjonelle kommentarer eller kommentarer fra eksterne skribenter forsvarte departementenes håndtering av oljesandsaken.

Stilte journalistene gode oppfølgingsspørsmål til OED/SMK i 2009?

Ett av oppfølgingsspørsmålene beskrives i analysen som åpent, fokusert og i tråd med Handgaards anbefalinger, men svaret det høstet, var likevel unnvikende. I stedet for å stille et nytt oppfølgingsspørsmål, parafraserte journalisten Robin Kåss på en måte som tydeliggjorde det problematiske ved argumentasjonen hans.

6.3.3. 2010

Atekst-treff:

”Oljesand + Statoil” = 88 treff,
”Tjæresand + Statoil” = 65 treff
”Alberta + Statoil” = 33 treff

I sum var mediedekningen enda mer kritisk til de ansvarlige departementene i 2010 enn i 2009, men til gjengjeld er det, i motsetning til i 2009, registrert en del kommentarer som tar OED/SMK i forsvar.

Forsvaret av OED/SMK er forbeholdent eller et underordnet poeng

I registreringen er det lagt til grunn en liberal tolkning av hva som skal regnes som forsvar av OED/SMK. For eksempel skrev Klassekampen i en redaksjonell kommentar at det er lettere

for små Statoil-aksjonærer å bruke stemmeretten sin aktivistisk på generalforsamlingen enn hva det er for regjeringen, hvis stemme faktisk er av betydning (Larsen 2010). Dette er registrert som et forsvar av OED/SMK selv om kommentaren for øvrig gir uttrykk for en lunken holdning til oljesandprosjektet og departementenes eierskapspolitikk. Aftenposten trykket en skriftlig appell fra den amerikanske klimaforskeren James E. Hansen. Kronikken roser statsministeren for Norges generelle innsats for klimaet. Dette er også registrert som et forsvar av OED/SMK, selv om kronikken i all hovedsak refser Statoils oljesandengasjement og oppfordrer Stoltenberg til å sette en stopper for prosjektet (Hansen 2010). Et tredje eksempel på registrerte ”støtteerklæringer” er Håvard Narums redaksjonelle kommentar i Aftenposten. Der skrev han blant annet dette:

Det ville da også ha vært oppsiktsvekkende om Statoils styre og ledelse var blitt pålagt å endre sin strategi som følge av et benkeforslag på en generalforsamling. Dersom Regjeringen hadde stemt for et slikt forslag, ville det ha vært et brudd på en godt innarbeidet praksis med å avstå fra å bruke eiermakten til å styre et selskaps enkeltprosjekter. Likevel er Regjeringens nei til forslaget [...] et resultat av et politisk valg og ikke en juridisk nødvendighet [...] For en regjering som ønsker å stå i fremste rekke i kampen for et bedre klima, er det fra et klimapolitisk perspektiv umulig å forsvare at et selskap den har full kontroll over, engasjerer seg i en så forurensende og miljøødeleggende energiutvinning som fremstilling av olje fra tjæresand (Narum 2010).

Disse tre eksemplene er representative for det som var å spore av forsvar av OED/SMK i kommentarer fra 2010. Med andre ord var støtten enten et underordnet poeng fra forfatterens side, eller av det forbeholdne slaget.

Oppfølgingsspørsmål lokket frem interessant informasjon

Programlederen i Dagsnytt 18-sendingen 19. mai 2010 lyktes med å få Kåss til å kort kommentere miljøaspektene ved oljesandprosjektet, noe papiravisjournalistene ikke klarte dette året. Programlederen innledet med å spørre Kåss om hvorfor staten ikke ville bruke sin eierposisjon til å stoppe oljesandprosjektet. Statssekretæren svarte noe utydelig og unnvikende¹²⁸ på dette spørsmålet, så programlederen fulgte opp med påstanden: ”som hovedaksjonær så må dere da ha en mening om et av de store prosjektene, og når det er så mange som mener at det er så skadelig, så bør jo dere også som aksjonær være opptatt av det.”. Kåss begynte igjen å snakke om hva Statoil representerer, og hvor viktig det er med ryddige ansvarsforhold. Programlederen endret så taktikk og spurte i stedet om hva statssekretæren selv syntes om oljesandprosjektet. Spørsmålet er åpent, men tydelig fokusert, helt etter Handgaards hjerte. Samtidig kunne det tenkes at Kåss ville avfeie egne meninger som irrelevante, all den tid han var der som representant for OED. Det viste seg imidlertid at

¹²⁸ Se hele svaret til Kåss på s. 71.

sjansen var verdt å ta. For første gang i løpet av analyseperiodene i 2009 og 2010 lettet en representant for OED/SMK på sløret og tilkjennega sin egen miljømessige vurdering av oljesandprosjektet. Kåss svarte blant annet¹²⁹ at han ikke anså Statoils oljesand som en spesielt klimavennlig energiform. Noe som fikk statssekretærens bestrebelser på å bortforklare regjeringens ansvar til å tre frem i et nytt og interessant lys.

Oppfølgingsspørsmål som tar utgangspunkt i det intervjuobjektet har sagt

Dagen etter Dagsnytt 18-debatten lot Kåss seg intervju av Vårt Land. Her påpekte han at regjeringen kan skifte ut medlemmene i Statoil-styret om ikke styret gjør de riktige etiske og miljømessige vurderingene. Journalisten fulgte da opp med å spørre om statssekretæren så på oljesandprosjektet som etisk og miljømessig uproblematisk (siden OED åpenbart ikke skiftet ut styret som en følge av oljesandsaken) (Sylte 2010b). Handgaard mener som nevnt at slike lukkede ja/nei-spørsmål med føringer i spørsmålsstillingen kan fungere om en tar utgangspunkt i påstander og utsagn intervjuobjektet selv har kommet med, sånn at en kan trekke logiske slutninger på bakgrunn av det intervjuobjektet sier (Handgaard 2008: 39 – 40, 50, 85 – 86). Men i motsetning til i Dagsnytt 18-sendingen ville ikke Kåss gi noen miljømessig vurdering av oljesandprosjektet. I stedet svarte han at regjeringen ikke tar stilling til hvilke olje- og gassprosjekter Statoil skal involvere seg i, før han viste til at det er Canada som må ta stilling til miljøaspektene ved prosjektet. Journalisten lyktes ikke med å få svar på det hun tilsynelatende tok sikte på å få svar på. Men hun lyktes derimot med å tydeliggjøre en svakhet i statssekretærens argumentasjon som han bare delvis klarte å rasjonalisere lenger ut i sitatet¹³⁰. Sånn sett kan en si at oppfølgingsspørsmålet var virkningsfullt selv om svaret det høstet, var unnvikende.

Oppsummering av dekningen i 2010

Hvor kritisk var pressen til OEDs/SMKs tilnærming til oljesanddebatten i 2010?

61 prosent av 54 artikler rommet kritikk av OED/SMK. Det samme gjorde 81 prosent (13 av 16) av de redaksjonelle kommentarene. Av de 33 registrerte kommentarene fra eksterne skribenter inneholdt 85 prosent av dem kritikk av de to departementene. Kvantitativt sett var dekningen enda mer kritisk til de ansvarlige departementene i 2010 enn i 2009. Men seks av 16 redaksjonelle kommentarer (37 prosent) forsvarte¹³¹ OED/SMK på ett eller flere punkter.

¹²⁹ Se hele svaret på s. 72.

¹³⁰ Se hvordan Kåss svarte på s. 74 og 75.

¹³¹ Én og samme kommentar kan romme både kritikk og forsvar av regjeringen.

To av 32 (seks prosent) kommentarer fra eksterne skribenter gjorde det samme. Forsvaret var imidlertid forbeholdent eller et underordnet poeng fra skribentenes side.

Stilte journalistene gode oppfølgingsspørsmål til OED/SMK i 2010?

I analysen trekker jeg frem to vidt forskjellige oppfølgingsspørsmål som var virkningsfulle på hver sin måte. Det ene var et kort, åpent og fokusert spørsmål i Dagsnytt 18 som fikk frem statssekretærens syn på miljøaspektene ved oljesandprosjektet, noe papiravisjournalistene ikke lyktes med dette året. Det andre oppfølgingsspørsmålet er hentet fra Vårt Land.

Spørsmålsstillingen tok utgangspunkt i påstander og utsagn Kåss selv hadde kommet med, og utledet en logisk slutning som statssekretæren ble bedt om å bekrefte eller avkrefte. Svaret på spørsmålet var unnvikende, men spørsmålet tydeliggjorde likevel en svakhet ved retors logos.

6.3.4. 2011

Atekst-treff:

”Oljesand + Statoil” = 39

”Tjæresand + Statoil” = 32

”Alberta + Statoil” = 19

Samlet sett var det langt færre registrerte oppslag om oljesandsaken i 2011 enn i 2010, og en betydelig mindre andel av artiklene og kommentarene fra eksterne skribenter fremmet kritikk av OED/SMK. Av de redaksjonelle kommentarene var det derimot en noe høyere andel, men til gjengjeld et langt lavere antall. OED/SMK ble tatt i forsvar i to av fem redaksjonelle kommentarer, mens kun én av 22 kommentarer fra eksterne skribenter gjorde det samme.

Forsvaret av OED/SMK er fortsatt forbeholdent eller et underordnet poeng

Det er registrert totalt tre kommentarer fra 2011 som forsvaret OED/SMK, hvorav to redaksjonelle og én fra en ekstern skribent. Ellen Kongnes fremholdt i en redaksjonell kommentar i Stavanger Aftenblad at Moe var mindre unnfallende og feig enn sine forgjengere. Videre skrev hun: ”Et ærlig svar vi er uenige i, er langt å foretrekke framfor en dårlig tildekket usannhet” (Kongsnes 2011)¹³². Kongsnes’ forsvar av Moe må sies å være av det forbeholdne slaget, ettersom hun gir uttrykk for å være uenig med ham i sak, selv om hun roser ham for å være ærlig. Dagbladets leder skrev at ”Argumentet om å ikke blande seg i enkeltprosjekter er forståelig til en viss grad. Det er vanskelig å se for seg at politikere skal begynne å gå inn og overstyre bedriftsstyrene.” Men i tillegg skrev lederen følgende:

¹³² Kommentaren er registrert både som kritikk og forsvar av OED/SMK.

Det er ikke dermed sagt at de ikke skal gjøre noe. Poenget med å eie et selskap, må være å kunne styre det. Hvis politikerne mener alvor med kritikken, kan de gjøre som AUF nå foreslår; la hoder i styret rulle. (Dagbladet 2011a).

Den tredje kommentaren som forsvarte OED/SMK på ett eller flere punkter, var en ny appell fra den amerikanske klimaforskeren James E. Hansen. Igjen roste han Norges generelle klimainnsats, samtidig som han kritiserte oljesandutvinningen og ba Jens Stoltenberg om å sette en stopper for prosjektet. På samme måte som i 2010 var altså forsvaret av OED/SMK enten et underordnet poeng fra forfatterens side, eller av det forbeholdne slaget.

Var pressen unnfallende i 2011?

Generelt var det langt færre registrerte oppslag om oljesandsaken i 2011 enn i 2010, og en lavere andel av oppslagene kritiserte OED/SMK. På bakgrunn av dette kan en stille spørsmål ved om mediene opptådte unnfallende, all den tid de overordnede økonomiske og miljømessige problemstillingene, som en finner igjen i oljesandkritikkens grunnleggende påstander, burde føles like påtrengende i 2011 som tidligere (og kommende) år. Og det er vanskelig å se at det var noe ved OEDs/SMKs kildeatferd som tilsa at mediene i mindre grad skulle problematisere departementenes rolle i oljesandsaken. Det faktum at Moe deltok i debatten selv¹³³ fremfor å sende statssekretæren – og i tillegg erkjente at regjeringen *kunne* stemme for å trekke Statoil ut av Canada – kan kanskje ha medvirket til at opinion og medier¹³⁴ oppfattet statsråden som mindre unnnvikende enn sine forgjengere, noe som igjen kan ha gjort dekningen mindre uvennlig stilt overfor departementenes håndtering. Men ser en rent kvantitativt på det, ga Moe færre intervjuer i løpet av analyseperioden dette året enn hva OED gjorde i 2009 og 2010. Og tidligere i analysen fremholder jeg at Moes ansvarserkjennelse i 2011 virker noe hul. Dessuten kom statsrådets ansvarserkjennelse først midtveis i analyseperioden, så den kan uansett ikke forklare at medier og opinion rent kvantitativt var mindre kritisk til OED/SMK i løpet av den første halvdel av analyseperioden. Det kan godt tenkes at det var det øvrige nyhetsbildet (og ikke først og fremst departementenes kildeatferd) som førte til at oljesandsaken ble flyttet lenger ned på dagsorden i 2011. Og som det ble omtalt i kapittelet om oljesandsakens retoriske situasjon, genererte den feilsendte e-posten¹³⁵ en del oppslag om Moe og oljesandsaken allerede i mars 2011, en drøy måned før denne oppgavens analyseperiode startet. En del av poengene rundt Moes rolle i oljesandsaken ble kanskje tatt ut i denne runden, slik at mediene opplevde debatten som litt ferdigtygd i april, og derfor viet den mindre spalteplass.

¹³³ Les mer om Moes deltakelse i debatten på s. 51 – 52.

¹³⁴ Jamfør Ellen Kongsnes sin kommentar i Stavanger Aftenblad. Se s. 51.

¹³⁵ På s. 28 skriver jeg om den feilsendte e-posten som Dagbladet fanget opp og publiserte.

Oppsummering av dekningen i 2011

Hvor kritisk var pressen til OED/SMKs tilnærming til oljesanddebatten i 2011?

Bare 35 prosent av 20 artikler inneholdt kritikk av OED/SMK. Samtlige av de fem redaksjonelle kommentarene rommet kritikk av departementene, mens tilsvarende tall for kommentarer fra eksterne skribenter var 59 prosent (av 22). Kort oppsummert var det langt færre registrerte oppslag om oljesandsaken i 2011 enn i 2010, og en lavere andel av oppslagene kritiserte OED/SMK. På bakgrunn av disse lave tallene stiller jeg spørsmål ved om pressen var unnfallende. Departementene tas i forsvar i to av fem redaksjonelle kommentarer, mens kun én av 22 kommentarer fra eksterne skribenter gjør det samme. Forsvaret er fortsatt forbeholdent eller et underordnet poeng fra skribentens side.

Stilte journalistene gode oppfølgingsspørsmål til OED/SMK i 2011?

Atekst-søket fanget ikke opp noen oppfølgingsspørsmål fra 2011.

6.3.5. 2012

Atekst-treff:

”Oljesand + Statoil” = 98

”Tjæresand + Statoil” = 58

”Alberta + Statoil” = 37

Dekningen var langt mer omfangsrik dette året enn i 2011, og faktisk også mer omfangsrik enn i 2009 og 2010, målt i antall oppslag. Samlet sett kan en si at en noe høyere andel av dekningen var kritisk til OED/SMK i 2012 enn i 2011, men andelen var fortsatt lavere enn i 2009 og 2010¹³⁶. OED/SMK forsvares på ett eller flere punkter i 37 prosent av de redaksjonelle kommentarene, og i ti prosent av kommentarene fra eksterne skribenter.

Selvforvar og uforbeholdne støtteerklæringer

Brorparten av kommentarene som kom OED/SMK til forsvar i 2012, var av en helt annen art enn kommentarene som er ført opp i samme registreringskategori for tidligere år. For det første var alle de fire kommentarene fra eksterne skribenter som forsvarte regjeringen, ulike publiseringer av Moes egen kronikk, ”Børs og katedral”. OED forsvarte med andre ord seg selv. Og kun én av de seks redaksjonelle kommentarene som forsvarte OED/SMK, minnet om eksemplene fra tidligere år, der støtten enten var forbeholden eller et underordnet poeng. Det ene eksempelet var å finne i Stavanger Aftenblad, som på lederplass sa seg enig i at den norske stat ikke skal ”blande seg direkte inn i selskapets drift”. Men videre anførte lederen at

¹³⁶ Se Tabell 3 s. 93.

Statoils ry også er ”en del av Norges omdømme”, og at det ”er liten tvil om at oljesandprosjektet i Canada har vært og er dårlig reklame for Norge, som gjerne vil kalle seg en miljønasjon” (Stavanger Aftenblad 2012). Mindre forbeholdent var forsvaret av OED/SMK i Teknisk Ukeblad, som på lederplass skrev at Moe ”opptrer helt korrekt når han ikke blander seg inn i selskapets disposisjoner” og at Statoil vet best selv ”når tiden er inne til å tre ut av oljesand”. (Haugstad 2012). Likeledes uttrykte Østlandsposten og Fremover på lederplass støtte til prinsippet om at statsråden verken kan eller skal gripe inn i Statoils omstridte oljesandengasjement (Østlandsposten 2012 og Fremover 2012).

Den aller mest uforbeholdne støtten til OEDs og SMKs håndtering av oljesandsaken kom imidlertid fra VG. 19. april skrev avisen på lederplass (som en respons på at flere rødgrønne stortingsrepresentanter ville instruere Statoil til å avslutte oljesandprosjektet) at politikere ikke ”har noen rett til å blande seg inn i konkrete deler av driften” og at ”detaljstyring av Statoils virksomhet” er en dårlig idé. Videre poengterte lederen at ”Statoil driver en lovlig og regulert virksomhet i et utviklet og demokratisk land”, og at så lenge en ikke får canadiske myndigheter til å endre politikk, vil bare et annet selskap overta om Statoil trekker seg ut. Avslutningsvis kan en lese følgende:

Heldigvis understreker statsministeren dette gang etter gang. Han har [...] forstått hvordan det offentlige eierskapet bør utøves. En utvanning av dette prinsippet, der stortingsrepresentanter og andre mener Statoil kan detaljstyres i forskjellige saker vil vi advare mot” (VG 2012a).

Mange av de samme argumentene ble gjentatt i VGs leder 17. mai, to dager etter generalforsamlingen (og dagen etter at Moes kronikk sto på trykk første gang). En kunne blant annet lese at så ”lenge verden trenger mer energi, vil et annet selskap ta plassen” dersom Statoil trekker seg ut, og at spørsmålet derfor ikke er ”om ressursene i den kanadiske sanden vil bli utvunnet, men hvordan det skal gjøres mest mulig effektivt og miljøvennlig”.

Forfatteren skrev dessuten dette:

Det er bedre at Norge gjør dette, enn en grådig turbokapitalist som gir blaffen i arbeidsmiljø og naturressurser [...] Vi forutsetter at oljesandvirksomheten skjer på den måten som tar best hensyn til miljø og energieffektivitet.

I tillegg refset lederen Kirkens innblanding i oljesandsaken – et hett tema i en rekke oppslag etter generalforsamlingen. VGs leder skrev at ”man bør være forsiktig med å bruke sin kirkelige autoritet for å dele ut moralsk fordømmelse i politiske spørsmål” (VG 2012b). I likhet med Statoil og Moe, minnet lederne om at oljesanden vil bli utvunnet uansett, og at et annet selskap bare vil ta over om Statoil trekker seg ut. VG-lederne fra 2012 godtok argumentene om at statlig inngripen i oljesandsaken ville ha vært utilbørlig detaljstyring av forretningsdriften, samt at miljøansvaret for prosjektet ligger hos canadiske, ikke norske,

myndigheter. Dette til tross for at Moe, i mindre grad enn sine forgjengere, baserte retorikken sin på nettopp disse to sistnevnte argumentene. En så tydelig stillingtagen i favør av OED/SMK er ikke å finne i noen av de registrerte kommentarene fra 2008 til 2011, verken i VG eller i noen av de andre avisene. Selve språket hadde også mange fellestrekk med Statoils og Moes¹³⁷ retorikk. Tore Johnsen, som er generalsekretær i Samisk kirkeråd, påpekte dette i en innsendt kronikk VG publiserte senere i mai. Han skrev blant annet følgende:

VGs leder om tjæresand 17. mai er som å lese pressetalsmann Bård Glad Pedersen i Statoil [...] Lik Statoil og olje- og energiminister Ola Borten Moe synes avisen å mene at Canadas demokrati ikke kan ta feil (Johnsen 2012).

Om OEDs/SMKs kildeatferd og retorikk bidro til at VG¹³⁸ la seg på en mer regjeringsvennlig linje dette året enn i de foregående, tilbyr ikke denne oppgaven noe fullgodt svar på. En kan for eksempel ikke se bort fra at det var endringer i redaksjonens personalsammensetning som førte til at avisen forholdt seg annerledes til oljesanddebatten i 2012. Kanskje kom det inn nye stemmer med et nytt perspektiv på saken. Men det er uansett en interessant observasjon at en av Norges største aviser, på lederplass, støttet departementenes håndtering av oljesandsaken på en måte som ikke ble gjort i noen av avisene (VG inkludert) de tidligere analyseperiodene.

Oppfølgingsspørsmål i 2012

I Dagsnytt 18¹³⁹ 14. mars 2012 argumenterte WWFs Nina Jensen for at tre fjerdedeler av alle gjenværende fossile ressurser må bli liggende i bakken om verden skal løse klimautfordringene. Hun sa også at oljesandutvinning forgifter leveområdene for mennesker og dyr, og at prosjektet i tillegg er økonomisk risikofylt. I møte med disse og andre påstander svarte blant annet Moe at det er viktig at Statoil ”tar miljøansvar og klimaansvar, og er med på å trekke internasjonal energivirksomhet i riktig retning. Det gjør de også etter min oppfatning i dette tilfellet.”. Programlederen stilte da følgende spørsmål til statsråden: ”Sånn som jeg har hørt deg nå, så mener du at kritikerne tar bare feil, rett og slett?”. Dette er et lukket og til dels ladet spørsmål, men som nevnt mener Handgaard at en slik tilnærming kan funke når en trekker logiske slutninger på bakgrunn av det intervjuobjektet har sagt (Handgaard 2008: 39 – 40, 50, 85 – 86). Spørsmålet kan også tolkes som et forsøk på å klargjøre overfor publikum om Moe bestrider de konkrete påstandene fra Jensen – påstander som tangerer oljesandkritikkens grunnleggende påstander¹⁴⁰. Moe svarte følgende:

¹³⁷ Se transkripsjon av Dagsnytt 18-debatten og statsrådets kronikk i Vedlegg 7 og 8 for å sammenligne.

¹³⁸ Mer regjeringsvennlig linje i sine redaksjonelle kommentarer vel å merke. Kritiske røster som Tore Johnsen fra Samisk kirkeråd ble også viet spalteplass.

¹³⁹ Se Vedlegg 8.

¹⁴⁰ Se s. 38 for mer informasjon om oljesandkritikkens grunnleggende påstander.

Vi må gjerne diskutere type oljesand, vi må gjerne diskutere den internasjonale energimiksen, men jeg mener også at Statoil gjør det som vi forventer at de skal gjøre, nemlig å produsere energi på en så miljøvennlig, klimavennlig måte som overhodet mulig.

Statsråden omgikk spørsmålet, og tok ikke her stilling til om Jensens påstander var feilaktige eller ikke. I så måte mislyktes intervjueren med å få et tydelig svar. Men spørsmålet er ikke nødvendigvis unyttig av den grunn. Det at programlederen (to ganger¹⁴¹) ba statsråden vurdere om Jensen tok feil eller ikke, tydeliggjorde at svarene til Moe i liten grad bestred de konkrete påstandene til Jensen, hvilket også kan være av interesse for publikum.

Oppsummering av dekningen i 2012

Hvor kritisk var pressen til OEDs/SMKs tilnærming til oljesanddebatten i 2012?

37 prosent av 51 registrerte artikler rommet kritikk av OED/SMK, og det samme gjorde 63 prosent av 16 redaksjonelle kommentarer. Tilsvarende tall for kommentarer fra eksterne skribenter var 71 prosent av 42 kommentarer. Samlet sett kan en si at en noe høyere andel av dekningen var kritisk til OED/SMK i 2012 enn i 2011, men andelen var fortsatt lavere enn i 2009 og 2010. OED/SMK forsvares på ett eller flere punkter i seks av de 16 redaksjonelle kommentarene, mens bare fire av de 42 kommentarene fra eksterne skribenter gjorde det samme. I flere av kommentarene var forsvaret av OED/SMK mindre forbeholdent enn i de foregående årene, især gjelder det støtteerklæringene i to av VGs ledere.

Stilte journalistene gode oppfølgingsspørsmål til OED/SMK i 2012?

Programlederen i Dagsnytt 18 stilte Moe et lukket og til dels ladet spørsmål som tok utgangspunkt i det statsråden hadde sagt. Programlederen fikk ikke et tydelig svar, men ved å gjenta det to ganger, tydeliggjorde programlederen at Moe svarte unnvikende, hvilket også kunne være av interesse for publikum.

7. Konklusjon

7.1. Har regjeringen fremstått unnvikende i oljesanddebatten?

I henhold til mine vurderinger kan unnvikende kildeatferd ta form av unnvikende responsmetoder, uredelig retorikk og regelrett fravær fra ordskiftet – enten i den forstand at hele regjeringen er fraværende, eller i den forstand at ansvarlig statsråd konsekvent lar underordnede i departementet representere regjeringen i media. I tillegg mener jeg at manglende vilje til å forholde seg til oljesandkritikkens tre grunnleggende påstander¹⁴²

¹⁴¹ Se transkripsjon i Vedlegg 8.

¹⁴² 1) Statoils engasjement i oljesand svekker sjansen for å nå togradersmålet.

kvalifiserer som unnvikende atferd.. *Når jeg legger de ovennevnte kriteriene til grunn, mener jeg at regjeringen mellom 2008 og 2012 har fremstått svært unnvikende i mediedebatten om Statoils oljesand, om enn i ulik grad, og på forskjellige måter, fra år til år.*

7.1.1. Utviklingstendenser

I 2008 var OED/SMK fraværende i mediedebatten om oljesand. Om fraværet i seg selv kvalifiserer som unnvikende atferd, kan diskuteres. Kanskje gjorde ikke mediene nok for å løfte frem regjeringen som en relevant aktør, og oljesandsaken fikk generelt lite medieoppmerksomhet dette året. Men uavhengig av hva mediene gjorde eller ikke gjorde, er det rimelig å anta at departementene på eget initiativ kunne ha bekjentgjort sine beveggrunner i oljesandsaken gjennom media, for eksempel i form av en kronikk eller en pressemelding. Og hva enn årsaken måtte være til at OED/SMK var fraværende i mediedebatten, så var de uansett fraværende. I så måte mener jeg at regjeringen fremsto unnvikende.

I 2009 og 2010 var det unnvikende responsmetoder og tvilsom argumentasjon som bidro sterkest til at regjeringen fremsto unnvikende. Den unnvikende retorikken ble, slik jeg ser det, primært brukt til å bortforklare eget ansvar for oljesandprosjektet, noe som igjen gjorde det mulig å unnvike en miljødebatt om utvinningen. I tillegg var 2009 og 2010 preget av at OED/SMK ikke ville forholde seg til, og langt mindre bestride, noen av de tre grunnleggende påstandene som jeg anser som kjernen i oljesandkritikken. Det var primært kommunikasjonsrådgiver og statssekretær i OED som stilte opp for media disse årene, ikke ansvarlig statsråd eller statsministeren. Summen av disse faktorene tilsier etter mitt syn at regjeringen fremsto unnvikende i 2009 og 2010, til tross for en relativt høy tilstedeværelse i debatten.

I 2011 var det lav deltakelse og tvilsom retorikk som gjorde at regjeringen fremsto unnvikende. Den tvilsomme retorikken tok blant annet form av det jeg oppfatter som en litt mangelfull og instrumentell ansvarserkjennelse¹⁴³. Allerede i 2011 var Ola Borten Moe noe mer villig enn forgjengerne til å forholde seg til konkrete miljøaspekter ved oljesandprosjektet, men statsrådets uttalelser i 2011 var likevel ikke av en slik karakter at de bestred noen av de grunnleggende påstandene. Derfor mener jeg at regjeringen fremsto

2) Canadisk urbefolkning, dyreliv og natur rammes av Statoils oljesandutvinning.

3) Det er økonomisk sett risikabelt å satse på oljesand.

¹⁴³ Ansvarskjennelsen gjengis i sitatet på s. 78.

unnnvikende i 2011 også, selv om retorikken var noe mindre unnnvikende enn i 2009 og 2010, og selv om Moe stilte opp for media selv fremfor å sende underordnede.

I 2012 skrev Moe en kronikk om oljesandprosjektet, og han deltok i debatt i Dagsnytt 18, så til tross for få registrerte avisintervjuer med OED/SMK vurderer jeg regjeringens deltakelse og tilstedeværelse i debatten som betydelig høyere dette året enn i 2011. 2012 var også preget av at OED konfronterte oljesandkritikkens første og andre grunnleggende påstand på en helt annen måte enn tidligere. I korttekst vil jeg si at Moe definerte oljesandprosjektet inn i Norges globale tilnærming¹⁴⁴ til klimaproblemene, slik Statoil allerede hadde gjort i flere år. Den retoriske forandringen er ekstra iøynefallende om en sammenligner noe Kåss sa i Dagsnytt 18 i 2010 med noe Moe sa i samme program to år senere. Kåss sa følgende:

Når man har den klimautfordringen som man har, så er det jo viktig at man får en forskyvning over til mer klimavennlige energiformer, og da er jo klart oljesand ikke blant dem.

Moe sa derimot dette om Statoils oljesandprosjekt:

Det er også viktig for oss at [Statoil] tar miljøansvar og klimaansvar, og er med på å trekke internasjonal energivirksomhet i riktig retning. Det gjør de også etter min oppfatning i dette tilfellet.

Fra 2010 til 2012 fant det sted et grunnleggende retorisk retningsskifte, der oljesandprosjektet gikk fra å være noe regjeringen ville distansere seg fra, til å bli noe regjeringen kunne identifisere seg med¹⁴⁵. Og idet Moe valgte å identifisere seg med og forsvare prosjektet, forsvant noe av behovet for å bortforklare eget ansvar, slik forgjengerne brukte mye energi på å gjøre. Moe bortforklarte riktignok eget ansvar ved noen anledninger, han også, men da mer som en sekundær del av argumentasjonen. Det faktum at Moe i mindre grad bortforklarte eget ansvar, samtidig som han forholdt seg til, og forsøksvis bestred, noen av oljesandkritikkens grunnleggende påstander, gjør at regjeringen i mine øyne fremsto noe mindre unnnvikende i 2012 enn tidligere år. Men, som jeg argumenterte for i analysekapittelet, benyttet statsråden seg av tvilsom argumentasjon underveis i prosessen med å definere Statoils oljesandprosjekt inn i den globale tilnærmingen. Jeg anser uredelig retorikk som unnnvikende retorikk. Derfor mener jeg at regjeringens atferd hadde unnnvikende sider ved seg i 2012 også.

7.1.2. En felles funksjon for de ulike variantene av unnnvikende kildeatferd

Regjeringens unnnvikende kildeatferd har altså mange ansikter. Men jeg mener at de fleste av unnnvikelsesmanøverne har én ting til felles. *Det er at de forsøksvis tilslører eller dementerer at oljesandsaken rommer en interessekonflikt, der hensynet til Norges ambisjoner om å være*

¹⁴⁴Se forklaring av den globale tilnærmingen på s. 21 – 23.

¹⁴⁵Tendensen er ikke entydig. Enkelte sitater bryter med mønsteret. Se for eksempel s. 85.

*en mest mulig klimavennlig energiprodusent vektes mot samfunnsøkonomiske hensyn*¹⁴⁶. Jeg vil nå gjøre rede for hvordan de ulike formene for unnnvikende atferd har hindret eller unødvendiggjort at regjeringen tar del i åpen politisk debatt¹⁴⁷ om nevnte interessekonflikt.

Regjeringen holdt seg unna debatten i 2008, hvilket innebar at myndighetene ikke bidro til å drive folkeopplysning om oljesandprosjektet gjennom media. Følgelig bidro ikke regjeringen til en diskusjon om eventuelle fordeler og ulemper Statoils oljesandsatsing representerte for norske borgere. Herunder fordeler og ulemper av miljømessig eller samfunnsøkonomisk art.

Selv om Kåss sa at han ikke anså oljesand som en spesielt klimavennlig energiform, kommuniserte han *indirekte* i 2010 at oljesandprosjektet var etisk- og miljømessig akseptabelt, ettersom han signaliserte at prosjektet ikke var i strid med regjeringens strenge krav og forventninger, og han understrekte at regjeringen hadde tillit til Statoils styre. Men samtidig nektet Kåss å bekrefte *eksplisitt* at regjeringen anså oljesandprosjektet som etisk og miljømessig forsvarlig¹⁴⁸. Kanskje skyldtes det at OED/SMK på dette tidspunktet ikke var i stand til å legitimere oljesandutvinningen miljømessig¹⁴⁹. Om så var tilfelle, gir det mening at regjeringen unnvek en miljødebatt om oljesandprosjektet i 2009 og 2010. For en slik debatt kunne ha anskueliggjort at oljesandsaken rommet nettopp en interessekonflikt mellom samfunnsøkonomiske og miljømessige hensyn for regjeringen. Jeg mener at det var de samfunnsøkonomiske hensynene Kåss forsøkte å kommunisere mellom linjene da han i Dagsnytt 18 ramset opp hvor mye Statoil betyr for norsk økonomi og arbeidsliv, samtidig som han understrekte hvor viktig det var med ryddige ansvarsforhold i det statlige eierskapet¹⁵⁰. Da Kåss unnvek en miljødebatt og bare antydte at samfunnsøkonomiske interesser lå til grunn for beslutningen om ikke å stanse oljesandprosjektet, vil jeg hevde at han tilslørte den nevnte interessekonflikten. Og nedtoningen av interessekonflikten oppfatter jeg som et forsøk på å vike unna den politiske kostnaden av å tydelig prioritere noe fremfor noe annet.

¹⁴⁶ Ikke bare samfunnsøkonomiske hensyn i den forstand at oljesandutvinningen kan skape arbeidsplasser og tilføre penger til statskassen, men også i den forstand at en statlig inngripen i oljesandsaken kanskje kunne ha innvirket negativt på markedsverdien til Statoil, og derigjennom påført staten økonomiske tap.

¹⁴⁷ Statoil har naturligvis et selvstendig ansvar for å informere offentligheten om prosjektet, noe de også gjør. Men det er begrenset hva selskapet kan si om oljesandengasjementets kompatibilitet med regjeringens uttalte miljøambisjoner. Det er det mer naturlig at regjeringen uttaler seg om.

¹⁴⁸ Se intervju med Vårt Land s. 74 – 75.

¹⁴⁹ Robin Kåss' sitat fra Dagsnytt 18, som jeg gjenga på forrige side, kan i hvert fall gi inntrykk av at OED hadde problemer med å forsvare oljesandprosjektet isolert sett miljømessig.

¹⁵⁰ Les på side 71 – 73 hva Kåss sa i Dagsnytt 18-sendingen.

Moe var i 2011 tydeligere på at regjeringen kan stanse oljesandprosjektet om den vil, men han ga ikke en fyllestgjørende forklaring på hva som lå til grunn for den politiske beslutningen om å la være å gripe inn. Heller ikke i 2011 tilbød regjeringen avisleserne en åpen presentasjon av hvilke hensyn som ble veid opp mot hverandre forut for den politiske avgjørelsen om ikke å stanse Statoils engasjement i Canada.

I 2012 definerte Moe oljesandprosjektet inn i Norges globale tilnærming til klimaproblemet. Den globale tilnærmingen har tradisjonelt sett forsvart eksport av norsk olje fordi utvinningen er ”renere” enn gjennomsnittlig oljeutvinning globalt. En slik logikk er ikke umiddelbart overførbar til oljesandprosjektet, som fortsatt har utslippstall per produserte fat som overgår verdensgjennomsnittet for konvensjonell olje¹⁵¹. Men Moe valgte å forsvare Statoil fordi han mente at selskapet, i hvert fall på sikt, ønsker å utvinne olje fra oljesand på en renere måte enn andre *oljesandprodusenter*. Utslippstallene og lokalforurensingen fra Statoils oljesandprosjekt ble dermed ikke primært sammenlignet med miljøbelastningen av vanlig oljeutvinning, men snarere med miljøskadene forårsaket av andre oljesandaktører. Jeg problematiserer denne logikken i analysekapittelet¹⁵², men om en godtar Moes argumentasjon, foreligger det ikke lenger noe motsetningsforhold mellom regjeringens miljømessige og samfunnsøkonomiske interesser, ettersom oljesandprosjektet nå nærmest fremstilles som et klimatiltak.

7.2. Hvordan har pressen forholdt seg til regjeringens kildeatferd?

En betydelig andel av oljesandoppslagene omtaler regjeringen, og majoriteten av omtalen kan leses som kritikk av regjeringens kildeatferd¹⁵³. *Ergo har pressen forholdt seg rimelig kritisk til regjeringens kildeatferd.* Unntaket er 2008, der regjeringens rolle i oljesandsaken knapt ble nevnt. Under analysen har det kommet til syne noen tendenser ved dekningen som jeg mener det er verdt å dvele ved – tendenser som sier noe om hvorvidt mediene har gitt publikum en reell mulighet til å ta kvalifisert stilling til regjeringens håndtering av oljesandsaken.

7.2.1. Jo, lavere deltakelse, desto mindre oppmerksomhet

De årene der regjeringen har vært minst deltagende i debatten (2008 og 2011), er også de årene der mediedekningen har vært minst opptatt av, og kritisk til, regjeringens tilnærming til oljesandsaken. Paradoksalt nok ble regjeringen hyppigst beskyldt for å være fraværende de

¹⁵¹ Les om utslippstall fra oljesandutvinning og annen oljeproduksjon på s. 24.

¹⁵² Jeg problematiserer denne delen av Moes argumentasjon på s. 84, 87 og 88.

¹⁵³ All kritikken knyttet seg ikke eksplisitt til regjeringens kildeatferd, men som jeg argumenterte for i analysekapittelet på s. 95 – 96, impliserer regjeringens uansett at regjeringens unnvikende kildeatferd ikke var egnet til å overbevise presse og opinion om at de ansvarlige departementene handlet riktig i saken.

årene (2009 og 2010) der OED/SMK kvantitativt sett var mest deltagende og tilstedeværende i diskursen. Det kan tyde på at fravær fra ordskiftet faktisk har vært en mer effektiv unnvikelsesstrategi enn unnvikende retorikk, om målet var å unngå kritisk medieomtale. Men som nevnt¹⁵⁴ kan en ikke utelukke at samvariasjonen har spuriøse årsaksforklaringer.

7.2.2. Mest kritisk til eksplisitt ansvarsfraskrivelse

Kvantitative funn og enkeltoppslag gir inntrykk av at Moes kildeatferd, også i 2012, fikk mindre refs i media enn forgjengernes kildeatferd i 2009 og 2010. OEDs bestrebelser på å definere oljesandprosjektet inn i den globale tilnærmingen, var øyensynlig mer vellykket enn bestrebelsene på å overbevise pressen om at prosjektet ikke var noe regjeringen skulle ta stilling til. Dette kan etter mitt syn tyde på at tvilsomme miljøargumenter genererer mindre negativ medieoppmerksomhet enn hva politisk ansvarsfraskrivelse gjør. Til gjengjeld fremstår medienes antipati mot politisk ansvarsfraskrivelse noe overfladisk og inkonsistent. Pressen later til å være ekstra var for, og kritisk til, *eksplisitt* politisk ansvarsfraskrivelse, det være seg bortforklarende retorikk eller statsråder som tilsynelatende skjuler seg bak sin statssekretær. Det har ikke vekket like mye harme at regjeringen i perioder har vært fraværende i mediedebatten, noe som også impliserer en ansvarsfraskrivelse, slik jeg ser det¹⁵⁵. Og det lave antallet (sammenlignet med de andre årene) regjeringskritiske oppslag fra perioden etter generalforsamlingen i 2011, kombinert med den ene kommentaren¹⁵⁶ som roste Moe fordi han tok mer ansvar enn sine forgjengere, etterlater en følelse av at mediene kanskje lot seg avspise for lett med det som, for meg, fremstår som en litt instrumentell og hul ansvarserkjennelse¹⁵⁷.

7.2.3. Betydningen av å konfrontere sakens ”kjerne”

Parallelt med at Moe konfronterte to av de grunnleggende påstandene, fikk regjeringen ikke bare uforbeholden støtte (i enkelte oppslag) for de miljøpolitiske argumentene mot å stanse oljesandprosjektet. Regjeringen fikk også for første gang uforbeholden støtte for de *eierskapspolitiske* argumentene¹⁵⁸ mot å stanse prosjektet. De samme eierskapspolitiske argumentene som regjeringen fremførte tidligere år, uten å få like markert støtte for dem da¹⁵⁹. Den retoriske situasjonen etterspurte etter min mening en miljømessig vurdering av

¹⁵⁴ Jeg ser på mulige spuriøse årsaksforklaringer på s. 52, 53, 94 og 101.

¹⁵⁵ Fraværet fra mediedebatten kan bidra til å senke den kollektive bevisstheten om at myndighetene bifaller Statoils oljesandsatsing, all den tid regjeringen ikke stanser oljesandprosjektet eller skifter ut medlemmer fra Statoil-styret.

¹⁵⁶ Jamfør Ellen Kongsnes' kommentar i Stavanger Aftenblad. Se s. 51.

¹⁵⁷ Les min vurdering av Moes ansvarserkjennelse på s. 78 – 79.

¹⁵⁸ Se de to redaksjonelle VG-kommentarene jeg refererer fra på s. 103.

¹⁵⁹ Se for eksempel Kåss' og Riis-Johansens argumentasjon i 2009, henholdsvis på s. 58 og 62.

oljesandprosjektet fra regjeringen. Når Moe var villig til å gi en slik vurdering, og forholde seg til det som ut fra den retoriske situasjon fremsto som oljesandkritikkens ”kjerne”, kan han ha styrket regjeringens generelle troverdighet og gjennomslagskraft, noe som igjen kan ha gjort mediene mer velvillig innstilt til de sekundære, eierskapspolitiske argumentene mot å stanse prosjektet også. Men her må det igjen tas høyde for spuriøse årsaksforklaringer¹⁶⁰.

7.2.4. Eierskapspolitisk avsporing og kirkelig bonusdebatt

Jeg mener at departementenes retoriske tilnærming bidro til at den delen av oljesanddiskursen som regjeringen deltok i, kjørte seg litt fast i eierskapspolitiske spørsmål¹⁶¹ i 2009 og 2010. Med andre ord fant det etter mitt syn sted en viss kildestyring av dekningen, selv om den retningen dekningen tok, ikke nødvendigvis var flatterende for kilden. Mange spalteter gikk med til å diskutere hvordan staten kunne og burde agere som storaksjonær, spesielt i 2010¹⁶². Denne diskusjonen tilfredsstiller også vesentlighetskravet, og kan på ingen måte reduseres til ”kakofonisk støy”¹⁶³. Det er heller ikke vanntette skott mellom diskusjonen om eierskapspolitikk og diskusjonen om for eksempel miljøpolitikk. Den ene diskursen glir fort over i den andre. Spørsmålet er bare om medienes regjeringkritikk på noe tidspunkt fordypet seg så mye i selskapsjuss og eierskapspolitiske teknikaliteter at det gikk på bekostning av et helhetlig perspektiv på oljesandprosjektet. Med helhetlig perspektiv mener jeg de overordnede problemstillingene i oljesandkritikkens tre grunnleggende påstander¹⁶⁴.

Denne oppgaven argumenterer for at det nærmeste en kommer en definisjon av oljesandkritikkens ”kjerne”, er de tre grunnleggende påstandene. Om en aksepterer dette premisset, kan en si at debatten om eierskapspolitiske prinsipper hører hjemme i gjendrивelsen¹⁶⁵ som en underordnet del av debatten. Hvis medier og opinion oppfattet OEDs eierskapspolitiske argumenter som ugyldige, var det på sin plass å påtale det, noe som nødvendigvis påkrevde et dypdykk i eierskapsmeldinger, tidligere eierskapspraksis og relevant lovgivning. Men jeg vil argumentere for at det var vel så viktig å avkreve en forklaring på om regjeringen anså oljesandprosjektet som et bidrag til en bærekraftig utvikling, og i så tilfelle *hvordan*. Dette er også en side ved debatten som bør løftes frem i

¹⁶⁰ Jeg diskuterer en mulig spuriøs årsaksforklaring på s. 104.

¹⁶¹ Det var også artikler og kommentarer som hadde en miljøpolitisk inngang på kritikken av regjeringen, så tendensen var ikke entydig.

¹⁶² Se s. 63 og 66 – 70.

¹⁶³ Se Connie Hedegaards kritikk av politisk journalistikk på s. 5.

¹⁶⁴ Les om de oljesandkritikkens tre grunnleggende påstander på s. 38 – 39.

¹⁶⁵ Se Modell 1 på s. 40.

media for at norske borgere skal kunne gjøre seg en informert meningsdannelse om samfunnssystemet regjeringen fremmer gjennom sin håndtering av saken.

Mye av dekningen i 2012 omhandlet Kirkens oljesandmotstand¹⁶⁶. Især dekningen etter generalforsamlingen graviterte mot spørsmål knyttet til hva Kirken skal kunne uttale seg om, og hvorvidt det var greit at Kirken deltok så aktivt i oljesanddebatten. Utdraget fra VGs leder på s. 103 er et eksempel på dette. Diskusjonen om Kirkens handlingsrom ble det jeg vil kalle en ”bonusdebatt” – en debatt som levde sitt eget liv og i begrenset grad forholdt seg til de tre grunnleggende påstandene. Moes kronikk bidro til at spørsmålene om Kirkens rolle ble flyttet høyere opp på dagsorden, dels fordi kronikken hans ble publisert i fire aviser, men også fordi den utløste en rekke kirkerelaterte oljesandkronikker, både fra Kirken selv¹⁶⁷, andre eksterne skribenter og fra redaksjonelt hold. Dermed må en kunne si at statsrådets kildeatferd bidro til at bonusdebatten vokste i omfang, selv om kronikken han skrev, inneholdt en rekke miljøpolitiske momenter også. Kirkens rolle i en moderne offentlighet er et tema som i seg selv tilfredsstiller vesentlighetskriteriet og fortjener medieomtale. Men sett i forhold til oljesandkritikkens kjerne, som jeg sidestiller med de tre grunnleggende påstandene, er bonusdebatten et sidespor. Hvorvidt diskusjonen om Kirkens handlingsrom medførte mindre omtale av oljesandkritikkens grunnleggende påstander, er uvisst. Det kan godt tenkes at alternativet til bonusdebatten var at det ble publisert færre saker om oljesandsaken. Jeg har heller ikke grunnlag for å si at dreiningen mot kirkepolitiske spørsmål var en ønsket utvikling fra regjeringens side.

Den kirkelige og eierskapspolitiske avsporingen kan gi inntrykk av at mediedekningen fort søker seg bort fra de rendyrkede miljøpolitiske vinklingene. Årene hvor disse to avsporingene var mest markante (henholdsvis 2010 og 2012), var også årene der oljesandsaken sto høyest på dagsorden, jamfør antall oppslag. Kanskje er det slik at forhold som oljesanddebatten, som, slik jeg ser det, dypest sett handler om miljøpolitikk og samfunnsøkonomi, er avhengige av ekstra ”ingredienser” og tilleggsdimensjoner for at de skal score høyt nok på medienes nyhetsbarometer til at politikerne kobles på, og til at det opprettes et visst trykk.

7.2.5. Spørsmål kan være virkningsfulle på ulike måter

I analysekapittelet viser jeg til oppfølgingsspørsmål som etter min mening var virkningsfulle selv om de høstet unnnvikende svar. Et informasjonsmettet spørsmål som i spørsmålsstillingen

¹⁶⁶ Les om konflikten mellom Moe og Kirken på s. 86.

¹⁶⁷ Se utdrag fra biskop Erling Pettersens kronikk på s. 60.

opsummerer det intervjuobjektet har sagt, kan ha en egenverdi, uavhengig av svaret, fordi et slikt spørsmål på en subtil måte kan tydeliggjøre selvmotsigende elementer og svakheter i intervjuobjektets retorikk¹⁶⁸. Jeg viser også til at programlederen i Dagsnytt 18 presset Moe ved å gjenta samme spørsmål to ganger¹⁶⁹. Statsråden svarte relativt unnvikende begge gangene, men gjentakelsen kan ha gjort seerne/lytterne ekstra oppmerksomme på hvordan Moe svarte etter at spørsmålet ble stilt for andre gang. Det er etter min mening den samlede mengden av relevant informasjon publikum sitter igjen med som avgjør om et intervju er godt eller ikke. Journalistens spørsmål kan også, i samspill med det intervjuobjektet sier, være en kilde til informasjon.

8. Metodekritikk

I store deler av analysen og konklusjonen har jeg forsøkt å utlede allmenngyldige slutninger ut fra kvalitative funn og kvantitative funn basert på et eksempelmateriale¹⁷⁰. En slik induktiv tilnærming gir mindre pålitelige konklusjoner enn en deduktiv tilnærming. Oppgaven påviser også primært samvariasjoner mellom regjeringens kildeatferd og medienes dekning, ikke kausale sammenhenger. Av den grunn har jeg anstrengt meg for å være mer diskuterende enn bastant under fremleggelsen av konklusjoner og tendenser. Målet har vært å sannsynliggjøre slutningene mine, og samtidig være åpen om hvordan jeg har gått til verks.

8.1. Validitetsmessige svakheter ved verktøy og utvalg

Den kvantitative innholdsanalysen skiller ikke mellom de ulike sjangrene innen ikke-menende journalistikk, og fanger heller ikke opp hvordan sakene er prioritert i avisene, eller hvor mye plass som er satt av til hvert enkelt oppslag. Den skiller heller ikke mellom oppslag som er opplagt kritiske til OED/SMK, og oppslag hvor leseren må ha en viss bakgrunnskunnskap for å kunne skjønne at teksten rommer en kritikk av departementene.

8.1.1. Kun to måneder hvert år er analysert

En kan stille spørsmål ved om de to månedene rundt Statoils generalforsamling er representative for den generelle mediedekningen av oljesandsaken. Atekst-søk med ”oljesand + statoil” som søkeord ga mange flere treff i de analyserte månedene i 2010 og 2012 enn i en

¹⁶⁸ Se spørsmålet som ble stilt av Vårt Lands journalist i 2010 (s. 74 – 75).

¹⁶⁹ Les om Dagsnytt 18-programlederens gjentakelse av spørsmålet på s. 104 – 105).

¹⁷⁰ Om formålet med oppgaven hadde vært å beskrive papiravisenes dekning av oljesandsaken i månedene rundt Statoils generalforsamling fra 2008 til 2012, kunne jeg ha sagt at det kvantitative funnene baserte seg på et totalmateriale. Men som nevnt ønsker jeg å si noe om regjeringens generelle tilnærming til mediedebatten, og da utgjør bare analysematerialet et eksempelmateriale.

gjennomsnittsmåned de samme årene. De analyserte månedene i 2011 hadde derimot færre treff enn gjennomsnittsmåned den året. Sammendraget av den hjemlige debatten (i kapittelet om oljesandsakens retoriske situasjon) kompenserer forhåpentligvis litt for denne skjevheten ved at det tilbyr et noe mer helhetlig bilde av mediedebatten. Men som jeg skriver i metodekapittelet, er også dette sammendraget et resultat av selektiv utvelgelse (se fotnote 24 på s. 26).

8.1.2. Kun OEDs/SMKs kildeatferd er analysert

I analysen er det utelukkende OED/SMK som vies oppmerksomhet, og ikke andre regjeringsrepresentanter. Dette er dels fordi tidligere miljø- og utviklingsminister Erik Solheim har vært sentral i flere artikler om oljesanddebatten, iblant som forsvarer av regjeringens eierskapspolitikk, men like ofte som kritiker av Statoils investering i oljesand. Ett av poengene med den kvantitative analysen var å måle medietrykket mot de ansvarlige departementene frem mot, og i etterkant av, Statoils årlige generalforsamling. Dermed skulle den kvantitative analysen kartlegge hvordan og hvor hyppig de ansvarlige departementene forsvarte seg mot medietrykket. Solheim og hans departementer hadde ikke ansvaret for eierforvaltningen av Statoil, og en kan derfor ikke si at medietrykket i første rekke var rettet mot ham¹⁷¹. Dessuten ville det vært lite hensiktsmessig å telle med direkte og indirekte sitater fra Solheim når målet var å si noe om hvordan og hvor hyppig regjeringen forsvarte seg mot medietrykket. Dette fordi Solheims sitater ofte var viet til kritikk av oljesandprosjektet, snarere enn forsvar av regjeringens vurderinger.

8.2. De kvantitative funnenes reliabilitet

Det var forventet å finne unnvikende retorikk og atferd fra regjeringen før denne oppgavens analyse ble påbegynt, og det lå også en forventning i bunn om at Ola Borten Moe hadde opptrådt mer konfronterende enn sine forgjengere. Med disse forventningene fulgte det en fare for å trekke søkte konklusjoner i et forsøk på å bekrefte egne forventninger. Men det var på ingen måte slik at det forelå en klar forestilling av hvordan analysekapittelet ville se ut allerede før analysen ble utført. Det knyttet seg stor usikkerhet til hvilke momenter og funn det ville være naturlig og interessant å gripe fatt i. For eksempel var det ikke noen klar forventning til hvor mange sitater som ville bli registrert de ulike årene, eller hvor tilstedeværende departementene var i oljesanddiskursen fra år til år.

¹⁷¹ Selv om mye av kritikken hadde et partipolitisk tilsnitt, der SV ble beskyldt for å gå på akkord med egne prinsipper.

8.2.1. Skjønnsmessige vurderinger i registreringen

Skjønnsmessige vurderinger har spilt en sentral rolle for registreringen av flere artikler og kommentarer. Anslagsvis 25 prosent av oppslagene kan en i nytalens ånd si har vært krevende å registrere. Noen ganger har min vurdering av hva som kan forutsettes kjent av den jevne leser, vært utslagsgivende for registreringen. Andre ganger har komposisjonen av en artikkel bikket den skjønnsmessige vurderingen i den ene eller andre retningen. I Vedlegg 2 gir jeg noen eksempler på vanskelige avveininger under registreringen. Det er bare funnene fra Tabell 1 og 3 som problematiseres i dette vedlegget. Tanken er at funnene fra Tabell 2 ble problematisert grundig nok underveis i analysen av OEDs/SMKs retoriske tilnærming. Alle de registrerte artikkelsitatene er dessuten lagt ved oppgaven i Vedlegg 6. Der står det også hvordan jeg har registrert hvert enkelt sitat.

De mange vanskelige avveiningene kan svekke funnenes reliabilitet, ettersom det har vært vanskelig å fortolke konsekvent. Det taler imidlertid til analysens fordel at den ble utført i løpet av en håndfull uker høsten 2012. Om registreringen hadde strukket seg over et lenger tidsrom, kunne det ha blitt enda vanskeligere å være konsekvent. De relativt omfangsrike registreringsinstruksjonene¹⁷² skal forsøksvis være en systematisering av de skjønnsmessige vurderingene, selv om enkelte av vurderingene foregår på et så høyt abstraksjonsnivå at det er vanskelig å omtale alle aspektene i en registreringsinstruksjon.

8.2.2. Mange artikler å holde styr på

340 oppslag kombinert med mange registreringskategorier fordelt på ulike analyseskjemaer har stilt store krav til konsentrasjonsevnen. Noen fullskalert dobbeltkoding er ikke foretatt. Til gjengjeld er funnene fra hvert enkelt år blitt gjennomgått etter hvert som oppslagene fra året er ferdigregistrert i analyseskjemaene. Tall som har virket forunderlige, er blitt dobbeltsjekket og i noen tilfeller rettet opp. I tillegg er oppslagene fra 2008 og store deler av 2009 blitt registrert flere ganger som del av en operasjonaliseringsprosess. Men til tross for sikkerhetsforanstaltningene kan jeg ikke utelukke at det har forekommet en glipp eller flere. En formildende omstendighet er at det kreves mange glipper for å endre helhetsinntrykket av funnene knyttet til mediedekningen, som også var den delen av analysen som var mest komplisert. Funnene som knytter seg til OEDs/SMKs uttalelser var enklere å holde styr på, dels fordi det dreide seg om færre og mindre omfangsrike tekster, og dels fordi registreringen av disse ikke krevde like avanserte skjønnsmessige vurderinger.

¹⁷² Se Vedlegg 2 – 4.

8.2.3. Interreliabilitetstest

Den kompliserte registreringsprosessen og de mange skjønnsmessige vurderingene gjør at det hefter en viss usikkerhet ved funnenes generaliserbarhet. Jeg lot derfor min veileder Thore Roksvold gå gjennom 16 av de totalt 340 oppslagene. Utvelgelsen ble gjort ved at jeg plukket ut hvert tjuende oppslag fra permene hvor jeg arkiverer analysedataet¹⁷³. Roksvold, som selv har bred erfaring med analyse av medietekster, registrerte åtte artikler og åtte kommentarer i henholdsvis Analyseskjema 1 og Analyseskjema 3¹⁷⁴. Under registreringen støttet han seg til registreringsinstruksjonene (Vedlegg 2 og Vedlegg 4) jeg selv tok utgangspunkt i under registreringen. Deretter sammenholdt vi funnene. Roksvold endte opp med totalt 36 registreringer fordelt på ulike registreringskategorier i de to analyseskjemaene, mens min opprinnelige analyse av det samme materialet ga 38 registreringer. Vi hadde 26 fellesregistreringer. For å regne ut graden av samsvar benyttet jeg meg av formelen *Cronbachs alpha* (Roksvold 2005: 323), som går ut på å dele antallet fellesregistreringer på gjennomsnittet av eget og testpersonens antall registreringer. Regnestykket ser dermed slik ut:

$$\frac{26}{0,5 \times (36+38)} = 0,703.$$

Et svar på 1,0 ville ha betydd fullt samsvar. Ifølge professor Ann Bowling anses resultater på 0,70 eller høyere å være et uttrykk for akseptabel reliabilitet (Roksvold 2005: 323). Flere av registreringene til Roksvold som avvek fra mine, knyttet seg faktisk til registreringskategorier som ikke gjør krav på avanserte, skjønnsmessige vurderinger. For eksempel registreringskategori "A" og "B" i Analyseskjema 3, der jeg skiller mellom redaksjonelle kommentarer og kommentarer innsendt fra eksterne skribenter. Når redaksjonelle kommentarer registreres som kommentarer fra eksterne skribenter, dreier det seg ikke om forskjellige skjønnsmessige vurderinger, men om registreringsfeil. Slike feil taler for at det litt intrikate registreringssystemet, i vel så stor grad som det skjønnsmessige rommet, svekker registreringsinstruksjonens og analyseskjemaenes anvendbarhet for andre.

8.3. Egen fortid i NRK og Dagsnytt 18

Fra februar 2010 til medio august 2012 jobbet jeg for ulike nyhetsredaksjoner i NRK, deriblant Dagsnytt 18. Den første Dagsnytt 18-sendingen jeg analyserer i oppgaven, ble sendt

¹⁷³ Oppslagene er arkivert kronologisk. Dvs. at de 16 utvalgte oppslagene var spredt på de ulike årene.

¹⁷⁴ Jeg har ikke foretatt noen interreliabilitetstest av funnene fra Analyseskjema 2, der jeg har registrert responsmetodene i OEDs/SMKs sitater. Grunnen er at jeg har lagt ved alle de registrerte sitatene i Vedlegg 6. Der skriver jeg også hvordan jeg har registrert de enkelte sitatene. Dermed kan leserne av denne oppgaven selv gjøre seg opp en mening om hvorvidt registreringen min er adekvat.

19. mai 2010. På dette tidspunktet hadde jeg ingen tilknytning til Dagsnytt 18. Men da den andre analyserte Dagsnytt 18-sendingen gikk på luften, 14. mars 2012, jobbet jeg i fellesredaksjonen Ukeslutt/Dagsnytt 18. Det er imidlertid viktig å understreke at jeg ikke var involvert i tilretteleggingen eller gjennomføringen av debattsekvensen om oljesand. En tilrettelegging av eget analysemateriale kunne ha reist noen forskningsetiske spørsmål.

Da jeg jobbet som researcher i NRK Aktuelt i 2011, var jeg derimot involvert i forarbeidet til en debatt om oljesand, men her deltok ingen regjeringsrepresentanter. I denne sammenheng fikk jeg personlig erfare, gjennom en ringerunde, at verken OED, SMK eller Næringsdepartementet hadde anledning til å stille – enten fordi de ikke ville, eller fordi de ikke kunne. Gjennom årene som journalist og researcher i NRK kjente jeg flere ganger på følelsen av å komme til kort i møte med drevne politikere som svarte unnvikende eller prøvde å definere seg selv ut av en ubehagelig debatt. Iblant førte manglende bakgrunnskunnskap i kombinasjon med tidspress til at jeg ikke klarte å parere unnvikelsesmanøvrene. Det er ikke til å komme fra at dette har medvirket til min interesse for tematikken i denne oppgaven.

9. Kildeliste

Jeg har samlet faglitteratur, nettsider, offentlige skriv og medieoppslag jeg refererer til, i en og samme kildeliste, organisert i alfabetisk rekkefølge.

- **Adresseavisen** (2012) ”Borten Moe ut mot Kirken om oljesand”, *Adresseavisen*, 18. mai
- **Akerhaug, Lars og Salvesen, Geir** (17.09.2010) ”Mistillit mot Riis-Johansen”, *Aftenposten*. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Mistillit-mot-Riis-Johansen-5331160.html> [05.12.2012]
- **Andersson, Atle** (2012) ”Høvdingen som taler Statoil midt imot”, *Bergens Tidende*, 10. mai
- **Andreassen, Trine** (2009) ”Vil stenge oljekranene”, *Dagsavisen*, 19. mai
- **Andreassen, Trine** (2010a) ”Full krig om oljesand”, *Dagsavisen*, 11. mai
- **Andreassen, Trine** (2010b) ”Oljeprotester slås ned”, *Dagsavisen*, 19. mai
- **Avtale om klimameldingen (2008)** Tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/Upload/MD/Vedlegg/Klima/avtale_klimameldingen.pdf [24.12.2012]
- **Barstad, Stine** (2012) ” – Dumt at Canada ikke følger opp Kyoto”, *Aftenposten*, 14. desember. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/--Dumt-at-Canada-ikke-flger-opp-Kyoto-6720687.html> [28.12.2012]
- **Bergström, Göran og Boréus, Kristina** (red) (2005) Boréus, Kristina og Bergström, Göran, *Textens mening och makt – Metodbok i samhällvetenskapelig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur AB
- **Bertelsen, Morten og Endresen, Rune** (2012) ”Møtte intern motstand”, *Dagens Næringsliv*, 18. mai
- **Bjørnbakk, Jan-Morten og Kvam, Frode** (2007) ”Statoil tyngre inn i omstridt oljesandprosjekt”, *NTB*, 27. april
- **Bjørheim Camilla** (2010a) ”Statoil vil gjøre oljesanden renere”, *Stavanger Aftenblad*, 22. april. Tilgjengelig: <http://www.aftenbladet.no/energi/olje/Statoil-vil-gjore-oljesanden-renere-1922009.html> [28.12.2012]
- **Bjørheim, Camilla** (2010b) ”Statoil i Canada: - 93 prosent av skogen er uberørt”, *Stavanger Aftenblad*, 23. april
- **Bjørheim, Camilla** (2010c) ”Oljesandnekt svekker Statoil”, *Stavanger Aftenblad*, 28. april
- **Bjørheim, Camilla** (2010d) ” – Staten kan kreve oljesandstopp”, *Stavanger Aftenblad*, 18. mai

- **Bjørheim, Camilla** (2010e) ” – Staten kan kreve oljesandstopp”, *Adresseavisen*, 18.mai
- **Bjørheim, Camilla** (2010f) ” – Staten stemmer imot, uansett”, *Stavanger Aftenblad*, 18. mai
- **Bjørheim, Camilla** (2010g) ”Oljesand-motstanden øker”, *Stavanger Aftenblad*, 20. mai
- **Blindheim, Anne Marte og Lode, Veslemøy** (2009) ”SV-opprør mot oljesandvedtak”, *Dagbladet*, 20. mai
- **Blindheim, Anne Marte** (2010) ”Mener Terje Riis-Johansen har villedet”, *Dagbladet*, 12. mai
- **Blindheim, Anne Marte og Lode, Veslemøy** (16.03.2011) ”E-post-tabbe avslører Bortens kuvending”. Tilgjengelig:
http://www.dagbladet.no/2011/03/15/nyheter/politikk/ola_borten_moe/sp/regjeringen/15821802/ [05.02.2013]
- **Blindheim, Anne Marte** (2012) ”Statens mulm og mørke”, *Dagbladet*, 9. november
- **Blix, Benedicte** (2012) ”Høvding over land og vann”, *Vårt Land*, 8. mai
- **Borsch, Rebekka** (2012) ”Månelanding og mageplask”, *Nationen*, 27. april
- **CAPP (Canadian Association of Petroleum Producers)** (2009) *Canadas oljesand*. Tilgjengelig: <http://www.capp.ca/getdoc.aspx?DocId=161847&DT=NTV> [28.12.2012]
- **Coombs, Timothy W.** (1999) *Ongoing Crisis Communication – Planning, Managing, and Responding*, Thousand Oaks, CA: Sage
- **Coombs, Timothy W.** (30. oktober 2007) *Crisis Management and Communications* [Institute for Public Relations] Tilgjengelig: <http://www.instituteforpr.org/topics/crisis-management-and-communications/> [14.11.2012]
- **Dagbladet** (2009) ”Følg saken: Oljesand i Canada”, *Dagbladet*, 20. mai
- **Dagbladet** (2010) ”Regjeringens skitne olje”, *Dagbladet*, 22. mai
- **Dagbladet** (2011a) ”Statoil fast i gjørma”, *Dagbladet*, 19. mai
- **Dagbladet** (2011b) ”Fortsatt i oljesand”, *Dagbladet*, 20. mai
- **Dagsavisen** (2009) ”Oljesandforslag nedstemt”, *Dagsavisen*, 20. mai
- **Dagsnytt 18** (19.05.2010) *NRK P2*
- **Dagsnytt 18** (14.03.2012) *NRK P2*
- **Dahl, Carl Alfred** (12.10.2011) ”Statoil selger seg ned i omstridt oljesand”, *Aftenposten*. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/okonomi/innland/article3916611.ece> [01.02.2013]
- **Dahl, Carl Alfred m.fl.** (02.05.2012) ”Telenors styreleder går av, mangler tillit fra Giske”, *Aftenposten*. Tilgjengelig: http://www.aftenposten.no/okonomi/Telenors-styreleder-gar-av_-mangler-tillit-fra-Giske-6819218.html [29.01.2013]

- **Dagens Næringsliv** (2009) ”Mener Lund burde ventet”, *Dagens Næringsliv*, 29. april
- **Det internasjonale energibyrået** (2012a) (24.05.2012) ”Global carbon-dioxide emissions increase by 1.0 Gt in 2011 to record high”, IEA.org. Tilgjengelig: <http://www.iea.org/newsroomandevents/news/2012/may/name,27216,en.html> [24.12.2012]
- **Det internasjonale energibyrået** (2012b) ”CO2 Emissions From Fuel Combustion - Highlights”, *IEA Statistics – 2012 Edition* Tilgjengelig: <http://www.iea.org/co2highlights/co2highlights.pdf> [24.12.2012]
- **Det internasjonale energibyrået** (2012c) ”World Energy Outlook 2012 – Executive Summary”. Tilgjengelig: <http://iea.org/publications/freepublications/publication/English.pdf> [02.02.2013]
- **Direktoratet for forvaltning og IKT** (2010) ”Fakta om utvikling i statens omfang”. Tilgjengelig: <http://www.difi.no/filearchive/fakta-om-utvikling-i-statens-omfang.pdf> [31.12.2012]
- **Eikeland, Martin** (2012a) ”Avgjør salg av Statoil-aksjer”, *Vårt Land*, 25. april
- **Eikeland, Martin** (2012b) ”Kirkefond selger Statoil-aksjer”, *Vårt Land*, 18. mai
- **Eikefjord, Eirin** (2011) ”Retten til fremtiden”, *Bergens Tidende*, 18. mai
- **Ekern, Simen, m. fl.** (2012) ”Det er for sent nå til ikke å snu”, *Dagsavisen*, 11. juni
- **Ellingvåg, Ørjan F. og Frøyland, Frode** (2007) ”Skitten bombe i grønn skog”, *Dagens Næringsliv*, 5. september
- **Ertzaas, Pål K., m.fl.** (2009) ”Måtte betale Statoil etter Libya-skandalen”, *VG*, 19. mai
- **Fagerbakke, Sara Lier** (2011) ”Oljesand og Statoil”, *Bergens Tidende*, 18. mai
- **Fjeldal, Per** (e-postkorrespondanse 9. september 2012), Klima- og forurensningsdirektoratet
- **Fremover** (2012) ”Statoils stasjoner – Fremover mener”, *Fremover*, 20. april
- **Friis, Svein og Vaglum, Per** (1999) *Fra idé til prosjekt – en innføring i klinisk forskning*. Oslo: Tano Aschehoug
- **FrP.no, Miljø – og klimapolitikk** (udatert). Tilgjengelig: http://www.frp.no/no/Vi_mener/ [24.12.2012]
- **Furdal, Turid** (2012a) (20.02.2012) ”– Regjeringen må beordre Statoil til å stoppe utvinning av oljesand”, *Aftenposten*. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--Regjeringen-ma-beordre-Statoil-til-a-stoppe-utvinning-av-oljesand-6766721.html> [01.02.2013]
- **Furdal, Turid** (2012b) ”Fra fornybart til oljesand-sjef”, *Stavanger Aftenblad*, 5. mai
- **Furdal, Turid** (2012c) ”- Skill ut oljesanden i eget selskap”, *Stavanger Aftenblad*, 15. mai

- **Furdal, Turid og Skarsaune, Erlend** (2012) "Pekefinger ga liten seier", *Stavanger Aftenblad*, 16. mai
- **Gentikow, Barbara** (2005) *Hvordan utforsker man medieerfaringer? – Kvalitativ metode*, Kristiansand: IJ-forlaget
- **Grunnloven** (1814) Lov, 17. mai 1814. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
Tilgjengelig: http://lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-18140517-000.html&emne=GRUNNLOV*& [06.12.2012]
- **Grønås, Sigbjørn** (2011) "Regjeringa grønvaskar", *Bergens Tidende*, 23. mai
- **Gulowsen, Truls** (2009) "Problemet er tjæresand-satsingen", *Stavanger Aftenblad*, 13. juni
- **Gøystdal, Anne M.** (2007) "Statoil får miljøkjøft for oljesandprosjekt", *NTB*, 26. juni
- **Handgaard, Brynjulf** (2008) *Intervjuteknikk for journalister*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- **Hansen, James E.** (2010) "Statsminister Jens Stoltenberg: Vis lederskap – Trekk Statoil ut av tjæresanden!", *Dagsavisen/Aftenposten*, 19. mai
- **Hansson, Rasmus og Skedsmo, Arild** (2007) "De gjør det verste" *Stavanger Aftenblad*, 17. oktober
- **Harbo, Hilde** (2010a) "Nye protester mot Statoils oljesand", *Aftenposten*, 2. mai
- **Harbo, Hilde** (2010b) "Refser Statoil for dårlig eierstyring", *Aftenposten*, 19. mai
- **Harstad Tidende** (2011) "Ny Borten på plass", *Harstad Tidende*, 5. mars.
- **Haug, Jacob Kielland** (2010) *Petroleumsgigant og klimanasjon? – En studie av den norske regjeringens klimakommunikasjon i perioden 2006-2009*. Masteroppgave i medievitenskap, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo
- **Haugan, Olav** (22.05.2008) "– En miljøskandale", *TV2*.
Tilgjengelig: <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/-en-miljoeskandale-1928814.html> [05.12.2012]
- **Haugstad, Tormod** (2012) "Statoils dilemma", *Teknisk Ukeblad*, 17. mai
- **Hedegaard, Connie** (2006) "Symptomer på en demokratisk sykdom", Jønsson, Rasmus og Larsen, Ole (red) *Politisk journalistik og kommunikation – Forandringer i forholdet mellem politikk og medier*, Fredriksberg C: Forlaget Samfundslitteratur, s. 23 – 43
- **Helgesen, Ole Ketil** (2012) "Statoil beskyldes for klimabløff", *Teknisk Ukeblad*, 17. mai
- **Helland, Knut; Knapkog Karl; Larsen, Leif Ove og Østbye, Helge** (2002) *Metodebok for mediefag*, 2. utg, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- **Hellestøl, Yngve** (2007) "Må inn i problemland", *Aftenposten*, 30. oktober
- **Hernes, Gudmund** (2007) *Med på laget – Om New Public Management og sosial kapital i den norske modellen*. Oslo: FAFO.

- **Hjemdal, Line Henriette** (2010) Stortinget – Møte torsdag 18. februar 2010 kl. 10, Tilgjengelig: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2009-2010/100218/3/> [19.12.2012]
- **Holgersen, Jon Dagsland og Hornburg, Thomas Boe** (12.10.2011) ”– Min jobb er ikke å styre Statoil”, *Aftenposten*, 19. mai.
Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3657520.ece> [05.12.2012]
- **Horn, Anders** (2009) ”Oljesand”, *Klassekampen*, 19. mai
- **Horn, Anders** (2010) ”Oljesand II”, *Klassekampen*, 21. mai
- **Ihlen, Øyvind** (2005) ”Organisasjoners retorikk”, i *Rhetorica Scandinavica*, nr. 34, Bergen: Rhetor förlag, s. 35 – 52
- **Ihlen, Øyvind** (2011) *Samfunnsansvar på norsk*, Bergen: Vigmostad & Bjørke AS
- **Johannessen, Marit Flinder** (2010) *Can non-profit organisations influence corporate social responsibility policies? – A case study of the relationship between Norwegian non-profit environmental organisations and Statoil*, Masters Course in Global Governance and Ethics, University College London
- **Johnsen, Tore** (2012) ”Statoil gjemmer seg bak Canada”, *VG*, 27. mai
- **Jørgensen, Charlotte og Onsberg, Merete** (2008) *Praktisk argumentation* 3. utg., København: Nyt Teknisk Forlag.
- **Kalstad, Lise Marit** (2012) ”Biskop lover å være plagsom”, *Vårt Land*, 22. mai
- **Karlberg, Maria og Mral Brigitte** (1998) *Heder och påverkan – Att analysera moderen retorikk*, Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur
- **Karlsen, Terje** (2010) ”Globalt folkemøte om klima”, *Ny Tid*, 23. april
- **Kjeldsen, Jens E.** (2006) *Retorikk i vår tid – En innføring i moderne retorisk teori*, Oslo: Spartacus Forlag
- **Kjeldsen, Jens E.** (2008) ”Mediated publics and rhetorical fragmentation”, Carpentier, Nico m. fl. (red) *Democracy, Journalism and Technology: New Developments in an Enlarged Europe*, Danmark: Tartu University Press, 115 – 129
- **Kongsnes, Ellen** (2009a) ”Krever StatoilHydro ut av tjæresand”, *Stavanger Aftenblad*, 30. april
- **Kongsnes, Ellen** (2009b) ”Staten er taus om tjæresand”, *Stavanger Aftenblad*, 4. mai
- **Kongsnes, Ellen** (2009c) ”Svensk motstand mot tjæresand”, *Stavanger Aftenblad*, 19. mai
- **Kongsnes, Ellen** (2009d) ”I StatoilHydro: Var for Oljesand. I Greenpeace: Er mot oljesand”, *Stavanger Aftenblad*, 9. juni
- **Kongsnes, Ellen** (2009e) ”KrF hudfletter SVs miljøpolitikk” *Stavanger Aftenblad*, 16. juni

- **Kongsnes, Ellen og Rosenberg, Ulf** (2009) "Oljesand kuppet generalforsamlingen", *Stavanger Aftenblad*, 20. mai.
- **Kongsnes, Ellen** (2011) "Endelig tok Ola ansvar", *Stavanger Aftenblad*, 20. mai
- **Larsen, Christiane Jordheim** (2010) "Oljesand", *Klassekampen*, 18. mai
- **Lindseth, Gard** (2006) *Political Discourse and Climate Change: The Challenge of Reconciling Scale of Impact with Level of Governance*, doktoravhandling ved Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU
- **Løvås, Jostein** (2007) "Fikk 'go' fra Reiten", *Dagens Næringsliv*, 28. april
- **Løvås, Jostein** (2009a) "Kutter ut Canada-rensing", *Dagens Næringsliv*, 29. april
- **Løvås, Jostein** (2009b) "Aksjonærer mot oljesand" *Dagens Næringsliv*, 13. mai
- **Løvås, Jostein** (2009c) "Solheim glad for Statoil-opprør", *Dagens Næringsliv*, 14. mai
- **Løvås, Jostein** (2009d) "Økt press mot oljesand", *Dagens Næringsliv*, 15. mai
- **Lund, Elisabeth** (2009) "Greenpeaces kampanje mot Statoil", *Ukeavisen Ledelse*, 22. mai
- **Miljøverndepartementet** (2010) "Oppsummering av klimakonferansen i Cancún", *Regjeringen.no*. Tilgjengelig:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/klima/internasjonale-klimaforhandlinger/oppsummering-av-klimakonferansen-i-cancu.html?id=632055>
 [24.12.2012]
- **Miljøverndepartementet** (2012) *Meld. St. 21 (2011–2012) Norsk klimapolitikk*. Tilgjengelig:
<http://www.regjeringen.no/pages/37858627/PDFS/STM201120120021000DDDPDFS.pdf>
 [27.12.2012]
- **Moe, Ola Borten** (2012) "Børs og Katedral", *Stavanger Aftenblad*, 16. mai
- **Morris, Errol** (2003) "The Fog of War"
- **Narum, Håvard** (2010) "Sandfast", *Aftenposten*, 21. mai
- **Nordahl, Aleksander** (2009) "Greenpeace tapte", *Aftenposten*, 20. mai
- **Nordlys** (2010) "Voksende oljesand-motstand", *Nordlys*, 18. mai
- **Norsk Presseforbund** (2008) Vær Varsom-Plakaten. Tilgjengelig: <http://presse.no/Etisk-regelverk/Vaer-Varsom-plakaten> [28.mars]
- **NRK** (31.10.2011) "Statoil slipper millionbot i Canada", *NRK*. Tilgjengelig:
<http://www.nrk.no/nyheter/klima/1.7857062> [01.02.2013]
- **NRK.no**. Eldre versjon. Tilgjengelig her: <http://www.nrk.no/nett-tv/bokstav/a/> [07.03.2013]
- **NTB** (2012) "Kirkelige millioner ut av Statoil etter oljesand-ja", *NTB*, 15. mai
- **Næss, Asgaut** (2011) "Møtt av demonstranter", *Dagens Næringsliv*, 20. mai

- **Næss, Asgaut** (2012) ”Hardt ut mot Statoil”, *Dagens Næringsliv*, 16. mai
- **Offentleglova** (1970) (2006), Lov, 19. juni 1970 nr. 69, lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
Tilgjengelig: <http://lovdata.no/all/hl-20060519-016.html#1> [06.12.2012]
- **Oljedirektoratet** (2012) *Fakta 2012*.
Tilgjengelig: <http://www.npd.no/no/Publikasjoner/Faktahefter/Fakta-2012/> [23.12.2012]
- **Olje- og energidepartementet** (udatert) Statoil ASA. Tilgjengelig:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/tema/statlig_engasjement_i_petrolevmsvirkosomh/statoil-asa.html?id=444383 [29.01.2013]
- **Oltedal, Audgunn** (2012) Vesentleg og viktig? – Om profesjonsverdier i journalistkvardagen, Kristiansand: IJ-forlaget
- **Pettersen, Erling** (2012a) ”Ut av tjæresanden”, *Stavanger Aftenblad*, 14. mai
- **Pettersen, Erling** (2012b) ”Vi kan ikke tie”, *Vårt Land*, 22. mai
- **Pinheiro Harbo, Daniel** (10.08.2010) ”Siv Jensen: – Riis-Johansen må gå av”, *VG*.
Tilgjengelig: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norsk-politikk/artikkel.php?artid=10026326> [05.12.2012]
- **Pirie, Madsen** (2005) *Har du sagt A, har du sagt A – Slik avslører du språklig manipulering*, Oslo: J.W. Cappelens Forlag as
- **Politisk kvarter** (04.11.2011) *NRK P2*
- **Prop. 1 S (2011–2012)** (2012) ”Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)”.
Tilgjengelig:
http://www.regjeringen.no/pages/35167823/PDFS/PRP201120120001_UDDDDPDFS.pdf [15.02.2013]
- **Radford, Tom og Thompson, Niobe** (2009) ”The End of Dirty Oil.
- **Radpey, Parisa** (2010) ” – Oljeministeren tar feil”, *Ny Tid*, 14. mai
- **Ree, Maiken** (2011) ” – Oljesand er en ressurs, og verden trenger energi”, *Teknisk Ukeblad*, 19.mai
- **Ree, Maiken** (2012) ”Statoil legger frem oljesandrapport” *Teknisk Ukeblad*, 25. april
- **Retriever.no** [udatert] Mediearkiv/Atekst. Tilgjengelig:
<http://www.mediearkivet.no/tjenester/research.html> [07.03.2013]

- **Riis-Johansen, Terje** (14.01.2010) Brev fra Olje- og energidepartementet v/statsråden til energi- og miljøkomiteen, datert 14. januar 2010.

Tilgjengelig: [http://www.stortinget.no/no/Saker-og-](http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2009-2010/inns-200910-144/5/#a1)

[publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2009-2010/inns-200910-144/5/#a1](http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2009-2010/inns-200910-144/5/#a1)
[05.12.2012]

- **Riisnæs, Ida Grieg** (2008) ”Vil ha storeierne av børs”, *Dagens Næringsliv*, 28. mai

- **Roksvold, Thore** (2005) *Var avisspråket bedre før? En metodetriangulert studie av normendringer i norsk avisspråk på 1900-tallet*. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo

- **Roksvold, Thore** (2006) *Retorikk for journalister*, Oslo: J.W. Cappelens Forlag as

- **Roksvold, Thore** (2007), ”Truverdighet mellom linjene”, i *Nordicom Information*, nr 1. 2007, Göteborg: Nordicom, 31 – 43

- **Roksvold, Thore** (2012), undervisningsdokument, Høgskolen i Oslo og Akershus

- **Romerikes Blad** (2012) ”Vil ha Statoil ut av tjæresand”, *Romerikes Blad*, 17. april

- **Rønning, Mats** (2010) ”SV ruster til ny kamp om oljesand”, *Nationen*, 11. mai.

- **Sandø, Toralf** (2012) ”Godt for Statoil er godt for Norge”, *Stavanger Aftenblad*, 5. mai

- **Seip, Hans Martin** (2012) ”Oljesand – skitten, men hvor skitten?” *CICERO*. Tilgjengelig: <http://www.cicero.uio.no/fulltext/index.aspx?id=9468&lang=NO> [28.12.2012]

- **Sigrell, Anders** (1999) *Att övertyga mellan raderna*, Umeå: Solfjädern Offset AB

- **Sjåfjell, Beate** (2010) ”Villeder Stortinget”, *Dagbladet*, 18. mai

- **Skarsaune, Erlend** (2012) ”Ja til oljesand i 40 år”, *Stavanger Aftenblad*, 15. mai

- **Skriftlig spørsmål fra Tord Lien (FrP) til olje- og energiministeren** (Besvart 13.05.2009).

Tilgjengelig: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=43407>, [05.12.2012]

- **SNL.no Bedriftsforsamling (Store norske leksikon)** (udatert) Tilgjengelig:

<http://snl.no/bedriftsforsamling>

- **SNL.no IEA (Store norske leksikon)** (udatert) *IEA*. Tilgjengelig: <http://snl.no/IEA> [02.02.2013]

- **SNL.no StatoilHydro (Store norske leksikon)** (udatert) *StatoilHydro*. Tilgjengelig: <http://snl.no/StatoilHydro> [31.01.2013]

- **Soria Moria I (2005)** *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*. Tilgjengelig:

http://www.regjeringen.no/upload/SMK/Vedlegg/2005/regjeringsplattform_SoriaMoria.pdf
[25.12.2012]

- **Soria Moria II (2009)** *Politisk plattform for flertallsregjeringen utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2009 – 2013*. Tilgjengelig:

http://www.regjeringen.no/upload/SMK/Vedlegg/2009/Ny_politisk_plattform_2009-2013.pdf
[25.12.2012]

- **Stavanger Aftenblad** (2010) ”Oljesandaksjon i dag”, *Stavanger Aftenblad*, 21. april

- **Stavanger Aftenblad** (2012b) ”Nødvendige spørsmål”, *Stavanger Aftenblad*, 16. mai

- **SSB** (Statistisk sentralbyrå) (2012a) ”Klima og luftforurensning”.

Tilgjengelig: http://ssb.no/emner/01/klima_luft/

- **SSB** (Statistisk sentralbyrå) (2012b) ”Lavere klimagassutslipp i 2011”

Tilgjengelig: <http://ssb.no/emner/01/04/10/klimagassn/> [24.12.2012]

- **Statoil** (2009) Protokoll fra ordinær generalforsamling i StatoilHydro ASA 19. mai 2009.

Tilgjengelig:

<http://www.statoil.com/no/About/CorporateGovernance/GoverningBodies/AnnualGeneralMeeting/AGM2009/Downloads/Protokoll%20fra%20generalforsamlingen%202009.pdf>
[31.01.2013]

- **Statoil** (2012) *Oilsands Report Card 2011*. Tilgjengelig:

<http://www.statoil.com/en/NewsAndMedia/News/2012/Downloads/Oilsands%20Report%20Card%202011.pdf> [28.12.2012]

- **Statoil.com** (27.01.2011) Produksjonsstart for Statoil Canadas oljesandprosjekt.

Tilgjengelig:

http://www.statoil.com/no/NewsAndMedia/News/2011/Pages/27Jan_LeismerFirstOil.aspx
[01.02.2013]

- **Statoil.com** (udatert) *Oil Sands*. Tilgjengelig:

<http://www.statoil.com/en/About/Worldwide/NorthAmerica/canada/OilSands/Pages/default.aspx> [28.12.2012]

- **St.meld. nr. 13 (2006–2007)** (2006) ”Et aktivt og langsiktig eierskap”, Nærings- og handelsdepartementet. Tilgjengelig:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/regpubl/stmeld/2006-2007/Stmeld-nr-13-2006-2007-.html?id=441137> [10.01.2013]

- **St.meld. nr. 10 (2008–2009)** (2009) ”Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi”, Utenriksdepartementet. Tilgjengelig: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-10-2008-2009-.html?id=542966> [10.01.2013]
- **St. meld. nr. 13 (2010–2011)** (2011) ”Aktivt eierskap – norsk statlig eierskap i en global økonomi”. Tilgjengelig: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-13-2010-2011.html?id=637119> [15.01.2013]
- **St. meld. 28 (2010 – 2011)** (2011) ”En næring for framtida – om petroleumsvirksomheten”, Olje- og energidepartementet Tilgjengelig: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/dok/regpubl/stmeld/2010-2011/meld-st-28-2010-2011/9.html?id=649832> [23.12.2012]
- **Stortinget** (25.11.2009) ”Representantforslag om at staten sørger for at Statoil trekker seg ut av oljesandaktiviteter i Canada – Bakgrunn”. Tilgjengelig: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2009-2010/dok8-200910-025/1/> [09.01.2013]
- **Stortinget** (18.02.2010) ”Møte torsdag den 18. februar 2010 kl. 10”. Tilgjengelig: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2009-2010/100218/3/> [28.12.2012]
- **Stortingets spørretime** (13.05.2009)
Tilgjengelig: <http://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2008-2009/090513/muntligsporretime/> [05.12.2012]
- **Strøksnes, Morten** (01.09.2012) ”Harde fakta”, *Bergens Tidende*.
- **Sverdrup, Inga** (2011a) ”Oljesand opp til debatt”, *Stavanger Aftenblad*, 19. mai
- **Sverdrup, Inga** (2011b) ”Økt støtte til Statoil i oljesand”, *Stavanger Aftenblad*, 20. mai.
Tilgjengelig: <http://blogg.bt.no/preik/2012/09/01/harde-fakta/#.UMHMoax2nnd> [07.12.2012]
- **Sylte, Turid** (2010a) ”Kirkefond ber Statoil kutte ut oljesand”, *Vårt Land*, 19. mai
- **Sylte, Turid** (2010b) ”Mener Statoil mangler aksjonærstyring”, *Vårt Land*, 20. mai
- **Sylte, Turid** (2010c) ”Skygger oljesanddebatt”, *Vårt Land*, 21. mai
- **Sætre, Simen** (2010) ”En tid for alt”, *Morgenbladet*, 7. mai
- **Søndagsavisa** (2011a) (21.08.2011) *NRK P2*
- **Søndagsavisa** (2011b) (28.08.2011) *NRK P2*
- **Taraldset, Birte** (2010) ”Statoil, staten og samfunnsansvar”, *Bergens Tidende*, 28. mai
- **Therkelsen, Håvard** (2011) ”EU kan forby oljesandbensn”, *Dagsavisen*, 19. mai

- **Tierno, Runa Hestmann** (2011) "Tror presset øker", *Ny Tid*, 27. mai
- **Todal, Per Anders** (2007) "StatoilHydro med hovudet i sanden" *Dag og Tid*, 26. oktober
- **Toulmin, Stephen E.** (2003) "The Layout of Arguments", i Roksvold, Thore (red.) *Journalistikkforskning – Teori og metode – Kopisamling høsten 2010*, Avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag. Masterstudiet i journalistikk, s. 118 – 144
- **Trellevik, Amund** (2010) "Tjæresandtap – igjen", *Dagsavisen*, 20. mai
- **Trønderavisa** (2010) "Leder", *Trønder-avisa*, 22. mai
- **Ulstein, Hege** (2011) "Et oljeeventyr", *Dagsavisen*, 11. juni
- **Van Loon, Jeremy** (05.12.2012) "Canada's Oil Sands CO2 Emissions Rise as Production Grew", *Bloomberg*, 5. desember.
Tilgjengelig: <http://www.bloomberg.com/news/2012-12-05/canada-s-oil-sands-co2-emissions-rise-as-production-grew.html> [27.12.2012]
- **Vermes, Thomas** (23.02.2012) "EU fattet ikke vedtak mot Statoils oljesand", *ABC Nyheter*.
Tilgjengelig: <http://www.abcnyheter.no/nyheter/2012/02/23/ingen-avgjoerelse-i-eu-torsdag-om-statoils-oljesand> [01.02.2013]
- **VG** (2012a) "Statoil og oljesand", *VG*, 19. april
- **VG** (2012b) "Oljesand i Canada", *VG* 17. mai
- **Wiik, Halfdan** (2010) "Besteforeldre, våkne opp!", *Bergens Tidende*, 26. mai.
- **WWF** (2009) *Fakta om tjæresand*. Tilgjengelig:
http://awsassets.wwf.no/downloads/fakta_om_tjaeresand.pdf [28.12.2012]
- **Østlandsposten** (2010) "Styrer unna eierdebatten", *Østlandsposten*, 25. mai
- **Østlandsposten** (2012) "Salg av Statoils bensinstasjoner", *Østlandsposten*, 23. april

Vedlegg 1: Generelt om funn i kvantitativ innholdsanalyse

Registrerte artikler/kommentarer fordeler seg på følgende publikasjoner:

Riksdekkende aviser:

Dagbladet (DB)¹⁷⁵, Verdens Gang (VG), Aftenposten (AP), Dagsavisen (DA),

Riksdekkende nisjeaviser:

Vårt land (VL), Nationen (NA), Dagens Næringsliv (DN), Klassekampen (KK)

Regionaviser:

Stavanger Aftenblad (SA), Bergens tidende (BT), Nordlys (NL), Adresseavisen (AA),

Fædrelandsvennen (FV), Agderposten (AGP), Romerikes Blad (RB), Telemarksavisa (TMA)

Lokalaviser:

Brønnøysunds avis (BRA), Altaposten (ALP), iTromsø (IT), Østlandsposten (ØP),

Trønderavisa (TA), Fremover (FO), Budstikka (BU), Bergensavisen (BA), Troms Folkeblad (FB), Rogalands avis (RA).

Ukeaviser:

Morgenbladet (MB), Ny Tid (NT), Dag og tid (DOT), Kommunal Rapport (KR), Teknisk Ukeblad (TU), Ukeavisen Ledelse (UL).

Artikler/kommentarer der oljesandsaken inngår som del av et større sakskompleks, er, som det ble varslet om i metodekapittelet, medregnet. Artikler/kommentarer der oljesandsaken bare nevnes i en bisetning og ellers ikke angår det som omtales i teksten, er ikke medregnet. Spalter som gjengir Twittermeldinger eller flere korte, slagferdige sitater fra nettdebatter eller andre medier, er heller ikke medregnet¹⁷⁶. Lengre innlegg fra nettdebatten som gjengis i sin helhet, er derimot telt med.

Når det gjelder bredt anlagte oppslag om oljesandsaken – som gjerne er stykket opp i hovedartikkel og sideartikkel – er hver enkelt artikkel telt med. Dette er gjort av praktiske hensyn fordi hver enkelt artikkel i de fleste tilfeller gir et selvstendig treff i Atekst. I noen få tilfeller utgjør sideartikkelen tilsvaret fra OED/SMK. En leser som pløyde gjennom hele oppslaget, ville derfor opplevd at departementene svarte på kritikken som fremkom av hovedartikkelen. Da er det ikke ideelt at hovedartikkelen blir registrert som artikkel uten

¹⁷⁵ Forkortelsene som er brukt i Vedlegg 6, gjengis her i parentes.

¹⁷⁶ Hvis en avis gjengir mange twittermeldinger på én side, er det vanskelig å registrere alle meldingene som ett oppslag, ettersom de alle er formulert forskjellig og kan ha ulikt budskap. Samtidig ville det vært misvisende for de kvantitative funnene om eksempelvis åtte korte twittermeldinger på én side var blitt analysert og registrert som åtte selvstendige oppslag.

tilsvar fra OED/SMK. Men så er likevel blitt gjort for at opptellingen skal være konsekvent. Denne problematikken er bare relevant for et par-tre av de drøyt 300 oppslagene. Iblant setter avisene av plass på de første sidene til å reklamere for artikler lenger ut i avisa. Disse ”teaserene” gir selvstendige treff når en søker i Atekst. Om denne reklameteksten i seg selv er så lang (og refererer så mye av hovedartikkelen) at den gir en viss orientering om saken, er den medregnet som en selvstendig artikkel.

Mange oppslag gir treff i to eller flere av de tre ulike søkene¹⁷⁷, men hvert enkelt oppslag er naturligvis bare telt én gang. Alle søk ble utført i kategorien ”norsk papir” i Atekst i henhold til søkekriteriene oppgitt i metodekapittelet. NTB-meldinger som ga treff i Atekst, er sjaltet ut fra funnene.

Vedlegg 2: Mal og registreringsinstruksjon for Analyseskjema 1

I dette skjemaet er analyseenheterne nyhetsartikler, bakgrunnsartikler, reportasjer, notiser, featuresaker og andre *ikke-menende* journalistiske tekster. De analyserte artiklene kan strekke seg over flere sider eller være noen få linjer lange. Felles for dem er at de ble fanget opp av Atekst-søkene som ble beskrevet i metodekapittelet. Både det totale antallet artikler og antallet til hver enkelt publisasjon er registrert. De fleste artiklene er registrert i flere ulike registreringskategorier. Det er for eksempel fullt mulig at en artikkel inneholder både et direkte sitat fra OED/SMK og kritikk av OED/SMK (se registreringskategori ”A” og ”E” i mal for Analyseskjema 1 på neste side).

¹⁷⁷ Se metodekapittelet s. 32 og 33 for mer informasjon om de ulike Atekst-søkene.

Analyseskjema 1 for artikler, ”ÅR”

| Analyse | A) OED/SMK er direkte sitert | B) OED/SMK er indirekte sitert | C) OED/SMK kritiseres, men er ikke direkte eller indirekte sitert selv |
|--------------------------|---|--|--|
| Før general-forsamling | P1 ¹⁷⁸ : P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Totalt: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Etter general-forsamling | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Totalt: | | | |
| Sammenlagt: | | | |
| | | | |
| Analyse | D) OED/SMK er ikke nevnt i forbindelse med oljesandsaken | E) Artikkelen inneholder kritikk av OED/SMK | F) OED/SMK omtales på en nøytral måte |
| Før general-forsamling | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Totalt: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Etter general-forsamling | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Totalt: | | | |
| Sammenlagt: | | | |
| | | | |
| Analyse | G) OED/SMK forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken | H) OED/SMK forsvarer sin miljøpolitikk i forbindelse med oljesandsaken | I) OED/SMK forsvarer Statoils engasjement i oljesand miljømessig |
| Før general-forsamling | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Totalt: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Etter general-forsamling | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: | P1: P2: P3: P4: P5: P6: P7: P8: P9: P10: P11: P12: |
| Totalt: | | | |
| Sammenlagt: | | | |

¹⁷⁸ ”P” står for ”publikasjon”.

Registreringsinstruksjon for Analyseskjema 1

A) ”OED/SMK er direkte sitert”:

Her registreres artikler der representanter for OED/SMK – i forbindelse med oljesandsaken – er sitert med sitatstrek eller anførselstegn, og etter alt å dømme har snakket direkte med artikkelforfatteren fordi det ikke oppgis andre kilder for uttalelsen(e). Hensikten med denne registreringskategorien er blant annet å kartlegge hvor aktive OED/SMK har vært i debatten.

B) ”OED/SMK er indirekte sitert”:

Her registreres alle artikler der journalisten eller andre kilder gjengir noe representanter for OED/SMK har sagt om oljesandsaken i en annen sammenheng. Det kan være alt fra ordrette sitater, til gjengivelser av en mer oppsummerende art. Som et formgrep veksler mange journalister mellom direkte og indirekte sitat fra samme kilde i en artikkel, selv om all informasjonen skriver seg fra et intervju journalisten selv har utført. Artikler der indirekte sitat bare brukes stilistisk sammen med direkte sitater fra samme kilde, vil ikke bli registrert i denne registreringskategorien. Hensikten med å skille mellom artikler med direkte og indirekte sitat er blant annet å telle hvor mange ganger representanter fra OED/SMK er blitt intervjuet av papiravisene i forbindelse med oljesandsaken, og da er det lite hensiktsmessig å telle med de indirekte sitatene fra en artikkel der representanten for OED/SMK også er direkte sitert. Artikler der det indirekte sitatet bare viser til noe ”staten” eller ”regjeringen” har sagt, blir også registrert her hvis det fremgår av konteksten at det indirekte sitatet baserer seg på uttalelser fra OED/SMK.

C) ”OED/SMK kritiseres, men er ikke direkte eller indirekte sitert selv”:

Denne registreringskategorien er rimelig selvforklarende. Dette er blant annet artikler der det ut fra vanlige journalistiske retningslinjer¹⁷⁹ ville vært naturlig med et svar på kritikken fra OED/SMK, men der det likevel ikke foreligger noe tilsvarende. Når det gjelder hva som regnes som kritikk, defineres det i registreringsinstruksens forklaring av registreringskategori ”E” like nedenfor. Det må presiseres at notiser og artikler med mer subtil kritikk, som ikke påkrever et tilsvarende i samme grad, også medregnes her. Hensikten med denne registreringskategorien er å se om OED/SMK på noe tidspunkt har vært påfallende fraværende i oljesanddebatten. Artikler der det kommer frem av konteksten at kritikken er rettet mot de ansvarlige departementene, uten at de nevnes eksplisitt, blir også registrert her.

¹⁷⁹ Vær Varsom-plakaten.

Det kan for eksempel være artikler der det hevdes at ”staten/regjeringen/de rødgrønne” utviser dårlig eierskapspolitikk i oljesandsaken.

D) ”OED/SMK er ikke nevnt i forbindelse med oljesandsaken”:

De artiklene som omhandler oljesandsaken uten å nevne OED/SMK, registreres her. Artikler der det kommer frem av konteksten at det er snakk om de ansvarlige departementene, uten at de nevnes eksplisitt, blir *ikke* registrert her. Det kan for eksempel være artikler der det vises til at Staten/regjeringen/de rødgrønne stemte mot oljesandstans. I enkelte artikler inngår oljesandsaken i et større sakskompleks, og OED/SMK blir nevnt i sammenhenger som ikke angår oljesandsaken. Disse artiklene *blir* registrert her. Hensikten med denne registreringskategorien er å kartlegge i hvilken grad de ansvarlige departementene har vært en del av mediediskursen rundt Statoils oljesandutvinning de ulike årene.

E) ”Artikkelen inneholder kritikk av OED/SMK”:

Her registreres de artiklene der det fremkommer kritikk av OED/SMK i forbindelse med oljesandsaken. Krav om at regjeringen skal stemme for oljesandstans på generalforsamlingen, regnes også som kritikk. Både artikler der kritikken målbæres av kildene, og artikler der kritikken ligger i journalistens vinkling og spørsmålsstilling, blir telt med. Artikler der det fremgår av konteksten at kritikken er myntet på OED/SMK, uten at de nevnes eksplisitt, blir også registrert her. De ulike stemmene som er kritiske til oljesandprosjektet, opererer med ulikt presisjonsnivå når de adresserer kritikken av myndighetene. Iblant snakkes det bare om ”regjeringen”, ”staten” eller ”de rødgrønne”. Å utelate artikler der OED/SMK ikke er eksplisitt nevnt, ville derfor gitt et skjevt bilde av mediedekningen. SMK sitter uansett på et overordnet ansvar, så i de fleste tilfeller må en kunne si at generell regjeringskritikk i forbindelse med oljesandsaken også rammer SMK. Formålet med registreringskategorien er å dokumentere hvor kritisk dekningen har vært til OED/SMK.

F) ”OED/SMK omtales på en nøytral måte”:

Artikler der OED/SMK omtales implisitt eller eksplisitt i forbindelse med oljesandsaken uten at det fremkommer noen form for kritikk av departementene, registreres her. Hensikten er å kartlegge hvordan og i hvilken grad de ansvarlige departementene har vært en del av mediediskursen rundt Statoils oljesandutvinning de ulike årene.

G) ”OED/SMK forsvarer sin eierskapspolitikk i forbindelse med oljesandsaken”:

Her registreres artikler der representanter for OED/SMK argumenterer for at de opptrer korrekt som eiere av Statoil i forbindelse med oljesandsaken. Hensikten med denne registreringskategorien er å se hvor ofte OED/SMK har snakket om eierskapspolitikk, sett i forhold til hvor ofte de har uttalt seg til media om oljesandsaken generelt.

H) ”OED/SMK forsvarer sin miljøpolitikk i forbindelse med oljesandsaken”:

Her registreres alle de artiklene der representanter for OED/SMK argumenterer for at deres miljøpolitikk er helhetlig, fornuftig og bærekraftig på et overordnet nivå, og at oljesandsaken ikke røkter ved dette. Hensikten med denne registreringskategorien er, som i den foregående, å se hva representanter for OED/SMK har snakket om når de har figurert i media i forbindelse med oljesandsaken de ulike årene.

I) ”OED/SMK forsvarer Statoils engasjement i oljesand miljømessig”:

Her registreres alle de artiklene der representanter for OED/SMK argumenterer for at Statoils inntreden i oljesandindustrien først og fremst representerer noe positivt, også for miljøet. Formålet med denne registreringskategorien er å se i hvilken grad de ansvarlige departementene har identifisert seg med, og stått inne for, Statoils oljesandprosjekt.

Vedlegg 3: Mal og registreringsinstruksjon for Analyseskjema 2

I dette analyseskjemaet er artikkelsitatene til OED/SMK, analyseenhetene. Analyse materialet er de direkte og indirekte sitatene som er registrert i registreringskategoriene ”A”, ”B”, ”G”, ”H” og ”I” i Analyseskjema 1¹⁸⁰. Hvert enkelt sitat utgjør én analyseenhet, men kan romme flere responsmetoder. Hver enkelt responsmetode registreres kun én gang i ett sitat. Se mal og registreringsinstruksjon for Analyseskjema 2 på neste side.

¹⁸⁰ Se mal og registreringsinstruksjon for Analyseskjema 1 i Vedlegg 2.

| Analyseskjema 2 for artikler, ”ÅR” | | | | | | | | |
|------------------------------------|-------------------|----|----|----|----|----|----|---------|
| Responsmetoder (OED/SMK) | P1 ¹⁸¹ | P2 | P3 | P4 | P5 | P6 | P7 | TOTALT: |
| Angripe | | | | | | | | |
| Nekte | | | | | | | | |
| Avvise | | | | | | | | |
| Bortforklare | | | | | | | | |
| Innynde seg | | | | | | | | |
| Rettferdiggjøre | | | | | | | | |
| Godtgjøre | | | | | | | | |
| Be om unnskyldning | | | | | | | | |
| TOTALT: | | | | | | | | |

Registreringsinstruksjon for Analyseskjema 2:

A) *Angripe*: OED/SMK påstår eller antyder at anklageren har egeninteresser i oljesandsaken, eller at vedkommende ikke har den sanne kunnskap om saksforholdene og heller ikke er interessert i å skaffe denne.

B) *Nekte*: OED/SMK hevder at anklagene er grunnløse eller at en i hvert fall ikke har hatt til hensikt å gjøre det en blir beskyldt for.

C) *Avvise*: OED/SMK slår fast hva som er deres standpunkt, eller hva de akter å gjøre i forbindelse med oljesandsaken, uten å gi noen videre begrunnelse for hvorfor.

D) *Bortforklare*: OED/SMK minimaliserer eget ansvar ved å påstå eller antyde at de ikke kan gjøre noe med situasjonen, eller ved å si at Statoil må svare for egne investeringer.

E) *Innynde seg*: OED/SMK forsøker å minne publikum på alt det gode Statoil og/eller regjeringen representerer, og eventuelt alt det gode oljesandprosjektet vil bidra med på sikt.

F) *Rettferdiggjøre*: OED/SMK minimaliserer eller bagatelliserer de problematiske aspektene ved oljesandprosjektet. I dette kan det ligge en innrømmelse av de problematiske aspektene, og/eller en innrømmelse av egen medvirkning til problemene, men samtidig appelleres det til å se på det store bildet.

¹⁸¹ ”P” står for publisasjon.

F) *Godtgjøre*: OED/SMK sier at de eller Statoil vil bøte på skadene som er blitt gjort i forbindelse med oljesandprosjektet, og at de eller Statoil vil forsøke å hindre at lignende oppstår ved en senere anledning.

H) *Unnskylde*: OED/SMK kommer med en uforbeholden beklagelse og ber om tilgivelse.

Vedlegg 4: Registreringsinstruksjon for Analyseskjema 3

I dette skjemaet er analyseenheterne ledere, redaksjonelle kommentarer, petiter/kåserier, samt kronikker fra eksterne skribenter som ble fanget opp av Atekst-søkene. Både det totale antallet kommentarer og antallet til hver enkelt publisering er registrert. Skjemaet er organisert på samme måte som Analyseskjema 1 for artikler, dog med én registreringskategori mer. Jeg viser derfor til mal for Analyseskjema 1 (i Vedlegg 2) for informasjon om hvordan Analyseskjema 3 er utformet.

Registreringsinstruksjon for Analyseskjema 3

A) ”Redaksjonell kommentar om oljesandsaken”:

Her registreres ledere, kommentarer, petiter og andre tekster ført i pennen av redaksjonelle medarbeidere.

B) ”Kronikk/innlegg om oljesandsaken fra ekstern skribent”:

Her registreres kronikker/leserbrev ført i pennen av eksterne skribenter, det være seg miljøvernere, (ungdoms)politikere, forskere, Statoil-representanter, kjendiser eller ”vanlige” folk. Hensikten med å skille mellom redaksjonelle og eksterne kommentarer er å kartlegge om det er redaksjonene selv eller andre samfunnsdebattanter som har vært de fremste drivkreftene bak oljesanddebatten. Skillet er også relevant for den kommende diskusjonen om hvorvidt og hvordan journalister har bidratt til en mest mulig opplyst debatt om oljesandsaken.

C) ”Kronikk/innlegg om oljesandsaken fra representant for OED/SMK”:

Her registreres publiserte kronikker innsendt fra statssekretær/statsråd/statsminister eller andre representanter for OED/SMK. Hensikten med denne registreringskategorien er å undersøke hvor aktive OED/SMK har vært i arbeidet med å forsvare seg i oljesanddebatten.

D) ”Redaksjonell kommentar med kritikk av OED/SMK”:

Her registreres redaksjonelle kommentarer som i en eller annen form kommer med kritikk av OED/SMK, eller gjengir noen som har kritisert OED/SMK i forbindelse med oljesandsaken. Krav om at regjeringen skal stemme for oljesandstans på generalforsamlingen, regnes også som kritikk. Hvis det kommer frem av konteksten at kritikken er myntet på de ansvarlige departementene, uten at de nevnes eksplisitt, blir den redaksjonelle kommentaren registrert her. De ulike stemmene som er kritiske til oljesandprosjektet, opererer med ulikt presisjonsnivå når de adresserer kritikken av myndighetene. Ibland snakkes det bare om ”regjeringen”, ”staten” eller ”de rødgrønne”. Å utelate artikler der OED/SMK ikke er eksplisitt nevnt, ville derfor gitt et skjevt bilde av mediedekningen. SMK sitter uansett på et overordnet ansvar, så i de fleste tilfeller må en kunne si at generell regjeringkritikk i forbindelse med oljesandsaken også rammer SMK. Formålet med denne registreringskategorien er å dokumentere hvor kritiske redaksjonene har vært til OED/SMK.

E) ”Ekstern skribent med kritikk av OED/SMK”:

Her registreres kronikker og leserinnlegg fra eksterne skribenter som kommer med en eller annen form for kritikk av OED/SMK i forbindelse med oljesandsaken. Kriteriene for hva som regnes som kritikk av OED/SMK, er de samme her som for registreringskategori ”D”. Formålet er å dokumentere hvor kritisk opinionen har vært til OED/SMK, og hvilke innsendte kommentarer mediene har valgt å publisere.

F) ”OED/SMK forsvares på ett eller flere punkter i redaksjonell kommentar”:

Her registreres redaksjonelle kommentarer som på en eller annen måte forsvarer departementene i forbindelse med oljesandsaken. Kommentarer som rommer både ris og ros, vil også bli telt med her. Hensikten med denne registreringskategorien er å kartlegge hvor kritisk eller positiv dekningen har vært til OED/SMK i forbindelse med oljesandsaken, noe som igjen sier noe om det totale medietrykket mot de ansvarlige departementene.

G) ”OED/SMK forsvares på ett eller flere punkter av ekstern skribent”:

Her registreres kommentarer fra eksterne skribenter som på en eller annen måte forsvarer departementene i forbindelse med oljesandsaken. Kommentarer som rommer både ris og ros, vil også bli telt med her. Hensikten med denne registreringskategorien er å kartlegge hvor kritisk ”offentligheten” har vært til OED/SMK i forbindelse med oljesandsaken, noe som igjen sier noe om det totale medietrykket mot de ansvarlige departementene.

H) ”OED/SMK er ikke nevnt i forbindelse med oljesandsaken i red. kommentar”:

Her registreres redaksjonelle kommentarer der OED/SMK ikke er nevnt i forbindelse med oljesandsaken. Kommentarer der det kommer frem av konteksten at det er snakk om de ansvarlige departementene, uten at de nevnes eksplisitt, blir *ikke* registrert her. Formålet er å se i hvilken grad departementene har vært en del av oljesanddiskursen de ulike årene.

I) ”OED/SMK er ikke nevnt i forb. m/ oljesandsaken i komm. fra ekstern skribent”:

Her registreres kommentarer om oljesandsaken fra eksterne skribenter som ikke omtaler OED/SMK i forbindelse med oljesandsaken. Kommentarer der det kommer frem av konteksten at det er snakk om de ansvarlige departementene, uten at de nevnes eksplisitt, blir *ikke* registrert her. Hensikten med denne registreringskategorien er å se i hvilken grad OED/SMK har vært en del av oljesanddiskursen de ulike årene.

J) ”OED/SMK er indirekte sitert i kommentar”:

Her registreres eksterne og redaksjonelle kommentarer der OED/SMK er indirekte sitert, og der det indirekte sitatet omhandler oljesandsaken. Formålet med denne registreringskategorien er å hente inn informasjon som bidrar til et mest mulig helhetlig bilde av hvordan OED/SMK har vært en del av oljesanddebatten de ulike årene. Artikler der det indirekte sitatet bare viser til noe ”staten” eller ”regjeringen” har sagt, blir også registrert her dersom det kommer frem av konteksten at det indirekte sitatet baserer seg på uttalelser fra OED/SMK.

Vedlegg 5: Eksempler på vanskelige skjønnsmessige vurderinger

Problematisering av funn i Tabell 1:

Iblant har det vært vanskelig å avgjøre hvor tydelig kritikken måtte være adressert til departementene for at den skulle telles med i en eller flere av registreringskategoriene. En skjønnsmessig vurdering av hva som kan forutsettes kjent hos den jevne leser, har vært det retningsgivende i slike tilfeller. Dagbladet hadde for eksempel en notis på trykk den 20. mai 2011, der det sto følgende:

Statoils generalforsamling avviste i går kveld for tredje gang forslaget om å trekke selskapet ut av det omstridte oljesandprosjektet i Canada. – Å la Statoil fortsette i tjæresand viser dårlig eierskap og lederskap, sier Truls Gulowsen i Greenpeace, som sto bak forslaget (Dagbladet 2011b¹⁸²).

¹⁸² Referanser i vedleggene viser også til litteraturlisten s. 118 – 129.

Her vurderes det dit hen at den jevne leser, i hvert fall løselig, kjenner til Statens ”eierskap” til Statoil gjennom OED. Følgelig er denne notisen tolket som kritikk av OED og registrert i registreringskategori ”C” og ”E” i Analyseskjema 1¹⁸³.

Det var også en annen kategori artikler som bød på hodebry i forbindelse med registreringskategori ”C” i Analyseskjema 1, eksempelvis artikkelen ”Møtt av demonstranter” som ble publisert i Dagens Næringsliv 20. mai 2011 (Næss 2011). I denne artikkelen blir det forklart hvorfor noen av de mindre Statoil-aksjonærene mener at Statoil burde trekke seg ut av oljesanden ut fra både miljømessige og økonomiske hensyn. Det blir også fortalt at miljøbevegelsen hadde demonstrert utenfor lokalene der Statoils generalforsamling fant sted dagen i forveien. Samtidig refererer både artikkelforfatteren og en av småaksjonærene til hva som er OEDs uttalte standpunkt, nemlig at departementets representant i generalforsamlingen ikke ville stemme for et forslag om å trekke Statoil ut av oljesanden. OEDs standpunkt blir isolert sett gjengitt rimelig nøytralt. Men ettersom artikkelen vier plass til oljesandmotstandernes argumenter *mot* å videreføre oljesandprosjektet, samtidig som OEDs standpunkt bare blir konstatert, og ikke utdypet eller underbygget, tilsier en skjønnsmessig vurdering at artikkelen som et hele fremmer kritikk av OED. Dette helhetsinntrykket styrkes ytterligere gjennom omtalen av miljøbevegelsens demonstrasjon mot oljesand, noe som implisitt er en demonstrasjon mot, og kritikk av, OEDs standpunkt. Følgelig er artikkelen registrert i registreringskategori ”C” og ”E” i Analyseskjema 1¹⁸⁴.

Lignende, men kanskje mer diskutabile vurderinger er gjort i forbindelse med en ”følg saken-tekst”¹⁸⁵ i Dagbladet i 2009, og en notis i Nordlys i 2010. I Nordlys sto følgende under overskriften ”Voksende oljesandmotstand”:

Et økende antall Statoil-aksjonærer vil ha slutt på oljesandprosjektet i Canada. Men uten støtte fra regjeringen vil de ikke vinne fram på onsdagens generalforsamling. Greenpeace og WWF har tegnet aksjer i Statoil for å få selskapet til å avslutte milliardprosjektet i Albertas skoger. Svenske Folksam og danske KPA Pension har allerede kunngjort at de vil stemme for forslaget om uttrekk (Nordlys 2010).

¹⁸³ Dette eksempelet er også beskrivende for mange av de skjønnsmessige vurderingene som er blitt gjort i forbindelse med registrering i registreringskategori ”D” og ”F” i Analyseskjema 1, og registreringskategoriene ”D”, ”E”, ”H” og ”I” i Analyseskjema 3.

¹⁸⁴ Dette eksempelet er også beskrivende for mange av de skjønnsmessige vurderingene som er blitt gjort i forbindelse med registrering i registreringskategori ”F” i Analyseskjema 1, og registreringskategoriene ”D”, ”E”, ”H” og ”I” i Analyseskjema 3.

¹⁸⁵ Som det tidligere er blitt forklart (Vedlegg 1), registrerte jeg også slike korte tekster som reklamerer for saker lenger ut i avisen, dersom ”reklamen” anses å ha en selvstendig informasjonsverdi. Det anses den å ha i dette tilfellet.

I Dagbladet sto følgende under overskriften ”FØLG SAKEN: Oljesand i Canada”:

Mandag gikk en samlet opposisjon inn for avstemming i Stortinget over Statoils oljesandprosjekt, men de rødgrønne partiene gikk imot en hastesak nå. I 2007 kjøpte Statoil seg inn i oljesandproduksjon i Canada. Staten¹⁸⁶ eier 67 prosent av StatoilHydro (Dagbladet 2009).

Disse tekstene anses å romme en implisitt kritikk av OED/SMK, og er derfor registrert i registreringskategori ”C” og ”E” i Analyseskjema 1. Begrunnelsen er at det i den første teksten skisseres en konflikt, der andre aktører ønsker noe som regjeringen (ved OED) motarbeider, hvilket innebærer at de andre aktørene ventelig er kritiske til regjeringens standpunkt. Den andre teksten skisserer en konflikt der regjeringen motsetter seg opposisjonens ønske om å påvirke Statens eierskapsforvaltning av Statoil. Forutsetter en at den jevne leser vet at det er OED som forvalter statens eierskap av Statoil, kan opposisjonens ønske om avstemming tolkes som kritikk av OEDs eierskapsforvaltning. Disse to eksemplene var spesielt vanskelige å registrere. De to første eksemplene fra henholdsvis Dagbladet og Dagens Næringsliv er langt mer representative.

Det er lagt til grunn en forholdsvis romslig tolkning av hva som kan regnes som kritikk i artiklene og kommentarene, og dette har ført til at kun fire artikler¹⁸⁷ er registrert med nøytral omtale av OED/SMK i registreringskategori ”F” i Analyseskjema 1. En av disse var en notis som sto i Dagsavisen 20. mai 2009 under tittelen ”Oljesandforslag nedstemt”. Den lød slik:

Forslaget om å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet i Canada ble nedstemt med stort flertall på generalforsamlingen i går. Bare knappe 0,15 prosent av de fremmøtte aksjonærene stemte for forslaget fra Greenpeace. Staten som eier 67 prosent av Statoil, var blant eierne som vendte tommelen ned for forslaget, som ventet. 1,85 prosent av de fremmøtte aksjonærene avsto fra å stemme (Dagsavisen 2009).

Sammenlignet med notisen og ”følg saken-teksten” som ble gjengitt i forrige avsnitt, fokuserer notisen fra Dagsavisen mindre på kreftene som jobber mot oljesandprosjektet. I teksten fra Nordlys kan en lese at ”et økende antall Statoil-aksjonærer vil ha slutt på oljesandprosjektet”, og Dagbladet skrev at en ”samlet opposisjon” gikk inn for stortingsavstemning over oljesandprosjektet. I Dagsavisen refereres det bare til at Greenpeace sto bak forslaget, som fikk støtte fra ”knappe 0,15 prosent” av aksjonærene. Kort sagt er notisen registrert som nøytral omtale av OED/SMK fordi jeg vurderer konfliktaspektet som mer nedtonet enn i de to første eksemplene. Motstanden mot OEDs/SMKs standpunkt fremstilles ikke like kraftfull, og er dessuten mindre iøynefallende, slik jeg ser det.

¹⁸⁶ ”Staten” ved OED.

¹⁸⁷ Ingen kommentarer er registrert med nøytral omtale av OED/SMK. Derfor omtales ikke en slik registreringskategori i registreringsinstruksjonen for Analyseskjema 3.

Sammenlignet med de ovennevnte skjønnsmessige vurderingene har det vært relativt ukomplisert å forholde seg til registreringskategoriene ”A” og ”B” i Analyseskjema 1 og registreringskategori ”J” i Analyseskjema 3. Ved noen få anledninger har det imidlertid vært litt vanskelig å trekke opp en skillelinje mellom hva som er indirekte sitater og hva som bare er en løs referanse til noe OED/SMK står for. I 2012 svarte for eksempel Statoils ferske oljesanddirektør følgende da han ble spurt om hvordan det var å gå fra å være fornybardirektør¹⁸⁸ til å jobbe med oljesand: ”Her er det mye likt. Begge steder ønsker myndighetene at dette skal skje, det er viktig å ha med lokalbefolkningen, og begge steder ser vi grupperinger som er kritiske til det vi gjør” (Furdal 2012b). Formuleringen ”begge steder ønsker myndighetene at dette skal skje” anses ikke som et indirekte sitat av OED/SMK og er følgelig ikke registrert som det heller. Henvisningen til myndighetenes ønske holder et så lavt presisjonsnivå at det er vanskelig å forstå hva som menes. Konteksten gir ikke noe klart svar på om myndighetene ønsker at oljesandprosjektet skal finne sted, eller om myndighetene ønsker at utslippskutt i oljesandprosjektet skal finne sted. Og når ble ønsket uttrykt? Disse faktorene tilsvarer i sum at uttalelsen ikke kvalifiserer som indirekte sitat¹⁸⁹. Følgende uttalelse fra Rasmus Hansson i WWF er derimot registrert som indirekte sitat: ”De [regjeringen] bruker eierskapsmeldingen som et fikenblad, og sier de ikke kan benytte generalforsamlingen til å vurdere enkeltprosjekter.” (Harbo 2010). Sitatet er utvilsomt farget av retors egne meninger, men formuleringen ”sier de ikke kan benytte generalforsamlingen til å vurdere enkeltprosjekter” er en såpass presis gjengivelse av OEDs ord at det anses som mulig for leseren å identifisere opphavet.

10. mai 2012 sto følgende i en Bergens Tidende-artikkel: ”Statsråd Ola Borten Moe, står likevel fast på regjeringens linje om ikke drive eierstyring av de statseide selskapene.” (Andersson 2012). Dette tekstutdraget er også registrert som et indirekte sitat. Den anførende formuleringen ”står likevel fast på” er mer diffus enn det forrige eksempelets ”sier”, men en skal være ganske vrangvillig for å tolke det som annet enn en henvisning til noe Moe har sagt. Imidlertid er det nærliggende å tenke at statsråden vil hevde at regjeringen faktisk *driver* med eierstyring, om enn ikke en slik eierstyring som miljøvernerne etterlyser. Slik sett kan en si at artikkelforfatteren kanskje har modifisert den opphavelige uttalelsen noe. Men som det ble forklart i metodekapittelet, er denne analysen interessert i hvordan de ansvarlige departementene har *fremstått* i mediedebatten, uavhengig av om fremstillingen er rettferdig.

¹⁸⁸ Artikkelforfatterens titulering. Tilsvarer ”direktør for fornybar energi”.

¹⁸⁹ Dette eksempelet er også relevant for de skjønnsmessige vurderingene knyttet til registrering i registreringskategori ”J”, i Analyseskjema 3.

Problematisering av funn i Tabell 3

I forbindelse med registrering i registreringskategori ”D” i Analyseskjema 1 samt ”H” og ”I” i Analyseskjema 3 har det iblant vært vanskelig å gå opp grensen mellom artikler/kommentarer som omtaler OED/SMK og artikler/kommentarer som ikke gjør det. Dette eksempelet er hentet fra en notis i Romerikes Blad som sto på trykk 17. april 2012:

Kirkemøtet ga mandag støtte til kravene om at Statoil skal trekke seg ut av tjæresandprosjektene selskapet er involvert i Canada [...] ¹⁹⁰ Leder av Samisk kirkeråd, Anne Dalheim, hevdet at Norge opptrer med en utålelig dobbeltmoral. Statoils prosjekt har negative konsekvenser for klima, miljø og lokale urbefolkninger, hevdet Dalheim [...] Dalheim skal tirsdag delta i ”besteforeldrenes klimaaksjon” og blant annet overlevere et brev til Statoils styre under en demonstrasjon i Oslo (Romerikes Blad 2012).

Her vurderes det dit hen at OED/SMK ikke er nevnt, og notisen er følgelig registrert i registreringskategori ”D” i Analyseskjema 1. Artikler der det kommer frem av konteksten at det er OED/SMK som omtales, skal *ikke* registreres i ”D”, men en skjønnsmessig vurdering tilsier at ovenstående notis ikke retter opplagt kritikk mot OED/SMK. En godt opplyst leser vil kanskje skjønne at notisen impliserer en kritikk av OED, men tanken er at det i første rekke er Statoil og Statoils styre som av den jevne leser vil oppleves som skyteskive og ”Norge” her. En dag senere omtalte Vårt Land samme sak i en artikkel. Der sto følgende:

[...] Kirkemøtet krever samtidig at norske myndigheter sørger for at Statoil trekker seg ut av oljesandprosjektene i Canada av hensyn til klima- og miljøhensyn og ut ifra urfolks rettigheter [...] Som aktør i tjæresand-industrien opptrer Norge med en utålelig dobbeltmoral, sier Dalheim (Holbek, 2012).

Denne artikkelen er *ikke* registrert i registreringskategori ”D” i Analyseskjema 1. Det vises eksplisitt til ”myndigheter”, og dermed kan det tolkes som at ”Norge” i denne sammenheng like gjerne kan bety regjeringen som Statoil. Videre forutsettes det at den jevne leser skjønner at OED og SMK er relevante departementer i spørsmålet om å trekke Statoil ut av prosjektet.

Et tredje eksempel på vanskeligheter knyttet til det å fastslå om OED/SMK omtales eller ikke, finner en i en annen Vårt Land-artikkel fra samme år. Den canadiske indianerhøvdingen Francois Paulette var i Norge for å protestere mot Statoils oljesandprosjekt, og siteres slik: ”Den norske miljøpolitikken er en av verdens reneste. Men Statoils engasjement i Canada ødelegger det bildet” (Blix 2012). Teksten for øvrig tar form av et portrettintervju, og dette sitatet er eneste referanse til norsk politikk. Her vurderes det som at OED/SMK ikke er omtalt i artikkelen, og artikkelen er følgelig registrert i registreringskategori ”D” i Analyseskjema 1. Det helhetlige inntrykket av artikkelen bidro noe til denne vurderingen, men først og fremst

¹⁹⁰ De utelatte setningene består bare av detaljer om kirkemøtet og detaljer om miljøkonsekvensene for den canadiske urbefolkningen.

anses koblingen mellom sitatet og OEDs/SMKs medansvar for oljesandprosjektet å være for løs. Statsministeren er riktignok øverste ansvarlig for norsk miljøpolitikk, og en godt opplyst leser vil kunne resonnerer seg frem til at OED kan jobbe for å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet og slik gjenopprette høvdingens bilde av norsk miljøpolitikk. For en slik leser vil artikkelen, gjennom nevnte sitat, romme en slags kritikk av OED/SMK, men at denne leseren, etter å ha pløyd gjennom hele teksten, vil sitte igjen med følelsen av å ha lest en artikkel som omtalte OED/SMK, anses som tvilsomt. Derav registreringen i ”D”¹⁹¹.

Vedlegg 6: Alle artikkelsitater fra OED/SMK, med mine registreringer

2009

Direkte sitater:

SA, 04.05.2009

Statssekretær i OED Robin Kåss: ”[Statssekretær Robin Kåss i Olje- og energidepartementet mener ansvaret for en slik beslutning ligger hos styret. Men hvordan vil Staten stemme når denne saken kommer opp på generalforsamlingen?¹⁹²] Det vil vi ta stilling til da. Vi har ikke gått gjennom sakslista ennå. [Hvor går smertegrensen for hvor store utslipp prosjektet kan ha før Staten sier stopp?] Det er viktig å huske at prosjektet foregår i Canada, og landet er et velfungerende demokrati med en velutviklet miljølovgivning. Miljøkravene i Canada er Canadas ansvar. [Han mener det er uproblematisk for Norge å ha en lederrolle i internasjonale klimaarbeid og samtidig eie et oljeselskap som utvinner tjæresand, som vil sprengne Canadas Kyoto-mål] (Kongsnes 2009b).

- ***Bortforklare (Analyseskjema 2)***

- ***Avvise (Analyseskjema 2)***

- ***”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)***

- ***”H” Forsvarer sin miljøpolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)¹⁹³***

DN, 13.05.2009:

Statssekretær i OED Robin Kåss: ”Det forretningsmessige hører under styrets kompetanse. Vi har tillit til styret. Da er det unaturlig at vi overprøver styrets avgjørelser på en generalforsamling. [Kåss sier at regjeringen er tilhenger av å begrense CO2-utslippene, men

¹⁹¹ Dette og de to ovennevnte eksemplene er også beskrivende for skjønnsmessige vurderinger foretatt i forbindelse med registrering i registreringskategori ”H” og ”I” i Analyseskjema 3.

¹⁹² Journalistens anmerkninger og spørsmål i klammeparentes.

¹⁹³ Mine registreringer med fete typer og kursiv.

at engasjementet brukes for å få til en internasjonal klimaavtale] Canadiske utslipp får Canada selv håndtere.” (Løvås 2009b).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

- *”H” Forsvarer sin miljøpolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

DA, 19.05.2009:

Statssekretær i OED Robin Kåss: ”Miljøkravene i Canada er canadiske myndigheters ansvar. Oppfølgingen av StatoilHydro i denne typen prosjekter hører innunder styrets ansvarsområde. Vi har tillit til styret, og det ville være galt om vi uttalte oss om dette. [Klimagass fra Norge, Canada og andre] er helt klart en utfordring. [Er det ikke da absurd at den norske staten bidrar til økte utslipp i Canada?] Det viktige er at canadiske myndigheter bidrar til å løse canadiske klimagassutslipp. Så skal vi bidra med mest mulig forpliktende internasjonale klimaavtaler. Hvordan et demokratisk land håndterer sine klimagassutslipp og hva slags klimakrav det stiller til sine enkeltprosjekter, er opp til det enkelte landet.” (Andreassen 2009).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

- *”H” Forsvarer sin miljøpolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

Indirekte sitater:

DN, 14.05.2009:

Artikkelforfatter gjengir Terje Riis-Johansen fra Stortingets spørretime: ”Hvis representanten Holten Hjemdal mener at denne sal, eller jeg som statsråd, skal gå inn og foreta forretningsmessige vurderinger i forhold til enkeltprosjekter i Norges største selskap, så er jeg helt uenig.” (Løvås 2009c).

- *Angripe (Analyseskjema 2)*

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

DN, 15.05.2009:

Artikkelforfatter: "Olje- og energiminister Terje Riis-Johansen (Sp) har gitt klar beskjed om at regjeringen ikke vil blande seg opp i styrets forretningsmessige disposisjoner, og ikke vil stemme for oljesandforslaget." (Løvås 2009d).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

SA, 19.05.2009:

Artikkelforfatter: "Den norske staten, ved olje- og energiminister Terje Riis-Johansen, har uttalt at de ikke vil støtte et slikt forslag." (Kongsnes 2009c).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

VG, 19.05.2009:

Artikkelforfatter: "Olje- og energiminister Terje Riis-Johansen har varslet at han ikke vil stemme for oljesandstans, fordi han – i motsetning til mange andre eiere – ikke vil legge seg opp i selskapets daglige forretningsdrift" (Ertzaas m.fl. 2009).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

AP, 20.05.2009:

Artikkelforfatter: "Staten hadde på forhånd sagt at de støttet styret, og ville stemme imot forslaget om å trekke seg ut." (Nordahl 2009).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

DB, 20.05.2009:

Artikkelforfatter siterer olje- og energiminister Terje Riis-Johansens svar til FrPs stortingsrepresentant Tord Lien: "Beslutningen om å gå inn i oljesand i Canada var en forretningsmessig beslutning fattet av selskapets styre som det ansvarlige organ for denne typen avgjørelser. Som storeier er jeg svært opptatt av at ansvarsfordelingen mellom selskapets styrende organer og aksjeeierne respekteres og gjennomføres i praksis." (Blindheim og Lode 2009).

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

UL, 22.05.2009:

Artikkelforfatter: "Olje- og energiminister Terje Riis-Johansen ga imidlertid klar beskjed om at regjeringen ikke blander seg opp i styrets forretningsmessige disposisjoner." (Lund 2009).

- Avvise (Analyseskjema 2)

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

2010

Direkte sitater:

SA, 28.04.2010:

Kommunikasjonsrådgiver i OED, Jon Evang: "Denne saken bør kommenteres av Statoil, ikke av OED. Vi forholder oss til Stortingets vedtak om at dette er en sak som hører inn under styret." (Bjørheim 2010c).

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

SA, 18.05.2010:

Statssekretær i OED, Robin Kåss: "Staten vil stemme imot ethvert forslag av denne type som fremmes på generalforsamling. Enten det er forslag om å gå inn i eller ut av oljesand eller andre prosjekter, fordi det er styrets oppgave å treffe forretningsstrategiske beslutninger. Staten, som stor eier i mange norske selskap, har utviklet en politikk for ansvarsdelingen mellom selskapets styre, ledelse og aksjonærer. Dette er forankret i eierskapsmeldingen og to behandlinger av denne konkrete saken i Stortinget. Ved forrige behandling for tre måneder siden var det 93 prosent flertall i Stortinget for at det ikke er statens oppgave å blande seg inn i denne type avgjørelser i Statoil. Staten og departementet har tilgang på omfattende juridisk kompetanse som vi bruker i juridiske spørsmål. Det er helt klart styrets oppgave å treffe avgjørelser om større prosjekter og selskapets langsiktige strategi. [Dere ser ikke på oljesanddebatten som et strategisk spørsmål mer enn et driftsspørsmål?] I tråd med eierskapspolitikken som er vedtatt av Stortinget, så er dette et kommersielt spørsmål som avgjøres av styret i Statoil. [Og når er det naturlig for den største eieren å blande seg inn?] Vi

er med på å velge bedriftsforsamlingen og vi er representert i valgkomiteen.

Bedriftsforsamlingen velger styret etter innstilling fra valgkomiteen.” (Bjørheim 2010f).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

AA, 18.05.2010:

Statssekretær i OED, Robin Kåss: ”Staten vil stemme imot ethvert forslag av denne type som fremmes på generalforsamling. Enten det er forslag om å gå inn i eller ut av oljesand eller andre prosjekter, fordi det er styrets oppgave å treffe forretningsstrategiske beslutninger.

Staten, som stor eier i mange norske selskap, har utviklet en politikk for ansvarsdelingen mellom selskapets styre, ledelse og aksjonærer. Dette er forankret i eierskapsmeldingen og to behandlinger av denne konkrete saken i Stortinget. Ved forrige behandling for tre måneder siden var det 93 prosent flertall i Stortinget for at det ikke er statens oppgave å blande seg inn i denne type avgjørelser i Statoil. Det er helt klart styrets oppgave å treffe avgjørelser om større prosjekter og selskapets langsiktige strategi. Staten og departementet har tilgang på omfattende juridisk kompetanse som vi bruker i juridiske spørsmål.” (Bjørheim 2010e)

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

VL, 20.05.2010:

Statssekretær i OED, Robin Kåss: ”Staten skal være en aktiv eier. Når departementet ikke vil støtte forslaget om å trekke Statoil ut av oljesandvirksomhet, er det for å bidra til klare ansvarsforhold. Det forretningsmessige og strategiske er styrets ansvar. Vi har tillit til at styret gjør de riktige etiske og forretningsmessige vurderinger. Gjør de ikke det, er det mer naturlig å skifte ut styret. **Betyr det at du mener utvinning av olje fra tjæresand ikke er etisk og miljømessig problematisk?** Vi tar ikke stilling til hvilke olje- og gassprosjekter Statoil skal involvere seg i. Om et prosjekt er skadelig for miljøet, må de folkevalgte myndighetene i et demokratisk land som Canada ta stilling til. Vi saksbehandler ikke olje- og gassprosjekter i andre land.” (Sylte 2010a).

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Avvise (Analyseskjema 2)*
- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*
- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

Indirekte sitater:

AP, 02.05.2010:

Rasmus Hansson i WWF: "De bruker eierskapsmeldingen som et fikenblad, og sier de ikke kan benytte generalforsamlingen til å vurdere enkeltprosjekter." (Harbo 2010).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*
- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

NA, 11.05.2010:

Artikkelforfatter: "Olje- og energidepartementet oppfatter oljesandprosjektet som en rent forretningsmessig beslutning, som dagens eierskapsmelding ikke gir rom for å omstøte." (Rønning 2010a).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*
- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

DA, 11.05.2010:

Artikkelforfatter: "staten, som eier 67 prosent av Statoil, vil ikke blande seg inn i dette som den anser som en del av den daglige driften". (Andreassen 2010a).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*
- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*
- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

DB, 12.05.2010:

Artikkelforfatter gjengir fra Terje Riis-Johansens skriftlige svar til Stortinget: "Riis-Johansen svarer blant annet at staten ikke skal 'gripe inn i saker som ligger under styrets kompetanseområde' og at det avholdes årlige møter med Statoil 'innenfor rammen av aksjelovgivningen' [...] Olje- og energidepartementet svarer i en e-post til Dagbladet at Sjøfjells tolkning av svarbrevet må stå for hennes regning. De viser til helheten i brevet, at Stortinget har stemt imot forslaget fra KrF om å trekke Statoil ut og til at de omtalte møtene er i tråd med eierskapsmeldingen." (Blindheim 2010).

- *Angripe (Analyseskjema 2)*
- *Nekte (Analyseskjema 2)*

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

NT, 14.05.2010:

Artikkelforfatter: "I februar i år skrev olje- og energiminister Terje Riis-Johansen i en kommentar til Stortingets energi- og miljøkomité at han mener 'det ikke er forenlig med regler og prinsipper for god eierstyring om staten skulle overstyre selskapet i enkeltprosjekter' som tjæresand." (Radpey 2010).

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

AP: 19.05.2010:

Artikkelforfatter: "Staten som er majoritetseier, hevder at staten ikke kan instruere Statoil-styret i en slik sak." (Harbo 2010b)

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

VL, 19.05.2010:

Rasmus Reinvang fra WWF: "Terje Riis-Johansen (Sp) unngår å ta stilling til saken ved å si at staten ikke kan blande seg inn i enkeltoperasjoner. Statsråden mener det strider mot allmennaksjeloven og regjeringens eierskapsmelding å støtte forslaget om at Statoil må ut av tjæresanden." (Sylte 2010a).

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

DA, 19.05.2010:

Artikkelforfatter: "Samtidig har olje- og energiminister Terje Riis-Johansen (Sp) fastslått at Statoils oljesand er noe staten ikke skal legge seg opp i." (Andreassen 2010b).

- Bortforklare (Analyseskjema 2)

- Avvise (Analyseskjema 2)

- "G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)

VL, 21.05.2010:

Artikkelforfatter: ”Jens Stoltenberg sier at det ikke er hans oppgave å styre Statoil, ifølge Aftenposten. [...] Statssekretær Robert Martin Kåss (Ap) i Olje- og energidepartementet, understreker at regjeringen skal være en aktiv eier.” (Sylte 2010c).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

2011

Direkte sitater:

SA, 19.05.2011:

Olje- og energiminister, Ola Borten Moe: ”Vi kan om vi vil, men vi kommer ikke til å stemme for dette forslaget [Oljeministeren mener staten som majoritetseier ikke kan påta seg ansvaret for hvordan disse ressursene utvinnes, men understreker:] Vi har en klar forventning om at de lover og regler som gjelder i de respektive landene følges, og at Statoil legger seg i tet når det gjelder ressurseffektivitet, klimagassutslipp og miljø.” (Sverdrup 2011a).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

- *”H” Forsvarer sin miljøpolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

Indirekte sitater:

SA, 20.05.2011:

Artikkelforfatter: ”Olje- og energiminister Ola Borten Moe har gjort det klart at staten ikke kommer til å tvinge Statoil ut av oljesand. Samtidig har han klare forventninger til at Statoil må ligge i tet når det gjelder ressurseffektivitet, klimagassutslipp og miljø.” (Kongsnes 2011).

- *C) Avvise (Analyseskjema 2)*

- *F) Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

- *”H” Forsvarer sin miljøpolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

2012

Direkte sitater:

SA, 15.05.2012:

Seniorrådgiver Jon Evang i OED: ”Beslutningen om å investere i et selskap engasjert i oljesand i Canada i 2007 var en forretningsmessig beslutning fattet av Statoils styre som det ansvarlige organ for denne type avgjørelser. – Staten er en stor og langsiktig eier i Statoil. Staten har et forretningsmessig mål med eierskapet i Statoil, med en tilleggsdimensjon om nasjonal forankring av hovedkontorfunksjoner. Eierskapspolitikken utøves i henhold til rolledelingen mellom aksjonærer, styre og ledelse slik det fremgår av selskapslovgivningen og innenfor rammen av allment anerkjente prinsipper for eierstyring og selskapsledelse.” (Furdal 2012c).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

Indirekte sitater:

BT, 10.05.2012:

Artikkelforfatter: ”Statsråd Ola Borten Moe, står likevel fast på regjeringens linje om ikke drive eierstyring av de statseide selskapene.” (Andersson 2012).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

SA, 16.05.2012:

Artikkelforfatter: ”Regjeringa har gitt uttrykk for at de ikke driver eierstyring på den måten at de instruerer Statoil.” (Furdal og Skarsaune 2012).

- *Avvise (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

DN, 16.05.2012:

Artikkelforfatter: ”Greenpeace-leder Truls Gulowsen mener at statens argumentasjon om at slike forslag ikke hører hjemme på en generalforsamling, ikke holder vann.” (Næss 2012).

- *Bortforklare (Analyseskjema 2)*

- *”G” Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

VL, 18.05.2012:

Artikkelforfatter: "Olje- og energiminister Ola Borten Moe (Sp) har lite til overs for Den norske kirkes motstand mot Statoils oljesandprosjekt. 'Hva med investeringene i andre selskaper? Kanskje er det gode grunner til at religion bør være religion, og politikk forbli politikk', skriver han i en kronikk i Stavanger Aftenblad. Borten Moe mener kirken i de senere år har vist 'stadig større tilbøyelighet til å uttale seg om politiske spørsmål, det vil si blande børs og katedral'. Han tar Statoil kraftig i forsvar og hevder at verden trenger mer fossil energi for å løfte mennesker i utviklingsland ut av fattigdom. 'Mitt utgangspunkt er uansett at det ville vært bra om også denne energikilden ble utvunnet med minst mulig utslipp, all den tid den utvinnes. Lykkes Statoil med sine målsettinger, vil utslippene per produsert enhet oljesand fra deres anlegg i Canada i 2025 være 40 prosent lavere enn i dag', anfører Borten Moe, som også slår fast at han er stolt av den jobben Statoil gjør." (Eikeland 2012b).

- *Angripe (Analyseskjema 2)*

- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *Innynde seg (Analyseskjema 2)*

- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

- *"I" Forsvarer Statoils engasjement i oljesand miljømessig (Analyseskjema 1)*

AA,18.05.2012:

Artikkelforfatter: "Olje- og energiminister Ola Borten Moes (Sp) har lite til overs for Den norske kirkes motstand mot Statoils oljesandprosjekt. 'Hva med investeringene i andre selskaper? Kanskje er det gode grunner til at religion bør være religion, og politikk forbli politikk', skriver han i en kronikk i Stavanger Aftenblad. Borten Moe mener kirken i de senere år har vist 'stadig større tilbøyelighet til å uttale seg om politiske spørsmål, det vil si blande børs og katedral'. Han tar Statoil kraftig i forsvar og hevder at verden trenger mer fossil energi for å løfte mennesker i utviklingsland ut av fattigdom." (Adresseavisen 2012).

- *Angripe (Analyseskjema 2)*

- *Rettferdiggjøre (Analyseskjema 2)*

- *"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)*

- *"I" Forsvarer Statoils engasjement i oljesand miljømessig (Analyseskjema 1)*

VL, 22.05.2012:

Artikkelforfatter: "Biskopens angrep provoserte Borten Moe. Han skulle som oljestatsråd – og største eier i Statoil – ha seg frabedt at Den norske kirke fortalte hva som burde gjøres. I et debattinnlegg [...] omtaler han kirken som institusjon ' som de senere år har vist 'stadig større tilbøyelighet til å uttale seg om politiske spørsmål, blande børs og katedral'. Få dager før stat og kirke skilte lag, mente Borten Moe at 'Kanskje er det gode grunner til at religion bør være religion, og politikk forbli politikk". (Kalstad 2012).

- **Angripe (Analyseskjema 2)**

- **"G" Forsvarer sin eierskapspolitikk i forb. med oljesandsaken (Analyseskjema 1)**

Vedlegg 7 – Ola Borten Moes kronikk

Børs og katedral ikke så enkelt

- Oljesand og Kirkens holdning:

Statoil topper internasjonale rangeringer om åpenhet og sosialt ansvar. Likevel vil Kirken, med henvisning til oljesandutvinningen i Canada, trekke seg ut fra eierskap i selskapet. Hva med investeringene i andre selskaper?

'Hvor utgangspunktet er som galest, blir titt resultatet originalest', skrev Henrik Ibsen i 'Peer Gynt'. Postulatets gjenkjennelighet i samtiden, 145 år senere, illustreres utmerket ved en enda eldre institusjons opptreden i den senere tid, nemlig Opplysningsvesenets fond. OVF ble opprettet ved 'Lov om det beneficerede gods' i 1821 og har nå bestemt seg for å trekke plassert kapital ut av oljeselskapet Statoil. Dette på grunn av selskapets engasjement i canadisk oljesandutvinning.

Kirkens eierskap er uavklart

Det er nok mange som ikke kjenner Opplysningsvesenets fond særlig godt, dets opprinnelse, dets virksomhet og dets foretagende. Dette til tross for at fondet eier og forvalter 8000 festetomter, 430 preste- og bispeboliger, 160 jordbrukseiendommer, 850.000 dekar skogsareal og en finanskapital på rundt 2 milliarder kroner. Med sin opprinnelse i det katolske kirkegods før reformasjonen har det imidlertid en lang historie i norsk kultur og samfunnsliv, og har vært gjenstand for debatt og diskurs ved en rekke anledninger opp gjennom årene. Det skulle da også bare mangle. Selv om det fortsatt er et uavklart spørsmål om det i dag er staten eller Kirken som skal betraktes som eier til fondets eiendommer, vil i alle tilfelle om lag 80 prosent

av den norske befolkning kunne sies å ha en sterk tilknytning til hva fondet gjør og foretar seg. Dette gjennom en kirke som de senere år har vist en stadig større tilbøyelighet til å uttale seg om politiske spørsmål, det vil si blande børs og katedral.

Verdens behov for fossil energi øker

Verden trenger mer energi, og fossil energi er en del av dette bildet. En svært stor del. Med en vekst i energiforbruket fra fattigere land i tiårene som kommer, vil ikke mengden fossil energiforbruk reduseres, snarere tvert i mot. Selv innenfor rammene av togradersscenarioet opprettholdes verdens fossile energiforbruk i 2035 på om lag samme nivå som i dag. At folk som kan se langt etter vårt velstandsnivå løfter seg ut av fattigdom kan ikke være umoralsk, verken å ønske eller å bidra til. Vi må dermed adressere fattigdoms- og klimaproblemene samtidig. Spørsmålet blir ikke derfor om man skal produsere fossil energi, men hvordan dette kan gjøres så energieffektivt og klimavennlig som mulig. Det mener jeg er en moralsk tilnærming.

Oljesandutvinning er ikke versting

Oljesand er én av de fossile energikildene som andre lands statlige myndigheter har valgt å produsere. Utslippene per produsert enhet av denne fossile energikilden varierer veldig, men er jevnt over høyere enn for konvensjonell oljeproduksjon i dag, selv om det foregår oljeproduksjon flere steder i verden med høyere utslipp enn i Statoils oljesandprosjekt. Mitt utgangspunkt er uansett at det ville vært bra om også denne energikilden ble utvunnet med minst mulig utslipp, all den tid den utvinnes. Kirkerådet og andre kirkelige organ har på sin side valgt aktivt å oppfordre kapitalforvaltere til å trekke sine midler ut av selskaper som ønsker å bidra til nettopp dette. Og OVF har valgt å følge dette opp.

Jeg har klare eierskapsforventninger

Lykkes Statoil med sine målsetninger, vil utslippene per produsert enhet oljesand fra deres anlegg i Canada i 2025 være 40 prosent lavere enn i dag, og på nivå med gjennomsnittet av olje konsumert i USA. Beslutningen om å involvere seg i canadisk tjæresandproduksjon tilligger styret i selskapet, og all den tid det gjøres, forutsetter jeg at det skjer på en så energieffektiv måte som mulig. Dette er i tråd med klart uttrykte eierskapsforventninger fra vår side om at selskapet skal være miljømessig ledende innenfor sin bransje, som jo nettopp er å drive utvinning av olje- og gassressurser. Her har da også Statoil inntatt en førende rolle for å fremme teknologi som minsker CO₂-utslippene, som reduserer vannforbruket, og som

involverer lokalbefolkningen på en positiv måte. Det bør også opplysningsvesenet være opplyst om.

Statoil en ener i møte med sivilsamfunnet

Statoils interaksjon med det øvrige samfunn har sågar gitt selskapet gode plasseringer på anerkjente internasjonale rangeringer. Selskapet ble nummer én på Fortunes rangering i 2011 av selskaper i hele verden, uavhengig av bransje, som utviser sosialt ansvar. Tilsvarende ble det nummer én på Transparencys rangering over åpne selskaper, og nummer én på Corporate Knights rangering over bærekraftige selskaper. Mens man kan undre seg over hvilke logiske utfall dette vil medføre for OVFs eierskap i øvrige selskaper. vil jeg på min side benytte anledningen, som eier, til å være stolt over Statoil i så måte. Kanskje er det gode grunner til at religion bør være religion, og politikk forbli politikk.

Vedlegg 8 – Transkripsjoner av Dagsnytt 18-sendingene

DAGSNYTT 18, 19. MAI 2010

Programleder Hege Holm:

Ja, akkurat nå pågår Statoils generalforsamling i Stavanger, og det store temaet er Statoils engasjement i et oljesandprosjekt i Canada. Statoil gikk inn som eier i 2007, og området antas å inneholde 7,2 milliarder fat olje. Men prosjektet møter motstand fra flere hold, blant annet lokalbefolkningen i Canada er ikke særlig positivt stilt til det, og det er heller ikke mange norske politikere, og det møter også stor motstand fra miljøbevegelsen. Reporter Line Tomter, du er til stede på Statoils generalforsamling i Stavanger. Hva skjer der akkurat nå?

NRK-reporter Line Tomter:

Det som skjer her nå, er at mange av småaksjonærene er oppe på talerstolen for å stille spørsmål. Dette er en av de få anledningene der små aksjonærer har muligheten til å si sin mening til Statoils styre og Statoil-ledelsen. For ikke så lenge siden var én av to india... Det er to indianere her i dag, faktisk, fra Alberta, for å protestere mot dette oljesandprosjektet. Og George Poitras heter han som var på talerstolen i stad og hadde en appell, både til Statoil-ledelsen og til norske myndigheter om at de må trekke seg ut av dette prosjektet. Hans påstand er at de nå oppdager krefttilfeller der, og at grunnvannet er forurensset i den landsbyen han kommer fra, som ikke er så veldig langt fra der Statoil har sitt tjæresandprosjekt.

Programleder Hege Holm:

Når kommer dette til å komme til en avgjørelse i dag?

NRK-reporter Line Tomter:

Ja, de skal jo stemme over dette forslaget om at Statoil skal trekke seg ut av oljesandprosjektet. Om kanskje en times tid, en halvtimes tid. Akkurat nå er det veldig mange småaksjonærer som vil si sin mening. Det er faktisk flere her enn det har vært på flere år på en generalforsamling, så det kan jo ta litt tid, da.

Programleder Hege Holm:

Så det er bare å følge med på NRKs nyhetssendinger, så får man svaret, men vi har med oss flere, takk til deg Line Tomter. Vi har med oss Rasmus Reinvang, du er seniorrådgiver for klima og energi i Verdens naturfond, WWF. Du kaller altså utvinning av olje og sand et Kinderegg fra helvete. Hvorfor det?

Seniorrådgiver WWF, Rasmus Reinvang:

Ja, jeg vil si det såpass som at Statoil her har lagt et Kinderegg fra helvete i fanget på regjeringen. Det er at fordi her får vi tre ting på likt, akkurat som i et Kinderegg. Det ene er at vi ser helseeffekter og urfolkspåvirkning på den lokale befolkningen er veldig skadelige, og kritisk. Det ble nettopp nevnt det eksempelet fra George Poitras. Vi har forurensning fra tungmetaller som arsenikk, kvikksølv, bly. Dette er veldig alvorlig. Nummer to: Vi har voldsomme økologiske effekter. Hvor når du ser på hele tjæresandområdet...

Programleder Hege Holm (avbryter):

Men kan du forklare, hvordan er det du gjør det, altså utvinner olje fra sand.

Seniorrådgiver WWF, Rasmus Reinvang:

Ja, det er jo et godt spørsmål, det sier seg selv at dette er komplisert, og deri ligger jo nettopp en del av problemet. Det er to måter å gjøre det på. Det ene er at du tar å skrapes av det øverste laget av jordoverflaten, også vasker du da all den massen du får for å få ut et stoff som du deretter kan prøve å få til å bli olje. Det er en veldig krevende prosess, og du ødelegger alle områdene. Den andre måten å gjøre det på, som er den som Statoil er inne i, er at man pumper ned gass 300 meter ned i bakken, sånn at man får en gjørme der nede som man da pumper opp, og man etterpå igjen da skal til å vaske og så videre. I denne prosessen utskiller det seg nettopp disse type stoffene som kvikksølv, arsenikk og så videre.

Programleder Hege Holm:

Hvor mange aksjonærer regner dere med å få med i dag?

Seniorrådgiver WWF, Rasmus Reinvang:

Det er et veldig spennende spørsmål, for vi har sett at det er en voksende tendens blant aksjonærer til å gå imot dette her. 142 stemte mot at Shell skulle delta i oljesand. Vi vet i hvert fall at blant skandinaviske aksjonærer, som er et fåtall, der ser vi at det er fem til ti som vi er ganske sikre på kommer til å stemme for. Men vi er jo spente på å se hvordan resultatet blir.

Programleder Hege Holm:

Så er det hovedaksjonæren da, Robin Kåss, statssekretær i Olje- og energidepartementet. Den norske staten eier altså 67 prosent av Statoil. Hvorfor bruker ikke staten sin eierposisjon til å stoppe oljesandprosjektet?

Statssekretær i OED, Robin Kåss:

Det som vi er veldig opptatt av, er at når vi er største eier i et så viktig selskap som Statoil, med 29 000 ansatte i 40 land, tilfører den norske statskassa over 110 milliarder kroner i året, så man ha ryddige ansvarsforhold. Det er veldig viktig at ansvaret ligger der det skal være, og det er hos styret. Vi er en aktiv og krevende eier. Vi stiller store krav til hvordan Statoil skal operere. Men når det gjelder hvilke prosjekter man går inn og ut av, så er det beslutninger som vi mener hører inne hos styret, slik det gjør hos alle andre store offentlige, eller store allmennaksjeselskaper.

Programleder Hege Holm:

Ja, men som hovedaksjonær så må dere da ha en mening om et av de store prosjektene, og når det er så mange som mener at det er så skadelig, så bør jo dere også som aksjonær være opptatt av det.

Statssekretær i OED, Robin Kåss:

Det er slik at når det er et selskap av Statoil størrelse, som er et børsnotert selskap, både i Oslo og i New York, så er det viktig at det er ryddige forhold til hvem som har ansvaret for hva...

Programleder Hege Holm (avbryter):

Men hva synes du om oljesandprosjektet?

Statssekretær i OED, Robin Kåss:

Det er jo helt klart det at når man har den klimautfordringen som man har, så er det jo viktig at man får en forskyvning over til mer klimavennlige energiformer, og da er jo klart oljesand ikke blant dem. Men så er det jo sånn at når vi skal klare å få et internasjonalt rammeverk for å bekjempe klimaendringene, så er det viktig at vi gjør det på den rette måten, gjennom de rette internasjonale kanalene for det. Når det gjelder hvordan vi skal utøve vårt eierskap i Statoil, så har generalforsamlingen... har en viktig rolle.. Behandle årsberetning, behandle regnskap, utpeke bedriftsforsamlingen som skal følge med på styrets arbeid. Også har vi et styre som velges av bedriftsforsamlingen, og som skal styre den daglige driften. Det kan ikke være sånn at alle enkeltprosjekter i Statoil, som enkeltaksjonærer er misfornøyd med, skal kunne komme opp på generalforsamlingen, og hvor da generalforsamlingen i praksis skal detaljstyre et selskap.

Programleder Hege Holm:

Ketil Solvik-Olsen, du er jo en ekte liberalist. Du er miljøpolitisk talsmann i Fremskrittspartiet og er med oss fra Tønsberg. Du mener jo at Statoil skal eller bør ut av prosjektet, du, at man bør bruke den makten man har når man eier 67 prosent.

Miljøpolitisk talsmann i FrP, Ketil Solvik-Olsen:

Altså, politisk så mener jeg at Stortinget skal ikke gå inn og overstyre Statoil. Vi skal ha tillit til at ledelsen gjør det som er best for selskapet, og hvis vi ikke er enige i det styret gjør, så bytter vi styre. Canada er et demokratisk land. De velger selv hvilke energiresurser de vil utvinne. De er selv med i Kyoto-avtalen og har sine forpliktelser. Og da må vi la Statoil agere sånn som de ser seg tjent som selskap. Men det er jo ingen tvil om at regjeringen har en dårlig sak i forhold til mange andre debatter, der de skryter av aktiv eierskapspolitikk. Det Statoil gjør her, er stikk i strid med den klimapolitikken regjeringen hevder de fører, og jeg vil også si, mitt hovedankepunkt er også at når Statoil satser så stort i utlandet, så svekkes deres innsatsmuligheter på norsk sokkel, og jeg synes det er viktig som norsk politiker å sikre at vi får utviklet norsk sokkel, norsk olje- og gassproduksjon, på en best mulig måte. Og jeg klarer ikke helt å se at Statoil bør bruke masse energi og kapital på å utvikle oljesandprosjekt i utlandet, der de burde brukt ressursene på å utvikle det de er best på, nemlig offshore oljekompetanse.

Statssekretær i OED, Robin Kåss:

Jeg mener helt klart at det er viktig at Statoil bruker den kompetansen de har på en god måte. Og det er nettopp derfor vi i motsetning til Fremskrittspartiet ønsker et veldig sterkt statlig eierskap i Statoil, for nettopp å videreutvikle norsk sokkel, videreutvikle norsk olje- og gassnæring. Så er det riktig som Solvik-Olsen sier at det er styret som må ta de daglige beslutningene, hvilke prosjekter man går inn og ut av. Men vi ser at Statoil oppnår veldig mye på norsk sokkel, har bidratt til en god utvikling der. Vi mener også at Statoil nå gjør mye for å utvikle nye energiformer...

Programleder Hege Holm (avbryter):

Det var ikke det vi skulle diskutere i dag.

Miljøpolitisk talsmann i FrP, Ketil Solvik-Olsen (griper ordet):

Men det er jo helt meningsløst det som han sier her, for det er jo ikke sånn i praksis at denne regjeringen fører en veldig annerledes eierskapspolitikk overfor Statoil enn det Fremskrittspartiet ville ha gjort. De har en helt annen *eierskapsretorikk*. Men hvis de faktisk hadde ment alvor, så hadde de gått inn og prøvd å styre dette selskapet. Jeg er ikke enig i at en burde gjøre det. Jeg er ikke enig med WWF og en del... Som Sosialistisk venstreparti som også hevder at vi skal gå inn og overstyre Statoil...

Programleder Hege Holm (avbryter):

Du mener at hvis regjeringen fulgte sin egen...

Miljøpolitisk talsmann i FrP, Ketil Solvik-Olsen (griper ordet):

Hvis de fulgte sin egen retorikk, så burde de gjort det. Det som Norge burde ha gjort, det er jo å sørge for at vilkårene er så attraktive for investeringer i fornybar energi og i petroleumsvirksomhet i Norge at Statoil heller investerer i Norge enn å begynne med oljesandprosjekt...

Programleder Hege Holm (avbryter):

Men det er oljesandprosjektet vi diskuterer her, og Rasmus Reinvang, du sitter her og hører politikerne krangle. Er det virkelig sånn at regjeringen bare må si at Statoil får styre?

Seniorrådgiver WWF, Rasmus Reinvang

Nei, det er det ikke. De har jo selv sagt i sin eierskapsmelding at målet med statlig eierskap er at man skal bruke det til å nå viktige politiske mål. Å utvinne tjæresand er uforenlig med å nå klimamålet og begrense global oppvarming til to grader. Det er for det første. Det andre er at vi ser at med tjæresandprosjektet... Det innebærer et strategisk veivalg for Statoil. Hvor vil man binde ressurser, kompetanse, forskning, våre lyseste hoder de neste tiårene? Vil man gjøre det i den mest skitne formen for oljeutvinning vi har i verden, med de enorme konsekvensene vi ser? Bare Statoils prosjekt alene handler om å rasere natur i et område som er tre ganger så stort som Oslo kommune. Eller vil man være konsekvent og følge opp den satsingen som man nå gjør på havvind? Dette spriker enormt, det vi ser, mellom tjæresand og havvind, og det gir veldig liten strategisk mening. Og strategiske veivalg bør regjeringen forholde seg til som en aktiv eier.

Programleder Hege Holm:

Og vi så jo her en dag at Beate Sjøfjell, ved det juridiske fakultet i Oslo, mener jo at det ikke er noe i veien for at staten rettslig kan vedta å trekke Statoil ut av oljesandprosjektet. Det dreier seg da først og fremst om politisk vilje, så her er dere virkelig i motvind:

Statssekretær i OED, Robin Kåss:

Altså, jeg er jo klar over at Sjøfjell, og organisasjonen som hun representerer, mener at vi må ha en annen type eierskap, og det er helt legitimt å mene det, men vi har valgt i Norge at Statoil skal operere som et kommersielt selskap. Det gjør det. Det har 29 000 ansatte, bidrar med 110 milliarder kroner til velferdsstaten vår gjennom å drive kommersielt ryddig ut fra strenge etiske regler.

Programleder Hege Holm:

Men er det ikke... Og lenger kommer vi vel ikke i dag, for generalforsamlingen den pågår, og hva som skjer der, det får vi vite når vi følger nyhetssendingene utover kvelden. Takk til dere, takk til Rasmus Reinvang, seniorrådgiver for klima og energi i WWF. Takk også til Robin Kåss, statssekretær i Olje- og energidepartementet, og takk til Ketil Solvik-Olsen, miljøpolitisk talsmann i Fremskrittspartiet.

DAGSNYTT 18, 14. MARS 2012

Programleder Eva Nordlund:

Utenlandsk fond trekker seg ut av Statoil. De mener Statoils satsing på oljesand i Canada er uetisk. I en pressemelding til Dagsnytt 18 skriver fondet at, sitat: ”Vi har foretatt en grundig gjennomgang av Statoil og funnet at selskapets satsing på oljesand og offshore-kompleks ikke møter de etiske kriteriene disse fondene legger til grunn”. Velkommen Oljeminister Ola Borten Moe. Hva er din reaksjon på dette?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Nei, egentlig ingenting. Vi kommenterer ikke hva andre aksjonærer i Statoil gjør, enten de nå velger å kjøpe seg opp eller å selge seg ut. Vi konsentrerer oss om vårt eierskap i Statoil og vårt forhold til selskapet.

Programleder Eva Nordlund:

Er det knyttet noen etiske utfordringer til eierskapet i Statoil og deres oljesandvirksomhet?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Vi vurderer ikke at det er etisk utfordrende i det hele tatt å eie aksjer i Statoil. Snarere tvert imot mener vi at det er et selskap som scorer godt på etiske standarder – på miljø, på menneskerettigheter og samfunnsansvar. Det blir dem også presentert klare forventninger til fra oss som eier, og blir revidert på det.

Programleder Eva Nordlund:

Og den holdningen om at det er uproblematisk gjelder også oljesandutvinningsprosjektet?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Det er styrets ansvar å bestemme hvilke typer prosjekter Statoil velger å engasjere seg i. Men det oljesandprosjektet i Canada er klart innenfor Statoils mandat og Statoils virke som et internasjonalt energiselskap, og det har man også fått bred tilslutning til i Stortinget.

Programleder Eva Nordlund:

Ja. Og som hovedeier er det uproblematisk? [retorisk]. Fondet sier at de er bekymret for at oljeselskaper dunderer inn i oljevirkomheten uten å tenke på konsekvensene.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Altså, som...

Programleder Eva Nordlund (avbryter):

Igjen så vil ikke du kommentere det. Den svenske statskirken har også trukket sine investeringer, det har også den svenske banken Swedbank. Selv om du ikke vil kommentere

dette, så registrerer du det jo i hvert fall. Og det må jo få deg til å tenke at det er de med høy etisk fane som velger å gå ut av det. Du behøver ikke å kommentere på det enkelte fondet. Men du må nå tenke noe generelt om situasjonen?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Altså, jeg registrerer jo at det er ulike holdninger, og at det er en diskusjon. Det er vel derfor vi er samlet her i dag også, vil jeg tro. Det er en diskusjon som jeg verken er redd for eller synes er problematisk. Det er Statoils styre sitt ansvar å bestemme om en ønsker å være i denne her type prosjekt eller ikke. Men det er godt innenfor det mandatet Statoil har som et internasjonalt energiselskap. Og min oppfatning av hvordan Statoil håndterer de forventningene vi stiller til dem for å ta samfunnsansvar, for å være ledende på miljø og klima, og for å bidra positivt til menneskerettigheter, er at dem gjør det, tar det på alvor og leverer gode resultater.

Programleder Eva Nordlund:

Nina Jensen, du er generalsekretær i WWF. Hva er problemet med denne oljesandutvinningen til Statoil?

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen:

For det første vet vi at all klimavitenskap tilsier at tre fjerdedeler av alle de gjenværende fossile ressursene må bli liggende i bakken. Da sier det seg selv at man begynner med den verste oljen. Tjæresand er det skitneste, det dyreste og den mest risikofylte oljen som man kan utvinne. I tillegg så er det en klimaversting. Det ødelegger naturområder over enorme arealer, og det forgifter leveområdene for mennesker og dyr. Og jeg synes jo det er en ganske stor ansvarsfraskrivelse fra Ola Borten Moe når Staten er største eier i dette selskapet, og de velger å ikke ha noen som helst mening om den overordnede styringen av et så sentralt selskap. Statoil har faktisk en utrolig viktig rolle å spille som et fremtidig energiselskap, men da må de satse også på de fornybare energikildene, og ikke på de skitneste energikildene som nå selv store og viktige investorer trekker seg ut av.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Statoil er jo først og fremst et olje- og gasselskap, og har vært det i over 40 år. Og det er kanskje ikke rart at et olje- og gasselskap driver med nettopp olje og gass. Det er de dyktige på, det har de kompetanse på. Og min opplevelse av selskapet er jo også at i de prosjektene de engasjerer seg i, inkludert oljesand, så bidrar man positivt til å forbedre teknologien til å redusere påvirkningene på miljøet. Og min personlige oppfatning knyttet til oljesand, den kjenner jeg ikke igjen i den beskrivelsen som Nina Jensen gir. Jeg tror rett og slett at en større andel av verdens energiforsyning kommer til å komme fra ukonvensjonelle olje- og gassressurser. Det er ikke et spørsmål *om* det kommer til å skje, det er bare et spørsmål om på hvilken måte. Og der bidrar Statoil positivt.

Programleder Eva Nordlund:

Nina Jensen må få svare litt på det.

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen:

Dette viser jo at olje- og energiministeren heller ikke har noen tro på at vi kan løse klimautfordringen og det burde jo være til stor bekymring for flere. Men det er altså slik at når private investeringsselskaper trekker seg ut, både fordi det er etisk tvilsomt, det er store klima- og miljømessige problemer med denne satsingen, og at det i tillegg er økonomisk risikofylt, så burde det altså få varselbjellene til Statoil-styret, og til den norske stat, som største eier, til å rødgløde...

Programleder Eva Nordlund (avbryter):

Og jeg er nødt til å slippe til Guri Melby nå, som er sentralstyremedlem i Venstre, og som har sittet tålmodig. Du har sagt tidligere i dag at denne saken gjør deg flau. Hvorfor det?

Sentralstyremedlem i Venstre, Guri Melbye:

Først vil jeg jo si at jeg deler Ola Borten Moes vurdering av at han ikke skal gå inn og styre i sånne enkeltsaker. Men det som regjeringen faktisk kan styre, er hvem som sitter i styret til Statoil. Og jeg synes jo det er litt flaut at de ikke har klart å sette sammen et styre som har høyere etisk standard enn et britisk investeringsselskap har. Men samtidig så er jeg jo heller ikke så veldig overrasket, for vi hører jo nå at Ola Borten Moe selv ikke har noen problemer med oljesand, og den regjeringen vi har nå, har heller ikke uttrykket noen tydelig motstand mot oljesand, så sann sett så har dem jo lyktes da i å sette ned et styre som reflekterer regjeringens energi- og klimapolitikk, nemlig et styre som ikke synes at det er etisk problematisk med oljesand, og det er jo flaut.

Programleder Eva Nordlund:

Nå så du litt oppgitt ut, statsråd.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Ørlite grann, ja. Og det er mest knyttet til en beskyldning om at Statoils styre ikke holder en tilstrekkelig etisk standard. Det er ikke min oppfatning av Statoils styre, ei heller Statoils virksomhet. Og som eier presenterer Olje- og energidepartementet, og den norske stat, klare forventninger til hva Statoil skal presentere. De skal prestere både på etikk, på menneskerettigheter og på miljø, og det er et selskap som er kjent for å ta samfunnsansvar, og det er viktig for oss at de faktisk gjør det overalt der de driver. Det er også viktig for oss at de tar miljøansvar og klimaansvar, og er med på å trekke internasjonal energivirksomhet i riktig retning. Det gjør de også etter min oppfatning i dette tilfellet.

Programleder Eva Nordlund:

Så kritikerne tar bare feil, rett og slett?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Jeg mener at den kritikken... Jeg mener i hvert fall at det er å skyte langt over mål å si at Statoil har et styre som ikke tar etisk ansvar.

Programleder Eva Nordlund:

Men du har jo også avvist kritikken fra Nina Jensen og WWF. Du mener at... Sånn som jeg har hørt deg nå, så mener du at disse kritikerne rett og slett bare tar feil.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Altså, jeg mener at vi må gjerne diskutere type oljesand, vi må gjerne diskutere den internasjonale energimiksen, men jeg mener også at Statoil gjør det som vi forventer at de skal gjøre, nemlig å produsere energi på en så miljøvennlig, klimavennlig måte som overhodet mulig.

Programleder Eva Nordlund:

Og det gjør Statoil, Nina Jensen?

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen:

Da burde de slutte med tjæresand umiddelbart. Statoil har også i sin formålsparagraf at de skal være et energiselskap, men når de da bruker opp alle ressursene sine på å satse på olje og gass og de ukonvensjonelle oljeressursene, og at de ikke satser tilstrekkelig på fornybar energi, så er de altså ikke et energiselskap. Det er til og med... Fornybardirektøren i Statoil går ut og uttrykker bekymring for den manglende satsingen på fornybar energi, hvor kun 40 arbeidsplasser av 20 000 er knyttet til fornybar. Så Statoil burde jo her snarest bli instruert om å satse på de fremtidsrettede løsningene og ikke på den skitneste typen olje.

Programleder Eva Nordlund:

Godt tips, Statsråd?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Det er mye fremtid i internasjonal og norsk olje- og gassproduksjon.

Programleder Eva Nordlund:

Var det hele svaret på spørsmålet om alternativ energi?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Nei, men det lå et slags premiss i spørsmålet knyttet til at en må satse på fremtida, og at den er fornybar. Mitt svar til det er at fremtiden er selvsagt også fornybar, men fremtiden handler også om reneest mulig produksjon av fossile energikilder. Og tar du...

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen (avbryter):

Men 40 av 20 000 arbeidsplasser?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe (fortsetter):

Og tar du det Internasjonale energibyrået sine tall, så sier det at også innenfor et tograders-scenario, så skal vi bruke omtrent like mye fossil energi i 2030 som det vi gjør i dag.

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen (avbryter):

Og i det samme åndedrag så sier de at da når vi ikke togradersmålet, som betyr at da får vi en veldig klimautrygg fremtid.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe (avbryter):

Jo, det er akkurat det de da gjør.

Programleder Eva Nordlund:

Her er det ikke overraskende en sterk uenighet. Guri Melby Har bedt om ordet igjen.

Sentralstyremedlem i Venstre, Guri Melbye:

Ja, nei, altså nå beveger vi oss jo inn på det som er kjernen av problemet, for et selskap som Statoil vil jo alltid søke etter de prosjektene som er lønnsomme. Problemet er jo at det å satse på fornybar energi ikke er lønnsomt i dag, og det er jo faktisk noe som regjeringen kan gjøre noe med. De kan jo legge til rette for at satsing på fornybar energi blir lønnsomt, gjennom satsing på teknologi, gjennom satsing på forskning, og gjennom at det å slippe ut klimaskadelige gasser faktisk ikke lønner seg. Så det er jo der olje- og energiministeren virkelig må komme på banen. Men det at regjeringen har utsatt klimameldingen for fjerde gang, viser jo at regjeringen ikke har noen ambisjoner på den retningen.

Programleder Eva Nordlund:

Utsettelsen av klimameldingen skal vi ikke ta i denne runden, den har vi tatt mange ganger før, men du kan få svare på det andre.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Jeg vil jo gjerne si at jeg er jo veldig glad som olje- og energiminister å kunne melde at vi nå står foran den største utbyggingen av fornybar energi i nyere historie. Det skal bygges vindkraftverk og vannkraftverk, og vi skal bygge høyspentledninger og bygge bioenergi, og spare energi i et omfang som vi ikke har gjort tidligere. Det skal investeres flere 100 milliarder i årene som kommer. Det er jo veldig bra, og det viser at det er mulig å ha to tanker i hodet samtidig. Og vi er det landet i Europa, sannsynligvis i verden, som har de mest ambisiøse fornybare målene.

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen:

Det som i hvert fall er riktig, er at vi er et av de landene som har de mest gudgitte forutsetningene for å kunne satse ambisiøst på fornybar energi, og den satsingen som vi gjør i dag er langt fra ambisiøs. Det vet også Ola Borten Moe.

Programleder Eva Nordlund (til Borten Moe):

Hva sa du nå, jeg hørte ikke?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Det er en veldig bra satsing, det vi nå gjør.

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen:

Den satsingen som gjøres nå, er utløst av politikk som ble ført langt før din tid, og dette er ikke snakk om en ny satsing fra regjeringen. Det ligger altså enorme ressurser og potensial og bare venter på oss på norsk sokkel, i form av offshore-vind, i form av bølgekraft, og i tidevannskraft. Her er det mye uløst potensial, og det er ingen satsing i verken nettmeldingen eller i det energiarbeidet som gjøres nå som er i nærheten av den satsingen vi trenger.

Programleder Eva Nordlund:

Guri Melby, du sa at du er misfornøyd med Statoils styre. Hva kommer Venstre til å gjøre for å få en endring i den type styre som utnevnes?

Sentralstyremedlem i Venstre, Guri Melbye:

Hvis Venstre hadde sittet i regjering...

Programleder Eva Nordlund (avbryter):

Jeg vet at dere ikke gjør det, men dere kan vel prøve å jobbe litt likevel.

Sentralstyremedlem i Venstre, Guri Melbye:

Ja, ja, nei, men altså, jeg synes ikke det er riktig å drive eierskapspolitikk gjennom at man skal overstyre et styre av et selskap. Jeg mener at vi må drive eierskap på en profesjonell måte, og det er generalforsamlingen som tar diskusjonen om slike store og viktige saker og veivalg, og det er styret som skal utføre det i praksis. Men det er klart at regjeringen har ganske stor makt da i å finne ut hvem det er som skal sitte i det styret. Og det er helt sikkert at hvis Venstre hadde sittet i regjering, så hadde vi sørget for at vi hadde et styre som hadde reflektert vår ambisiøse miljø- og klimapolitikk.

Programleder Eva Nordlund:

Der fikk du den, Statsråd.

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Jeg er uenig. Jeg mener at vi har et svært kompetent styre i Statoil, heldigvis. Og de utfører den jobben de er satt til å gjøre på en god måte.

Programleder Eva Nordlund:

Nina Jensen...

Generalsekretær i WWF, Nina Jensen:

Det som jeg synes er flott, er jo at Ola Borten Moe nå erkjenner at dette er en samtale som vi må ta, og at han gjerne åpner for diskusjoner om tjæresand. Den første diskusjonen han da burde ta, er jo nettopp med Statoils styre, og eventuelt ta med noen fra miljøsidene, slik at vi kan få en reflektert debatt rundt denne miljøatsingen, og sørge for at Statoils styre blir overbevist nok til å ta de riktige valgene og satse på andre kilder enn skitten oljesand.

Programleder Eva Nordlund:

Er du klar for det? Til å ta den... Å invitere til en sånn type debatt?

Olje- og energiminister Ola Borten Moe:

Jeg tror at den type debatter som vi har nå, er veldig bra, det er bra for det norske ordskiftet, og det er bra for opplysningen, altså hva er dette her, og hva er det ikke. Sånn håper jeg at vi kan fortsette å ha det, også i fremtiden. Som eier av Statoil derimot er det viktig for meg å si det at en langsiktig, forutsigbar eierpolitikk ligger fast.

Programleder Eva Nordlund:

Tusen takk for at dere kom, statsråd Ola Borten Moe og Nina Jensen fra WWF og Guri Melby fra Venstre.